

T.C
İSTANBUL SABAHATTİN ZAİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
SOSYAL HİZMET ANABİLİM DALI
SOSYAL HİZMET BİLİM DALI

EVSİZLİK OLGUSU VE EVSİZLERE YÖNELİK
SOSYAL HİZMET ÇALIŞMALARI: BURSA ÖRNEĞİ

DOKTORA TEZİ

MUSA GÜREL

İstanbul
Mart-2023

T.C
İSTANBUL SABAHATTİN ZAİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
SOSYAL HİZMET ANABİLİM DALI
SOSYAL HİZMET BİLİM DALI

EVSİZLİK OLGUSU VE EVSİZLERE YÖNELİK
SOSYAL HİZMET ÇALIŞMALARI: BURSA ÖRNEĞİ

DOKTORA TEZİ

MUSA GÜREL

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Taner ARTAN

İstanbul
Mart - 2023

TEZ ONAYI

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürlüğüne,

Bu çalışma, jürimiz tarafından Sosyal Hizmet Anabilim Dalı, Sosyal Hizmet Bilim Dalında DOKTORA TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman Doç. Dr. Taner ARTAN

Üye Prof. Dr. Kadir CANATAN

Üye Dr. Öğr. Üyesi Mehmet BİRİNCİ

Üye Dr. Öğr. Üyesi Mehmet GEDİK

Üye Dr. Öğr. Üyesi Gülcan URHAN

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylım.

Doç. Dr. Erhan İÇENER

Enstitü Müdürü

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Doktora tezi olarak hazırladığım “**Evsizlik Olgusu ve Evsizlere Yönelik Sosyal Hizmet Çalışmaları: Bursa Örneği**” adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlandığı aşamaya kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığımı, bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

Musa GÜREL

ÖNSÖZ

Bu doktora tezi zorlu bir sürecin sonunda meydana geldi. Bu anlamda öncelikle Yüce Rabbim'e verdiği nimet ve ihsan ettiği kolaylıklardan dolayı hamd ediyorum. Doktora süreci boyunca kendisinden pek çok şey öğrendiğim, samimiyetini her daim hissettiğim, desteğini ve katkısını esirgemeyen çok kıymetli Doç. Dr. Taner ARTAN'a, tez izleme komitesinde ve savunma jürisinde yer alarak düşünce ve tavsiyeleriyle tezin zenginleşmesine katkıda bulunan değerli hocalarım Prof. Dr. Kadir CANATAN, Dr. Öğr. Üyesi Mehmet BİRİNCİ, Dr. Öğr. Üyesi Mehmet GEDİK'e, doktora sürecinin her aşamasında maddi ve manevi destekleriyle yanımda olan, hakkımı ödeyemeyeceğim değerli hocam Prof. Dr. Ömer Miraç YAMAN'a, tezi baştan sona sabırla okuyup, ince işçilik yapan ve tavsiyelerde bulunan kardeşim Arş. Gör. Nurhak GÜREL'e şükranlarımı sunarım. Ayrıca saha çalışmasında tanıştığım bana insanlara koşulsuz saygı duymayı ve sevmeyi öğreten, merhamet ve iyilik üzere yaşayan değerli gönül insanı Hatice DİLİRUBA'ya, saha çalışması boyunca kolaylık sağlayan, yardımlarını esirgemeyen ve işini layıkıyla yapan Ürünlü Erkek Konukevi yetkilisi Haşim SİVRİ ve sosyal çalışmacı Gönül BARIŞ'a minnettarım. Doktora araştırması boyunca ihtiyaç duyduğum ekonomik desteği sağlayan Aziz Mahmut Hüdayi Vakfı ve İlim Yayma Vakfı yetkililerine şükranlarımı sunarım. Üzerimdeki emek ve haklarını hiçbir zaman ödeyemeyeceğim kıymetli ve pek muhterem Anneciğim ve rahmetli Babacığım'a ve elbette bu zorlu süreçte başaracağıma dair inançları ile her zaman yanımda olan ağabeylerim ve biricik ablama sonsuz şükranlarımı sunarım. Nihayetinde doktora sürecinin her aşamasında anlayış ve fedakârlığıyla desteğini esirgemeyen, yorulduğumda beni motive eden, sıkıldığımda huzur veren, gergin ve kaygılı dönemlerde sükûn bulduğum, çocuklarımin annesi yol arkadaşşıma şükranlarımı sunuyorum.

ÖZET

EVSİZLİK OLGUSU VE EVSİZLERE YÖNELİK SOSYAL

HİZMET ÇALIŞMALARI: BURSA ÖRNEĞİ

Musa GÜREL, Doktora, Sosyal Hizmet

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Taner ARTAN

Mart, 2023 - 307+XV Sayfa

Bu çalışma da evsizlere sunulan hizmetlerin evsiz bireylerin yaşam kalitesi ve sosyal destek algısı üzerine etkisinin olup olmadığı incelenmesi amaçlanmıştır. Bu doğrultuda evsizliğin ortaya çıkış süreçlerinin anlaşılması ve hizmet önerilerinde bulunulmasına katkı sağlanması hedeflenmiştir. Bu amaçlar çerçevesinde araştırmada nicel ve nitel desenin bir arada kullanıldığı karma yöntem tercih edilmiştir. Bursa ili büyükşehir olması, çok fazla göç alması ve evsizlerin yoğun yaşadığı bir kent olması nedeniyle çalışma sahası olarak seçilmiştir. Araştırmanın evreni, Türkiye'deki evsizler ve evsizlere yönelik sosyal hizmet çalışmaları yapan kurumlardır. Örneklem ise, Bursa il merkezinde yaşayan evsizler ve evsizlik sorununun çözümüne yönelik faaliyet gösteren kurum ve kuruluşlardır. Nicel aşamada kartopu örnekleme ile 236 evsiz bireye ulaşılmıştır. Nicel boyutta veri toplama aracı olarak, Dünya Sağlık Örgütü Yaşam Kalitesi Ölçeği-Kısa Formu ve Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği uygulanmıştır. Nitel aşamada ise, amaçsal örnekleme ile Bursa'da evsizlere hizmet sunan kurumlarda çalışan yetkili ve uzman 8 bireyle ve hizmetten faydalanan 30 evsiz ile yarı yapılandırılmış görüşme formlarıyla derinlemesine mülakat yapılmıştır. Genel olarak araştırmada evsiz bireylerin sosyal destek mekanizmaları artıkça yaşam kalitesinin yükseldiği sonucuna ulaşılmıştır. Evsizlere sunulan hizmetlerin, evsiz bireylerin yaşam kalitesine ve sosyal destek algısına temel düzeyde katkı sağladığı ancak bütüncül ihtiyaçlarını karşılamada eksik kaldığı ortaya çıkmıştır. Öte yandan evsizlere yönelik çalışmaların sosyal hizmet biliminin işlev ve rolleri temelinde örgütlenmediği görülmüştür. Nihai olarak evsizlerin fiziksel ve güvenlik anlamında ihtiyaçlarının karşılandığı, ancak bu bireylerin kendi kendine yetebilecek hale gelmesinde rehabilitasyon odaklı, tedavi edici, iyileştirici, güçlendirici, arabulucu,

eğitici ve 6đretici, savunucu, sosyalleştirici, istihdam edici hizmetlerin geliştirilmesinin gerekliliği ortaya ıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: Evsizlik Olgusu, Evsizler, Yaşam Kalitesi, Sosyal Destek, Sosyal Hizmetler.

ABSTRACT

HOMELESSNESS PHENOMENON AND SOCIAL SERVICE ACTIVITIES FOR HOMELESS: THE CASE OF BURSA

Musa GÜREL, PhD, Social Work

Thesis Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Taner ARTAN

March, 2023 - 307 +XV Pages

In this study, it is aimed to examine whether the services provided to the homeless have an effect on the quality of life and social support perception of homeless individuals. In this direction, it is aimed to contribute to the understanding of the emergence processes of homelessness and to make service recommendations. Within the framework of these purposes, the mixed method, in which quantitative and qualitative designs are used together, was preferred in the research. Bursa was chosen as the study area because it is a metropolitan city, receives a lot of immigration, and there are no studies for the homeless in this city. The research universe is the homeless people in Turkey and the institutions that carry out social work activities for the homeless. The research sample is the homeless people living in Bursa downtown and the institutions and organizations operating to solve the issue of homelessness. At the quantitative stage, 236 homeless individuals were reached through the Snowball Sampling method. The World Health Organization Quality of Life Scale (WHOQL)-Short Form and Multidimensional Scale of Perceived Social Support were used as quantitative data collection tools. In the qualitative stage, with purposive sampling, in-depth interviews were conducted with the individuals working in the institutions providing services to the homeless in Bursa and the homeless benefiting from the service, using semi-structured interview forms. In general terms, research results show that the quality of life of homeless individuals increased as the social support mechanisms increased. It has been revealed that the services provided to the homeless contribute to the quality of life and the perception of social support of homeless individuals at a basic level, but fail to meet their holistic needs. On the other hand, it has been observed that studies for the homeless are not organized on the basis of the functions and roles of social work science. Finally, it has emerged that the physical

and security needs of the homeless are met, but rehabilitation-oriented, therapeutic, remedial, empowering, mediator, educational and instructive, advocacy, socializing and employment services are required for these individuals to become self-sufficient.

Keywords: Homelessness Case, Homeless People, Quality of Life, Social Support, Social Services.

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAYI	i
BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ.....	ii
ÖNSÖZ.....	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	viii
TABLolar LİSTESİ.....	xiii
KISALTMALAR.....	xiv
BİRİNCİ BÖLÜM	
GİRİŞ.....	1
1.1. Araştırmanın Problemi.....	3
1.2. Araştırmanın Amacı.....	4
1.3. Araştırmanın Önemi ve Özgün Değeri	5
1.4. Araştırmanın Sınırlılıkları	6
1.5. Evsizliğe İlişkin Literatür.....	7
İKİNCİ BÖLÜM	
EVSİZLİK OLGUSUNA DAİR KURAMSAL ÇERÇEVE	11
2.1. Evsizliğe İlişkin Temel Kavramlar ve Tanımlar.....	11
2.1.1. Evsiz Kimdir?	13
2.1.1.1. Evsizlik Kavramının Tarihsel Dönüşümü.....	16
2.1.2. Evsizliğin Ölçülmesi.....	18
2.1.3. Evsizlik ve Yoksulluk.....	19

2.1.3.1. Yeni Kent Yoksulluğu, Sınıf-altı ve Evsizlik	20
2.2. Evsizlik Olgusunun Nedenleri	23
2.2.1. Makro-Yapısal Nedenler.....	25
2.2.2. Mikro- Bireysel Nedenler	30
2.2.2.1. Aile İçi İlişkiler	30
2.2.2.2. Akıl ve Ruh Sağlığı Problemleri	32
2.2.2.3. Alkol ve Madde Bağımlılığı.....	33
2.2.3. Yapısal ve Bireysel Nedenlerin Ötesinde: Hibrid Yaklaşımı	35
2.3. Evsizlik Türleri	36
2.3.1. Zamansal Sınıflama Bağlamında Evsizlik.....	38
2.3.2. Tipografik Duruma Göre Evsizlik	40
2.3.2.1. Cinsiyet Temelli Evsizlik.....	41
2.3.2.2. Aile Evsizliği.....	42
2.3.2.3. Marjinal Nitelikte Olan Evsizler	43
2.3.3. Yaş Durumuna Göre Evsizlik	46
2.3.3.1. Çocuk Evsizler	47
2.3.3.2. Genç Evsizler	49
2.3.3.3. Yetişkin Evsizler	51
2.3.3.4. Yaşlı Evsizler	53
2.3.4. Evsizlik Kültürü	54
2.4. Evsizlere Yönelik Algılar ve Yaşanılan Zorluklar.....	55
2.4.1. Evsizlik ve Sosyal Dışlanma.....	57
2.4.1.1. Evsizler: Mekânın Dışına İtilen Bedenler	58
2.4.1.2. Vatandaşlık, Aidiyet, Kimlik ve Evsizlik: Güvensizlik, Risk, Yersizlik.....	60

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

EVSİZLERE YÖNELİK SOSYAL HİZMETLER 62

3.1. Sosyal Hizmet Disiplini ve Evsizlik	62
3.1.1. Sosyal Hizmet Mesleğinin İşlev ve Rollerini Bağlamında Evsizliğe Müdahale	66
3.2. Evsizlikle Mücadelede Geliştirilen Hizmetler	69
3.2.1. Erken Müdahale Olarak Evsizliği Önleme	71
3.2.2. Evsizlik Sürecinde Destek Hizmetleri	73
3.2.2.1. İlk Yardım Hizmetleri: Barınma Evi, Aşevi, Giyim, Ulaşım	77
3.2.2.2. Geçiş Hizmetleri: Sosyal Yardım, Sağlık, Eğitim	78
3.2.2.3. Dengeleme Hizmetleri: Ev'e Hazırlık, İş ve Psiko-Sosyal Destek ..	80
3.3. Evsizlere Yönelik Sosyal Hizmet Uygulamaları	81
3.3.1. Türkiye'de Evsizlere Yönelik Sosyal Hizmet Uygulamaları.....	82
3.3.1.1. Kamusal (Merkezi) Hizmetler.....	83
3.3.1.2. Evsizlerin Can Simidi: Yerel Sosyal Hizmet.....	86
3.3.1.3. Evsizlerin Güven Ağları: Sivil Toplum Kuruluşları	95
3.3.1.4. Evsizlere Hizmet Sunan Bireysel İnisiyatifler	99
3.3.2. Farklı Ülkelerde Evsizlere Yönelik Uygulamalar.....	101
3.3.2.1. ABD'de Evsizlere Yönelik Uygulamalar.....	102
3.3.2.2. Avrupa Birliği Ülkelerinde Evsizlere Yönelik Uygulamalar.....	104

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

YÖNTEM ve GEREKÇE 109

4.1. Araştırmanın Yöntemi	109
4.2. Evren ve Örneklem	110
4.3. Araştırma Verilerinin Toplanması	111
4.4. Veri Toplama Araçları	113

4.4.1. Nicel Veri Toplama Araçları	113
4.4.1.1. Dünya Sağlık Örgütü Yaşam Kalitesi Ölçeği-Kısa Formu	113
4.4.1.2. Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği	114
4.4.2. Nitel Veri Toplama Araçları	115
4.5. Verilerin Analizi	119
4.5.1. Nicel Verilerin Analizi	119
4.5.2. Nitel Verilerin Analizi	120

BEŞİNCİ BÖLÜM

BULGULAR

5.1. Nicel Bulgular	122
5.1.1. Katılımcıların Tanımlayıcı Özellikleri	122
5.1.2. Katılımcıların Sosyodemografik Özelliklerine Göre Dünya Sağlık Örgütü Yaşam Kalitesi Ölçeği Puanları	125
5.1.3. Katılımcıların Sosyodemografik Özelliklerine Göre Algılanan Sosyal Destek Ölçeği Puanları	136
5.1.4. Katılımcıların Sosyal Destek Durumlarına Göre Yaşam Kalitelerinin Karşılaştırılması	141
5.1.4.1. Ölçeklerde Yer Alan İfadelerin Betimsel İstatistikleri	142
5.2. Nitel Bulgular	147
5.2.1. Evsizlere Hizmet Sunan Kurum Çalışanlarıyla Yapılan Görüşmeler	147
5.2.1.1. Evsizleri Tanımlama Biçimleri: Evsiz Kime Denir?	148
5.2.1.2. İnsanların Evsiz Kalma Sebepleri Hakkında Görüşler	153
5.2.1.3. Evsizlere Sunulan Hizmetler ve Yardımlara İlişkin Görüşler	156
5.2.1.4. Sunulan Hizmetlerin Evsizlerin Yaşam Kalitesine Etkisi	164
5.2.1.5. Evsizliğe Kalıcı ve Sürdürülebilir Çözümler, Uygulamalar ve Hedefler	167
5.2.2. Evsiz Bireylerle Yapılan Görüşmeler	174

5.2.2.1. Evsiz Kimdir? Ev ve Evsizliğe Yüklenen Anlam	174
5.2.2.2. Evsizliğe Giden Yol ve İlk Kez Evsizliği Deneyimlemek.....	179
5.2.2.3. Evsizliğin Nedenleri.....	188
5.2.2.4. Evsiz Olmanın Sonuçları: Yaşanılan Sorunlar ve Zorluklar.....	194
5.2.2.5. Sosyal Ağlar, Aile İlişkileri ve Destek Mekanizmaları	200
5.2.2.6. Şimdiye Dair Endişeler, Hayata Dair Beklentiler ve Evsizlikle Mücadele.....	203
5.2.2.7. Evsiz Bireylerin Bakış Açısıyla Diğer Evsizler.....	210
5.2.2.8. Sunulan Hizmetlerin Yaşam Kalitesine ve Sosyal Destek Algısına Etkisi	220
5.2.2.9. Sağlanması Gereken Hizmetlere Dair Görüşler.....	230

ALTINCI BÖLÜM

TARTIŞMA, SONUÇ ve ÖNERİLER..... 240

6.1. Tartışma

6.2. Sonuç.....

6.3. Öneriler

KAYNAKÇA 275

EKLER..... 293

ÖZGEÇMİŞ..... 307

TABLolar LİSTESİ

Tablo 4.1: Evsiz Bireylerin Sosyodemografik Bilgileri.....	116
Tablo 4.2: Evsizlere Hizmet Sunan Kurum Çalışanları Bilgileri.....	118
Tablo 4.3: Ölçeklerin Normallik Dağılımı Analizi	119
Tablo 5.1: Katılımcıların Sosyodemografik Özellikleri.....	123
Tablo 5.2: Ölçeklerin Tanımlayıcı Özellikleri	124
Tablo 5.3: Katılımcıların Sosyodemografik Özelliklerine Göre DSÖYKÖ Puanlarının Karşılaştırılması	126
Tablo 5.3a: Katılımcıların Sosyodemografik Özelliklerine Göre DSÖYKÖ Puanlarının Karşılaştırılması.....	130
Tablo 5.3b: Katılımcıların Sosyodemografik Özelliklerine Göre DSÖYKÖ Puanlarının Karşılaştırılması.....	134
Tablo 5.4: Katılımcıların Sosyodemografik Özelliklerine Göre Çok Boyutlu Sosyal Destek Ölçeği Puanlarının Karşılaştırılması	137
Tablo 5.5: ÇBASDÖ Puanlarına Göre DSÖYKÖ Puanlarının Karşılaştırılması	141
Tablo 5.6: Dünya Sağlık Örgütü Yaşam Kalitesi Ölçeği Betimsel İstatistikler.....	143
Tablo 5.7: Katılımcıların Algılanan Çok Boyutlu Sosyal Destek Ölçeğine Yönelik Betimsel İstatistikler.....	146
Tablo 5.8: Yıllara Göre Ürünlü Erkek Konukevinde Kalan Evsiz Sayısı	153

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABB	: Ankara Büyükşehir Belediyesi
AFAD	: Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı
AMATEM	: Alkol ve Madde Bağımlılığı Merkezi
ASPB	: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı
AÇTI	: Ankara Şehirlerarası Terminal İşletmesi
BAG	: Bundes Arbeit Gruppe
BBB	: Bursa Büyükşehir Belediyesi
BM	: Birleşmiş Milletler
COH	: Canadian Observatory on Homelessness
CPA	: Centre for Policy on Ageing
ÇBASDÖ	: Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek leği
TOD	: orbada Tuzun Olsun Derneği
DSÖYKÖ	: Dünya Sağlık rgt Yaam Kalitesi leği
ETHOS	: European Typology on Homelessness and Housing Exclusion
ERDAY	: Erdemliler Dayanıma Derneği
FEANTSA	: European Federation of National Organisations Working with the Homeless
HUD	: Department of Housing and Urban Development
HHS	: The U.S. Department of Health and Human Services
IFSW	: International Federation of Social Workers
İŞKUR	: İ ve İşçi Bulma Kurumu
NASW	: National Association of Social Workers
STK	: Sivil Toplum Kuruluşu

SYDV	: Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı
SHÇEK	Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
UNECOSOC	: Economic and Social Council
UN-HABİTAT	: United Nations Human Settlements Programme
Vd	: Ve diğerleri
WHO	: World Health Organization

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

Evsizlik olgusu tarihsel süreç içerisinde varlığını her daim göstermiştir. Günümüzde ise yoksulluk, kentleşme, aile yapısında yaşanan değişimler, ekonomik sorunlar ve neoliberal politikalar neticesinde serbest piyasanın da etkisiyle özellikle 1980'li yıllardan itibaren önemli bir sosyal sorun olarak tüm dünyada görünür olmaya başlamıştır. Türkiye'de ise toplumsal yapının değişmesi, göç, işsizlik, piyasanın dönüşümü, konut fiyatlarındaki değişim gibi yapısal gerekçeler ve sosyal statü kaybı, akıl ve ruh sağlığı, alkol ve madde bağımlılığı, aile yapısındaki değişim gibi bireysel durumlardan dolayı evsizlik artmaya başlamıştır. Evsiz kişi, modernitenin anımsatıcı bir sosyal karakteri olarak sosyal statü kaybı yaşamış, toplumsal yapının en altında, itibarsız, gerçekliği görünmeyen arketipik yabancılar olmuştur. Çoğulluğun ve farklılığın önemsendiği postmodern bir dünyada bile evsizlik, birçok toplumda sorun olarak varlık kazanmıştır.

Edgar (2009: 15), evsizliğin fiziksel, sosyal ve yasal alana sahip olmama durumunda meydana geldiğini belirtir. Ona göre bir birey ihtiyaçlarını karşılamaya yetecek kadar düzgün bir konuta (fiziksel alan) sahip değilse, mahremiyeti muhafaza edemeyecek durumda ve sosyal ilişkilerden yararlanamıyorsa (sosyal alan); ve münhasır mülkiyete, meslek güvenliğine ve yasal mülkiyete (yasal alan) sahip değilse evsiz olarak tanımlanır. Her ülkede evsizlik tanımı farklı gerçeklikler üzerinden ele alınır. Bazı ülkelerde (ABD, Hindistan ve Fransa'da) evsizler nüfus sayımı esnasında evinde olmayan insanlar üzerinden belirlenmiştir. Bu nedenle sayım görevlilerine yol kenarı, kaldırımlar, merdiven altı, park, tapınaklar, platformlar ve benzeri yerler gibi evsiz nüfusun yaşama olasılığı yüksek yerleri not almaları talimatı verilir (Springer, 2000: 478). Araştırmacıların birçoğu evsizliğin kapsamı ve tanımları hususunda farklılaşsa da, bir kişinin en az bir gecesini evsiz bireyler için belirlenmiş geçici bir konutta veya uyumak için tasarlanmamış herhangi bir yerde geçirmesi durumunda evsiz olduğu konusunda hemfikirlerdir (Levinson & Ross, 2007: 130-131).

Tanımsal farklılıklarda olduğu gibi bireylerin evsiz kalmasına sebep olan etkenlerde çeşitlilik göstermiştir. Shinn (2010: 37), evsizliğin nedenlerini yapısal bağlamda makro ve bireysel çerçevede mikro düzeyde ele almıştır. Konut piyasasında daralma,

konut kiralarda fiyat artışı, ekonomik koşullar, işsizlik, demografik eğilimler ve sosyal politika uygulamalarında değişim makro-yapısal temelli nedenler olarak ele almaktadır. Diğer taraftan mikro nedenlerin ise genellikle “kişisel kırılma” kavramı üzerinden şekillendiğini belirtmektedir. Bu bağlamda mikro nedenlere göre, küçük yaşta fiziksel ya da cinsel şiddete, ilgisizliğe, aile kavgasına, yoksulluğa, ikamet düzensizliğine, alkol veya madde kullanımına maruz kalmak, evsizlik ihtimalini son derece arttırmaktadır. Öte yandan batı toplumlarında evsizlik çoğu kez tercih ya da kişinin yaşam biçimi olabilmektedir. Ancak Türkiye’de sosyoekonomik sorunların sonucu olarak değerlendirilmekte ve evsizliğe neden olan etkenler arasında; yoksulluk, işsizlik, göç, aile içinde yaşanan sorunlar, boşanma, akıl ve ruh sağlığı sorunları, doğal afetler, engellilik, alkol ve madde bağımlılığı sayılmaktadır (Meneviş, 2007: 6).

Çocuk, genç, yetişkin, yaşlı, erkek ve kadın her yaşta ve statüdeki evsizler; sokak, terminal, hastane, metruk bina, mezarlık ve park gibi kamusal alanlarda ya da geçici barınma merkezlerinde yaşamaktadırlar. Evsizler, iletişim kurmaktan ve kişisel ilişkilerden kaçınan, kendilerini toplumdan soyutlayan, sosyal sermayesini kaybetmiş, yaşadığı aile veya sosyal çevre tarafından dışlanmış, yalnız yaşamayı tercih eden kişilik özellikleri taşımaktadırlar (Işıkhana, 2006: 40). Evsizlik kategorize edildiğinde genellikle yaş, cinsiyet ve karakteristik durumuna göre ayrıştırılmıştır. Bu bağlamda genellikle kronik, geçici, döngüsel ve gizli evsizlik sıklıkla alan yazında tipolojik olarak ele alınmıştır. Evsizliğin farklı düzeylerde ve durumlarda tanımlanma çabası bu olgunun ölçülebilmesinin önündeki engeldir.

BM tarafından en son yapılan küresel tahminde dünyadaki toplam evsiz sayısı 100 milyon olarak açıklanmıştır (UNECOSOC, 2020: 4). Böylesi geniş bir aralığa evsizliğin çok farklı biçimlerde tanımlanması ve ölçülmesi sebep olmaktadır. Türkiye’de ise evsiz sayısı net tespit edilememekle birlikte 2011 yılında yapılan Türkiye’de Evsizlere Dair Rapor’da 70 binden fazla evsiz bireyin olduğu belirtilmiştir (Emek ve Adalet Platformu, 2011:8). Evsizlerin sayısında yaşanan artış, hükümetler için çözülmesi gereken yeni sorunları da beraberinde getirmektedir. Dünyanın farklı coğrafyalarında hükümetler, acil-geçici-sürekli hizmetler şeklinde uygulamalarla evsizliğe ilişkin çalışmalar geliştirmiştir. Türkiye’de yasal olarak mevzuatta doğrudan tanımlanmayan evsizlere yönelik hizmetler, yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları ve diğer bireysel girişimlerin çalışmalarıyla sınırlıdır. Merkezi yönetim, yıllarca sadece kış aylarında nüfus yoğunluğu fazla olan kentlerde valilik ve kaymakamlıklar

aracılığıyla konaklama imkânları sağlamıştır. Ancak yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşlarının konukevi hizmetleri sürekli ve nitelikli destek açısından daha fazla ön plana çıkmaktadır. Bu bağlamda araştırmanın örneklemeine dâhil olan Bursa’da, sanayi şehri olması ve göç hareketlerinin odağı olması nedeniyle konukevi hizmeti evsizlerin sığınacak limanı olmuştur. Evsizlere yılın 12 ayı açık olan Bursa Büyükşehir Belediyesi bünyesinde 20 yıldır hizmet veren Ürünlü Erkek Konukevi’nde barınma, yemek, giysi, banyo gibi temel ihtiyaçlar karşılanmaktadır. Bunun yanı sıra işe yerleştirme, kurum içinde tavukçuluk, mantarcılık ve koyunculuk projelerinde istihdam, aile sorunları olan bireylere danışmanlık, madde bağımlısı bireyleri tedavi amaçlı yönlendirme, yaşlı ve engelli evsizleri ilgili kurumlara yerleştirme şeklinde destekleyici hizmetlerde yer almaktadır. Sosyal hizmet sunucuları arasında sayılan sivil toplum kuruluşlarının gerek İstanbul’da Şefkar-der, Çorbada Tuzun Olsun Derneği, Erdemliler Dayanışma Derneği, gerekse saha çalışmasının yürütüldüğü Bursa’da Dilruba Evleri Yardımlaşma Derneği’nin evsizlere dönüt hizmetleri sorunun çözümü için yeterli olmasa da acil müdahale anlamında çok önem taşımaktadır.

1.1. Araştırmanın Problemi

Bu araştırmanın temel sorusu şudur:

Evsiz bireylere sunulan hizmetlerin yaşam kalitesine ve sosyal destek algısına etkisi ne düzeydedir?

Ana probleme cevap bulmak adına nicel boyutta aşağıdaki hipotezler ileri sürülmüştür:

H1: Katılımcıların algılanan sosyal destek düzeyleri ile yaşam kaliteleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H2: Katılımcıların sosyo demografik özellikleri (yaş, medeni durum, eğitim durumu, gelir durumu, adli durumu, sağlık durumu, yaşadığı yer ve evsiz kalma süresi) yaşam kalitelerine etki etmektedir.

H3: Katılımcıların sosyo demografik özellikleri (yaş, medeni durum, eğitim durumu, gelir durumu, adli durumu, sağlık durumu, yaşadığı yer ve evsiz kalma süresi) algılanan çok boyutlu sosyal destek düzeylerine etki etmektedir.

Tezin nitel boyutunda ise ana probleme cevap verebilmek adına aşağıdaki alt sorular incelenmiştir:

1. Evsiz bireylerin evsizlik algısı ve evsiz kalma deneyimleri, evsizliğin nedenleri, bu süreçte yaşadıkları zorluklar ve ihtiyaç duydukları hizmetlere ilişkin düşünceleri nelerdir?
2. Bursa’da evsiz insanlar için sosyal hizmet sağlamada (destekleyici, koruyucu-önleyici, tedavi-rehabilitasyon edici, geliştirici) nasıl bir süreç izlenmekte, ne tür çalışmalar yapılmakta, ne kadar evsizlere ulaşabilmekte ve kapsamlı bir çözüm yolu sunmakta yeterli mi?
3. Evsiz bireyler kendilerine sunulan hizmetlere nasıl bakmaktadır? Hizmetlerin yaşam kalitesine ve sosyal destek algısına etkisi ne düzeydedir?

1.2. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı, evsizlere sunulan hizmetlerin evsiz bireylerin yaşam kalitesi ve sosyal destek algısı üzerindeki etkisini incelemektir. Bu amaç doğrultusunda elde edilen nitel ve nicel bulgulardan yola çıkarak evsizlerin sosyal refah alanında Türkiye’deki koşullara uygun sosyal hizmet odaklı kurumsal hizmet modellerinin geliştirilmesi ana hedeflerdendir. Dolayısıyla bu çalışma evsiz bireylerin yaşam kalitesini ve sosyal destek algısını anlamak, evsizlere sunulan hizmetlerin niteliğini tespit etmek ve sunulacak sosyal hizmet uygulamalarının kapsamını ortaya koymak amacıyla yapılmıştır.

Temel amaca ulaşabilmek adına nicel aşamada evsiz bireylerin yaşam kalitesi ve sosyal destek durumları incelenmiştir. Bu doğrultuda evsizlerin sosyal, fiziksel, ruhsal ve bilişsel açıdan içinde bulunduğu yaşam koşullarını nasıl değerlendirdiği, bununla birlikte aile, arkadaş ve sosyal çevresiyle ilişkilerinin ne düzeyde olduğunu ortaya koymak hedeflenmiştir.

Araştırmanın nitel boyutunda ise evsizlerin evsizlik deneyimleri, evsiz olma algısı, evsizliğin nedenleri, ihtiyaç duyulan hizmetler ve evsizlere sunulan hizmetlerin hayatlarına etkisi incelenmiştir. Bu sayede sağlanan hizmetlerdeki kurumsal ve mesleki eksiklikler tespit edilerek, evsizlere yönelik nitelikli ve kapsamlı sosyal politika ve sosyal hizmet uygulamalarının insan hakları bağlamında oluşturulma gerekliliği ortaya konmaktadır.

Bu bağlamda nicel verilerden hareketle evsiz bireylerin yaşam kalitesi ve sosyal destek algısı bütün yönleriyle değerlendirilmiş, nitel bulgularla da evsizlere yönelik

sunulması gereken hizmetler/destekler/uygulamaların niteliği ve katkısı ele alınarak sunulacak hizmetlerin gerekliliği bütüncül bir bakış açısıyla ortaya konulmuştur. Bu sayede evsizlikle mücadelede çözüm yolları, nitelikli uygulamalar ve planlanacak sosyal politikaların gerekliliği ortaya konmuştur. Karma yöntemle yapılan ilk araştırma olması açısından konuya dair yapılacak bilimsel çalışmalara katkı sağlaması da hedeflenmiştir.

1.3. Araştırmanın Önemi ve Özgün Değeri

Pek çok sosyal, ekonomik ve kültürel sorunun bir izdüşümü konumunda olan evsizlik, toplumda yaşanan değişim ve dönüşümler ile birlikte günümüzde insanlığın içinde bulunduğu trajedinin de en önemli göstergelerinden biri olmuştur. Evsizlik araştırmalarında evsiz tipleri, evsizliğin nedenleri, evsiz kalma anı ve özellikle de evsizlerin evsizlik döneminde yaşadıkları olumsuzluklar üzerinde durulmakta, evsizlerin bu süreçten nasıl kurtulacağı büyük ölçüde ihmal edilmektedir. Bu bakımdan neden sorusunun ötesinde nasıl sorusuna cevap aranmalıdır. Nitekim evsizlik sorununun çözümüne ilişkin hizmetlerin sağlanması, gerekli stratejilerin oluşturulması, yasal yükümlülüklerin gerçekleştirilmesi, kamu ve sivil çalışmaların koordinasyonunun belirlenmesi, en genel anlamda evsizlere sosyal politika anlamında birtakım düzenlemelerin yapılması toplumun asayışı açısından gereklidir. Bu doğrultuda evsizler ile alakalı önemli bir boşluğu doldurabilecek sosyal hizmet perspektifi ile katkı sağlayabilecek en önemli aktörler kamu kurumları, yerel yönetimler ve sivil toplum örgütleridir. Bu doğrultuda Bursa il merkezinde evsizlere yönelik hizmetlerin evsizlerin yaşamları ve sosyal destek algıları üzerindeki etkisini ele almak kayda değer bir konudur. Bunun ötesinde Türkiye’de tek sayılabilecek olan hem kamu çalışanı sıfatıyla muhtar hem de dernek faaliyetleriyle sivil rolüyle evsizlere hizmet sunan sakarya mahallesi muhtarlığının katkısı da önemlidir. İstanbul ili dışında evsiz nüfusun yoğun olduğu Bursa şehrinin literatüre kazandırılması belirtilen hizmetler açısından önemli görülmüştür. Nitekim Türkiye’nin her tarafından evsizlerin Bursa konukevini tercih ettiği gerçeği saha çalışması boyunca görülmüştür.

Dolayısıyla Türkiye’de Bursa örneğinde evsizlere sunulan hizmetlerin katkısının incelenmesi, evsiz insanların yaşam kalitesini ve sosyal destek durumunu söz konusu edecek istatistiki verilerin çıkarılması, yaşadıkları zorlukların ve sorunların detaylıca

incelenmesi, devletin evsizliğin önlenmesi için oluşturması gereken politikaların tespit edilmesi, belediyelerce ve STK'lar tarafından temel ihtiyaçların karşılanması ve bu hizmetlerin evsizlerin yaşam mücadelesinde ki etkisinin ortaya konması araştırılması gereken başat konulardır. Bu çalışma ile gerek nitel aşamada 8 kurum çalışanı ve 30 evsiz bireyden gerekse nicel aşama da 236 evsizden veri elde edilmesi sonucunda evsizlere bütüncül bir bakış açısının geliştirilmesine olanak sağlanmıştır. Bu bağlamda karma yöntemle yapılan ilk akademik çalışma olması da alan yazında özgün bir çalışma niteliği göstererek, kurumsal hizmetlere öncülük edecek ve akademik çalışmalara katkı sağlayacaktır.

1.4. Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırmanın konusu olan evsizlik olgusunun çok karmaşık ve değişken yapı da olması, tanımsal netliğin oluşturulamaması, farklı mikro-makro nedensel arka plana sahip olması, deneyimleme durumuna göre ihtiyaçların çeşitliliği gibi durumlardan dolayı tüm Türkiye'deki evsiz bireyleri temsil etme gibi bir iddiası bulunmamaktadır. Dolayısıyla elde edilen verilerle ortaya çıkan sonuçlar bir tespit ya da değerlendirme anlamında Türkiye'de evsizlik alanında genel bir fikir vermesi amaçlanmış sınırlı bir örnekleme dayanmaktadır. Bu bakımdan sadece Bursa il merkezi sınırları içerisindeki evsizler ve hizmet sunan kurumlarda araştırma sahası yürütülmüştür. Saha çalışması boyunca evsiz kadın bireyler ile görüşme yapılmak istenmişse de hem nitel hem de nicel boyutta veriler sadece erkek evsiz bireylerden toplanabilmiştir. Kadın evsizlerle görüşülememesinin nedeni, dışarıdaki güvenlik riskinden dolayı kendilerini toplum içerisinde gizlemeleri ve devletin kadınlara yönelik sunduğu koruyucu-önleyici hizmetlerden faydalanmalarındır. Diğer bir zorluk ve sınırlılık ise, konuyla ilgili bilimsel çalışmaların çok az olması nedeniyle yerli kaynaklardan ve verilerden yeteri kadar yararlanamamaktır. Öte yandan araştırmanın pandemi sürecine denk gelmesi sebebiyle evsizlerle yapılan ilk görüşmeler sağlıklı bir ortamda yapılamamıştır. Araştırmaya konu olan evsizlerin birçoğunun algılama düzeyinin düşük olması, alkol ve madde kullanımından kaynaklı rahatsızlıkların oluşu, yaşlı ve engel durumunun olması ya da özellikle kronik evsizliği yaşayanların akıl ve ruh sağlığı sorunlarının olmasından dolayı iletişim kurmak çok zor olmuştur. Ya da bir kısmı hiçbir şekilde görüşmek istemediğini beyan etmiştir. Bundan dolayı çoğu kez evsizlere yemek, sigara ve çay ikramı üzerinden güven duyması sağlanarak görüşmeler yapılabilmektedir.

Bunun yanı sıra sürekli evsizlerin yaşadığı bölgelere, alanlara gidilmiş buda ciddi maliyetlere neden olmuştur. Yapılan ikramlar ve ulaşım anlamında giderler araştırmacıya yaklaşık olarak 15 bin TL'ye mâl olmuştur. Saha çalışmasının nitel boyutunda evsizlere yönelik hizmet sunan kurum çalışanlarıyla yapılan görüşmelerde il sosyal hizmetler ve valilik gibi kamu kurumlarıyla görüşmeler yapılamamıştır. Bunun nedeni ise ilgili kurumlara e-mail yoluyla araştırma hakkında bilgi verilmiş yetkililerle görüşülmek istendiği belirtilmiş ama cevap alınamamıştır. Bu hususta ikinci kez iletişim kurulmamasının sebebi doğrudan evsizlere yönelik hizmet sunumunda yer almadıkları tespit edilmiştir.

1.5. Evsizliğe İlişkin Literatür

Türkiye'de evsizlik ile ilgili çalışmalar son derece sınırlı ve bu konuda "evsizlik" adıyla gerçekleştirilen uygulamalı araştırmalar da azdır. Altun'un 1991-1995 yılları arasında İstanbul'da görülen evsizlerle ilgili yapmış olduğu araştırma (Trakya Üniversitesi Tıp Fakültesi Adli Tıp Anabilim Dalı'nda), Türkiye'deki evsizlere ilişkin yapılan ilk araştırmalardan biridir. Çalışmada evsiz bireylere ait cesetlerin %75'inin açık ortamda bulunduğu, %87'sinde kimliğinin olmadığı, ölüm sebebi olarak çoğunlukla, doğal ölümler olarak rapor tutulduğu ancak bazı olgularda kronik alkol kullanımı, siroz, kalp rahatsızlığı, pnömani, tüberküloza bağlı ölümlerinde olduğu belirtilmektedir. Işıkhan'ın 1995'de gerçekleştirdiği araştırma doğrultusunda yazmış olduğu '*Kentlerin Gölgesinde Yaşayan Evsizler*' adlı kitabı, Ankara'da yaşayan evsizlerin sosyo-demografik özelliklerini içermektedir. 58 evsiz ile görüşülerek yapılan araştırmada, evsizlik nedenleri olarak şiddet, ruh hastalığı, evi terk, gelir yetersizliği, aşırı geçimsizlik ve işsizlik olarak belirtilirken, yetişkin evsizlerde uyuşturucu, sigara ve alkol bağımlılığı %33, evsiz çocuklarda tiner bağımlılığı ise %92 oranında bulunmuştur.

Türkiye'de evsizlik üzerine yapılan diğer çalışma ise Meneviş'in 2006 yılında 206 evsiz ile gerçekleştirmiş olduğu araştırma sonucunda yazdığı '*Evsizler*' adlı kitabıdır. Meneviş, araştırmasında evsizlik nedenlerini öncelikli olarak aile içi şiddet olarak belirlerken gerek yetişkin, gerekse de çocuklarda madde bağımlılığına çok fazla olduğunu belirtmektedir. 2009 yılında Yağan tarafından '*Ankara'da Evsiz Ölümleri*' adıyla tıpta uzmanlık tezi olarak yapılan çalışma da vardır. Bu çalışmayla, 1997-2006

yılları arasında Ankara’da ölen 127 evsiz insana ait bilgilere arşivden ulaşılarak, sosyo-demografik özellikler ve ölüm nedenleri üzerinden geriye dönük olarak değerlendirilmiştir.

Ercüment Erbay’ın 2013 yılında kaleme aldığı *‘Evsizler, Sokakların Görünmeyen Yüzleri’* adlı kitapta evsizlik sorunu ile ilgili kuramsal bilgiler sunulmuş, farklı ülke örneklerine ve daha önce yapılan bilimsel araştırmalara vurgu yapılmıştır. Ankara’daki evsizlerin profili, ihtiyaçları ve sorunlarını gün yüzüne çıkarmak amacıyla 79 evsiz ile birebir görüşülmüştür. Ayrıca yazarın Ankara Valiliği Kimsesizler Oteli, Ankara Büyükşehir Belediyesi Barınma Evi ve AŞTİ’de kalmakta olan evsizlerle gerçekleştirdiği araştırmanın sonuçları aktarılmış ve belki de en önemlisi Türkiye’de evsizlere yönelik bir sosyal hizmet modeli önerisi sunulmuştur. Meryem Küçük’ün *‘Kent Yoksulluğu ve Evsizlik’*, Filiz Işiker’in *‘Sokakta Unutulan İnsanlar: İstanbul’daki Evsiz Erkekler’* ve Alptuğ Bektaş’ın *‘Evsizlik Olgusu ve Evsizlere Yönelik Sosyal Politikalar: Hükümlü Evsizlere İlişkin Bir Araştırma’* başlıklı yüksek lisans çalışmaları 2014 yılında yapılmıştır. 2016 yılında Goncagül Gümüş *‘Evsizlik: Yeni Bir Metropol Yoksulluğu Deneyimi’* adlı çalışmasında, İstanbul Beyoğlu ilçesinde evsizlerle gerçekleştirdiği alan araştırmasının sonuçlarından yararlanmış, evsizleşme sürecine ve düşme anına odaklanılarak anlatılmıştır. 2017 yılında Esra Orhan Yılmaz tarafından yazılan *‘Ankara İli İçin Alternatif Bir Barınma Evi Önerisi’* adlı yüksek lisans çalışması, iç mimarlık ve tasarım alanında yapılmıştır. Bu proje ile hedeflenen, Ankara Büyükşehir Belediyesi Barınma Evi’ne alternatif oluşturabilecek düşük maliyetli yeni bir barınma evi projesi sunmak ve diğer illere de modellemektir.

Mustafa Fazıl Karaman *‘Sosyal Dışlanma Bağlamında Evsizlik: İstanbul Örneği’* başlıklı 2019 yılında yapılan çalışma, evsizliği ve İstanbul’da yaşayan evsiz insanları konu edinmiştir. Nicel yöntemlerden anket tekniği kullanılarak, İstanbul sokaklarında evsizlerin yoğun olarak bulunduğu bölgelerde 270 evsiz insanla görüşülmüştür. Öte yandan Döne Özge Özkan tarafından 2020 yılında yapılan *‘Evsizlik Üzerine Bir Kent Araştırması: İzmir Örneği’* çalışmasında, nitel yöntem kullanılarak İzmir’de yaşayan evsiz bireylerin yaşam hikâyelerine odaklanılmış ve evsizliğin çok boyutlu nedenselliklerini ortaya koymak için derinlemesine görüşmeler yapılmıştır.

Yüksel Bekaroğlu Doğan tarafından 2018 yılında bitirilen *‘Küreselleşen İstanbul’da Evsizliğin Sosyal Hizmet Perspektifinden Analizi’* adlı çalışması evsizlik temasıyla

çalışılan ilk doktora tezi olarak göze çarpmaktadır. İstanbul Beyoğlu bölgesinde sosyal hizmet perspektifinden gerçekleştirilen bu çalışmada, bir süreç olarak kabul edilen evsizliğin öncelikli olarak yapısal ve bireysel belirleyicilerinin ilişkiselliğinin evsizlerin yaşam öyküsü üzerinden analiz edilmesi, aynı zamanda literal evsizlik sürecinin evsizlerin perspektifinden anlaşılması amaçlanmıştır. Saha araştırmasının birinci kısmında nder-uzman-halk görüşmeleri ile bu sosyo-politik tutumun nedenleri analiz edilmiş, ikinci kısmında ise evsizlerle gerçekleştirilen 30 biyografik ve yarı yapılandırılmış görüşme ile yapı/eylem ilişkiselliğinde nedensellik ilgisinin kurulması ve literal evsizlik sürecinde gündelik hayatın keşfedilmesi amaçlanarak incelenmiştir. Diğer taraftan Yasin Akyıldız ‘*Evsizlere Yönelik Sosyal Hizmet İhtiyacının Ekosistem Yaklaşımı Bağlamında İncelenmesi: İstanbul rneği*’ başlıklı doktora çalışması ise, 2020 yılında sosyal hizmet alanında yapılan en son çalışmadır. Nitel araştırma deseni ile yapılan araştırma, İstanbul’da yaşayan evsiz bireyler ve evsizlere yönelik hizmet sunan kurumlarda yetkili ve görevli meslek elemanlarıyla mülakat yapılmıştır. Çalışma evsizlik olgusunun birçok boyutuyla anlamlandırılması adına, ekosistem kuramının temel argümanları olan adaptasyon, kaynak döngüsü, bağlılık, başarı ve kültürel bakış ilkelerini içeren sorular odağında gerçekleştirilmiştir.

Bu alışmalar evsizlere yönelik Türkiye’de sosyal bilimler alanında artan bir akademik ilginin olduğunu göstermektedir. Bu çalışmaların yanı sıra evsizlik tanımlarını, evsizlerin sorunları ve nedenleri, evsiz ölümlerini, sosyo-demografik özelliklerini, evsizliğin kuramsal olarak incelenmesi, ruh hastası evsiz kadınların sorunları ve sosyal hizmet yaklaşımı, psikiyatrik vakalar ve evsizlik ilişkisini, evsizlik ve bununla ilgili sosyal hizmetleri, yaşlı, hükümlü evsizleri, sivil toplum kuruluşlarının evsizlere yönelik hizmetleri, evsizlik ve toplum sağlığı ilişkisini konu edinen 20’e yakın makale yazılmıştır.

Tüm bu çalışmalar akademik olarak evsizlere ve evsizlik olgusuna dikkat çekmiştir. Bu alışmamızda ise, Bursa ilinde yaşayan evsiz bireylere sunulan sosyal hizmetler dikkate alınmış ve evsizliğin tüm süreçleri analiz edilmiştir. Bununla birlikte Bursa’da evsizlere yönelik çalışmalar yapan kurum ve kuruluşlar tespit edilmiş ve özellikle barınma merkezlerinin niteliği oraya konulmuştur. Nicel lme araçlarıyla evsiz bireylerin yaşam kalitesi ve sosyal destek düzeyi incelenmiştir. Bu doğrultuda bilimsel araştırmalarda söz konusu olmayan Bursa rnekleminde ki evsizler ve hizmet

sunucularının incelenmesi, sunulacak kurumsal hizmetlere, sosyal politikaların geliştirilmesine ve akademik çalışmalara öncülük edecektir.

Bu bağlamda genel olarak bu çalışmada evsizliğin üç yönü incelenmiştir: evsizlik olgusuna dair genel bilgi, evsizlerin yaşam kalitesi ve sosyal destek durumu, evsizlere sunulan hizmetlerin niteliği ve bu hizmetlerin evsizlerin yaşamlarına etkisi. Bu doğrultuda 1.bölüm de araştırmanın önemi, amacı, yöntemi, sınırlılıkları ve literatür incelemesi ele alınmıştır. 2. Bölümde, ev-evsiz-evsizlik olgusunun tanımı, insanların evsiz kalma sebepleri, evsizlerin yaşadığı zorluklar ve sorunlar, evsizliğin nasıl kategorize edildiği açıklanmıştır. Bu sayede evsizlik olgusunun anlaşılması ve sorunun çerçevesinin oluşturulmasıyla ne tür hizmetlerin sunulabileceği aşikâr olacaktır. 3. Bölümde, evsizlik ve sosyal hizmet, evsizlere mücadele de geliştirilen hizmetler, Türkiye’de ve diğer ülkelerde evsizlere yönelik sosyal hizmet uygulamaları incelenmiştir. Bu bağlamda literatürde evsizlere sunulan hizmetlerin niteliği ve kapsamı belirlenerek evsizlik olgusuna dair tanım ve uygulama arasında bağlantılar oluşturulmuştur. Bu doğrultuda gerekli sosyal politikaların uygulanabilmesi, evsizlerin yasal mevzuatının oluşturulması ve kurumsal hizmetlerin mesleki müdahalelerle sağlanabilmesinin boyutları oluşturulmaya çalışılmıştır. 4. Bölümde araştırmanın modeli, evren ve örnekleme, saha alanı ve verilerin nasıl toplandığı, veri toplama araçları ve verilerin nasıl analiz edildiği ortaya konulmuştur.

5. Bölümde, araştırmanın nitel ve nicel bulgularına yer verilmiştir. Nitel boyutta; evsizlerle görüşmelerde evsizliğin nasıl deneyimlendiği anlaşılmaya çalışılmıştır. Kurum yetkili ve uzmanlarıyla yapılan görüşmelerde ise; kurumsal hizmetleri tespit etmek, hizmet sağlayıcıların evsizliğe dair bakış açısını değerlendirmek hedeflenmiştir. Nicel aşamada; evsiz bireylerin fiziksel, sosyal, ruhsal ve bilişsel olarak yaşam kalitelerini nasıl değerlendirdiklerini ve sosyal destek anlamında aile, arkadaş ve sosyal çevresini nasıl algıladıkları ortaya konulmuştur. 6. Bölümde araştırma boyunca elde edilen bulgular, tartışma bölümünde ilişkilendirilmiş ve bütünleştirilmiş şekilde verilmiştir. Bunun yanı sıra araştırmanın nitel ve nicel sonuçları detaylı bir şekilde açıklanmış ve evsizlik olgusunun çözümüne dair önerilere yer verilmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

EVSİZLİK OLGUSUNA DAİR KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Evsizliğe İlişkin Temel Kavramlar ve Tanımlar

Evsizliğin ne olduğunu tanımlayabilmek için öncelikle ev ile olan ilişkisini ele almak gerekir. Ev kavramı çeşitli anlamsal bağlamı olsa da toplumsal olarak yaygın kullanılan bir terimdir. Ev, sıcak bir yuvayı anımsatmakla birlikte aile ilişkilerini ve diğer insanlarla olan etkileşimi deneyimlemek için gerekli olan fiziksel, duygusal ve psikolojik iyilik halini sağlar. Buna ilaveten bize emniyet, güven ve istikrarlılık duygusunu yaşatan hayatımızın merkezi noktasıdır. Aynı zamanda bireylerin kendilerini tanımladıkları ve gerçek benliklerini inşa ettikleri bir alan olarak betimlenir (Ravenhill, 2008: 12).

Arnold'a (2004:60-61) göre ev; bireysel deneyimlerin, sosyal destek ağlarının, varoluşsal duyguların ve isteklerin simgesidir. Ev kavramı, ilişkileri, mesken içi faaliyetleri ve ideal olarak bunların istikrarlı bir şekilde özgürlüğünü içerir. Nispeten istikrarlı bir ev, kişiyi fiziksel, duygusal ve sosyal olarak koruyarak kişiye güven hissi uyandırır. Diğer yandan ev, aynı zamanda duygu, çatışma ve kayıp olasılığında yeridir. Fakat sokakta ya da evin dışında geçirilen meskenlerde olduğu gibi, ne bedeni ne de eşyası ani bir saldırı ya da soygun riski altında değildir. Dahası ev, kişinin kimliği, ilgi alanları ve özel ilişkilerini sürdürebileceği, fiziksel olarak bireyi özerk kılarak diğer insanlara karşı da koruma imkânı sağlayabildiği özel alanıdır. Evsizlik olgusu, 'ev'in veya 'ev'linin tanımları üzerinden kavramsallaştırılarak genişçe tartışılmıştır. Evsizlik alanında yapılan ilk çalışmaların öncüsü olan Somerville (1992: 533) evsizliği evin yok olduğu bir ortamda ideolojik inşasının bir yan ürünü olarak değerlendirmiş, ev ve evsizliğin 'barınak, ocak, kalp, mahremiyet, kökler, mesken ve huzur' şeklinde yedi anlam boyutuna dikkat çekmiştir.

Ev kavramının aksine evsizlik, bir bireyi sosyal ağından uzaklaştırarak arkadaşlıklarını veya diğer ilişkileri sürdürmeyi zorlaştıran bir süreçtir. Bir alana sahip olmak, kişinin kendini koruması, başkalarıyla etkileşimini sağlaması ve kişinin özel hayatı ile kamusal alan arasında aracılık etmesi için çok önemlidir (Arnold, 2004: 61-62). Bir alana sahip olma söylemi evsizliği konut odaklı tanımlamalara göre şekillendirmiştir.

Bu bağlamda birçok çalışmada evsizlik, kişisel, kalıcı, yeterli konutun olmaması olarak ifade edilmiştir. Evsiz insanlar ise, mali kısıtlamalar ve diğer sosyal engeller nedeniyle kalıcı, yeterli bir konuta erişemeyen veya böyle bir konutu sürdüremeyen kişilerdir (Avramov, 1996: 71).

FEANTSA, Avrupa ülkelerinde evsizlere yönelik çalışmalar yapan çatı kurum niteliğinde bir organizasyondur. Bu kurum bünyesinde yapılan araştırmalarda genellikle evsiz bireyler birkaç kategoriye ayrılarak tanımlanmaktadır. Sokaklarda ve kamusal alanlarda, park, bankamatik, otogar gibi yerlerde sert/kaba uyku durumunda olan başka gidecek yeri olmayan insanlar birinci kategoride ele alınmıştır. İkinci kategoride, barınma imkânı olmayan gündüz hareket halinde ancak geceleri belirli noktaları uyumak için seçen insanlar vurgulanmıştır. Üçüncü kategoride ise, evsiz bireyler için inşa edilen ve yalnızca belirli bir süreliğine barınma ihtiyacının karşılandığı barınma evlerinde kalanlar nitelenmiştir. Cezaevinden çıkmış ya da sağlık kuruluşlarında tedavi süreçleri sonlanmış olsa dahi, gidecek yeri olmaması nedeniyle kurumda gereğinden fazla kalan evsiz bireyler, dördüncü kategoriye dâhil edilmiştir. Beşinci kategoride; derme çatma alanlar veya kerpiç denilen gecekonduya benzer yerlerde ya da çadır, baraka, vb. mobil yapılarda yaşayan evsiz bireyler sayılmıştır. Konut sıkıntısı sebebiyle geçici olarak sokak ve ev arasında geçiş sağlayan arkadaş, tanıdık veya akraba evinde kalan evsiz bireyler ise altıncı kategoriye oluşturmuştur (Edgar et al, 2007: 66).

Evsizliğin tanımı üzerinde genel bir uzlaşma sağlanamamış olması hem evsiz nüfusun tespit edilmesini hem de hükümetlerin evsizliğe kapsamlı bir şekilde müdahale edebilmesini zorlaştırmıştır. Genellikle kamuya açık yerlerde uyuyan veya metruk binalarda kalanların evsiz olduğu kabul edilmiş, ancak aşağıdaki sorular evsizliğin belirlenmesinde sıklıkla sorulmuştur. Kendilerine ait barınma yeri olmayan, ancak başka hanelerde geçici olarak kalan insanları nasıl sınıflandırmalıyız? Geleneksel bir evde yaşayan ve aile içi şiddete maruz kalan bir kişiye evsiz denilmeli mi? Kurumlardaki (bakım evi, cezaevi, hastane gibi) insanlar, ayrıldıklarında gidecek hiçbir yerleri yoksa “evsiz” mi sayılmalı? İlgili araştırmalarda, bu sorulara bağlı olarak farklı şekillerde yanıtlar verilmiştir (Chamberlain & Johnson, 2001: 35).

2.1.1. Evsiz Kimdir?

Evsiz bireyi tanımlamak için evsizlik olgusunu da doğru anlamlandırmak gerekir. Literatürde genel olarak “homeless” olarak yer edinen sözcüğün Türkçede karşılığı “evsiz” olarak kullanılmıştır. Bu sözcük ilk olarak, ‘evi olmayan insanlar’ olarak algılanmıştır. Evsiz kavramına karşılık gelen ve farklı çağrışımları da olan birkaç kavram vardır. Bunlardan biri “bîmekân” kelimesidir. Bîmekân, evsiz-barksız, yersiz-yurtsuz, serseri anlamında kullanılmış olup; sadece kendine ait evi olmayan insanları değil, bir yaşam tarzı olarak yaşayan insanları tasvir etmek için de kullanılmıştır (Altun, 1997: 1).

Evsizliğe yönelik araştırmalar yapan ve evsizliği şemsiye bir terim olarak sembolize eden bazı sosyal bilimciler, genellikle çatısız kavramını evsiz kavramıyla eş değer olarak kullanmıştır. Bunların başında birçok çalışmada sıklıkla bahsi geçen Ravenhill (2008:13), evsizleri çatısız, konutsuz ve güvencesiz ya da istikrarsız bir şekilde barındırılanlar olarak betimlemiştir. Çatısızlık; sokaklarda, banklarda, parklarda veya çalılıkların altında uyumak zorunda kalan ve geceleri tam anlamıyla çatısı olmayan insanlar olarak nitelenmiştir. Konutsuzlar ise çatısız olmayan; nisbeten baraka, araba, karavan, inşaat alanları, çadır gibi başını sokacak yere sahip olan ancak konut niteliği olmayan yerlerde kalan kişiler olarak ele alınmıştır. Güvencesiz bir şekilde barındırılanlar da devletin sunduğu geçici konaklama evleri, pansiyonlar, otel, motel sığınma evleri, arkadaş ve akraba evleri, aşırı kalabalık konaklama birimlerinde yaşayan ve her an tahliye edilmek riski ile karşı karşıya olan bireylerden oluşmaktadır. Diğer taraftan çatısızlık terimi bazen üç alandan (fiziksel, yasal ve sosyal) yoksun olmayı içerirken, evsizlik yasal alan ve sosyal alandan dışlanmayı içermiştir. Her iki durumda da, bu durumlara sahip bireyler evsiz olarak kabul edilmiştir. Bu durumda güvensiz ve yetersiz konutlarda yaşayan veya sosyal olarak izole edilmiş kişilerin dışlanmadan etkilenmesi de mümkün hale gelmiştir (Femi, 2017: 7).

Bazı durumlarda evsizlik ve bağlantısızlık da neredeyse benzer olarak kullanılmaktadır. Evsizlik-bağlantısızlık, yerleşik kişileri birbirine bağlı sosyal yapılar ağına bağlayan birbiriyle ilişkili bağların yokluğu veya zayıflamasıyla karakterize edilen toplumdaki kopma durumu olarak görülmektedir. Yani bağlantısızlık daha çok barınma sığınak, iş ve diğer destekleri sağlayan sosyal kurumlarla bağlantılarının olmaması olarak tanımlanmıştır (Main, 1998: 43). Evsiz kavramı “tekinsiz” olarak da tarif edilmektedir. Tekinsizlik, tanıdık ve yabancı arasındaki belirsizlik olarak ifade

edilmiştir (Jentsch, 1906; akt. Erdemirci, 2019: 5). Freud (2003:125), bu tanımı yetersiz bularak tekinsiz kavramını tanıdık olanın yani “ev”in aniden kişiye yabancılaşması, nesnelere/dilin anlamını yitirmesi, bastırılmış olanın geri gelmesi, kaygı, mucizevi tesadüflerin rahatsız edici tekrarları gibi pozitif ve negatif tüm yönlerini daha katmanlı bir tartışmayla açıklamaya çalışmıştır. İnsan içerde olmanın güven ve huzurunu taşıdığı ev haliyle, dışta kalmanın tehlikesi ve güvensizlik kaygısıyla da evsiz olma halini yaşayabilmektedir. Dolayısıyla dışta kalmanın yarattığı tehlikelerden, dışta olmanın risklerinden korunabilmek adına barınmak, insan için ilkel dönemlerden günümüze taşınan temel bir kaygıdır. İnsan bu tabî kaygılar neticesinde, barınma ve korunma gibi ihtiyaçlarını gidermek amacıyla “güvenli mekân” elde etme arayışına girmektedir (Barlas, 2020:16). Nitekim bu durumu Bollnow (1961: 33) “*Şayet insanoğlu, zamanın akıntısıyla çaresizce sürüklenmeyecekse, sabit/sağlam bir yerleşim mekânına ihtiyaç duyar*” şeklinde özetlemiştir. Bu yorumlardan hareketle ev, kişinin kendini güvende hissettiği bir mahremiyet alanıdır. Evsizlik yaşayan birey ise modernleşme ile gelen yabancılaşma hissi nedeniyle tekinsizlik deneyimi ile karşılaşan kişidir.

Evsiz bireylerin kim olduklarının ya da kimin evsiz olduğunun nasıl belirleneceğine dair birtakım sorular literatürde cevaplanmaya çalışılmıştır. Evsizler, akılsızca kişisel tercihler yapan, uyuşturucu veya alkol kullanan, okulu bitirmeyen, aileye ve sosyal ilişkilere sahip olmayan bireyler mi? Yoksa evsiz insanlar iyi ve kötü zamanlarda küresel ekonominin kurbanları mı? Evsizler, yıpranmış bir güvenlik ağıyla birleşen yoksulluğun ve servetin dağılımının göstergesi mi? İnsanları risk altında bırakan kötü kişisel ve kamu politikası seçimlerinin bir kombinasyonu mu? Açıkça belirtmek gerekir ki tanım seçimi, evsizlik sorununun boyutunu ve çerçevesini tahmin ederken önemli etkiye sahiptir. Bir aile veya birey, yukarıda açıklanan durumlarla karşılaşabilir, evini kaybedebilir ve barınak arayabilir. Halka açık bir alanda kalmak veya bir barınak veya motel kullanmak zorunda olmak, bir kişinin kötü zamanlarda geri dönebileceği sosyal veya aile ağına sahip olmadığı gerçeğini yansıtabilir. Tüm bunlar evsiz olmaya doğru giden ihtimalleri meydana getirmiştir. Bunun yanı sıra bir anne ve çocukları, bir akrabasının dairesinde fazladan yatağı paylaşırken, bunlar evsiz midir? İş sebebiyle göç eden fakat iş bulamayıp sokaklarda kalan aile ilişkilerini devam ettiren kişi evsiz olarak mı nitelendirilir? Tüm bu tartışmalar evsiz bireyi birçok yönüyle birtakım kriterler çerçevesinde değerlendirilmesini gerektirmiştir. Ancak ister

sokakta çalışan çocuklar, ister bağımlılık veya akıl hastalığı, işsizlik veya sadece sokaklarda geçirilen yıllar nedeniyle aileden veya arkadaşlardan uzak kalmış yetişkinler için evsizlik, bir damgalanma gerçeğini yansıtmıştır (Hombs, 2011: 42).

Evsizlerin birçoğu zihinsel olarak rahatsızken bazıları zinde ve berrak bir zihne sahip olabilmektedir. Bir kısmı alkol ve uyuşturucu kullanabiliyorken, bazılarının herhangi bir alışkanlığı olmamaktadır. Bazıları sosyal yardım almayı gerekli görürken bir kısmı kendi gayreti sonucunda maddi bir gelir elde etmeye çalışmaktadır. Bu farklılıklara rağmen Wright & Rubin (1991: 207-208), evsiz bireylerin ortak yönlerine dikkat çekerek; bedensel sakatlıklarının yüksek olduğu, aile ilişkileri zayıf/kopmuş bireylerden meydana geldiği, sosyal yabancılaşma yaşayan ve aşırı yoksulluk belirtileri olan bireyler olduğunu söylemiştir. Bu durumda aile ve diğer sosyal bağlardan oluşan güvenlik ağından yoksun olduklarında ya da çaresiz kaldıklarında bağlanacakları hiçbir şeyleri olmadığı için barınaklara ve sokaklara düşebilmektedir. Öte yandan birçoğunun düzenli veya istikrarlı bir destek aracı olmamakta ve aşevlerinde ücretsiz yemek, barınma evlerinde ise giyim ve yataklardan yararlanarak günlük bir yaşam mücadelesi vermektedir. Herhangi bir gelire sahip olanlar çok azdır. Evsizlerin karakteristik özelliği olan düşük gelir düzeylerinden dolayı, konut ihtiyaçlarını karşılamaları zor olmuştur. Bu durumun nedeni ise konutların evsiz bireylerin gelirlerinin çok üzerinde fiyatlandırılmış olmasıdır. Diğer taraftan bazı insanlar evsiz olmayı, yaşamak için iyi bir yerin veya iyi bir yaşam standardının olmamasıyla ilişkilendirmekte ve yatacak bir yerleri olsa bile kendilerini evsiz olarak gördüklerini savunmaktadır (Sanchez, 2010: 102). Tüm bu boyutlara rağmen evsiz bir kişiyi evsiz olarak nitelendirmek için mevcut yaşam biçimi ve koşullar değerlendirilmesi gereken şeylerdir. Örneğin, bir kişi sadece bir gece barınakta kalsa da geçici olarak arkadaşlarıyla/yakınlarıyla yaşasa da evsiz olarak görülmelidir (Michael & Philippa, 2011: 31). Tüm bu tanımsal ifadelerden hareketle evsiz olma durumu birçok kavram ile ilişkilendirilmiş olsa da literatürde halen tartışma konusudur. Tarihsel süreç içerisinde evsiz bireylerin nasıl tanımlandığı veya nitelendirildiği de kavramın anlaşılması adına önemlidir.

2.1.1.1. Evsizlik Kavramının Tarihsel Dönüşümü

Evsizlikle ilgili tartışmalarda temel konulardan biri, bu konunun yeni bir sosyal sorun olup olmadığıdır. Evsizlik dünya genelinde yüzyıllardır varolan ve varolmaya devam eden tarihsel bir olgudur. Ancak evsizlik dönemin koşullarına, şartlarına ve yaşanan gelişmelere göre farklılık göstermiştir (Johnson & Cnaan, 1995: 347).

Blau, (1992; 9) konuya dair araştırmasında evsizliğin tarihsel sürecini beş aşamada incelemiştir. İlk dönemi sanayileşme öncesi dönem olarak ifade eder. Bu aşama da barınakların sayısı az ve evsizler günümüz evsiz bireylerden farklıdır. Daha çok avare, berduş, serseri, hobo gibi isimlendirmeler üzerinden, suçlu, yardımları hak etmeyen ve işe yaramaz bireyler olarak algılanmıştır. İkinci dönem sanayileşme dönemidir. Endüstrileşme, makineleşme ile birlikte işsizlik ciddi bir sorun olarak ortaya çıkmıştır. Bu dönemde kentleşme artmış, insanlar ciddi oranda iş bulabilmek adına kente göç etmiştir. Bu aşamada yaşanan evsizlik daha çok geçici bir nitelik taşımıştır. Blau (A.g.e), üçüncü değişimi kolonileşme olarak belirtmiştir. Sömürü yoluyla Asya ve Afrika'dan getirilen insanlar, evsizlik gibi bir durumla karşı karşıya kalmıştır. Dördüncü dönem sanayileşmenin ve üretim faaliyetlerinin yaygınlaşmasıyla kapitalist düzenin kurbanları olarak gelişmiştir. Bu süreç evsizliğin en sık yaşandığı dönem olarak görülmektedir. Bunu 1930 yılında yaşanan ve tüm dünyayı sarsan büyük ekonomik buhran izlemiştir. Beşinci aşama ise, 1980 sonrası neoliberal politikalarla birlikte yaşanan piyasa ekonomisidir. Serbest piyasanın hakim olmasıyla sosyal devlet anlayışına ve refah programlarına harcanan kaynaklar azalmış, ücretlerde düşme, kurumların kapatılması, düşük ücretli işler ve ucuz konutların azalması, evsizliğin artmasına neden olmuştur (Erbay, 2013: 6).

Gowan ise, (2010: 28) “suçlu”, “hastalıklı” ve “sistem” şeklinde üç dönemde evsizliği ele almıştır. 1960'lara kadar, suçlu/günahkar görüşü hakim olmuştur. Evsiz bireyler, bu dönemlerde büyük oranda alkol ve uyuşturucu tüketiminden dolayı veya genel umursamazlık ve sorumsuzluktan ötürü suçlu olarak nitelenmiştir. Evsizlik, hastalıklı dönemde insanların kişisel sorunlarından kaynaklı yetersizlikleri ve patolojileri yüzünden toplumdan kopmaları olarak algılanmıştır. 1960 ve 70'li yıllarda

çöküntü/batak bölgelerindeki (skid row)¹ evsiz erkek bireyler bu şekilde karakterize edilmiştir. Bu yıllarda daha önce gündelikçilerin yaptığı işlerin çoğu mekanikleştirilmiş ve yüz binlerce günlük işgücü fırsatı ortadan kaldırılmıştır. Bu durumda gündelik emeğin yerini, çöplerden geçinme ve dilencilik almıştır. Sonuç olarak evsizlerin barınabileceği alanlar ve konutlar artık büyük ölçüde azaldığı için, hayatını idame ettirmede sorun yaşayan insanlar esasen sokaklarda ve skid row bölgelerinde yaşamaya başlamıştır. 1960'lardan 1980'lere kadar, "sistem" den ötürü faktörler daha belirgin hale gelmiştir. Burada evsizlerin kötü durumu, geçim için gereken ücretin ve işlerin yokluğu, düzgün erişilebilir konut yetersizliği gibi "yapısal faktörlere" atfedilmiştir.

1980'lerde, bireysel temelli; akıl sağlığı sorunları, kişilik bozuklukları, yetersizlikleri ve çeşitli sağlık sorunları olan evsizler, kamusal alanda artmaya başlamıştır (Somerville, 2013: 388). Dolayısıyla evsizliğin dünyada görünür bir sorun olarak arttığı 1990'lı yıllarda, bireysel sorunların odağında gerçekleşen bir süreç olduğu yaklaşımı yerini yapısal nedenlere bırakmıştır. Bu bağlamda evsizlik, iş ve konut piyasasındaki dönüşümler, uygun maliyetli konutların bulunmayışı, destek kurumlarının azalmasıyla ilişkilendirilmiştir. Bu belirsizlik ve karmaşık durum evsiz bireylerin tarihsel olarak her dönemde farklı şekillerde tanımlanmasına neden olmuştur. Bununla birlikte evsiz kitledeki zihinsel ve ruhsal rahatsızlıklar, bağımlılık ve diğer sosyal sorunlardaki problemlerin çoğalması, aşırı kent yoksullarının artışı ve konut arzının azalması ile evsizlik deneyimleme boyutu farklılaşmış ve bu durumlarda evsizliği açıklamak için yapısal nedenlerin de tek başına yeterli olmadığı görülmüştür. Evsizlik, özellikle 2000'li yıllarda artık bireysel, yapısal ve kurumsal nedenlerin bütüncül etkisiyle açıklanmaya başlamıştır. Bu doğrultuda evsizlik bir durum ve sonuç değil, bir süreç olarak algılanmaya başlanmıştır (Doğan, 2018: 20).

¹ Skid Row, (çöküntü/getto bölgeler) kentsel alan olarak tasvir edilmiş, ancak alkol bağımlısı yoksulların barınma ve diğer ihtiyaçlarını karşılayan gayri resmi bir sosyal sistemi daha çok içermiştir. Skid row alanları, günümüzde de var olmaya devam ettiği gibi, çoğu şehirde evsizlerin yoğunlaştığı yerler olmuştur (Wright & Rubin, 1991:210).

2.1.2. Evsizliğin Ölçülmesi

Evsiz nüfusun doğru bir şekilde anlaşılması ve araştırılmasına ilişkin sayı tartışması, evsizliğin doğasına ilişkin anlayış eksikliğinin göstergesidir. Rakamların belirsiz olmasının iki nedeni vardır. İlki, evsizliğin istisnai, karmaşık veya anormal bir nüfus olmasından kaynaklı belirlenemeyen bir kitle olduğu iddiasıdır. İkincisi ise istatistiksel olarak anlamlı bir grup olup olmadıkları tartışmasıdır. Bu iki durum arasındaki fark, belirlenmesi gereken bir konudur. Evsiz bireylerin sayısının çok az olduğu iddiası, yönetimler ve bazı ideolojik oluşumlar için onların nüfusun normal bir parçası olmadığını ve özel muameleyi hak etmediklerini iddia etmesine yol açmaktadır. Bu bakış açısı, evsizlere yönelik refah ve sosyal harcama kesintilerini kolaylaştırmaktadır. Bunun aksine, evsizliğe dair daha yüksek rakamlar, bunun bir bütün olarak nüfusu etkileyen bir sorun olduğuna ve evsizlerin özellikle patolojik veya anormal olmadığını dile getirme imkânı sunar. Dolayısıyla, araştırmacılar ve yönetim mekanizmaları evsizliği dar bir şekilde tanımladıklarında, herhangi bir gecede sayılan evsizlerin sayısı düşük olacak ve bu nedenle sorunun ciddiyeti görülemeyecektir (Arnold, 2004: 104).

Evsiz bireylerin net sayısına ulaşmak, hem tanımlama hem de sürekli değişken bir yapıda olmasından dolayı güç olmuştur. Bu belirsizlik evsiz nüfusun dinamik doğasından kaynaklı olduğu için evsizliğin tüm evsizleri dâhil edecek biçimde tanımlanmasını ve ölçülmesini zorlaştırmıştır. Kalıcı ve güvenli bir barınma imkânı olmadığı için sürekli mekân, statü ve yaşam düzenini değiştirmek zorunda kalan insanların değişken ve kendi içerisinde de farklılaşan yaşam biçimlerini betimlemek oldukça güç olmuştur. Bu nedenle evsiz sayısı ile ilgili araştırmaların zaman aralığı ve ne zaman yapıldığı oldukça önemlidir (Edgar, vd., 2010: 16-22).

Evsizlerin toplam nüfus içerisindeki yeri ile alakalı tartışmalar bir yana dünya üzerindeki evsiz bireylerin sayısının 2000'li yıllarda 100 milyon ile 1 milyar arasında olduğu tahmin edilmektedir. Sayının bu kadar fazla olmasının nedeni, evsizliğin farklı şekillerde tanımlanması ve ölçülmesidir. 100 milyonluk tahmin, sokakta, kamu binalarında, tren, metro istasyonları, hastaneler ve gece barınaklarında uyuyan kişileri kapsamıştır. Diğer taraftan 1 milyarlık öngörü ise gizli ve döngüsel evsizler kastedilerek, geçici, bekar evlerinde kalan, barınmaya elverişsiz ve düşük ücretli konutlarda veya göçmen kamplarında yani güvenli olmayan yerlerde kalanları da istatistiklere dâhil eder (Speak & Tipple, 2004: 270).

OECD ülkelerinde evsizliğin son yıllarda üçte bir oranında arttığını belirten raporda Türkiye en azından son beş yılda ulusal ölçekte evsizlik verisi oluşturmamış ülkeler arasında sayılmaktadır (OECD, 2020). Öte yandan sadece evsizlere hizmet sunan kamu ve STK yetkililerinin saha da karşılaştıkları evsizler üzerinden 100 bin evsiz olduğu tahmin edilmektedir (Birelma, 2014:307). Dünya ölçeğinde gün geçtikçe evsiz bireylerin sayısı büyük oranda artış göstermektedir. Ulusal Evsizliği Sonlandırma İttifakı 2020 güncel verilerine bakıldığında ABD’de 580.466 evsiz bulunurken (NAEH, 2020) dünya genelinde; ulusal raporlardan elde edilen veriler doğrultusunda, 150 milyondan fazla insanın (dünya nüfusunun yaklaşık yüzde ikisinin) evsiz olduğu tahmin edilmektedir (Doğan & Pekasıl, 2020: 277).

2.1.3. Evsizlik ve Yoksulluk

Yoksulluk, tanımsal ve biçimsel olarak günümüzde küresel bir sorun olmasının yanı sıra ortaya çıktığı toplumsal koşullar, kültürel süreçler ve politikalar her ülkenin yapısına göre değişmektedir. Castells (2013: 93)’e göre yoksulluk “*Belli bir toplumda, belli bir zaman diliminde kaynakların, asgari düzey olarak kabul edilmiş olan (genellikle hükümetler ya da yetkili kurumlarca belli sayıda bireyi olan bir aileye düşen gelir düzeyi olarak tanımlanabilir) hayat standartlarının altında kaldığı durumdur*”. Yoksulluk kavramına yönelik yapılan tanımlarda sıklıkla ekonomik yetersizlik ve gelire bağlı olarak kişinin temel ihtiyaçlardan yoksunluğu dile getirilmektedir. Evsizlik sıklıkla yoksullukla ilişkilendirilen bir süreç olmuştur. Yoksulluk ve evsizlik bir taraftan da rahatsızlık duyulan ve toplumda görünürlüğü eleştirilen konulardır. Yoksulluk olgusunu bireysel niteliklere bağlı olarak açıklamak ve yoksulu özellikle tembellikle, bir işe yaramamakla, kötü davranışlara ve alışkanlıklara sahip olmakla, aile hayatının düzensizliğiyle suçlama eğilimi, kültürel ve tarihsel farkları aşarak günümüze kadar varlığını sürdürmüştür (Buğra, 2008:11).

Evsizlik ve yoksulluk çoğu kez birbirinden ayrıştırılan olgulardır. Bununla birlikte genellikle evsizliğin tek nedeni yoksulluktur gibi bir söylem de kabul edilmemektedir. Diğer taraftan konuya dair incelemeler yapan birçok araştırmacı evsizliğin ve yoksulluğun ardındaki ekonomik nedenler üzerinde durmuştur. Ancak evsizlik ve yoksulluk birbirini barındıran ve ortak bağlamları olan olgular olarak da sıkça değerlendirilmiştir. Evsizlik çoğu kez aşırı yoksullaşmanın da sonucu olarak

görülmektedir. Nedensellik her ülkeye göre değişmekle birlikte genel olarak yoksulluk evsizlerin karşı karşıya kaldığı bir süreçtir. Bu bağlamda hem evsizlik hem de yoksulluğun nedenlerine bakıldığında: gelir kaybı ve kazanma gücünün azalması, ekonomik küçülme, endüstrileşme ve bununla birlikte ortaya çıkan işsizlik, sosyal güvenlik politikalarının azalması şeklinde vurgulanmıştır (Baum & Burness, 1993: 132). Ayrıca yoksulluk, insanların evsiz kalmasının en önemli nedenlerinden biri olarak görülmektedir. Barınma ve yiyecek ihtiyacını gideremeyen, sağlık sorunlarını çözemeyen bireyler, evsiz kalmaya mecbur kalmakta ve yoksulluk nedeniyle eğitim ve öğretimlerinden de ödün vermek zorunda kalmaktadırlar (Femi, 2017: 20-21).

Rossi (1991), evsizliğin kökenlerine yer verdiği kitabında evsizliği barınma imkanının olmayışından ziyade aşırı yoksulluktan kaynaklı bir süreç olduğunu vurgulamaktadır. Hayatın temel koşullarına güvencesiz bir şekilde sahip olan insanların son derece yoksullaşarak evsiz kalma riskiyle karşı karşıya olduğunu vurgular. Evsizlik olgusunun hiçbir şekilde gidecek bir yerin olmaması olarak adlandırılması da aşırı bir yoksulluk durumunun diğer bir ifadesidir. Bireyin bu durumda yerleşik nüfus arasına geri dönmesi ya da normal hayat standartlarına erişimi, esasen sıfır kaynağa sahip biri için kolay değildir (12-13).

Yoksulluk evsizlikle iç içe geçmiş, insanları evsizliğe açık hale getiren bir risk faktörüdür. Mali kaynakları olmayan insanlar barınma, giyim ve yemek gibi temel ihtiyaçlarını karşılayamamakta ve gereksinim duydukları diğer hizmetleri alamamaktadır. Bu durum, kişinin direncinin azalmasına, ailesiyle ilişkilerinin kopmasına ve toplumla bağının zayıflamasına neden olmaktadır. Öte yandan ciddi akıl hastalığına, fiziksel engelle, kimyasal bağımlılığa veya başka herhangi bir kırılganlığa neden olabilmektedir. Dolayısıyla işsizlik, asgari ücretin yetmemesi, barınma masrafları, sağlık hizmetlerine erişememe ve diğer hizmetler gibi bir dizi faktör yoksulluğa ve sonrasında evsizliğe etki etmektedir (Nooe & Patterson, 2010: 107-108).

2.1.3.1. Yeni Kent Yoksulluğu, Sınıf-altı ve Evsizlik

1980 sonrasında küresel anlamda toplumun birçok alanında köklü değişimler yaşanmıştır. Özellikle, kentlerde görülen ekonomik yenilikler, iş fırsatlarını ortaya çıkarmıştır. Bu iş alanları, daha çok az maaş ve yoğun emek gerektiren marjinal sektörleri ifade etmiştir. Bu bağlamda kentsel yaşamın gereklilikleri zamanla

karşılanamayacak duruma dönüşmüş ve ekonomik olarak kentlerde yaşam zorlaşmıştır. Değişen koşullarla birlikte insanlar, yaşamını idame ettirecek temel ihtiyaçlardan yoksun kalmış ve toplumdaki kopmalar ve dışlanmalar gün yüzüne çıkmıştır. Kentsel alanlarda yaşanan sosyal, ekonomik, yapısal değişim ve dönüşümler ile birlikte kentte yeni yoksul bireyler ve dezavantajlı gruplar ortaya çıkmıştır. Bu gruplar içerisinde en temelde yeni kent yoksulları olarak ifade edilen evsizler vardır (Küçük, 2014: 52-53). Evsiz bireyler bazı araştırmacılar tarafından yeni kent yoksulları olarak ifade edilmiştir. Castells (2013: 214-215) yeni kent yoksulluğunu şu şekilde değerlendirmiştir;

Yeni yoksulluğun çarpıcı yüzlerinden biri de evsizliktir. 1990'lardaki evsiz nüfus, ucuz meyhanelerin ve otellerin bulunduğu civarda takılan klasik evsiz barksız takımıdır. Bunun yansısı hastanelerde tedavi gerektiren zihinsel hastalar, sanayileşme ve yeniden yapılanmanın geride bıraktığı aileler, semtleri nezhleştirme girişimleriyle evlerinden çıkarılmış kiracılar, evden kaçmış gençler, evi olmayan göçmenler ve erkeklerden kaçan hırpalanmış kadınlar gibi yeni karakterleri de kapsayan bir nüfus yeni kent yoksulluğun yüzleri olmuştur. Evsizler bu bağlamda bir kere sokağa düştüler mi, bir damga misali, bir şiddet ve istismar dünyasıyla karşı karşıyadır.

Bu açıklama da vurgulandığı üzere, özellikle son yıllarda toplumsal yaşantıda gelişen değişim ve dönüşümler paralelinde eski evsizler çoğunlukla kent mağdurları ve yoksulları olarak ifade edilmiştir. Sınıf-altı² yeni kent yoksulluğu kavramı gibi temelde birçok çalışmada yoksulluk olgusu üzerinden ele alınmıştır. Yılmaz (2008:129), yoksulluğu iki gruba ayırarak açıklamıştır. Bunlardan ilki tembellik, disiplinsizlik, sorumsuzluk gibi özellikleri olan kültürel unsurların ağır bastığı, bireylerin kişiliklerinin vurgulandığı gruptur. İkincisi ise bireysel özelliklerinden ziyade devletin gelir dağılımındaki eksikliğine vurgu yapan ve sistemden dolayı yoksulluk yaşayan insanlardır. Bunlar daha çok ayrımcılık ve sosyal adaletsizliğin kurbanlarıdır. Bu iki grup arasında gidip gelen sınıf-altı kavramı ise, ekonomik büyümeye rağmen işsizlik yaşayan, ayrımcılık ve sosyal dışlanmadan hoşnut olmayan bir kesimi tasvir etmek

² Kavram 1963'te ilk kez İsveçli iktisatçı Gunnar Myrdal tarafından ABD'deki ekonomik büyümeye rağmen varlığını devam ettiren işsizlik ve ayrımcılıktan şikayetçi olan bir kesimi ifade etmek için kullanılmıştır (Erdem, 2021).

için kullanılmıştır. Sınıf-altı olgusu sadece gelir ve servete bağlı olarak tanımlanan bir durum olarak ifade edilmemiştir. Bunun ötesinde sınıf-altı kavramını yoksulluktan ayıran özellik, modern refah toplumlarının temel kabullerini tehdit eden değersel ve davranışsal eğilimlere işaret ediyor oluşudur (Erkilet, 2011:137).

Marksist bir sınıf-altı anlayışı, geçim araçlarına sahip olamayan, ücretli emek, kar, faiz veya kira yoluyla gelir elde edemeyen herkesi içermiştir. Bugün, böyle bir sınıf-altı grubu, hayatta kalabilmesi için büyük ölçüde devlet yardımlarına ve devlet hizmetlerine bağımlı olan herkesi de kapsamıştır. Weberci ve Marksist sınıf-altı anlayışında bu insanların organizasyon becerileri ve karakteristik kimliği ya da bilinci yoktur. Ayrıca, evsizliği, kapitalist emek ve konut piyasalarının operasyonlarının yanı sıra yoksulluk, mülksüzlük ve güçsüzlük bağlamına yerleştirmişlerdir. Bu tür yaklaşımlar, evsizliğin anlamının belirli boyutlarını göz ardı eder ve evsizliğin piyasa ve devlet politikalarını yeterince kavrayamama ile ilişkilendirmiştir (Somerville, 1992: 531-532). Nitekim bu yorumlar çerçevesinde yeni kent yoksulluğunun bir görünümü olan sınıf-altı olgusu, düzensiz bir işi olan veya hiçbir işi olmayan, avare, berduş, devlet yardımlarına bağımlı, suç işleme potansiyeli yüksek, herhangi bir barınağı olmayan, çok kötü barınma koşullarına sahip bir kitleyi betimlemektedir (Küçük, 2014: 36). Sınıf-altı olgusunun evsizleri tamamen yansıtıp yansıtmadığı konusu çoğu kez tartışılmıştır. Ortak bazı nitelermeler her iki kavramın da çerçevesinde ele alınır. Alkol ve madde bağımlılığı, suç ilişkileri, aile ilişkilerinin kötü olması, ekonomik yetersizlik gibi etkenler her iki grubun özellikleri olarak belirtilmiştir. Bunun yanı sıra sosyal dışlanma, ayrımcılık, toplumdaki soyutlanma gibi etmenler evsizlerin ve sınıf-altı grupların maruz kaldığı durumlardır. Sınıf-altı üyelerine dünya kenti ve metropol kentler olarak nitelenen yerlerde rastlanmaktadır. Evsizler gibi sınıf-altı üyelerinin yaşam alanları da, metro durakları, parklar, baraka evler ve terminallerdir. Bu durum bir anlamda hem toplumsal hem de mekânsal bakımdan 'yersizliği' simgelemektedir (Bıçkı, 2005:105; Yılmaz, 2008:127-128; Baloğlu, 2011:232). Özetle, evsizlik olgusu, yoksulluk, yeni kent yoksulluğu ve sınıf-altı kavramlarıyla yakından ilişkilidir.

2.2. Evsizlik Olgusunun Nedenleri

Evsizlik sadece bir barınak ya da mesken eksikliği, kişinin başının üstünde bir çatı olmaması olarak tanımlanmamıştır. Dolayısıyla evsizlik, fizyolojik (bedensel konfor veya sıcaklık eksikliği), duygusal (sevgi veya neşe eksikliği), bölgesel (mahremiyet eksikliği), ontolojik (dünyada köklü olmama, anomi) ve manevi (umut eksikliği, amaç eksikliği) anlamda çok boyutlu bir karaktere sahiptir. Bu çok boyutlu süreci anlamlandırmak adına da nedensel bir ilişki ortaya koymak önemlidir (Somerville, 2013: 384).

Evsizlikle ilgili araştırmalar genel olarak evsizliğin yapısal ve bireysel nedenleri üzerinde dururlar. Ancak son yıllarda evsizliğe giden yollar üzerinden yapılan çalışmalarda hem yapısal hem de bireysel nedenlerin bütünlüğü olan bir hibrid yaklaşım da söz konusudur. Yapısal nedenler daha çok ekonomik faktörlerle ilişkilendirilir. Bu faktörler arasında işsizlik ve yoksulluktaki eğilimler, konut piyasası ve büyük ölçekli sosyal politikalar yer almaktadır. Bireysel nedenlere verilen örnekler arasında akıl hastalığı, alkolizm, madde bağımlılığı ve iş etiğinin olmaması yer alır. Hemen hemen tüm araştırmacılar, evsizliğin birincil nedeni olarak yapısal veya bireysel faktörleri seçer ve ardından diğer faktörlerin etkisini tartışır (Main, 1998: 41).

Burt (1992: 4), evsizliğin nedenlerini sosyal ve bireysel olmak üzere ikiye ayırmıştır. Sosyal nedenler; politik formülasyonlar, ekonomik koşullar ve hükümet politikalarını içerir. Bireysel nedenler ise, alkolizm, ruhsal bozukluklar ve madde bağımlılığını içerir. Evsizlik yalnızca makro-yapısal ve mikro-bireysel nedensel faktörlere odaklanarak açıklanmamıştır. Yani evsizliğin sadece yapısal ve bireysel nedenlere atfedilemeyeceği; evsizlik deneyimlerine, kişinin durumuna ve geçmişine göre hareket edilmesi gerektiği fikri de benimsenmiştir. Evsizliği sadece bireylerin ve ailelerin neden ve nasıl evsiz kaldığı perspektifinden görmek, resmin sadece yarısını görmektir. Ancak biyo-psiko-sosyal risk faktörleri, yani ekolojik perspektifle de evsizliğin nedensel bağlamı tartışılmıştır. Biyo-psiko-sosyal risk faktörleri, bireysel faktörler (örneğin; kişilik, gelişimsel deneyimler, sağlık-akıl sağlığı, ırk ve etnik köken) ve sosyal faktörler (kaynak mevcudiyeti, politikalar, kültür, ayrımcılık ve sosyal durumlar gibi) dâhil olmak üzere farklı seviyelerde birden fazla faktörün etkileşimini ifade eder (Nooe & Patterson, 2010: 106).

Evsizliğin nedenleri her ülkenin sosyal ve ekonomik yapısına göre farklılık gösterse de çoğu kez dünya genelinde birbirine yakın sebeplerden ötürü bireyler evsizlik sürecini yaşamaktadır. Türkiye’de yapılan çalışmalar üzerinden bakıldığında evsizliğin nedenleri şu şekilde sıralanmıştır (Işıkkhan, 2015: 470);

- İşsizlik ve yoksullukta artış,
- İşsizliğin bir sonucu olarak ailenin dağılması ve artan boşanmalar,
- Ekonomik koşulların olumsuz etkileri, gelirlerde ve satın alma gücünde kademeli düşüş,
- Asgari ücretin artırılmasında başarısız olunması ve sosyal yardım kuruluşları aracılığıyla sadece asgari bir yaşam standardı sağlanması,
- Devletlerin sosyal güvenlik harcamalarına ve en önemlisi konut inşaatına katkısının azalması ve karşılanabilir konut açığı,
- Ruhsal bozukluklar, madde kullanımı, kişisel varoluş eksikliği veya kendini gerçekleştirme eksikliği,
- Madde bağımlılığı yaygınlığı ve zihinsel engelli hasta sayısının artması,
- Erken yaşlarda ciddi ruhsal bozukluklar,
- Konut fiyatlarındaki artış ve gelirin büyük bir kısmının kiraya ayrılması

Evsizliğin çok boyutlu nedenlerini ortaya koyan Meneviş’e göre (2006: 6) bazı ülkelerde evsizlik, bir tercih ve yaşam tarzı olarak benimsenebiliyorken, Türkiye’de evsizliğin nedenleri özellikle yoksulluk ve benzer sorunlarla ilintilidir. Bu bağlamda evsizlik sorununa neden olan etmenleri şu şekilde sıralar: Yoksulluk, işsizlik, ruhsal bozukluklar, özürülük, aile içi şiddet boşanma, göç, madde bağımlılığı, doğal afetler.

Evsizliğin nedenleri arasında geniş toplumsal düzeyde özellikle kurumsuzlaştırma bağlamında da ele alınmıştır. Bu yaklaşıma göre ilk kez 1980’li yıllarda evsiz bireylerin yararlandıkları destek ve tedavi hizmetleri verilen kurumların zamanla kapatılmasıyla birlikte insanlar buldukları durumla başa çıkamadığı için evsiz haline gelmiştir. Evsiz insanların ciddi ve kalıcı hastalıklara sahip olması ve özellikle akıl ve ruh hastalığı sorunlarının olması evsizliğin özellikle psikiyatrik nedenlerden dolayı tedavi ve desteği gerektirdiği görülmektedir. Akıl ve ruh sağlığı tedavisi için başvuru kurumlarının önemli bir kısmının kapatılmasıyla toplum sağlığı servislerinin desteğinden mahrum kalmış olan bireyler, evsizlikle karşı karşıya kalmıştır (Türkcan ve Türkcan, 1999: 12). Kurumdan uzaklaştırılanlara destek sağlanamaması ve hem

tedavi gören hem de tedavi edilmeyen kişiler için kaynakların kullanılabilirliğinin ve erişilebilirliğinin azalması evsizliğe neden olan önemli faktörlerdir (Koegel & Burnam, 1992:96).

Buradan genel çıkarılacak sonuç, nedensel düşünce ile evsizlik dinamiklerine ve yalnızca evsizliğe bakmaktan öte, evsizliğe ve evsizliğe giden yolları şekillendiren mikro ve makro etkilere karşı daha fazla duyarlılık gösterilmesi gerektiğidir (Lee, Tyler ve Wright, 2010: 509). Bununla birlikte, çoğu araştırmacı, bu geniş ayrımı, evsizliğin nedenlerini değerlendirilmesinde yardımcı olan yararlı bir başlangıç noktası olarak da algılamaktadır (Fitzpatrick, Kemp & Kinker, 2000: 19).

2.2.1. Makro-Yapısal Nedenler

Evsizliğin yapısal nedenlerini anlamak, bu fenomene uygun tepkileri hedeflemek ve sorunu bireysel savunmasızlıklar ve bireysel odaklı müdahalelerin ötesine taşımak için çok önemlidir (Tutty, vd., 2010: 16). Makro düzeyde resmin büyük görünen yanlarına bakıldığında; evsizlik, konut baskısına (ödenebilir kalıcı ve kira durumunun yetersiz oluşu), ekonomik koşullara (işsizlik, yoksulluk), demografik eğilimlere (bekar kişi ve tek ebeveynli aileler, sokak çocuğu), politika değişikliklerine (refah, akıl sağlığı ve barınma desteği) dayandırılmaktadır (Lee, vd., 2010: 509). Bu yaklaşıma göre insanların evsiz kalmasının sebeplerinden bazıları yoksulluk, işsizlik, düşük maliyetli konut eksikliği ve ayrımcılıktan dolayı sosyal korumaya erişememe, ani doğal afetleri ve bir ülkeden başka bir ülkeye göç etmesi gibi yapısal faktörlerden kaynaklanmaktadır (Femi, 2017: 20).

Makro yapısal sorunlar arasında ilk sırada yoksulluk gelmiştir. Yoksulluk, refah politikalarıyla önlenmeye çalışılan, insanlık tarihi boyunca sürekli var olmuş ve her geçen gün şiddetini gittikçe arttırarak var olmaya devam eden ekonomik, sosyal ve psikolojik boyutları olan çok yönlü bir sorundur (Köse, 2008:1). Böyle bir durumda yoksul kesim; işsizlik, düşük gelir, kötü yerleşim koşulları, sağlık hizmetlerine erişememe, eğitim ve diğer olanaklara ulaşamama gibi hayatı boyunca zorluklar yaşar (Adaman & Keyder, 2006: 6). Bu bağlamda evsizler yoksullukla sıklıkla ilişkilendirilen ve yoksulluk riski en yüksek nüfus grupları arasında yer almaktadır.

Evsizliğin makro-yapısal sebepleri arasında sayılan ve günümüz toplumlarının en önemli sosyal sorunlarından bir tanesi de işsizlik ve istihdam sorunudur. İşsizlik; bir

toplumda insanların çalışma becerisi ve üretme becerisine sahip olduğu halde, çalışabileceği bir iş bulamaması durumu olarak genellikle tanımlanır (İncekara ve Bayraktar, 2013: 16). Sosyal ve ekonomik bir sorun olan işsizlik, sanayi devriminden sonra oluşan toplumsal değişimle beraber, maddi boyutun yanı sıra toplumsal bir yapı kazanmıştır. Dolayısıyla tüm ülkelerin en önemli amaçlarından bir tanesi; vatandaşlarına ilgi ve becerilerine göre iş ve üretim sahalarının işlerliğini sağlamasıdır (Meneviş, 2006: 15). Bu bağlamda istihdam eksikliği ya da bireylere geçinebilecek seviyede yeterli ücret ve sosyal haklar sağlanmadığı durumda bir iş bulma zorluğu yaşanır. Asgari ücretin değerinin ekonomik büyümeye ayak uyduramaması, evsiz kişilerin ortalama aylık gelirinin yoksulluk seviyesinin altında olması ve evsizler tarafından yapılan geçici işlerin çoğunun ihtiyacı karşılamaması ve bunun neticesinde sosyal haklarını da sağlayamaması ile birey kendi kendine yeterli olmadığını düşünerek evsizlik riskiyle karşı karşıya kalmaktadır. İstihdam istikrarsızlığı birçok çalışmada evsizlik için bir risk faktörü olarak görülmektedir. Uzun süreli evsizliği yaşayan birey çalışma alışkanlıklarında, sorumlulukta ve işe bağlılıkta sorun yaşayabilmektedir. Hatta evsizlik olgusunun kendisi iş bulma şansını daha da azaltmıştır (Nooe & Patterson, 2010: 108). Çünkü işverenler evsizleri, bir iletişim adresinin olmaması, fiziksel olarak uygun görünmeyişi gibi nedenlerle de işe alımda sıklıkla zorluk yaşatmaktadırlar. Ayrıca, düşük eğitim düzeyi, akıl ve ruh sağlığı sorunları, sabıka kaydı ve kişilerarası becerilerden yoksun olma gibi nedenler de işi bulmayı zorlaştırmaktadır (Fitzpatrick, Kemp & Kinker, 2000: 33). Öte yandan birey uzun süreli evsizlik yaşarken beceri ve çalışma alışkanlıklarını, sorumluluğunu ve işe bağlılığını kaybetmesiyle istihdam şansı daha da zorlaşmaktadır (Nooe & Patterson, 2010: 124-125).

Evsizliğe yol açan diğer bir konu, konut sorunudur. Konut problemlerinin ise iki yönü belirtilmektedir. Bunlardan ilki yeterli konut imkanlarının bulunmaması, diğeri ise yeterli ev/konut bulunmasına rağmen fiyatların pahalı olmasıdır (Burt, 1992: 6). Özellikle uygun fiyatlı kiralık konut eksikliği, evsizlik için önemli bir risk faktörüdür. Ekonomik ölçeğin en alt ucundaki bu bireyler, konut piyasasındaki değişimlere bağlı olarak evsizliğe karşı büyük oranda savunmasız kalmaktadır. Birçok ülkede yaşanan kentsel değişim ve politika girişimleri, uygun fiyatlı konutların bulunmasında zorluğa neden olmuştur. Şehir merkezinde devasa iş merkezlerinin yapımı, şehrin iç kesimlerinin soylulaştırılması, ucuz konaklama sağlayan sektörlerin, otel ve

pansiyonların dönüştürülmesi ile insanlar konut kaybı ile karşı karşıya kalmaktadır. Uygun fiyatlı konut ve barınma imkânları kaybedildikçe, kalan yapılar için rekabet (kira seviyeleri) artmıştır. Bu durumda borçlanma pahasına konut almaya çalışan insanlar ruhsal problemler yaşayarak evsizlik riski altına girmektedir. Akıl hastalığı ve bağımlılığı olanlar, barınacak yer bulamama ve karşılayamama açısından bu durumdan önemli ölçüde etkilenmiştir. Dolayısıyla son yirmi yılda, giderek azalan düşük gelirli konutlar için rekabetin artmasıyla, madde ve alkol bağımlılığı, zihinsel bozukluklar gibi durumlar artış göstermiş ve insanların kendilerini sokaklarda bulma olasılığı daha yüksek olmuştur (Nooe & Patterson, 2010: 109). Bununla birlikte bazı araştırmacılar kentsel bölgelerde düşük kaliteli, düşük maliyetli konutlar için artan bir talep olduğunu ve bu birimler için fiyat arttıkça evsizlik vakalarının da arttığını keşfetmişlerdir (Tutty, vd., 2010: 16).

Literatürde evsizliğin bir barınma sorunu olup olmadığı tartışılan bir konudur. Evsizliğin yalnızca bir konut sorunu olmadığı sonucuna varılsa bile, yetersiz ve düşük maliyetli konutların sorunuyla bir ilgisi olması gerektiğine dair genel bir yargı oluşmuştur. Evsiz insanlar, tanımı gereği, kabul edilebilir, alışılabilir konutlardan yoksundur. Sokaklarda, sert zeminlerde, terminalerde, metro duraklarında, parklarda veya geçici bir gecelik barınaktan yararlanan bireylerdir. Bu bakımdan konut yoksunluğu, evsizliğin tanımında sıklıkla belirleyici bir yapısal sorundur. Öte yandan, asıl sorunun konut olmadığı, bunun yerine evsizlerin, yeterli olanaklara ve sosyal sermayeye sahip olmamasından dolayı sunulan konutları karşılayamadığı ifade edilmiştir. Bu anlamda, evsizlik bir konut sorunu değil, maddi yetersizliklerden kaynaklı konuta erişememe sorunu olmuştur. Dolayısıyla vurgulanması gereken ortak bir nokta vardır; evsizlerin aşırı yoksullukları, kişisel engelleri ve sosyal yabancılaşmaları nedeniyle, tüm evsiz insanlar kalıcı konutlara ulaşma da zorluklar yaşamaktadır (Wright & Rubin, 1991: 208).

Evsizliğe neden olan başlıca sebeplerden birisi de göç olgusudur. Dünyanın bugünkü sınırlarının çizilmesinde ve toplumların oluşmasında göç hareketlerinin çok büyük bir rolü olmuştur. Genellikle iktisadi, siyasi, sosyal ve diğer sebeplerle insan topluluklarının bir yerden başka bir yere gitmeleri olarak tanımlanan göç, birçok etmeni barındırmaktadır. Bunlardan en önemlisi; bir noktada yaşam tarzlarının değişimi ve bu değişimlerle birlikte yaşanabilecek adaptasyon ve uyum sorunlarıdır. Bireyler kırsal alanda sürdürülen yaşam koşullarından kentli yaşam koşullarına geçerken zorlanacak

ve birtakım sorunlar yaşayacaktır (Meneviş, 2006: 22). Göç ile birlikte kentlerde hızlı bir değişim ve dönüşüm meydana gelmekte ve sosyoekonomik ve kültürel sorunlar, bölgesel farklılıkların artışı ve toplumsal gruplar arasındaki ayrışmayı belirginleştirmektedir. Ayrıca bu durum, kentle bütünleşemeyen insanların kümelenmesine, ayrışmasına, kutuplaşmasına veya farklılaşmasına neden olabilmektedir (Sirkeci ve Yüceşahin, 2014: 2). Bu nedenle insanlar yeni bir yaşam tarzına uyum sağlamaya çalışırken birtakım zorluklar yaşamaktadır. Kırsal bir ev yaşantısından kentsel bir evsizliğe geçiş durumu dünyanın birçok yerinde yaşanmıştır. Çoğu zaman, ekonomik zorluklardan ötürü aileye destek olmak için şehre taşınan kişiler, genellikle evsizliği konaklama için ödeme yapmamaya tercih etmektedir. Genellikle sokaklarda, kaldırımlarda uyuyan bu insanlar sadece kış koşullarında bir pansiyonda kalmak için para ödemektedirler (Levinson, 2004: 273-274). Bununla birlikte, göç eden bireyler, kent yaşamına alışma, kendi değerlerini ve kültürel kodlarını yaşama ve farklı yaşam tarzına adapte olma gibi sorunlar yaşamışlardır. Göç ile gelen bu insanlar, kent yaşamına uyum sağlamaya çalışırken iş ve konut edinme mücadelesi verir ve çoğunlukla enformel sektörlerde iş bularak koşullarını iyileştirmeyi ümit eder. Öte yandan bu bireyler genellikle yoksul mahallelerde; kentsel hizmetlerin yetersiz olduğu, kalınan konutların yaşama elverişli olmadığı, alt yapıların düzensiz olduğu, sosyal çevrenin yaygın olarak yoksul kesimden oluştuğu ve suç oranlarının yüksek olduğu alanlarda yaşamaktadırlar. Bu durumda kentsel mekânın fiziksel özellikleri itibariyle nitelikli bir çevre kalitesinin olmadığı bunun yanı sıra kentsel hizmetlerinde yetersizliği, kötü koşullarda yaşamaya zorlamaktadır (Şan ve Küçük, 2018: 188). Bu bağlamda göç, kentleşme ile beraber özellikle büyük şehirlerde yeni kent yoksulları olarak da tarif edilen evsizlik sorununu ortaya çıkarmıştır. Bu sebeple göç ve evsizlik kavramları arasında nedensel bir ilişki söz konusudur (Meneviş, 2006: 22).

Doğal afetler ya da anlık kriz durumları da evsizliğe giden yolları meydana getirebilmektedir. Durumsal krizler (deprem, kasırga, sel, salgın hastalıklar gibi) daha az sıklıkta yaşansa da aniden evsiz kalmak olarak kabul edilmektedir (Snow & Anderson, 1993). Doğal afetler bir olayın kendisi değil doğurduğu sonuç üzerinden ele alınmıştır. Afet bu bağlamda toplumun tamamı veya belli kesimleri için fiziksel, ekonomik ve sosyal kayıplar doğuran, normal hayatı ve insan faaliyetlerini durduran veya kesintiye uğratan, etkilenen toplumun baş etme kapasitesinin yeterli olmadığı

doğa, teknoloji veya insan kaynaklı olaylar olarak tanımlanmıştır (AFAD, 2021). Kriz durumunda bireyler sahip olduğu maddi şeyleri kaybettiği gibi, duygusal alanında kendisine yakın olan aile üyelerini, sevdiklerini kaybeder ve bu durum sosyal çevre ile ilgili imajının değişimine neden olan örseleyici bir travmaya dönüşür (Aktaş, 2003: 38). Dolayısıyla afet sonrası bireyler; evlerini kaybedebilmekte, sağlık sorunlarıyla karşılaşabilmekte, aile üyelerinin vefatı veya yakınlarının ölümüyle yüzleşebilmekte, afet sırasında yaşamış olduğu uzuv kayıpları veya almış olduğu darbeler sonucu yaralanarak engelli hale gelebilmekte, işsiz kalabilmekte, maddi kazanç sağlanamamasına bağlı olarak yoksulluk ve evsizlikle karşı karşıya kalabilmektedir (Artan ve Özkan, 2020: 4). Marjinal olarak evsizler bir afet sırasında kronik olarak evsiz kalmaya karşı en savunmasız olan bireyler olarak görülür. Doğal bir afet sonrası dayanıklılık gösterebilme, sosyoekonomik olarak hayatını idame ettirme, aile içerisinde ani kayıplar, sahip olduğu ev ve diğer imkanların kaybı ile bu bireyler evsizlik riski ile karşı karşıya kalmışlardır. Bundan dolayı doğal afetler sırasında evsizlik deneyiminin ve sosyal hizmet kuruluşları aracılığıyla bu nüfus için desteğin nasıl optimize edileceğinin daha ayrıntılı bir şekilde planlanması gerekmektedir. Böylelikle alınan tedbirler savunmasızlığı azaltarak, evsiz bireyler ve daha geniş topluluk için dayanıklılığı artırabilmektedir (Brookfield & Fitzgerald, 2018: 62-63). Doğal afetler her an ve her yerde olabilir. Bu tür afetlerin binlerce kişiyi evsiz bırakması nadir bir durum olmamıştır. Doğal afetler nedeniyle evsiz kalan insanlar, diğer evsiz türlerinden daha az kaynağa sahip olma ihtimali vardır. Örneğin; kamp kuracak park, yatacak sokak, altında kalınacak köprü yani her şeyin yok olma ihtimali vardır. Dolayısıyla sosyal hizmet uzmanlarının afet sonrasında yaşanan evsizlik sorununa ilk müdahaleyi yapmada önemli rolleri bulunmaktadır (Fogel, 2017: 209-210).

Tüm bu makro nedenler aslında sistemin/yapının eleştirisi ya da politikaların yeterli olup olmadığı hakkındaki tartışmalar üzerinden tanımlanmış olsa da yapıdan kaynaklı olmayan doğal durumların da etkisi makro bir durum olarak görülmektedir. Evsizliğe makro-yapısal çerçevede bakmak sürecin büyük oranda resmini çizmemize olanak sağlamıştır. Ancak evsizliğin diğer boyutlarını ele almak nedensel arka planı anlamlandırmak adına önemlidir.

2.2.2. Mikro- Bireysel Nedenler

Makro boyut, evsizlik riski altında olan yoksul bir insan nüfusu oluşturan yapısal güçleri vurgulamaktadır. Mikro boyut ise, bu risk altındaki nüfusun kişisel savunmasızlıklarına, kurumsal deneyimlerine ve yetersiz tamponlar nedeniyle nasıl evsiz kaldıklarına odaklanmaktadır. Dolayısıyla evsizliğe neden olan mikro ölçekteki nedenler bireysel birtakım unsurlar üzerinden tartışılır. Araştırmalarda genellikle aile ilişkilerinde meydana gelen değişimler, akıl ve ruh sağlığı bozuklukları, alkol ve madde bağımlılığı gibi etkenler evsizliğin bireysel-mikro nedenleri olarak sayılmaktadır.

2.2.2.1. Aile İçi İlişkiler

Evsizliğin artmasına sebep olan ana faktörlerden biri, aile içi ilişkilerin bozulmasıdır. Eşler arasındaki geçimsizlik veya boşanma durumu, bir veya daha fazla aile üyesini evsizlik süreci ile baş başa bırakmaktadır. Bu süreçte aile içerisinde sorun yaşayan birey, arkadaş ya da yakınlarıyla bir süre kalmaya çalışsa da, genellikle barınak evlerinde veya sokakta yaşamaya başlamaktadır (Femi, 2017: 21). Bu durumda sosyal, ekonomik veya psikolojik kriz dönemlerinde kendilerini idame ettirmek için akraba ve arkadaş ağlarından nadiren yararlanabilmişlerdir. Böylelikle kısa vadede, ailenin parçalanması veya ani aile içi ölümler sosyal ağları daraltarak sosyal sermayeyi azaltmaktadır (Batterham, 2019: 10). Çoğu insan, evsizlik sürecinden çıkmak için ayağa kalktığı anda geri dönebilecekleri birini bulamama ihtimali yüksektir. Bu durumda genelde evsizler eskiden sahip olduğu destek sistemini yitirmektedir. Bu organik destek durumundan mahrum kalan ve reddedilen ailelerin çoğu, aile içi geçimsizlik, şiddet, alkol ve uyuşturucu kullanımı ya da diğer kişisel sorunlar (kronik işsizlik, boşanma, ölüm vb.) nedeniyle evden ayrılmışlardır (Wright & Rubin, 1991: 214-215).

Birçok araştırmacı evsizliğin bir nedeni olarak karmaşıklaşan veya zarar veren, kayıp ya da devam etmeyen ilişkilerin önemine çeşitli şekillerde değinmektedir. Evsizliğin nedenleri ile ilgili tüm vakaların (kadın evsizliği, erkek evsizliği, genç evsizlik gibi) çoğunda boşanma/vefat söz konusudur. Boşanma aile arasında bir ilişki kopukluğuna sebebiyet vermektedir. Çoğu zaman bu durum, tüm aile bireylerini evsizlik riskiyle karşı karşıya bırakmaktadır. Boşanmış ebeveynleri olan çocuklar, okul terketme,

düşük bilişsel beceriler ve sosyal ilişkilerde eksiklik veya isteksizlik gibi sorunlar yaşamaktadır (Femi, 2017: 21-22). Boşanmanın yanı sıra birçok araştırma, aile içi şiddetin, özellikle kadınlar için, evsizliğin birincil nedeni olduğunu vurgulamaktadır. Aile içi şiddet; bir kişinin eşine, çocuklarına, anne babasına, kardeşlerine veya yakın akrabalarına yönelik uyguladığı her türlü saldırgan davranış ve kötü muamele olarak ifade edilmektedir (Meneviş, 2006: 24). Kötü muamele, daha önce belirtildiği gibi cinsel istismarı da içerebilir. Bununla birlikte kötü muamele, fiziksel ve duygusal taciz, ihmal, aile içi çatışmalar ve travma deneyimleriyle başa çıkamama dahil olmak üzere daha geniş bir anlamda görülebilir. Diğer taraftan evsiz kadınların birçoğu hayatlarının bir döneminde fiziksel veya cinsel istismara uğradığını belirtmiştir. Kötü muameleden kaçmak için evi terk etmek bu soruna çözüm oluştursa da, işsizlik ve uygun fiyatlı konut bulunmaması, genellikle evsizliğe karşı savunmasızlığa neden olmaktadır. Bir anlamda, istismara uğramış kadın, aile içi şiddetin birincil mağduru olmakla birlikte, istismar öyküsü nedeniyle barınma ve istihdam edilmeme riskiyle de karşılaşmaktadır (Nooe & Patterson, 2010: 117-118).

Ebeveynlerinin ayrılması veya yeni ilişkiler kurması nedeniyle dağılan ailelerden gelen gençler, büyük olasılıkla ebeveynleri veya ebeveynlerinin yeni partneri ile olan çatışmaları (çoğu durumda bu fiziksel veya cinsel istismarı içermiştir) nedeniyle de evsiz kalabilmektedir (Fitzpatrick, Kemp & Kinker, 2000: 35). Aile içi şiddet ile alakalı mağduriyet çoğu zaman daha çok kadınlara, gençlere ve çocuklara odaklanma eğiliminde olsa da erkekler de şiddete maruz kalmış olabilir (Femi, 2017: 22). Bununla birlikte bu durum, çocuklu aileler ve bekârları da doğrudan etkilemiştir (Nooe & Patterson, 2010: 115). Aile içi şiddet, boşanma ve ilişkilerin bozulması ile birlikte ruhsal sorunlar, evden kaçmalar, boşanmalar, madde ve alkol bağımlılığı gibi birçok sorun meydana gelmektedir. Bu durumda toplumun temel yapı taşı olan aile içindeki çözümler ve problemler, evsizliğin ortaya çıkmasında etkili olmakta ve toplumun yapısının sarsılmasında büyük rol oynamaktadır (Meneviş, 2006: 26).

Evsiz bireylerin neredeyse tamamında görülen yalnızlık duygusu da insanları evsizliğe iten bireysel nedenler arasındadır. Yalnızlık, depresyon, düşmanlık, alkol bağımlılığı, kişisel yetersizlik ve zihinsel sorunlar gibi birçok sorunla ilişkilendirilmiştir (McWhirter, 1990: 417). Boşanma, aile içi şiddet, ölümler yalnızlığa yol açabilir. Yalnızlık, kişinin hayatındaki acı verici ve huzursuz bir deneyimdir ve yalnız olmakla birlikte deneyimlediğimiz şeylerin çoğu duygusal, fiziksel ve ruhsal yaşamımız

üzerinde çok kötü bir etkiye sahip olabilir. Bu durumda insanlar bazen evinden uzaklaşmak ister, bunalar, sağlıklı düşünmeyi reddeder ve yalnızlığı sokağa sürükleyerek kendisini evsiz kılar (Rokach, 2005: 470).

2.2.2.2. Akıl ve Ruh Sağlığı Problemleri

Mikro nedenler arasında sayılan akıl ve ruh sağlığı problemleri, evsiz bireylerde oldukça fazla görülmektedir. Akıl ve ruh sağlığı, kişinin psikolojik iyi halin ve zihinsel bir bozukluğun olmadığı durumdur. Yani kişi asgari düzeyde davranışsal ve duygusal işlevselliklerini sürdürebilir durumdadır. Akıl ve ruh sağlığı sorunu, genellikle bireylerin duygu, düşünce ve davranışlarında değişik derecelerde tutarsızlık, aşırılık, yetersizlik ve uygunsuzluk olması olarak ele alınır. Anksiyete, duygulanım, kişilik ve cinsel işlev bozuklukları ruhsal bozukluklar olarak ifade edilir. DSÖ'nün araştırmalarına göre; dünya nüfusunun yaklaşık üçte biri belirgin ruhsal ve akıl sağlığı problemleri (çoğunlukla depresyon, şizofreni, kaygı bozuklukları) nedeniyle tedavi görmek üzere tıbbi kurumlara başvurmaktadır (Meneviş, 2006: 32). Evsiz ve akıl hastası olma, barınma ve istihdam elde etme riskini arttırmakla beraber, damgalanma ve rekabet becerilerinin kaybına da neden olmaktadır (Nooe & Patterson, 2010: 117). Evsizler arasındaki akıl ve ruhsal hastalıkların boyutu ve nedensellikteki rolü bir tartışma kaynağıdır. Ruh ve akıl sağlığı bozukluklarının evsizliğe neden olduğunun bilinmesinin yanı sıra, evsizlik sorununun getirdiği olumsuz koşullar da akıl ve ruh sağlığını olumsuz yönde etkilemektedir. Ancak bu sorunlar, evsizliğin bir nedeni veya sonucu olarak görülmüştür. Yani evsizliğin, kişinin ruh sağlığı üzerinde olumsuz bir etkisi olması muhtemeldir. Bununla birlikte, sosyal ve ekonomik sorunlarla birlikte akıl hastalığının etkileri, barınma veya sosyal destek ağlarının sürdürülmesini zorlaştırarak evsizlik için olası tetikleyiciler de oluşturabilir (Fitzpatrick, Kemp & Kinker, 2000: 31). Diğer taraftan akıl hastalığına sahip evsizlerin, normal bir eve yerleştirildikleri ve birtakım sosyal hizmetlerle desteklendikleri zaman, evsizliğe tekrar geri dönme eğilimlerinin düşük olduğu vurgulanmaktadır (Culhane, 2000:137-138).

Evsizler arasındaki yüksek psikiyatrik rahatsızlık oranından dolayı evsizliğin bir ruh sağlığı sorunu olduğu, dolayısıyla bir barınma sorunu olmadığı sonucunu çıkarmak da doğru değildir. Evsizler arasında belgelenmiş olan ruhsal hastalıkların yaygınlık

oranlarında büyük farklılıklar olmasına rağmen, araştırmalar evsizlerin, şizofreni, bipolar bozukluk veya majör depresyon gibi akıl hastalıklarına sahip olduklarını ortaya çıkarmıştır (Larkin, Aykanian & Streeter, 2019: 20). Akıl hastası evsizler arasında intihar düşüncesi ve girişimleri özellikle yüksektir. Yaş grubu veya sağlık durumu ne olursa olsun, genellikle evsizlerin kendilerine zarar vermelerinin altında yatan sebebin ise aşırı bir umutsuzluk duygusu olduğu belirtilir (Nooe & Patterson, 2010: 125). Yukarıda ifade edildiği üzere barınma konusundaki yetersizliğin sonucunda oluşan korkular, sokakta yaşamının getirdiği stres, sokakta deneyimlenen travmatik olaylar, beslenme ve sağlık olanaklarının yetersizliği çeşitli akıl ve ruh sağlığı bozuklukları meydana getireceği gibi bu sorunların ilerlemesine de neden olmaktadır (Meneviş, 2006: 38). Dolayısıyla akıl ve ruh sağlığı insanın bireysel iyi olma halini ciddi bir şekilde etkilemektedir. Sağlık (özellikle engellilik, zihinsel sağlık ve madde bağımlılığı dahil olmak üzere davranışsal sağlık sorunları) evsizliğin meydana gelmesinde önemli bir etken olarak açıklanmıştır. Fiziksel ve zihinsel sağlık üzerindeki kısa veya uzun vadeli etkisi göz önüne alındığında, travma da kısmen bu kategoriye dahildir. Bu sorunlar, bir kişinin çalışma kapasitesini sınırlayarak gelir istikrarını etkileyebilir. Böylece bu durum ilişkiler üzerinde baskı oluşturabilir, sağlık sorunlarının giderilmesi için kurumsal desteğe ihtiyacı artırır (Batterham, 2019: 11-12). Diğer yandan kötü sağlık koşulları, önemli fiziksel ve zihinsel sağlık sorunlarını ve madde bağımlılığını da meydana getirir. Nitekim madde bağımlılığı gibi davranışsal sağlık sorunları evsizliğin bir nedeni ve sonucu olarak da öne sürülmüştür.

2.2.2.3. Alkol ve Madde Bağımlılığı

Alkol ve madde bağımlılığı bireylerin ve toplumların işlevselliklerinde zarara neden olan bir durumdur. Özellikle günümüzde dünyanın birçok yerinde tüketimi gittikçe artan alkol ve madde kullanımı, toplumların sağlıklarını önemli oranda tehdit etmesiyle birlikte evsizliğin en temel nedenleri arasında görülmektedir. Kişisel sorunlar bazen gizlense de kumar, alkol veya madde bağımlılığı çoğu insanın evsizlik sürecine dahil olmasına neden olmaktadır. Evsizler arasında sigara içme oranı da çok fazladır. Bu insanların genç yaşta sigara içmeye başladıkları, uzun süre sigara içtikten sonra yüksek düzeyde depresyona sahip oldukları ve zamanla madde kullanımına başvurdukları görülmektedir. Evsiz bireylerin neredeyse %60'ından fazlasının hayatının bir döneminde madde veya herhangi bir alışkanlığının olduğu ifade

edilmektedir (Nooe & Patterson, 2010: 121). Toplum içerisinde, tüm evsizlerin ya alkolik ya da madde bağımlısı olduğu algısı hâkim olsa da, tüm evsizleri madde bağımlısı ya da alkolik olarak sınıflandırmak da doğru bir tutum değildir. Evsizler ile alakalı ön yargılar oluşturmak evsizlerin yaşamını olumsuz etkileyen ve bu süreçten kurtulmasını geciktiren bir durumdur. Evsizlerde görülen madde ve alkol bağımlılığı, tedavi ve destek gerektiren bir hastalık şekli olarak ele alınmıştır (Femi, 2017: 23). Evsizlik ve alkol bağımlılığı ilişkisini ortaya koyan bazı araştırmalar, alkol kullanımının genellikle daha eskiye dayandığını, fakat evsizlik sebebiyle daha da kötüleştiğini bildirmiştir (Fitzpatrick, Kemp & Kinker, 2000: 31). Genel nüfusla karşılaştırıldığında, yetişkin evsiz kişiler ve bekâr evsiz erkekler çok daha yüksek oranda madde bağımlılığı öyküsüne sahiptir. İlk evsizlik olaylarının sıklıkla alkol kullanımının ve madde kullanımının sonucu olduğu varsayımı bazı araştırmalarda desteklenmiştir. Madde bağımlılığı, evsizliğin hem öncüsü hem de sonucu olmuştur. Yani bağımlılık sıklıkla evsizlik sürecine katkıda bulunan bir faktör olarak gösterilse de, barınma, istihdam ve tedavi hizmetlerine erişim vurgulanması gereken diğer bir husustur. Çünkü birçok evsiz birey, hem büyük bir akıl hastalığından hem de madde bağımlılığından yakınmaktadır (Nooe & Patterson, 2010: 118-119). Bir birey evsiz kalırken madde kullanımının ele alınması ve tedavi edilme durumu özellikle zor olabilir. Bu bağlamda madde kullanımının ve bununla ilgili riskli davranışların azaltılmasının ancak bir birey barındırıldıktan ve temel ihtiyaçlar karşılandıktan sonra en üst düzeye çıkarıldığı yönünde tartışmalar yapılmıştır (Larkin, vd., 2019: 21). Öte yandan iş bulma, mesleki eğitimler ve konuta yerleştirme hizmetleriyle en azından geçiş dönemi için desteklenmesi gerekmektedir. Bununla birlikte para yönetimi, sosyal becerilerde danışmanlık, banyo yapma, kişisel hijyen ve giyinme gibi günlük yaşam eylemlerinde desteklerin sağlanması önerilmektedir (Wright & Rubin, 1991: 213).

Tüm bu mikro-bireysel nedenlerin yanısıra yaş, medeni durum, eğitim düzeyi, ırk, akıl hastalığı, engellilik durumu, tembel-miskin-boşvermişlik, koruyucu bakım muhtaçlık, çocukluk çağı travması gibi kişisel özellikler veya durumlar da bireysel risk faktörleri olarak görülmektedir. Bu faktörler kişisel sorumluluğu ifade etme eğilimindedir. Yani bu risk faktörleri, doğrusal nedenselliği temsil etmekten çok, bireysel nedenler ile entegre ve etkileşim halindedir. Bu faktörlerle aslında vurgulanması gereken nokta, genellikle evsizliğe karşı savunmasızlığı artırmalarıdır (Nooe & Patterson, 2010: 113).

2.2.3. Yapısal ve Bireysel Nedenlerin Ötesinde: Hibrid Yaklaşımı

Son yıllarda evsizliğin nedenleri, evsizliğin hem daha geniş yapısal hem de bireysel düzeydeki nedenlerin etkileşiminden kaynaklandığını kabul eden ‘new ortodoksi/hibrid yaklaşımı’ adı verilen yeni bir görüş içinde büyük ölçüde tartışılmıştır (Batterham, 2019: 6). Birçok araştırmacı evsizliğin nedenlerini yapısal ve bireysel faktörlerin bir kombinasyonu olarak görmektedir (Somerville, 2013: 399). Bu nedensel durumu zıt kutuplar olarak görmek ve sadece bir tek nedensel arka plan çizmek, basitleştirmek olarak algılanmaktadır. Bu bakımdan herhangi bir sorun belirli bir bağlamda daha önemli olabilir, ancak hiçbiri bir diğerini yutmaz ve her ikisi de tam bir araştırmayı hak eder şeklinde bir genel tutum söz konusudur (Main, 1998: 52). Bu yaklaşımda her bir nedensel faktör ayrı birer somut bileşenler olarak ele alınmaktadır. Sağlık problemleri, şiddet ve suç geçmişi, kişisel yetersizlikler, fiziksel ve mental rahatsızlıklar, taciz ve istismar öyküsü, madde ve alkol kullanımı gibi nedenler bireysel risk durumlarıdır. Ancak yapısal değişkenlerinde (işsizlik, yoksulluk, konut erişimi vb.) risk faktörleri olarak eklenmesi ile hibrid bir nedensel görüş ortaya çıkmaktadır. Bu doğrultuda bireysel boyutta ortaya çıkan savunmasızlıklar bireylerin yapısal sebepler karşısında evsiz olma riskini arttırmıştır (Doğan, 2018: 52).

Somerville (2013: 389), yeni ortodoksi kavramını açıklarken, epidemiyolojik bir bakış açısının bir örneği olarak yani, bir dizi bağımsız değişken (yapısal ve bireysel faktörler dahil, tipik olarak risk olarak bilinen her şey) arasındaki ilişkiyi belirlemeye çalışan bir yaklaşım olduğunu ifade eder. Ancak bu yaklaşımı açıklamaya devam ederken bu değişkenlerin belirtilmesi konusunda genel bir fikir birliği varsa işe yarayabileceğini ve bunun da, evsizlik için çoğu kez geçerli olmadığını ileri sürer. Çünkü evsizlikten bağımsız değişkenleri her durumda tanımlamanın mümkün olup olmadığı bile açık değildir. Bu nedenle evsizliği anlamak için önce evsizlerin biyografilerini dikkate almak gerektiği belirtilir. Diğer taraftan yapısal ya da bireysel düzeyde neyin etkili olduğu anlaşılamayacağı şeklinde yorumlanabilecek pek çok faktör vardır. Örneğin; evsiz bir kişinin evliliğindeki çöküş bireysel bir sorun mu yoksa büyüyen aile parçalanmasına yönelik yapısal bir eğilimin sonucu olarak mı düşünülmelidir? Bu bağlamda her iki yaklaşım, bütünsel bir şekilde düşünülmesi gereken durumlardır (Fitzpatrick, 2005: 4).

Hibrid modeli benimseyen araştırmacılar, daha çok risk faktörlerinden bahseder. Bu bakımdan evsizliğin çeşitli nedenlerine ilişkin literatüre bütünsel bir model önererek bu nedensel arka planının etki edebilecekleri mekanizmaları belirten Batterham (2019:14-15) , evsizliğe giden risk durumlarına dikkat çeker. Bu bütünsel yaklaşım, evsizliğin çok çeşitli konjonktürel nedenselliğin sonucu olduğunu, yani sonucu ortaya çıkarmak için birden fazla seviyede etkileşime giren birkaç neden olduğunu ifade etmektedir. Batterham (A.g.e.), ayrıca bu nedenlere dayanarak, literatürde bahsedilen sebep türlerini yedi geniş boyutta bir araya getirmiştir. Bunlar: konut piyasaları, işgücü piyasaları, ekonomik sermaye, kurumsal ilişkiler, sağlık ve refah, geçmiş evsizlik deneyimleri, sosyal tabakalaşma ve eşitsizliklerdir. Evsizlik olgusunun meydana gelmesi, bu sorunların etkileşime girmesiyle olmaktadır. Bu bakımdan hibrid yaklaşımı çerçevesinde yapılan müdahaleler, çeşitli risk faktörlerinin birbiriyle ilişkisi göz önünde bulundurularak yapılmaktadır. Örneğin; madde ve alkol bağımlılığı alanında hizmet yürütenlerle rehberlik ve istihdam planlaması hazırlayanlar bu çeşitlilik üzerinden hareket ederek, evsizlik problemini iyileştirmeyi amaçlar. Bu nedenle, bu risk faktörlerinin bir kombinasyonu, evsizlik araştırmalarının bir çatıda uzlaşmasını ve gerekli sosyal politikaların tasarlanmasını kolaylaştırmaktadır (Farrugia & Gerrard, 2016: 271-272). Bu hibrit modelden çıkarılacak kilit nokta, evsizliğin birden çok düzeyde işleyen birden çok nedeni olduğu ve bunların evsizliğe yol açmak için etkileşime girdiğidir. Dolayısıyla hibrit model bağlamında evsizlik, büyük olasılıkla hiyerarşik veya en azından çok seviyeli konjonktürel bir nedensellik durumu olarak görülmektedir (Batterham, 2019: 15).

2.3. Evsizlik Türleri

Evsizlik olgusuna dair tanımlamalar da ki belirsizlik ve çeşitlilik, evsizliğin farklı boyutlarda açıklanmasını da zorlaştırmaktadır. Daha önceki bölümlerde evsizlik tartışmalarında sosyal politikacıların yanı sıra, yardım kuruluşları, araştırmacılar ve sosyal bilimciler arasında net olmayan tanım farklılıklarının olduğu ifade edilmişti. Tanımlamalardaki karmaşıklık üç noktada ortaya çıkmaktadır. Birincisi evsiz kalmanın süresi ile ilgilidir. Yani bir gece sokakta kalan kişi evsiz sayılmakta mıdır? İkincisi, yaşanan konutun asgari geçim niteliği taşıyıp taşımadığı ile ilgili olan tartışmadır. Burada genelde uygunsuz ve standartların altında olan bir evde yaşamak evsizlik içerisinde tanımlanabilecek bir durum mudur? Üçüncüsü ise kalabalık ve

toplu halde yaşamak ile ilgilidir. Bir kaç arkadaşın ya da bir kaç ailenin uygunsuz koşullarda aynı alanda birlikte yaşaması evsizlik olarak değerlendirilebilir mi? Evsizliğe ilişkin bu tanımlama karmaşıklığı ve çeşitliliğini önleyebilmek adına genelde ‘gerçek evsiz (literal)’ kavramı kullanılmaktadır (Doğan, 2018:13). Literal evsizlik sokaklarda, güvencesiz ve istikrarsız meskenlerde evsizler için oluşturulan barınaklarda ya da derme çatma binalarda, park, otopark, metro gibi kamusal alanlarda yaşamak anlamına gelir (Arnold, 2004:63; Toro & Janisse, 2004: 244-245).

Evsizleri karakteristik özelliklerini dikkate alarak ele alan Rosenthal (2000:112), evsiz bireyleri üç kategoride sınıflandırmaktadır. Bunlardan birincisi; kendi hataları nedeniyle çoğu zaman, beceriksiz, sorumsuz, umursamaz ve berduş gibi nitelermeler üzerinden ‘*tembeller*’ olarak tarif ettiği insanlardır. İkincisi, kendi kusuru olmaksızın yetkinlikten yoksun olan çocuklar, zihinsel veya fiziksel hastalığı olanlar ve bazı durumlarda madde bağımlısı olan insanlar ‘*eksikler*’ olarak betimlenmiştir. Üçüncüsü ise, ‘*isteksiz mağdurlar*’ olarak ifade ettiği, kendi yaşamları üzerinde yetkin ve etkili ancak kendi kontrolleri dışındaki koşullara (ani ölüm, işsizlik, doğal afet gibi) yakalananlardır. Bunun yanında toplumda tasvir edilmesi zor olan evsizler, genel kabul gören evsizlik tanımları da esas alınarak, üç şekilde sınıflandırılmıştır. Birincil evsizler: kalıcı ve istikrarlı bir barınma yeri olmayan (metro, park, köprü altlarında, doğaçlama konutlarda, sokaklarda vb., terk edilmiş yerlerde) insanlardır. İkincil evsizler: Acil barınma merkezleri ve pansiyonlar dahil olmak üzere arkadaş ve akraba gibi çeşitli geçici barınak türleri arasında hareket eden insanlardır. Üçüncül evsizler: Uzun vadede özel pansiyonlarda -kendi banyoları, mutfağı veya kullanım güvencesi olmadan- tek kişilik odalarda yaşayan insanlardır (Chamberlain & Johnson, 2001: 39).

Evsizlik türlerinin tanımlanması, evsizlere yönelik hizmetlerin daha nitelikli bir şekilde planlanmasını sağlayacaktır (Larkin, vd., 2019: 11). Literatürde yoğun bir şekilde evsizlere dair çeşitli sınıflandırmalar yapılsa da evsizlik türleri genellikle zamana, coğrafyaya, niteliksel duruma, cinsiyete, yaşa, fiziksel görünüme, aile üye sayısına, bölgesel hareketliliğe göre değişmektedir. 1990’dan beri birçok araştırma, evsizlik olgusunun sıklığı ve süresiyle tanımlanan farklı evsizlik türlerini açıklamaya çalışmaktadır (Lee, vd., 2010: 510). Evsizlik türlerine dair sınıflandırmaları ortaya koymak; evsiz bireylerin mevcut risk durumlarının tespitine, alınacak tedbirlerin belirlenmesine, sunulacak hizmetlerin niteliğinin anlaşılmasına ve evsizlere yönelik kaynakların oluşturulmasına katkı sağlayacağı için önemlidir.

2.3.1. Zamansal Sınıflama Bağlamında Evsizlik

Evsizlik, deneyimleme süresine göre değişken bir olgudur. Bireyler, tek bir akşam, birkaç gün, hafta veya birkaç yıl boyunca evsizlik yaşayabilir. Bu bakımdan; ilk kez, kısa-uzun vadeli, durumsal, geçişli, geçici, epizodik ve kronik gibi sınıflandırmalar evsizliğin süresini tanımlamak için yaygın olarak kullanılan terimler arasında yer alır. Bu kullanılan terimlerin zamansal sınırlamaları vardır. Ancak '*ilk kez*' en bariz özgüllüğü ifade etmiştir. İki haftalık ya da birkaç günlük evsizlik dönemi meşru bir şekilde 'kısa süreli' olarak görülebiliyorken, bir yıldan daha fazla süreli evsizlik uzun süreli olarak ifade edilmektedir (Nooe & Patterson, 2010: 130). Kısa dönemli evsizliğin oluşumundaki temel neden ekonomik sorunlardır. Uzun dönemli evsizler ise iki ya da daha fazla yıl bu durumda yaşayan kişilerdir. Bu bireyler, ekonomik olarak kazanma gücünü kaybetmiş, arkadaşlık ve aile ilişkileri ortadan kalkmış ve sosyal ağları bozulmuş kişilerdir (Rossi, 1989: 46).

Uzun süreli evsiz insanlar ile kısa süreli evsiz insanlar kıyaslandığında, evsizlik süresinin uzamasına bağlı olarak birçok hastalık açısından risklerin de arttığı gözlemlenmiştir. Ruhsal ve psikolojik sorunlar, alkol ve madde kullanımının kısa süreli evsiz insanlara göre uzun süreli evsizlerde daha fazla olduğu görülmektedir (Altun, 1997: 10). Bununla birlikte ilk kez evsiz olan her bireyin, dönemsel veya kronik olarak evsiz kalma riski altında olduğunun farkında olmak önemlidir. Bireyler, son üç yıl içerisinde anlık bir sağlık sorunu yaşayabilir ya da birkaç defa evsizlik dönemi geçirerek dönemsel evsizlik durumundan kronik evsizliğe geçebilir. Tersine, daha önce kronik evsiz olarak sınıflandırılan bir bireyin, bir konut istikrarı döneminden sonra tekrar epizodik olarak evsiz hale gelmesi mümkündür. Bu tartışma evsizliğin zamansal boyutundan, mahalli ve ikamet alternatiflerine dönüşünün bir örneğidir (Nooe & Patterson, 2010: 131).

Birçok araştırmada (Türkcan ve Türkcan, 1996:10; İlhan ve Ergün, 2010:81; Lee, Tyler & Wright, 2010: 503), evsiz bireyler tarih ve zamana göre sınıflandırılmıştır³:

³ 1980'li yıllarda evsizleri tarih ve zamana göre kategorize eden ve evsizlerle ilgili yoğun araştırmalar yapan Arce, Tadlock ve Vegare (1983), tarafından ilk olarak bu sınıflandırma yapılmış ve literatürde sıklıkla kullanılmıştır.

Kronik (Süreğen) Evsizler: Uzun süredir evsiz olan ve sokaklarda yaşayan kronik psikotik durumları olan bireylerdir. Sokaklarda yaşamayı normal olarak kabul ederler ve halk tarafından da açıkça evsiz olarak tanımlanırlar.

Epizodik/Döngüsel Evsizler: Evsiz kalabilme olasılığı yüksek olan ve zaman zaman evsiz kalan bireylerdir. Bu bireyler yoksulluk sınırının altında yaşadığı için sürekli olarak evsiz kalma riskiyle karşı karşıyadırlar. Bir kısmı ise tedavisi zor hastalar olarak belirlenen gençlerdir ki bunlar ev yaşantısı ve sokak arasında gidip gelirler.

Geçici/Durumsal Evsizler: Kısa süreli evsizliği yaşayan bireylerdir. Kendilerini literal evsizlerden farklı olarak toplumun bir parçası olarak tanımlarlar. Belirlenebilir bir akıl hastalığı olmayıp, akut durumsal krizler nedeniyle geçici süreliğine evsiz olarak yaşarlar. Anksiyete, duygu durum bozukluğu, umutsuzluk, değersizlik gibi sorunlarla birlikte, alkol ve madde kullanımı olan ve yaşam stilleri de normal olmayan kişilerdir. Ancak diğer tür evsizlere göre evlerini, işlerini ve sosyal statülerini tekrar kazanmak için çaba gösterirler.

Kronik olarak evsiz olmanın ne anlama geldiğine dair yaygın olarak benimsenen tanımlar, bir yıl veya daha uzun süreli, sürekli evsiz olmayı veya son üç yılda en az dört evsizlik olayını yaşamış olmayı içermiştir (Tutty, vd., 2010: 9). Bu tanıma ek olarak kronik evsizliğin birtakım belirleyici unsurlarına da vurgu yapılmıştır; birey, ikametgahı olmayan bir yerde, geçici bir sığınakta veya bir kurumsal bakım tesisinde yaşıyorsa ve orada en az 12 aylık bür süre veya önceki 3 yıl içinde dört veya daha fazla ayrı olayda toplam en az 12 ay yaşamışsa kronik evsiz sayılabilir. Kronik evsizlik yaşayan kişiler, genellikle travma, akıl ve ruh hastalığı, madde ve alkol bağımlılığı, engellilik veya sağlık ve tıbbi rahatsızlık gibi uzun süre devam eden sorunlar yaşamaktadır. Kronik evsizlik yaşayan çoğu birey, korunmasız durumda ve insan yerleşimi olmayan yerlerde yaşamaktadırlar (Larkin, vd., 2019: 22).

Epizodik evsizlik, geçici konutlarda, hapisanelerde, bakım merkezleri veya psikiyatri tesisleri gibi kurumlarda geçirilen sürelerle değişen sık kısa evsizlik dönemleri olarak da tanımlanır (Nooe & Patterson, 2010: 130). Epizodik (dönemsel) evsizler; evsizliğe giren ve çıkan insanlar; kronik evsizler ise en az bir yıl veya daha uzun süre kalıcı konutları olmayanlar şeklinde de tanımlanmıştır (Johnson & Cnaan, 1995: 343). İlk kez evsiz kalanlar, diğer evsizlere göre genellikle daha kısa süre evsiz kalmışlardır. Bu durumsal/geçici olan evsiz bireylerin, toplumdaki aile üyelerinden yardım alması ve

yakın ilişkiler sürdürmesi muhtemeldir. Marjinal olarak ifade edilen kronik evsizlerin, durumsal olarak ifade edilen geçici/geçişli evsiz kişilere göre zihinsel sağlıkları veya madde bağımlılığı sorunları daha yüksek olmuştur. Bu kronik grupta olan insanlar yardım için aile üyelerinden ziyade kamu hizmetlerine ya da diğer bireylere güvenmektedirler. Aile ilişkileri zayıflamış veya tamamen kopmuş bir halde yaşamlarını sürdürürler (Ziefert ve Brown, 1991: 214-215). Bu bireyler sosyal hizmet sistemini iyi tanımakla beraber ihtiyaçlarını karşılamak için bu şekilde hareket ederler. Dolayısıyla kronik evsizler, sokakta yaşamak için bir rutin geliştirmişlerdir.

Evsiz türleri arasında literatürde sıklıkla bahsedilen diğer bir grup, gizli evsiz olarak nitelenen bireylerdir. Gizli evsizler daha çok, günlük marjinal işlerde çalışan, otobüslerde, arabalarda, tırlarda ve barakalarda yaşayan kişilerden oluşmaktadır (Özdemir, 2010: 79). Gizli evsizler zamansal sınıflama içerisinde ele alınan bir grup olmanın yanı sıra sosyal yaşantısı hareketli olan, çoğu kez belirlenemeyen bir kitleyi ifade etmektedir. Gizli evsizler, bir yerden bir yere taşınan ve akrabaları veya arkadaşlarıyla vakit geçiren bireylerden oluşmaktadır. Çoğu kez '*kanepede sörf yapan*' bireyler olarak da tanımlanırlar. Daha çok başkalarından geçinerek, akrabalarıyla geleneksel kalabalık konutlarda ya da bekâr evlerinde kalarak yaşamlarını devam ettirirler. Uygun olmayan şartlarda barınmalarına rağmen, evsiz hizmetlerine ve desteklerine erişemedikleri için gizlidirler (Woolrych, vd., 2015: 238-239). Evsizlik konut ve ikamet durumuna göre tanımlanmaya çalışılsa da özellikle burada belirtildiği üzere zamansal olarak ne kadar süre evsiz kalındığını belirleyebilmek, alınacak önlemler ve sunulacak hizmetler açısından önemli bir durumdur.

2.3.2. Tipografik Duruma Göre Evsizlik

Tipografik sınıflama, bireylerin karakteristik özellikleri, niteliksel durumları, koşulları ve gereksinimleri üzerine önerileri içermektedir. Bu bireyler genellikle sokak popülasyonu içerisinde orta yaşta erkek ve kadınlardan oluşan, sistem mağduru sayılan, coğrafi olarak mekân değiştiren, suç ilişkileri sonucunda hükümlü olan, evsizliğe giriş çıkış yapan, kronik alkol ve kronik psikotik hastalıkları olan, duruma bağlı olarak stres altında yaşayan, kompleks bir yaşantıya sahip etiketlenmiş marjinal bireyler olarak ele alınmaktadır. Bu tanımlamalara uygun bir şekilde; evsiz aileler, evsiz kadınlar ve erkekler (yalnız veya çocukları ile birlikte olan), hükümlü evsizler,

göçmen/mülteci evsizler bu sınıf içerisinde sayılmıştır (Türkcan ve Türkcan, 1996: 11).

2.3.2.1. Cinsiyet Temelli Evsizlik

Literatürde evsizlik, cinsiyet durumuna göre de sınıflandırılmıştır. Evsizlik, hem erkekler hem de kadınlar için birtakım sorunların sonucu olarak gösterilse de; erkekler için, maddi gelirin olmayışı ve mülk sahibi olamamanın etkisiyle ortaya çıkma olasılığı daha yüksek iken, kadınlar için günlük rutinlerin kesintiye uğratılması sonucu ortaya çıkmaktadır. Bu durum, evsizliğin kadınlar için erkeklerden daha ciddi sonuçlar doğuracağı gerçeğini ortaya koymuştur (Somerville, 1992: 535). Kadın evsizler, 1950'lerde ve 60'larda kamusal alanlarda büyük oranda görülmeye başlamıştır. Sonraki yıllarda sokak popülasyonu içerisinde kadın evsizler giderek artmıştır. Ancak sokakta yaşama ve kamusal alanda görünür olmaları erkeklere oranla daha az olmuştur (Tutty vd., 2010: 29). Bazı çalışmalarda ise genellikle kadın evsizlerin erkeklere oranla daha fazla olduğu vurgulanmaktadır. Bunun sebebi, aile içerisinde kadınların şiddet, istismar, baskı ve stres gibi sorunlarla daha fazla karşı karşıya kalmalarıdır (Ziefert & Brown, 1991: 215; Bektaş, 2014:9). Öte yandan erkek ve kadınların evsizliği yaşama ve evsizliğe düşme durumu birbirinden farklılık göstermektedir. Erkekler, iş kaybı, ekonomik zorluklar, bir kurumdan tahliye edilme, akıl sağlığı sorunları ve madde bağımlılığı gibi durumlarla daha fazla karşılaşabilmektedir. Diğer taraftan kadınlar, aile içi çatışmalar, şiddet, kötü muamele, travma, stres, partner tacizi gibi durumlara karşı savunmasız olmalarından dolayı yardım ve desteğe olan ihtiyaçları daha yüksek olabilmektedir (Tutty, vd., 2010: 29). Sokakta kalmak kadın evsizler için daha fazla risk teşkil etmektedir. Nitekim mahremiyet ve güvenlik korkusu çok daha yüksektir. Erkek evsizlerin çoğu kez sokaklarda temel ihtiyaçlarını (gıda, barınma, giysi) rahatlıkla karşılayabildiği veya hayatta kalabildiği durumlar, kadın evsizler için çok daha zor olabilmektedir (Ziefert & Brown, 1991: 214). Bunun beraber evsiz kadınlara çocuklarının da eşlik etmesi nedeniyle sokakta uyumaları erkeklerden daha az olasıdır ve yasal olarak evsiz olarak kabul edilmeleri daha zordur (Fitzpatrick, Kemp & Klinker 2000: 27; Somerville, 2013: 394). Uygun fiyatlı ve güvenli konut eksikliği de evsiz kalan kadınları etkilemiştir. Bu bağlamda şiddete, istismara veya tacize maruz kalan kadınlar, barınma, başkalarına sığınma, sosyal destek alma konusunda daha çok zorluk yaşamışlardır (Tutty, vd., 2010: 30). Kadın ve erkek evsizlerin medeni durumu

evsizlik riskini etkileyen diğerk bir unsurdur. Evli olma hali, sosyal destek düzeyini arttırılabildiği gibi, sorumlulukların paylaşımını ve kaynakların bir araya toplanmasını sağlamaktadır. Ancak boşanma veya terketme sonrasında yaşananlar nedensel olmasa da, evsizliğe karşı savunmasızlığı ve evsizliğin süresini etkileyen bir risk faktörüdür (Nooe & Patterson, 2010: 113).

Özetle evsizlik cinsiyet temelli ele alındığında; kadınların evsiz olma durumları ilişkilerin bozulması, aile içi şiddet ve depresif duyguların varlığı olarak vurgulanırken; erkekler aileleriyle bağlantılı duygusal olaylardan, ekonomik yetersizliğin sonuçlarından ve otokontrol eksikliği nedeniyle evsizlik sürecini yaşamaktadırlar. Bu doğrultuda erkekler, ekonomik koşullarının iyi olmayışı, alkol ve madde alışkanlığı ve işsizlik sorunlarından dolayı evden ayrılmakta, kadınlar ise güvenliğini korumak amacıyla evi terkederek sokağa düşmektedir.

2.3.2.2. Aile Evsizliği

Evsiz anneler ve çocuklar toplumda yaygın olarak görülen gruplar arasındadır. Evsiz aile için yaygın olarak kabul edilen tanım, 18 yaşın altındaki bir veya daha fazla çocuğa bakan bir ya da iki yetişkindir (Tutty, vd., 2010: 31). Evsizliđe yol ačan faktörler (örneğin akıl hastalığı, madde bağımlılığı, aile içi şiddet) aile birimlerini bozarak ebeveynlerin ve çocukların ayrılmasına neden olmuştur (Larkin, vd., 2019: 22). Bir ev, aile üyelerine, günlük yaşamın görevlerini yerine getirebilecekleri köklülüğü sağlar. Bu istikrarlı temel olmadan, aileler genellikle dağılmaya başlar. Aile içinde rol sınırları gevşemeye başlar. Müdahale olmadığında, aile yıkılmaya başlayabilir ve anneler göçebe olurken veya sığınma merkezlerinde kalırken çocuklar da devlet korumasına alınmaktadır. Çođu evsiz aile, yoksulluk ve uygun fiyatlı konut eksikliği, işsizlik, sağlık sorunları, ilişkilerin bozulması, alkol ve madde bağımlılığı gibi sorunların sonucunda bu süreci yaşamaktadır. Evsiz ailelerin çođu kısa bir süreliğine evsizlik sürecine dahil olduğu belirtilmektedir (Haber & Toro, 2004: 134). Ancak aşırı kalabalık ve çođu zaman uygun olmayan koşullarda kaldıktan sonra arkadaşları ve akrabalarıyla bağlantıları bittiği için evsizlik uzun soluklu bir duruma dönüşebilmektedir. Evsiz kaldıktan sonra, günlük hayatta kalma mücadelesi öncelik haline gelir ve çocuk bakımı, okul eğitimi, istihdam ve hatta uygun fiyatlı barınma konusunda uzun vadeli planlama arka planda kalmaktadır. Evsiz ailelere ilişkin

literatür daha çok kadın ve çocuklar üzerine yoğunlaşmıştır. Evsiz aileler, yardım kuruluşlarının yiyecek ve barınma gibi en somut ve acil hizmetlerine bağımlı kalır ve ihtiyaçlarını temin etmede zor bir yaşam tarzına adapte olur. Evsiz aileler, genellikle konukevlerinde, geçici konutlarda, aile ya da arkadaşlarıyla birlikte veya motel odalarında yaşamaktadırlar. Bu ailelerin bazıları bir ömür boyu evsizlik yaşarken, çoğu bir süre sonra normal hayata dönebilmektedir (Tutty, vd., 2010: 31). Erbay'a (2013: 7) göre, ailelerin evsiz olma nedenleri; yaşamını idame ettirecek bir işin olmaması/iş kaybı, buna bağlı olarak paranın olmaması ve bunlar sonucunda evin kaybedilmesidir.

Evsizlik, ebeveynler üzerinde stres yaratmakta, ebeveynlik için mevcut kaynakları azaltmakta ve bu da, özellikle hâlihazırda zorluk yaşayan çocuklar üzerinde olumsuz bir etkiye sahip olabilmektedir (Haber & Toro, 2004: 133–134). Bu bakımdan evsiz ailelerdeki çocuklar, gelişimsel gecikmeler, şiddetli depresyon, kaygı ve öğrenme bozuklukları yaşamaktadır. Nitekim evsiz aileler içerisinde en çok sosyal desteğe ihtiyaç duyan bireyler, çocuklu evsiz kadınlardır. Dolayısıyla evsiz kadın ve çocuklara hizmet vermek için, krize müdahale, savunuculuk, aile danışmanlığı desteği, madde bağımlısı/akıl hastası ebeveyn ile çalışma gibi müdahaleler gerekmektedir (Ziefert & Brown, 1991: 212-213).

2.3.2.3. Marjinal Nitelikte Olan Evsizler

a) Hükümlü Evsizler

Evsizlik, hükümlülük riskini artırdığı gibi serbest bırakılan bireyin evsiz olma riskini de etkilemektedir. Bundan dolayı evsizlik ve hükümlülük birbirini etkileyen faktörler olarak görülmektedir. Sosyoekonomik durumlar ve değişen sosyal ilişkiler insanların suç ile ilişkisini etkilemektedir. Kaynakları ve sosyal desteği sınırlı olan bu bireylerin cezaevine girmesi, onları topluluklarından izole etmekte, böylece yeniden bir hayat kurma veya topluma yeniden entegre olma yeteneklerini azaltmaktadır. Hükümlü olma, damgalanma, beceri kaybı ve ayrımcılıktan dolayı bu insanlar, genellikle barınma veya diğer hizmetlere ulaşamamaktadır (Nooe & Patterson, 2010: 116). Suç işlemek sadece birinin evsiz kalma olasılığını artırmakla kalmaz, aynı zamanda, sokaklar, pansiyonlar ve hapishaneler arasında hareket eden pek çok suçlu kişiler arasında yeniden suç işleme olasılığını arttırmaktadır (Fitzpatrick, Kemp & Kinker,

2000: 35-36). Mahkûmlar, hapisanelerden çıktıktan sonra ev ile bağlantının kopması, mali durumun kırılganlığı, aile ve sosyal çevreden kopma, damgalanmış kimlik, barınma imkanına ulaşamama gibi nedenlerden dolayı gidecek yer bulamadıkları için evsizliği uzun süre yaşamaktadırlar (Lee, vd., 2010: 510).

Türkiye’de hükümlü evsizler üzerine yapılan bir araştırmada, evsizlerin çoğunun tutuklanma veya gözaltına alınma gibi bir geçmişlerinin olduğuna yer verilmiştir (Bektaş, 2014: 92). Bu durum yapmadıkları eylemlerden dolayı suçlanma sebebiyle olduğu gibi kendi kabahatleri sebebiyle başlarına gelebilmektedir. Gözaltına alınma nedenleri çoğunlukla kavgalar, meskene izinsiz giriş, çevreye rahatsızlık verme gibi çeşitli şikâyetler olmaktadır. Tutuklanma nedeni ise çoğunlukla hırsızlık, yaralama ve gasp olarak tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra evsizlere daha önce ceza evine girip girilmediği sorulmuş, yarısından fazlasının (%59’unun) en az bir kere hükümlü ya da tutuklu olarak bu deneyime sahip olduğu sonucuna varılmıştır. Diğer taraftan hükümlü evsizlerin çeteleşme, şiddet, taciz ve gayri resmi suç ilişkilerinin olduğu da görülmüştür. Ancak hükümlü evsizler, birçok kez işlemediği suçlardan dolayı da yargılandıklarını söylemişlerdir. Evsizler işlemedikleri bu suçların sürekli tehdidi altında bulunmalarının yanı sıra yapmadıkları eylemlerden dolayı da suçlanabilmekte veya hüküm bile giyebilmektedir. Özellikle yakınlarında meydana gelen hırsızlıklardan ve kamu malına olan zararlardan sorumlu tutulmaktadırlar. Gerek görüşleri gerekse yaşadıkları yerler onlara suçlu imajının yakıştırılmasına neden olmaktadır. Bundan dolayı evsizlerin çoğu olayla hiçbir alakaları olmamalarına rağmen çeşitli şekillerde suçlanabilmektedirler (A.g.e, 92-94).

Eski mahkûmlar tahliye edilmeden önce ve sonra yeterli planlama yapılmadığı için kendilerini sokakta evsiz olarak bulmuşlardır. Bu durum evsiz kalma riskini arttırmaktadır. Çünkü bir mahkum salıverildiğinde, gelirleri olmadıkları için sorun yaşamaktadırlar. Diğer taraftan toplum tarafından yargılayıcı (özellikle iş ve barınma imkanı bulma noktasında) bir tutumla karşılaştıkları için evsiz kalma riskiyle karşılaşmaktadır. Bununla birlikte hapisaneye giren bir kişi önceki statüsünü, sosyoekonomik durumunu, yaşadığı konutu ve aile ilişkilerini de kaybedebilmektedir. Dolayısıyla bu kişilerin tahliye edildikten sonra destek sağlanmaması, hayatlarının planlanmaması veya organize edilmemesi evsizliğe yol açmaktadır. Oysaki cezaevinden ayrılmadan önce, birtakım düzenlemelerle yaşamlarının bir sonraki aşaması rehabilite edilerek, konut veya tedavi hizmetleri sunularak topluma

kazandırılması sağlanabilir (Gaetz, vd., 2013: 13). Öte yandan hem evsiz olan hem de akıl hastalığı ve madde bağımlılığı teşhisi konulan mahkûmların, birden fazla hapse girme deneyimi olmuştur. Dolayısıyla tedavi edilmemiş akıl hastalığı, madde bağımlılığı, bağlantısızlık ve sosyal destek eksikliği gibi daha önce belirtilen faktörler, tekrar suç işleme sorunlarını artırarak kamu güvenliğini tehlikeye atabilmektedir (Nooe & Patterson, 2010: 126).

Tüm bu söylenenlerden anlaşılacağı üzere genellikle sosyoekonomik sorunlardan ötürü hüküm giyen bireyler özellikle cezaevinde çıktıktan sonra önceki yaşantısında mevcut koşullara erişimi artık zorlaşacağı için evsizlik olgusuyla karşı karşıya kalmıştır. Çünkü evsizler kendilerini toplumdan dışlanmış hissettiklerinden, mesleki becerilerini kaybetmelerinden, gün geçtikçe kendi yalnızlıklarına hapsediklerinden, potansiyel suçlu muamelesi görülmelerinden, kolluk kuvvetleriyle ilişkilerinin pekiyi olmamasında ve uyuşturucu kullanma oranlarının yüksek olması gibi sebeplerden ötürü yardım alma veya isteme konularında çoğunlukla sorun yaşamışlardır. Dolayısıyla birtakım nedenlerden dolayı cezevine giren insanların tahliye olduktan sonraki yaşantısının planlanması ve buna dair politik önlemlerin alınması toplumsal asayiş için önemlidir.

b) Göçmen Evsizler

Göçmen, mülteci, sığınmacı ve kaçak şeklinde kullanılan kavramlar benzer içerik ve kapsamda göçmen evsizliği statüsünde kullanılmıştır. Göçmen ya da mülteci olarak tanımlanan kişiler kendi seçimleriyle daha iyi yaşam koşulları elde etme amacıyla ya da ülkelerindeki karmaşık koşullar, savaşlar nedeniyle başka bir ülkeye yerleşen insanlardır. Göçmenler büyük oranda evsiz nüfus içinde temsil edilmektedir. Günümüzde yaşanan savaşlar nedeniyle kendi ülkesinde barınamayan, yaşamını devam ettiremeyen bu insanların sayısı gün geçtikçe artmaktadır. Göç edilen ülkelerde barınma sorunları yaşayan uygun fiyatlı konut bulamayan insanlar büyük ölçüde sokaklarda hayatlarını devam ettirmeye çalışmaktadırlar. İstihdam ve gelir yetersizliği göçmen evsizliğinin ana bileşenleri olarak ele alınmaktadır (Tutty, vd., 2010: 38). Göçmen bireyler çoğu kez ayrımcılığa maruz kalmakta ve bu durum gittikleri ülkede çoğu kez devam etmektedir. Bundan dolayı birçok göçmen olumsuz şartlarda hayatlarını sürdürmek zorunda kalmaktadır. Düşük ücret karşılığında ve vasıfsız işlerde çalıştırılma, etnik ve kültürel ayrımcılığa maruz kalma, sosyal destek hizmetlerinden yeterince yararlanamama göçmenlerin göç ettikleri ülkelerde

hayatlarında devamlı istikrarsızlık ve güven sorunu oluşmasına neden olmuştur. Evsizliğe karşı en savunmasız grup olarak görülen göçmen nüfusu çoğu kez mağdur kesimi oluşturmaktadır. Çünkü ihtiyaçları ve farklı düzeyde ortaya çıkan yaşamın zorlukları evsizliğe giden süreci hızlandırmıştır. Birçok ülkede mülteci olarak kabul edilen veya sığınmacı olarak değerlendirilen bu insanlar evsiz nüfuslar arasında yerini almıştır (Edgar, vd., 2004: 170-192). Sosyal koruma bir kişinin istihdam durumuna veya bir ülkedeki statülerine bağlıdır. Bundan mahrum olan göçmenler/mülteciler, evsizliğe ve çoğu kez ayrımcılığa maruz kalmaktadır. Göçmen/mülteciler son yıllarda her ülkenin en önemli sosyal sorunu olarak görülmeye başlamıştır. Özellikle Avrupa’da evsiz göçmenlerin sayısı ikiye katlanmış ve son yıllarda artmaya devam etmiştir (Femi, 2017: 21). FEANTSA bünyesinde göç ve evsizlik üzerine düzenlenen konferansta, Avrupa’da evsizliğin artışının arkasında yatan en önemli etkenlerden biri göçmen nüfus olarak vurgulanmıştır (Shinn & Greer, 2011: 188).

Evsiz göçmenler dil ve uyum sorunlarından dolayı sunulan hizmetlere erişmede güçlüklerle karşılaşmakta, bu zorluklar göçmen bireylerin ülkeye yasadışı yollardan girmesi durumunda ise çok daha artmaktadır. Dolayısıyla refah desteklerinden faydalanamama, sosyal konutlara erişememe, kaçak göçmenlerin evsizlik oranını diğer göçmen gruplara göre daha fazla artırmıştır. Dünya’nın ortak bir sosyal sorunu haline gelen göç ve ardındaki sorunların giderilmesi için hükümetlerin ortak bir şekilde birtakım politikalar oluşturması gerekir. Aksi takdirde daha iyi imkanlar elde etmek için yer değiştiren göçmen insanlar arasında evsizlik önemli oranda artacaktır (Huszar, vd., 2010: 3-6).

2.3.3. Yaş Durumuna Göre Evsizlik

Evsizlik tüm yaş gruplarını etkileyen bir olgudur. Bu gerçeği göz önünde bulundurarak, evsizliğe yol açan faktörlerin gözden geçirilmesi gerekmektedir. Evsizlik olgusu kategorize edilirken biyo-psiko-sosyal risk faktörleri üzerinden sınıflandırmalar yapılmaktadır. Bireysel biyolojik faktörleri arasında yaş unsuru önemli bir yeri tutmaktadır. Yaş, hem çocuklarda ve gençlerde hem de genellikle 40 yaşın üzerindeki yetişkin ve yaşlı kişilerde evsizlikle ilişkilendirilen bir faktör olarak kabul edilmektedir (Nooe & Patterson, 2010: 113). Bu yaklaşımın bir başka mantığı da basitçe, evsizliği inceleyen araştırmacıların genellikle evsiz bireylere daha geniş bir

şekilde bakmak yerine bir yaşam boyu ayrı ayrı yaş gruplarına odaklanmasıdır. Evsizliği yaş faktörüne göre sınıflandıranlar yaşam boyu yaklaşımı çerçevesinde hareket etmektedir. Böyle bir yaklaşım, gençler, çocuklar ve aileleri, yetişkinler ve yaşlılar için evsizliğe giden yolları etkileyen ortak faktörler olduğunu varsaymıştır. Ayrıca, farklı yaş gruplarının kırılganlıkları ve evsizliğe öncülük eden unsurları açısından benzersizliği de vurgulanmaktadır. Örneğin, akıl sağlığı ve madde bağımlılığı sorunları gençlere veya yetişkinlere özgü olarak ele alınmamalıdır (Tutty, vd., 2010: 26). Dolayısıyla evsizliği yaş durumuna göre ayırmak özelliklerinin netleştirilmesi, sorunlarının anlaşılabilmesi ve ihtiyaçlarının belirlenebilmesi için bu yaş ayrıştırmasının yapılması gerekmektedir (Akyıldız, 2020:39). Yani her bir yaş grubunun evsizlik deneyimleri; kendi içerisinde koşulları, nedenleri, hayat hikayeleri, sorunları ve ihtiyaçları üzerinden ayrı ayrı ele alınmalıdır. Bu sayede yaş durumuna göre yaşanan sorunlar ve ihtiyaç duyulan hizmetler tespit edilerek, evsizliğin çözümü için daha net adımlar atılabilecektir.

2.3.3.1. Çocuk Evsizler

Evsizler içinde çocuklar en önemli risk grubunu oluşturmaktadır. Birçok yetişkin ve yaşlı insan için evsizlik sürecinin bir kısmı çocukluk yıllarındaki kayıplar ve yaşanan sorunlarla ilişkilendirilmiştir. Çocuklar ebeveynlerine göre şekillenen ve onların yaşam koşullarından en fazla etkilenen yaş grubudur. Evsizlik çocuklar için keder ve çaresizlikle karışan bir olgudur. Ebeveyn olma sorumluluğunun büyüklüğünden ve kendi devam eden sorunlarından dolayı çaresizlik yaşayan ebeveynler, çoğu kez kendilerinden ve yaşamdan vazgeçecek duruma gelmiştir. Birtakım sosyoekonomik sorunlar ve devamında aile ilişkilerinin bozulması, çocuk evsizliğini meydana getiren en önemli nedenlerdir (Ravenhill, 2008: 173). Literatürde evsiz çocuklar aileleriyle birlikte yaşayan ve ailelerinden ayrı yaşayan refakatsiz çocuklar olarak ele alınmıştır. Evsiz çocuk genellikle 12 yaşından daha küçük olan yaş grubunu nitelemektedir. Evsiz çocuklar diğer yaş gruplarına göre çok daha fazla sorunla karşı karşıya kalmakta ve bunlarla baş etmede zorluklar yaşamaktadır. Evsiz çocukların eğitim düzeyi, okul başarısı ve okula devam etme oranları diğer çocuklara oranla çok düşüktür. Genellikle düzenli bir hayattan ve istikrarlı bir konutta yaşamaktan mahrum olan çocuklar, şiddete uğrama, kaygı, depresyon gibi problemlerle karşılaşmakta ve bu durum evsizliğe mahkûm olmalarına neden olmaktadır. Özellikle aile evsizliği sürecinde yaşanan

çocuk evsizliği, genellikle bir süre sonra çocukların aileleriyle ayrılmalarıyla sonuçlanmaktadır (Cutuli, vd., 2010: 145-151). İlhan ve Ergün (2010:83), çocukları sokağa iten başlıca sebepleri; göç ve buna bağlı çarpık ve sağlıksız yerleşme, yoksulluk, kontrolsüz nüfus artışı, ailenin eğitimsizliği, parçalanmış aile, sokakta zorla çalıştırılma, aile içi şiddet ve geçimsizlik, fiziksel-duygusal-cinsel ve ekonomik istismar, sevgisizlik, ilgisizlik, gelir dağılımındaki adaletsizlik olarak saymışlardır. Evsiz çocukların bu sorunları, tutarlı, istikrarlı veya güvenli ortamlara ve ilişkilere sahip olmadıklarında meydana gelebilmektedir. Bu bakımdan evsiz çocukların sağlığı genellikle kötü olmakta, gelişimsel gecikmeler ve gerileme yaşamaktadırlar. Kızgın, içine kapanık, depresif, güvensiz bir ruh hali baskın olmakta ve ailelerinin sorunları için sıklıkla kendilerini suçlamaktadırlar. Bu durumda onlara kalıcı uzun vadeli konut bulabilmeleri ve hayatlarını sürdürebilecek işlevsel bir aileyi yeniden kurmaları için kapsamlı hizmetlerin sağlanması gerektiği vurgulanmaktadır (Ziefert & Brown, 1991: 212). Diğer taraftan evsiz çocuklar, genellikle açlık ve yetersiz beslenmeden kaynaklanan sağlık sorunları karşı karşıya kalabilmektedir. Bu durumda çocuklarda sağlık hizmeti eksikliğinden ve tedavi edilememekten kaynaklı gelişim gecikmeleri sıklıkla çeşitli çocukluk hastalıkları meydana gelmektedir (Nooe & Patterson, 2010: 122). Evsizlik sürecinden kaynaklanan güvensizlik çocukların ihtiyaç duydukları hizmetleri almasına engel teşkil etmektedir. Bunun yanı sıra ilk çocukluk yıllarında evsizlik yaşayan çocukların çoğu bu dönemde akranlarına göre çok daha fazla yer değiştirmek zorunda kalmaktadır (Bires, Garcia & Zhu, 2017: 7). Dolayısıyla evsizlik, çoğu kez çocukların ciddi duygusal, davranışsal ve sağlık sorunları riskinin artması, ailelerinden daha yüksek ayrılma olasılığı ve daha düşük akademik başarı ile ilişkilendirilmiştir (Larkin, vd., 2019: 23). Evsiz bireyler çocuk yaşlarda birtakım sorunların etkisiyle sokakla tanışmaktadır. Çoğu kez böyle bir sürecin yaşanmaması adına evsiz çocuklara gereken destekler sağlandığında, evsizliğe giden yolun daha başlamadan sonlandırılabilceği vurgulanmaktadır (Ravenhill, 2008: 101).

ABD' de bu konu üzerine yapılan bir araştırmada özellikle evsiz çocuklara yapılan rehberliğin olumlu bir geri dönüş sağladığı belirtilmektedir (Bires, Garcia & Zhu, 2017: 2-27). Bunun yanı sıra rehberlik hizmetinin çocuk bakımı da dahil olmak üzere erken bakım ve eğitim hizmetleri, bu kırılgan ve savunmasız çocuklar üzerindeki etkilerini hafifletmeye yardımcı olabilmektedir. Okul öncesinde sağlanan eğitim desteği çocuğun hayatı boyunca eğitimine ve yaşantısına katkı sağlamaktadır. Evsiz

çocukların sayısı azımsanmayacak kadar fazladır. Nitekim evsiz popülasyonun en yoğun olduğu ABD’ de yapılan bir araştırmada yaklaşık 1,5 milyon çocuğunun evsiz yaşadığı, bunların %42’sinin 6 yaşının altında olduğu görülmektedir (Bratt, 2002: 13-26).

Literatürde tartışılan diğer bir husus ise sokak çocuğu ve sokağın çocuğu (evsiz çocuk) arasındaki ayırmadır. Bu bağlamda sosyoekonomik durumlardan ötürü sokakta çalışmak zorunda kalıp aileleri ile beraber ikamet eden çocuklarla kısa veya uzun müddet sokakları kendilerine ev edinmiş, yani evi barkı olmayan çocukların birbirinden ayırt edilmesi gerekir. Dünya Sağlık Örgütü (WHO), ailesi ile bütün bağları kopmuş ve zamanının tamamını sokakta geçiren, yani sokağı yaşam alanı olarak benimseyen çocukları “sokağın çocukları” olarak tanımlamaktadır (Sündal, 2011: 123). Öte yandan sokakta çalışan çocuk ise, ailesinin geçimine katkıda bulunmak ya da kendi masraflarını karşılamak amacıyla günün belirli bir bölümünde sokakta çalışmak zorunda kalan çocuktur. Sokağın çocuğundan (evsiz çocuk) temelde ayrıldığı nokta bu çocukların aile ilişkilerinin sürmesi ve genellikle kötü alışkanlıklarının (tiner, bali ve benzeri madde bağımlılığı) olmamasıdır (Şişman, 2004: 26). Ayrıca dikkate değer bir başka husus, çalışan çocukların bir kısmının da sokağın çocuğu, yani evsiz barksız çocuklar olabileceği hususudur. Madde bağımlılığı ve suç işleme oranları sokak çocuklarında daha da yüksektir, çünkü madde bağımlılığı onların iş bulma ve çalışma becerilerini oldukça zayıflatmakta ve onları bu maddelerin temini için kanunen suç sayılan ve ahlaken de tasvip edilmeyen kazanç yollarına itebilmektedir (Şişman, vd., 2013: 187).

Sonuç olarak çocuk evsizliğine giden yollar bütünsel bir şekilde tespit edilerek sorunun tam olarak çözümü için çok boyutlu olan çocuklara yönelik geniş odaklı ve kapsamlı politikalar izlenmeli ve söz konusu politikalar sosyoekonomik bir bütünlükte oluşturulmalıdır. Özellikle aile ilişkilerinden kaynaklanan sorunların sonucu olarak ortaya çıkan çocuk evsizliği, bu konudaki iyileştirmelere ve destek mekanizmalarına yönelimi zorunlu kılmaktadır (Şişman, 2004: 94-103).

2.3.3.2. Genç Evsizler

Genç evsizler genellikle 25 yaşın altında olan bir popülasyonu kapsamıştır. Bazı araştırmalarda evsiz yaş grupları arasında gençlerin (13 ila 30 yaşları arasında) çok

fazla olduğu belirtilmektedir (Toro & Haber, 2004:130; Johnson & Cnaan, 1995: 348). Genç evsizler, çoğu kez ailelerini, ihmal, istismar, Şiddet veya boşanma gibi birtakım sebeplerden dolayı terk etmek zorunda kalmaktadır. Ya da kamunun sunduğu koruyucu hizmetlerden kaçarak, sokak yaşamına dâhil olmaya başlamaktadır. Gençlerin evsizliğe geçiş s¼reci Tutty vd. (2010: 27) tarafından farklı bir Şekilde açıklanmaktadır. İlk olarak gençleri, eve girip çıkararak geçici bir eylemden kalıcı bir Şekilde evden ayrılmaya yol açan “evsiz gençlik kariyeri” olarak açıklamaktadır. Bu aşamada gençler okulu bırakırlar ve işsiz kalırlar. Zamanla genç, kronik evsizliğe geçiş yapar. İkinci bir yol, yoksullukla ilişkilendirilen “konut krizi kariyeri” olarak tanımlanmaktadır. Bu s¼rete bireyin veya ailenin taşıdığı borç y¼k¼ onları tahliye, yerinden edilme ve konutlarını kaybetme riskiyle karşı karşıya bırakır. Evsizliğe giden son yol ise çoğunlukla aile içi Şiddetin ya da ihmal ve istismarın sonucu olan “aile çök¼nt¼ kariyeri” olarak ifade edilmiştir.

Gençlerin evsiz kalma sebepleri yaşadıkları sorunlara g¼re değişiklik g¼stermiŐtir. Hâlihazırda psikolojik problemleri, madde ve alkol alışkanlığı olan gençler, evsiz kaldıktan sonra daha fazla sorun (özellikle suça karıŐma, hırsızlık gibi) yaşadığı ifade edilmektedir. Aile içi sorun yaşayan ve birtakım travmalar geçiren gençler ise yukarıdaki sorunları yaşayanlara g¼re daha çok stabil kaldığı s¼ylenmiŐtir (Somerville, 2013: 395-396). Diğer taraftan genç evsizliği genellikle ebeveyn izni olmadan evden ayrılanlar, ebeveynleri tarafından evden ayrılmaya zorlananlar veya kısa ve uzun s¼reli sokakta yaşayan sokak gençleri olarak da tanımlanmıştır (Haber & Toro, 2004: 128-129).

Aile içerisinde geimsizlikten ya da birtakım travmatik hikâyelerden dolayı evden kaçan genç evsizler vardır. Ev ile sokak arasında git gel yaşayan bu gençlerin, evsiz durumuna d¼Őmeden önce fiziksel ve cinsel istismara uğradıkları, yasa dışı madde satıŐları veya fuhuş gibi eylemlere y¼neldikleri, alkol kullanımının yaygın olduğu ve sayılarının gittikçe arttığı belirtilmiştir (Altun, 1997: 4). Araştırmalar, çok sayıda evsiz gencin yoksul mahallelerden, d¼Ő¼k gelirli ailelerden geldiğini de ileri s¼rm¼Őtir (Haber & Toro, 2004: 130). Gençler için evsizliğe neden olan bireysel fakt¼rler arasında depresyon deneyimleri, antisosyal davranış, davranış bozukluğu varlığı, okul askıya alma, aile içi ihmal ve istismar, aile atıŐması ve Şiddetin varlığı, tek ebeveynli bir aile yapısı gibi durumlar yer almaktadır (Tutty, vd., 2010: 28). Dolayısıyla evsiz gençler, ruhsal veya zihinsel bozukluklar, depresyon ve davranış bozuklukları gibi

birtakım psikososyal sorunlar yaşamaktadırlar. Sokakta yaşamaya ilişkin sağlık ve güvenlik riskleri ise diğer evsiz gruplarda olduğu gibi fazladır. Sokakta yaşayan gençler fuhuş, uyuşturucu ticareti ve diğer suç faaliyetleri dahil olmak üzere yüksek riskli sorunlarla karşılaşmakta ve hayatta kalma davranışları çok daha fazla zorlaşmaktadır. Sokakta yaşayan gençlerin sağlık sorunları arasında HIV / AIDS ve diğer cinsel yolla bulaşan hastalıklar, yetersiz beslenme, nefes darlığı ve koah, cilt ve solunum bozuklukları ve bir dizi akıl sağlığı sorunu yer almaktadır (Nooe & Patterson, 2010: 132). Ayrıca evsiz gençler çoğu zaman yiyecek, barınma ve gelir gibi temel ihtiyaçlarını karşılamak için de uyuşturucu satışı, hırsızlık, gasp ve fuhuş gibi yasa dışı faaliyetlere başvurmak zorunda kalabilmektedir (Johnson & Cnaan, 1995: 351).

Öte yandan özellikle sokak koşullarında kalan genç evsizler çoğu kez işlemedikleri suçlardan ötürü hapse girme, gözaltına alınma ve yargılanma gibi sorunlarla karşı karşıya kalmaktadır. Genç evsizler çoğunlukla bu tarz sorunların üstesinden nasıl gelebileceğini ve evsizlik sürecinden nasıl çıkacağını bilmemektedir. Ayrıca kendilerine sağlanan hizmetlerden nasıl yararlanabileceğini, yardımlara nasıl ulaşabileceğini ve yasal haklarını ne zaman müracaat edebileceğini bilgisine de sahip değildirler. Bu bakımdan ihtiyaç duydukları sosyal, ekonomik ve duygusal olanaklardan mahrum kalmaktadırlar. Bu durumda çoğu kez madde kullanımına başvurarak riskli davranışlar ve suça bulaşma gibi sorunlar ortaya çıkabilmektedir (Akyıldız, 2020: 41). Bundan dolayı aile bağlarını iyileştirme kapsamında, devletler, gençlerin koruyucu bakımdan ve yetişkinliğe geçişlerinde yardımcı olmaları için ‘güvenlik ağı’ olarak hareket edecek daha kapsamlı sistem oluşturabilirler (Johnson & Chamberlein, 2016: 578).

2.3.3.3. Yetişkin Evsizler

Genç evsizliği daha çok aile içi ilişkilerin bozulmasından kaynaklı meydana gelirken yetişkin evsizliği daha çok ekonomik yetersizlikler sonucu ortaya çıkan bir olgudur. Yetişkin evsizler birçok çalışmada alt boyutlara indirgenerek ve farklı sınıflandırmalar yapılarak incelenmiştir. Yetişkin evsizliği; evsiz bekar kadın ve erkekler, evsiz aileler, 24 yaş üstü yetişkin genç sayılabilecek olan bireyler, orta yaş grubu ve 55 yaş üstü yetişkin bireyleri kapsamaktadır (Akyıldız, 2020: 42). Bekâr yetişkinler arasındaki evsizlik, genellikle uygun fiyatlı konut eksikliği, yetersiz gelir, geçici bir mali kriz, iş

kaybı, bir eşin ölümü, bir ilişkinin sona ermesi, ani sağlık sorunları ve afet sonucu ani konut kayıpları gibi sorunlar sonucunda ortaya çıkmaktadır. Çoğu evsiz yetişkinler evsizliği deneyimleme süreci uzun ya da kısa soluklu olabilmektedir. Ancak diğer evsiz gruplara göre baş etme kapasiteleri daha yüksek olduğu belirtilmektedir (NAEH, 2020). Bu bakımdan evsizlik herhangi bir insanı etkileyebilirken, bazı insan gruplarının evsizlik yaşama olasılığının diğerlerinden daha yüksek olduğu kabul edilmektedir. Nitekim Kanada’da yapılan bir araştırma da evsizliği yaşayan bireylerin % 52’si 25-49 yaş arası yetişkinlerden oluşmaktadır (Gaetz & Donaldsın, 2013: 1-8).

Evsiz yetişkinlerin çoğu sokakta yaşamayı tercih etmişse de sığınma evlerinde yerleşim için tasarlanmayan ortamlarda ya da arkadaşlarla, aile üyeleriyle evsizliği deneyimlemektedirler. Yetişkin evsizliğine giden yollara bakıldığında çocukluk ve gençlik dönemindeki deneyimlerinden kaynaklı olayların etkili olduğu görülmektedir (Herman, vd., 1997: 249-255). Çocukluk veya gençlik sürecinde deneyimlenen ve yetişkinlik sürecinde tamamen karşı karşıya gelinen evsizlik deneyiminden dolayı yetişkin evsizliği kronik bir hal almaktadır. Çoğu kez yetişkinlikte ortaya çıkan aile içerisinde ilişkilerin bozulması, gelir eksikliğinden kaynaklı geçimsizlik, iş bulamama, anlık sağlık problemleri, madde ve alkol bağımlılığı, suç işleme ve bundan dolayı cezaevine girme gibi sorunların sonucunda yetişkin bireyler evsizliği deneyimlemektedir (Akyıldız, 2020: 43). Yetişkin evsizler üzerine yapılan bir araştırmada, çocukluk dönemlerinde yaşanan sorunlar ve olaylar ile yetişkin evsizliği arasında bir bağ olup olmadığını ortaya çıkarmak için birtakım sorular sorulmuştur. Bu doğrultuda yetişkinlere “Çocukluk dönemin de ki olayların evsiz kalmanıza etkisi var mıdır?” sorusu yönlendirilmiştir. Yetişkinlerin %80’i çocukluk olaylarının evsizliğe katkısını evet olarak değerlendirmiş ve bu süreçte en fazla etki oluşturan olaylarında cinsel istismar ve ihmal olduğunu belirtmiştir. Bunun yanı sıra katılımcılara “Hayatınızı yeniden gözden geçirdiğinizde evsizliğe en çok etki eden neden nedir?” Sorusu sorulduğunda cevap verenlerin çoğunun, madde ve alkol bağımlılığını dile getirdikleri ve madde bağımlılığıyla aile hayatı arasında bağ kurdukları tespit edilmiştir (Collins, 2013: 62-78).

2.3.3.4. Yaşlı Evsizler

65 yaş üstü bireylerin sokağa düşme ve evsizliği deneyimleme durumları oldukça fazladır. Yaşlı evsizler üzerine yapılan araştırmalar, yaşlıların evsiz nüfusun önemli bir bölümünü oluşturduğunu ve bu sayının kentsel alanlarda arttığını göstermektedir. Evsiz yaşlılar genellikle fiziksel engel, tıbbi rahatsızlıklar, zihinsel sağlık sorunları gibi önemli sağlık sorunlarıyla karşı karşıyadır. Genellikle yaşlı evsizlerde diğer evsiz nüfusa kıyasla daha yüksek duyuşsal bozukluk oranları (örneğin; görme, işitme, motor beceriler) kaydedilmiştir. Bu durum yaşlı kişinin hizmetlere erişimine olumsuz bir şekilde etkilemiştir. Yaşlılar, fiziksel, bilişsel ve cinsel olarak daha zayıf ve savunmasızdırlar. Hem yaşlı hem de evsiz olmak bu nedenle çifte tehlike olarak görülmüştür (Woolrych, vd., 2015: 235-236). Öte yandan toplumların yaşlılara muamelesi özellikle günümüzde temel bir toplumsal sorun olarak görülmeye başlamıştır. Yaşlı insanlar ne olup bittiğinden habersiz, üretken olmayan bunak, değişime kapalı, sıkıcı, tutucu, bedensel yetersizliklere sahip bireyler olarak karakterize edilmektedir. Ayrıca yaşlıların sosyal ve fiziksel ihtiyaçları ancak son zamanlarda tanımlanmaya başlamış ve yaşlı hizmetleri yoğun bir şekilde uygulamaya konulmuştur. Birçok yaşlı, aile üyelerini zamanla yitirmiştir. Sosyoekonomik olarak daha kırılgan olabilmektedir. Nitekim çoğu kez yetersiz barınma ve beslenme, depresyon ve diğer duygusal problemlerle karşı karşıya kaldıkları belirtilmiştir (Zastrow, 2015: 644-660). Bu sorunlar genellikle yaşlı evsizliğini de tetikleyen durumlardır. Yaşlı bireylerin yaşlanma süreçlerinde ekonomik, sağlık, sosyal ve psikolojik kaynaklardan mahrum kalmaları yaşlı evsizliğine giden yolları hızlandırmaktadır. Aile içerisinde ölümler, çatışmalar, bedensel rahatsızlıklardan ötürü tahliye edilme, kira borçları, taciz, ilişkilerin bozulması, yaşlılar için bir dizi tetikleyici olaylar olmaktadır. Öte yandan yaşlı evsizlerin sosyal güvenceleri, gelir durumları ve sosyal desteklere erişimleri diğer evsiz kategorilerine göre daha fazla olduğu vurgulanmıştır (Tutty, vd., 2010: 34). Ancak yoksulluk seviyesinin altına düşen yaşlılar, barınma ve yiyecek sağlama konusunda daha büyük zorluklarla karşı karşıya kalmaktadır. Sokağa çıktıklarında, yaşlı evsizler daha şiddetli sağlık sorunları yaşayabilmektedir. Dolayısıyla evsiz yaşlılar için erken ölüm oranlarının daha fazla olması kaçınılmaz olmuştur (Nooe & Patterson, 2010: 113). Öte yandan yaşlı evsizler, iş bulamama, sabit bir gelire yaşama, bir eş öldüğünde yalnız kalma gibi durumlarla daha çok baş başa kalmaktadırlar. Önemli ölçüde fiziksel ve psikolojik hastalıklara

sahip olan yaşlılar, ihtiyaçlarını karşılamak için başkalarının desteğine daha çok bağımlıdırlar (Tutty, vd., 2010: 34)

Yaşlı evsizler üzerine yayınlanan bir rapora göre (CPA, 2017:1-8), bu bireyler arasında bedensel ve zihinsel rahatsızlıkların daha çok olduğu ve günlük temel gereksinimlerini ulaşımda hareket becerisinin zayıf olduğu belirtilmiştir. Öte yandan yaşlı evsizliğin nedenleri; aile bireylerinden birinin ölümü, mental olarak zayıflama, demans, geçmişte yaşanan kötü yaşam tecrübeleri, yaşlı ihmal ve istismarı olarak ele alınmaktadır. Ayrıca sosyal ilişkilerin bozulması (duygusal ve finansal destek kaybına), finansal problemler (kira veya uygun konut bulamama) ve ardından evden veya kurumdan tahliye edilmeden kaynaklanan durumlar, yaşlılıkta evsizliğe giden ortak yollar olarak belirlenmiştir. Özellikle endişe verici olan, evsiz yaşlıların yaklaşık %48'inin uzun süreli evsiz, yani en az bir yıldır evsiz olarak yaşamlarını sürdürmeye çalışmalarıdır (Woolrych, vd., 2015: 239-240). Tüm bu sorunlardan anlaşılacağı üzere yaşlı evsizler diğer yaş gruplarına göre daha savunmasızlardır. Bundan dolayı yaşlı evsizlere yönelik hizmetler daha nitelikli ve kapsamlı olacak şekilde planlanmalıdır.

2.3.4. Evsizlik Kültürü

Evsizlik olgusuna sebebiyet veren tüm sorunlara rağmen kimi zaman evsizlik bir seçim olabilmektedir. Bu durum literatürde sokak ile etkileşim sonucu evsiz yaşamın tercih edilmesi olarak tasvir edilmiştir. Evsizlerin çoğunun kendi istekleri dâhilinde sokakta kalmayı tercih ettiği iddiasının genellikle birtakım politik ve ekonomik nedenlerden kaynaklanan resmi bir söylem olduğu fikri de uzun zamandır tartışılmaktadır (Roth & Bean, 1986:23). Sokakta ikamet eden ya da çoğu kez sert uyuyanlar olarak tabir edilen evsiz bireyler sokağı bir yaşam felsefesi olarak tercih etmiş ve bu durum son zamanlarda popülerliğini arttırmıştır. Bu durumda olan evsizler, kentsel alanlarda, sokaklarda, üst geçitlerin altında, terk edilmiş binalarda kalmaktadırlar. Evsizliği doğal bir şekilde benimseyen ve sokaklarda kalan bu bireyler, güvencesiz ve sağlıklı bir şekilde hareket etmektedir (Nooe & Patterson, 2010: 132).

Evsizlerin büyük çoğunluğu sokaklara çıkmaya çoğu kez kendileri karar vermemektedir. Koşullardan dolayı etkili bir şekilde oraya doğru itilmektedir. Düşme anı itibariyle yaşam koşullarını sokaktaki düzene göre şekillendirmeye başlamaktadır. Bu durum insanların ait olma, saygı görme ve ontolojik olarak güvende hissetme

ihtiyaçlarını karşıladığı için çekici gelmektedir. Herhangi bir yere ait olma ve kendini güvende hissetme ihtiyacı, genellikle yeni üyelerin katılması için bir katalizör görevi görmekte veya bir alanda bir alt kültür⁴ oluşturmaya yardımcı olmaktadır. Evsiz kültürü, birçok ülkede ve şehirde mevcuttur. Ayrıca, evsiz kültürüyle özdeşleşmeyi reddeden veya evsiz olduklarını kabul etmeyenlerin sokaklarda daha az zaman geçirme olasılıklarının daha yüksek olduğu belirtilmiştir. Çünkü bu bireyler çoğunlukla aktif olarak yardım aradıkları ve evsizliği geçici bir engel olarak gördükleri iddia edilmektedir. Dolayısıyla belirli bir alt kültürle ilişki kuran insanlar, o alt kültürdeki tüm normları ve değerleri mutlak anlamda benimsemeyebildiği vurgulanmıştır (Ravenhill, 2008: 145). Evsiz bireyler bir alt kültür oluşturarak sokakta nasıl yaşamını devam ettirebileceğini öğrenmektedir. Ayrıca evsizler zamanla sokak aralarında ve kaldırımlarda unutulmuş insanlara dönüşebilmektedir. Görünmeme veya tepkisizlik zamanla evsizler açısından kültürel bir yaşantı biçimi şeklinde özümsemektedir (Davis, 1996: 178).

Evsizlerin kendi seçimleriyle evsiz olduklarına dair görüş, evsizliğin akıl hastalığı, madde bağımlılığı veya yetersiz düşük gelirli konut arzından değil, kişisel iradenin kullanılmasından kaynaklandığına dikkat çekmektedir. Ancak hiç kimse kötü şartlarda, sert ve uygunsuz zeminlerde uyumayı veya çöplüklerden yiyecek toplamayı kendi iradesiyle seçmemektedir (Wright & Rubin, 1991: 206-207). Evsizlerin kendi seçimiyle sokakta oldukları söylemi kamu yetkilileri ve politika yapımcıları tarafından da, daha çok benimsenme eğilimindedir (Roth & Bean, 1986: 713).

2.4. Evsizlere Yönelik Algılar ve Yaşanılan Zorluklar

Evsizlik, evi ya da sığınacak bir meskeni olmayan insanların günlük faaliyetlerini sürdürmesinin ne kadar zor olduğunu yansıtmaktadır (Femi, 2017: 5). Toplum içerisinde evsizlere yönelik algılar hem makul derecede evsizleri kabul ve anlayış gösterme hem de olumsuz birtakım yargılar besleme şeklindedir. Bu tutumlar insanların eğitimleri, değerleri, inanç biçimleri ve dünya görüşleriyle bağlantılıdır. Nitekim bir araştırmaya göre eğitimin, evsizlere karşı hoşgörülü tutumları arttırırken

⁴ Alt kültür, herhangi bir toplumda veya kültürde önemli bir azınlık tarafından benimsenen inançlar, değerler ve normlar sistemi olarak tanımlanır (Ravenhill, 2008: 144).

ekonomik yardıma verilen desteği azaltan karışık bir etkisi vardır (Phelan, vd., 1995: 325-327). Ancak çoğu kez evsizliğe maruz kalmanın (evsiz insanları gözlemlemek, evsizlerin bulunduğu bir toplulukta yaşamak veya kendi başına evsizlik yaşamış olmak) klişeleri aşındırdığı ve tutumları daha olumlu hale getirdiği söylenebilir. Bu olumlu tablo, evsizlerin toplumun marjinal kesimleri olarak göze batması, düzensizlik yarattıkları gerekçesiyle ve bunlarla başa çıkmak için atılan adımlar hakkında daha fazla hikaye ile son yirmi yılda biraz daha sert bir tutuma dönüşmüştür. Bu durumlardan ötürü toplum ve kamuoyu evsizleri karmaşık bir şekilde algılamıştır (Lee, vd., 2010: 511)

Evsizler, kendilerini ana akım toplumun bir parçası olarak hissetmekte, ancak toplum içinde faaliyet göstermekte zorlanmaktadır. Durum böyle olunca, etkin bir şekilde kabul edildiklerini hissettikleri alanlar ve koşullar oluşturmaya çalışırlar. Ancak genellikle ana akım toplumun karşı olduğu ve benimsemediği bu insanlar, toplumun alt kültürü içinde kalmaya zorlanmaktadır (Ravenhill, 2008: 154). Kriminalizasyon, aylaklık veya cadde kenarında uyku, kamp kurma gibi faaliyetler birçok ülkede normal insanların yaşam kalitesini etkilediği gerekçesiyle yasaklanmaktadır. Öte yandan zaman zaman polis tarafından agresif bir şekilde evsizler buldukları alanlardan kovulmaktadır (Lee, vd., 2010: 513). Evsizlik, birtakım sağlık sorunlarını ve problemlerini de beraberinde getirmiştir. Özellikle kış aylarında steril olmayan ortamlarda uyuma, yetersiz gıda, madde kullanımı ve riskli cinsel ilişkide bulunma gibi faktörler nedeniyle evsizler ciddi sağlık problemleri yaşamaktadırlar (İlhan ve Ergün, 2010: 80). Evsizler, yaşadıkları zorluklarla başa çıkamamalarından ötürü çoğunlukta, ruhsal hastalıklar ve epilepsi gibi kronik hastalıklar meydana gelmiştir (Altun, 1997: 4).

Türkiye’de evsizlerin yaşadıkları zorlukların başında, temizlik ihtiyacının giderilmesi, yalnızlığın ve açlığın giderilmesi gelmektedir (Karaman, 2019: 82). Evsizler istihdam geçmişi, iş tecrübesi, giyim, ikametgah ve en önemlisi de çoğunlukla bir kimliğe sahip olamadıkları için düzenli bir iş bulmaları zorlaşmaktadır. Meşru yollarla iş bulamayan evsizler yasa dışı kaynaklardan beslenerek para kazanmaya çalışırlar. Meşru yollarla çöpten bir şeyler toplayıp satmaya çalışan evsizlerin yanı sıra, dilencilik, hırsızlık, fuhuş ve uyuşturucu satışı gibi yasa dışı eylemlerle geçimini sağlamaya çalışan evsiz bireyler vardır (Lee, vd., 2010: 507). Evsizlik dönemlerinde insanlar saldırganlığa ya da şiddete maruz kalabilmektedir. Bu durum yaşamları üzerinde sahip oldukları

kontrollerin genel olarak sarsılmasına neden olabilir. Dolayısıyla evsizlerin yaşadıkları zorluklar bazen toplumun onlara karşı tutumları ve algıları üzerinden şekillenebilirken, bazen de birtakım bireysel ve yapısal nedenlerle ilişkilendirilmiştir. Toplumun evsizliğin nedenlerine ilişkin inançları ve algıları önemlidir, çünkü bunlar evsiz insanlara yönelik davranışsal ve politik tepkileri etkileyebilir.

2.4.1. Evsizlik ve Sosyal Dışlanma

Sosyal dışlanma yoksullukla ilişkilendirilen bir terimdir. Yoksulluğu ekonomik ve biyolojik ihtiyaçların dışında farklı boyutlarla elen alan bir yaklaşım tarzıdır. Sosyal dışlanma maddi imkânsızlıkların yanı sıra ilişkiler, tutumlar ve algılar temelinde ortaya çıkmaktadır. Etnik ve dinsel kimlik, yaşam tarzı, fikir dünyası sosyal dışlanmanın sebepleri arasında sayılmaktadır. Sosyal dışlanma olgusunda sosyal, kültürel, mekânsal, siyasal ve psikolojik faktörler belirleyici olmaktadır. Ekonomik alandan, siyasal alandan, işgücü piyasasından, toplumsal ilişkilerden, mülkiyet ve konuttan, sosyal refah hizmetlerinden, kamusal alanlardan dışlanma gibi süreçler sosyal dışlanmanın biçimleri olarak görülür (Karaman, 2019: 33-47). Sosyal olarak dışlanmış insanlar güçsüz olarak görülmemiş, ancak güçleri toplumdaki makro politik ve ekonomik yapılar tarafından görünüşte küçültülmüştür. Hâlâ seçme gücüne veya en azından Foucault'nun toplum içindeki panoptikon⁵ benzeri yapılarına yerleştirilmiş bir seçim yanılımasına sahiptirler. Evsizlik açısından, insanlar evsizlik riski altında olduklarını anlayamazlarsa, evsizliği önleyebilecek bilgilere erişemezlerse, dışlanma ile karşı karşıya kalmaktadır (Ravenhill, 2008: 42).

Çoğu kez evsizlik olgusu, marjinalleştirme, ötekileştirme ve sosyal dışlanma süreçleriyle anlaşılmaya çalışılmıştır. Evsizlik denildiğine, insanların zihninde duygu dolu bir imaj oluşturan insan tipleri belirlemektedir. Bazı insanlar, evsizlerin çoğunlukla pis kokulu giysilere sahip dilenciler olduğunu ve aynı zamanda kirli ve aç olduklarını düşünürken, bazıları da toplumun huzurunu bozma eğiliminde oldukları için tüm uyuşturucu bağımlılarının evsiz olduğunu düşünmektedir. Evsizleri bu şekilde tasvir etmek veya sınıflandırmak durumu anlamlandırmayı zorlaştırabileceği gibi durumu

⁵ Panoptikon Foucault'a göre, iktidarın görünmezliğini simgeler ve toplumu gözetim altında tutan bir mekanizma olarak tanımlanmaktadır.

daha da kötüleştirerek yardım etmeye istekli olanları da engelleyebilmektedir (Femi, 2017: 6). Marjinalleşen ve ötekileştirilen evsizler, zamanla yalnızlık, hiçlik, bir işe yaramama gibi dürtülerle bir refleks oluşturmaktadır. Yalnızlık duygusuyla hareket eden evsizler, her zaman çevrelerindeki insanların kendilerinden hoşlanmadıklarını veya karşılığında herhangi bir duyguya sahip olmadıklarını düşünebilmektedirler. İnsanlara herhangi bir şey için yaklaşmaktan korktukları ve bu nedenle insanlardan uzak durarak kendilerini motive etmeye çalıştıkları söylenmiştir (Femi, 2017: 24). Temelde evsizlik sorununun anlaşılması ve çözümlenmesi, yapısal çözümlerin hayata geçirilmesiyle birlikte, toplumun ön yargılarını bir kenara bırakıp evsizlere yönelik insani bir tutum ve davranış göstermesiyle daha mümkün hale gelecektir. Nitekim bu sayede toplumun pasif üyeleri ve kurbanı olarak görülmekten ziyade toplumun aktif birer öznesi olarak algılanmaları, bu insanlara hayatta kalma imkânı sunacaktır.

2.4.1.1. Evsizler: Mekânın Dışına İtilen Bedenler

Sosyal dışlanma genellikle toplumda marjinal olarak yer edinen insanların psikolojik ve fiziksel olarak birçok alandan görmezden gelinmesidir. Evsizler de bu durumda güvenilmez kirli bedenler olarak görülmektedir. Görmezden gelinen bu insanlar kamusal alanlardan uzaklaştırma, damgalanma, şiddet, istismar ve taciz riskleri ile karşı karşıyadır. Toplumda evsiz olmak, çoğu kez sokakta yatan, çöpten beslenen, kirli olan bedenler olarak algılanmaktadır. Bu bireyler toplumda eşitsizliklere maruz kalmış ve seslerini çoğu kez haykıramamış kişilerdir. Bu şekilde algılanan bireyler diğerleri tarafından potansiyel suçlu, bağımlı, tehlikeli veya korkulması gereken biri olarak damgalanmaktadır (Özkan, 2020: 77-78). Evsiz insanlar, evsiz etiketine dayalı olarak kendilerine atfedilen; tembel, pis, sorumsuz, tehlikeli gibi olumsuz yargıların farkındadırlar. Evsizlikle ilgili damgalanma, evli bireylerin tepkileriyle zamanla artmaktadır. Çünkü toplum, evsizleri görmezden gelerek, onları sözlü tacize veya şiddete maruz bırakan davranışlara yöneltebilmektedir (Lee, vd., 2010: 508). Ayrımcılık, sosyal tabakalaşma ya da eşitsizlik ve damgalanma da evsizlerin sıkça yaşadığı sorunlar olmasının yanında evsizliğe neden olan unsurlardır. Sosyal tabakalaşma ve dışlanmayla sınıf, cinsiyet, etnisite gibi sosyal statü özelliklerine dayalı sayısız eşitsizlikler üretilir. Bu durum maddi, sosyal ve ilişkisel kaynakların dağılımındaki eşitsizlikleri tetikler (Batterham, 2019: 13).

Ev içerisinde yaşamayan bir bireyin sokakla ilişkisi zamanla güçlenmekte ve sokakta ki yaşantının pratiklerini zamanla özümsemektedir. Ancak evsiz bireyler, ev dışında korunmasız bir şekilde sokakta birçok tehdiye karşı savunmasız kalmaktadır. Kent mekânlarının karakteri ise kapitalist sömürü sisteminin ve sermayenin işleyişi ile yakından ilişkilidir. Bu durumda kent alanlarının konumlandırılışı bu işleyiş ile şekillenmekte ve bundan ötürü kentte mekânsal bir sahiplenme ya da ötekileştirme ortaya çıkmaktadır (Tuna & Parin, 2009: 149). Dolayısıyla günümüzde birtakım sebeplerden ötürü (kirli, sağlıksız, güvensiz, suçlu gibi) evsizler, metropol kentlerin birçok alanında uyuması/yaşamaları yasaklanmakta ve evsizler periferi alanlarına mahkum edilmektedir. Mekânsal olarak dışlanan evsizler, belli bir coğrafi bölgede, mahallede veya kentte kabul görmeme gibi bir durumla karşı karşıya kalmaktadır. Mekanların dışına itilen, sosyal dışlanma ve damgalanma yaşayan evsizler, bir süre sonra travma yaşayabilmektedir (Batterham, 2019: 11). Ancak insanlar, evsizliği sona erdirmek gibi bir hedef üzerinde anlaştıklarında, damgalanmanın varlığı ortadan kalkarak insanların evsizliğin üstesinden gelmelerine yardımcı olunur. Evsizliğin ardından topluma yeniden entegre olan bireylerle onlara hizmet sağlayan çalışanlar arasındaki damgalama ve yanlış anlama, bireylerin hizmetlere erişimini sınırlayabilmektedir (Phillips, 2015: 2). Diğer taraftan evsizlerin birçoğu kronik ve bulaşıcı hastalık, travmatik yaralanma ve cinayet / intihar, madde kullanımı gibi etkenlerden dolayı sokaklarda ölüme mahkum olmaktadır (Lee, vd., 2010: 506). Uzun süreli evsizler, çoğu kez sokakta ölen arkadaşlarına şahit olmuşlardır. Bir kişi ne kadar uzun süre evsizlik sürecinde kalırsa veya madde bağımlılığı ne kadar şiddetli olursa, yakın bir arkadaşının sokak, içki veya uyuşturucuya bağlı hastalıklardan öldüğünü görme şansı o kadar artabilmektedir (Ravenhill, 2008: 174-175).

Bir insan görünür sosyal bağlara sahip olduğunda ve karşılıklı haklar ve yükümlülüklerin farkında olduğunda kusurlu olması en kötü ihtimalle sadece kısmi olmaktadır. Ama o daha çok yaşadıklarından ötürü hayata karşı umudunu ve bağımsızlığını yitirmektedir. Böyle bir durumda kayıp, unutulmuş, geçip gitmiş ve fazlalık sıfatlarının kendine uygulanması çok daha kolay olmaktadır (Main, 1998: 46). Özetle, evin dışında bulunan birey, sokak yaşamının zorluklarıyla karşı karşıyadır. Birey artık sağlıklı ve güvenilir olmayan kent mekânlarının dışında kalmak zorundadır. Gerek fiziksel olarak gerekse ekonomik imkânsızlıklardan ötürü günlük yaşamında diğerleri gibi olamama korkusuyla kendisini mekânlardan izole ederek

toplumdan soyutlaştırır. Bu nedenle, evsizliğin zorluklarına ek olarak, bu bireyler genellikle toplulukları tarafından etiketlenmekte ve dışlanmaktadır. Kamusal alanlardan uzaklaştırılan ve bu mekânlarda uyumalarını engelleyen birtakım girişimlerin de birçok ülke tarafından benimsenmesiyle, evsizler çok daha zor şartlar altında hayatta kalmak için mücadele etmek zorunda kalmıştır.

2.4.1.2. Vatandaşlık, Aidiyet, Kimlik ve Evsizlik: Güvensizlik, Risk, Yersizlik

Vatandaşlık/yurttaşlık tarihsel süreç içerisinde farklı faktörlerin etkisiyle bir araya gelmiştir. Sosyal, siyasal ve medeni haklar ekseninde vatandaşlık temellendirilmiştir. Mülk edinme, konuşma, sözleşme ve adalet hakkı gibi talepler medeni haklar çerçevesinde bireysel özgürlükleri oluşturur. Siyasal karar alma, seçme seçilme hakkı ise siyasal haklardır. Sosyal haklar ise, yaşadığımız toplum standartları ölçüsünde, ekonomik refah, sosyal hizmet ve sosyal güvenlik gibi haklara sahip olmayı ifade eder. Bu üç temel hak toplumun yurttaşlarını garanti altına almaktadır (Marshall & Bottomore, 2000:21). Dolayısıyla her devlet mekanizması vatandaşlarına asgari yaşam standartlarına erişmesi için refahını sağlamaya yönelik politikalar ortaya koymuştur. Nitekim toplumsal sınıflar içinde asgari yaşam düzeyine erişemeyen ve insan haklarından mahrum kalan sınıflar içinde evsizler bulunmaktadır. Özellikle çalışma hakkından mahrum kalan evsizler, ekonomik refah ve sosyal güvenlikten yararlanamayan bireyler olarak ötelenmiş ve göz ardı edilmiştir (Küçük, 2014: 55). Kişinin vatandaşlığı kişinin hayatta kalması için çok önemlidir. Birey vatan anlayışı içerisinde vatandaşlık için bir yaşamsal bağlam kurar. Vatanda öz savunma, öz koruma ve daha geniş anlamda bir kimlik ve aidiyet vardır. Evsizler ise, vatandaşlığın siyasi bir kimliği olarak görülmemiş ve devletler nazarında dikkate değer bir kitle olarak benimsenmemiştir (Arnold, 2004: 131). Nitekim Agamben'e göre (2001:167), "*Ulus-devlet sisteminde, insanların güya elinden alınamaz hakları, bir devletin vatandaşlarına ait haklar biçiminden çıktıkları anda ortada korumasız kalıyor ve gerçekliklerini yitiriyorlar*". Öte yandan evsizler, mülkiyet ilişkilerinde yer edinemediğinden, düzenli ikametgah adresi olmayan bireylerdir. Evsizler, siyasal haklara erişim, suça maruz kalma, yaşam kalitesi gibi birçok açıdan diğer insanlardan niteliksel olarak farklıdır. En bariz şekilde, marjinalliklerini herkes için görünür kılan daimi ikametgahlarının olmaması bu durumu özetlemektedir (Lee, vd., 2010: 502). Bu

durumda evsizlerin ev alanı dışında olması ve haliyle ikametgâhının olmaması, vatandaşlık alanının dışına itilmesini göstermektedir (Gümüş, 2016: 28-29).

Bazı evsizler kendi statülerini gönüllü olarak benimserler, başkalarından utanmaktan ziyade tercih durumlarını daha erdemli bulurlar. Kimliğe yönelik tehditler, azalan özelemler, kaderci bir bakış açısı, alkol ve uyuşturucu kullanımı ve alternatif gerçekliklerin yaratılması gibi durumlar zamanla evsiz bireyi bu şekilde yaşantısına itiraz etmeyen bir hale dönüştürmektedir. Bunun yanı sıra birtakım risklere karşı da duyarsızlaşmaktadırlar. Ayrıca güvenlik, evsizlerin yaşamını zorlaştıran başka bir alandır. Evsizler kendilerine ait bir mesken olmadan kendilerini veya eşyalarını güvence altına almakta zorlanırlar. Kendilerine uygulanan baskıları ve zorlukları belgeleyemeyen evsizlerin çoğu öncelikle hırsızlık, aynı zamanda dayak ve cinsel saldırı olmak üzere suç mağduru olduklarını ifade etmektedirler (Lee, vd., 2010: 506). Öte yandan evsizler, yaşadıkları zorluklar ve yetersiz baş etme mekanizmalarından ötürü, kendilerine yüklenen sorumluluklarla birlikte güvensizlik ve risk altında yaşamaya mahkûm bırakılırlar. Süreç içerisinde toplumdan kopmuş, kendi kabuğuna çekilen, güvensiz, sağlıksız ve hiçbir şeyi hak etmeyen bir kimlik ortaya çıkar. Özetle evsiz bireyler, çoğunlukla ikametgâh adresinin olmayışından ve izole oluşlarından dolayı aidiyet duygusundan mahrum, yer-yurt algısını yitirmiş, güvenlikleri tehdit altında olan ve en önemlisi her açıdan risk altında olan insanlardır. Evsizlerin tüm yaşadıkları bu zorluklar ve kendilerine yönelik algılar bir kenara bırakılarak, onlara insan onuruna yaraşır bir şekilde yaklaşıldığı müddetçe yaşam kaliteleri farklılaşır ve toplumun bir vatandaşı olarak sosyal aidiyet ve sadakat duygusu gelişir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

EVSİZLERE YÖNELİK SOSYAL HİZMETLER

3.1. Sosyal Hizmet Disiplini ve Evsizlik

Günümüzde hala yaşanmakta olan yoksulluk, açlık, işsizlik, hastalıklar gibi geleneksel sorunların yanı sıra bilimsel ve teknolojik gelişmenin ürettiği yalnızlık, yabancılaşma, değer kargaşası, bunalım, aile çözülmesi, konut sıkıntısı, nükleer silahlanma, otomasyon gibi konular insanlığı tehdit eden çağımız sorunları arasında önem kazanmaktadır. Bu bakımdan insan ihtiyaçları da bütünsel olarak ele alınmak durumundadır. Aslında temelinde bütün gelişme ve ilerlemeler insanı refaha ulaştırmaya yöneliktir. Öte yandan bireylerin refahını sağlamak, ihtiyaçlarını karşılamak ve yaşanan sorunlara müdahale yöntemleri geliştirmek sosyal hizmet disiplininin sorumluluğudur. Sosyal hizmetler, toplumun değişen koşullara uyum sağlamalarına yardımcı olmak, kişilerin sosyal işlevselliklerini engelleyen tikanlıkları açmak, birey-toplum etkileşimini güçlendirmek, insan haklarını güvence altına almak, toplumsal refah ve kaynakların dağılımını dengelemek gibi amaçları vardır. Çünkü insan, gelişimin hem üreticisi hem tüketicisi konumundadır ve toplumun en değerli kaynağıdır. Sosyal hizmet disiplini böyle bir düşünce sisteminin ürünüdür. Böyle bir yaklaşım bir disiplin ve bilimsel bir temele dayalı olmadıkça insanı anlamak ve sorunlarını iyileştirmek, insanın temel ihtiyacı olan toplumla bütünleşmesini sağlamak mümkün olamamaktadır (Kut, 1988:2-5). Bu bağlamda sosyal hizmet disiplini 1800'lere kadar bilimsel içerikli mesleki bir birikime sahip olmamıştır. 1800'lü yılların sonlarına doğru sosyal hizmet mesleği şekillenmeye ve gelişim göstermeye başlamıştır. Bu zamana kadar dinsel, flantropik⁶ ve hümanist bir

⁶ Türkçe'deki karşılığı hayırseverlik olan bu kelimenin tam anlamını karşılamadığı vurgulanmaktadır. Çünkü dilimizde hayırseverlik, tarihsel süreçte çoğunlukla dini, vicdani ve/veya duygusal güdülerden hareketle yapılan yardım faaliyetlerini çağrıştırmaktadır. Ancak uluslararası düzeyde filantropi terimi bu çağrışımlardan farklı olarak birey ve kurumların içinde buldukları toplumların refah seviyesini yükseltmek amacıyla (çoğunlukla sivil toplum kuruluşlarına) bağışta bulunmaları şeklinde tanımlanmaktadır (Bikmen ve Meydanoglu, 2006:8).

yaklaşım ile ele alınan hizmetlerde eğitilmiş elemanlara duyulan ihtiyaç söz konusu olmuştur. Bu bağlamda ihtiyacın giderilmesi adına atılan ilk adım, 1873’de Londra’da hayır derneklerinde çalışanlar için düzenlenen konferanslar olmuştur. Sonrasında 1898’de New York’da açılan yaz okulu izlenmiş ve 1899’da Amsterdam’da ilk sosyal hizmet okulu açılmıştır. Böylece mesleki eğitim kurumlarının gün yüzüne çıkmasıyla ülkeden ülkeye yaygınlık göstermesiyle sosyal hizmet mesleği evrensel bir nitelik kazanmıştır. Sosyal hizmet mesleği çeşitli meslek ve disiplinlerin ihtisas alanları dışında kalan uygulamaların yerine getirilmesi için duyulan ihtiyacın bir sonucu olarak yorumlanmıştır. Yani böyle bir ihtisas alanının ortaya çıkması sosyal hizmet mesleğinin gelişmesine sebep olmuştur (Kut, 1988: 2-11). Sosyal hizmet disiplini, bireylerin refahlarıyla ilgili bir meslek olarak ortaya çıkmıştır. Çağımızın devlet anlayışı ise refah devleti olarak adlandırılmaktadır. Bireylerin refahı ile içinde buldukları toplumun refahı arasında denge kurmak sosyal refah hizmetleri olarak belirlenmiştir (Kongar, 1972: 11). Dolayısıyla sosyal hizmet mesleğini anlamlandırabilmek için sosyal refah kavramını ele almak gerekir. Sosyal refah; geleneksel sosyal kurumlar arasında sayılan aile, din, ekonomi ve politika gibi kurumların daha sonra içerisinde yer alan bir sosyal kurumdur. Toplum üyelerine yardım etmedeki kolektif sorumluluğunu belirten karşılıklı dayanışma mekanizmalarını içermektedir (Kut, 1988: 5). Friedlander (1961:4), sosyal refahı; *“kişi, aile, grup ve toplumun verim kabiliyetini geliştirebilmeleri ve ihtiyaçlarını karşılayarak refaha ulaşabilmeleri için doyurucu bir hayat ve sağlık standartlarına ulaşmalarını ve aynı zamanda kişisel ve sosyal ilişkilerin dengeli olarak devam ettirmelerini sağlamak amacıyla sosyal hizmet veya kurumların organize edilmiş sistemi”* şeklinde açıklamıştır. Uluslararası Sosyal Hizmet Uzmanları Federasyonu’nun (IFSW) yaygın olarak kabul gören sosyal hizmet tanımı, konu hakkında genel bir çerçeve çizmektedir. Sosyal hizmetin temel amaç ve prensiplerine yer verilen bu tanıma göre;

Akademik bir disiplin ve uygulamalı bir meslek olarak sosyal hizmet, toplumsal değişim ve gelişimi, sosyal dayanışmayı, insanların özgürleştirilmesi ve güçlendirilmesini destekler. Sosyal adalet, insan hakları, kolektif sorumluluk, farklılıklara saygı sosyal çalışmanın merkezi prensipleridir. Sosyal ve beşeri bilimler teorileri ve yerel bilgilerle desteklenen sosyal çalışma, insanların durumlarını iyileştirmek ve

sorunlarını çözebilmek için toplumsal yapı ve insan ile ilgilenmektedir (IFSW, 2014).

Sosyal hizmet, bireylerin, toplumsal ilişkilerin ve kurumların işlerliğini arttırmayı hedeflemektedir. Dolayısıyla sosyal hizmetin amacı; sosyal yaşamı tüm boyutlarıyla geliştirmek, insanlar arasındaki dayanışmayı arttırmak ve toplumsal ilişkileri düzenlemektir (Adams, Dominelli & Payne, 2015: 33).

Sosyal hizmet mesleği, bireylerin, ailelerin, grupların, toplulukların ve toplumun refahını en üst düzeye çıkarmaya kendini adanmıştır. Dolayısıyla sosyal hizmetin, özellikle evsizlere yönelik hizmetlerin geliştirilmesinde sunacağı çok şey vardır. Bireysel düzeyde, sosyal hizmet uzmanları güçlü yönlere vurgu yapmada veya evsizlerin problem çözme becerilerinin geliştirilmesinde uzmanlığa sahiptir (Thrasher ve Mowbray, 1995: 100). Bireysel ve toplumsal refahı, sosyal adalet ilkelerini ve insan haklarına saygıyı vurgulayan sosyal hizmet, sosyal bilimler arasında çok önemli bir yere sahiptir. Sosyal bilimler, beşeri bilimler ve diğer bilgi teorilerinden yararlanan sosyal hizmet uzmanları, birey ve çevre arasındaki ara yüze odaklanarak, ekonomik ve kültürel faktörlerin bireylerin ve toplulukların sağlığı ve refahı üzerindeki etkisini ortaya koyar. Buna göre, sosyal hizmet uzmanları, insan refahına hem yardım etme hem de iyileştirme konusunda ikili bir odaklanmayı sürdürürler; eşitsizlik, adaletsizlik ve ayrımcılık gibi bireyi olumsuz etkileyebilecek her türlü dış ve yapısal sorunları çözmeye çalışırlar (AASW, 2019:3). Evsizleri güçlendiren ve daha önce evsizleri içeren programlar nadir olsa da sosyal hizmet uzmanları, özellikle toplum organizasyonu ve grup çalışması geçmişine sahip oldukları için, evsizlere savunuculuk ve kendi kendine yardım becerileri öğreten barınma ve toplum temelli programlar tasarlamaya yardımcı olmaktadır (Johnson & Cnaan, 1995: 370).

1950’li yıllara kadar, dünyada evsiz insanlarla yapılan çalışmaların çoğu gönüllü kuruluşlar tarafından ya da çoğunlukla ordu tarafından yapılmaktaydı. Evsizlere alkol sorunları olan, yaşlı, avare, berduş ve sorumsuz erkekler olarak bakılmıştır. Toplum içerisinde marjinal bir kesim olarak algılanan yaşlı ve serseri olarak gösterilen evsizlere yönelik çok az sosyal hizmet programı tasarlanmıştır. 1980’lerde artan evsiz sayısı ve evsizliğin yeni yüzüyle yani; ailelerin, gençlerin, kadınların, çocukların ve farklı durumlardaki insanların dâhil edilmesiyle sosyal hizmet, evsizlerin bakımında daha büyük bir rol üstlenmiştir (Johnson ve Cnaan, 1995: 355-356). Özellikle son yıllarda küresel ölçekte sosyal bir sorun haline gelen, ortaya çıkışı itibariyle birtakım

bireysel ve yapısal nedenlere dayanan evsizlik sorunu, sosyal hizmet disiplininin en önemli müdahale alanlarından biri haline gelmiştir.

Her ülkede farklı şekilde cereyan eden evsizlik, siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel ortamlara bağlı olarak farklı biçimlerde ortaya çıkmıştır. Kimi ülkelerde istikrarlı bir konut yetersizliği olarak görülmüş, bazı ülkelerde tamamen ekonomik yetersizlik sorunu olarak ifade edilmiştir. Aile içi ilişkilerin kötü olması, gelir yetersizliği, şiddet, depresyon, madde bağımlılığı ve diğer sağlık sorunları evsizliğin nedeni olmakla birlikte evsizliğin sonucu olarak da ortaya çıkan etkenlerdir. Nitekim bu nedensel etkilerin sonucunda ortaya çıkan evsizlik, ardından ekonomik güvensizliği, bireysel, sistemsal ve toplumsal sorunları meydana getirebilmektedir. Dolayısıyla toplumsal düzeyde savunmasız, güvensiz ve yetersiz olarak görülen evsiz bireylere yönelik uygulamaların geliştirilmesi sosyal hizmet biliminin işlevi olarak görülmektedir (Akyıldız, 2020: 63).

Evsizlik olgusuna dair sosyal hizmet literatüründe sıkça, evsizlikle ilgili tanımlara, nedenlerine, topluma maliyetine, ihtiyaçlara, tedavi müdahalelerine ve hizmetlerdeki boşluklara odaklanılmıştır. Bu doğrultuda Neale (1997), hak etmeme ve hak etme kavramlarını bireysel ve yapısal söylemlerle ilişkilendirmiştir. Evsizlik yapısal faktörlerin bir işlevi olarak yorumlandığında, evsiz insanların hizmet ve yardımı “hak eden” bireyler olduğunu savunmuştur. Bununla birlikte bireyler, kendi evsizliklerinden sorumlu olarak algılandığında ise, “hak etmeyen” olarak benimsenmiştir. Bunu daha da ileri götüren Rosenthal (2000,akt. Zufferay, 2017:8-9), evsizlik yaşayan insanların “*tembeller*” (uyuşturucu kullanıcıları gibi kendi hatalarından dolayı beceriksiz), “*eksikler/beceriksizler*” (kendi hatalarından dolayı beceriksizler, örneğin ciddi bir akıl hastalığı ve engeli olan insanlar) ve “*isteksiz kurbanlar*” (yetkin ancak aile içi şiddetten kaçan kadınlar gibi kontrolleri dışındaki durumlara yakalanmış) olduğunu söyler. Rosenthal, yardımı “hak etmek” için bu sınıflama içerisinde kişinin beceriksiz olması gerektiğini söyler. Bu analizler, sosyal hizmetin evsizliğe verdiği tepkilerdeki çeşitli söylemlere işaret etmektedir (Zufferey, 2017: 9). Sosyal hizmet uzmanları, toplumsal düzeyde evsizlik riski altında olan insanlarla ve evsiz bireylerle çalışırken özellikle evsizliğe neden olan faktörler üzerinden hareket ederek evsizliği azaltmaya yönelik bir çaba gösterirler. Sosyal hizmet uzmanları, evsizliği çeşitli şekillerde deneyimleyen bu insanların evsizlik durumundan uygun fiyatlı ve sürdürülebilir konutlara sahip oldukları bir duruma

geçmelerine yardımcı olan programları yürütmektedir. Kısa vadede barınma sağlanıp sağlanamayacağına bakılmaksızın, sosyal hizmet uzmanları ayrıca sağlık hizmetleri ve gelir güvenliği gibi diğer hakların da savunuculuğunu yaparak evsizlere onurlu ve saygılı davranmayı da göstermektedir. Sosyal hizmet uzmanları yaklaşımlarında işbirlikçi olarak hareket ederek kalıcı konut uygulamalarını önceleyerek paydaşları bir araya getirme becerisine de sahiptir (AASW, 2019: 4-6).

Sosyal hizmet araştırması, politika ve eğitim uygulamaları genellikle marjinalleştirilmiş veya savunmasız nüfus gruplarını tanımlamayı ve onlara müdahale etmeyi içermektedir. Benzer şekilde, sosyal hizmet uzmanları, evsizliği sosyal hizmet müdahalesine ihtiyacı olan homojen öteki olarak deneyimleyen danışanlar olarak görme eğilimindedir. Uzun zamandır çok boyutlu bir insan hakları sorunu olan evsizlik, sosyal hizmet uzmanları için karmaşık bir araştırma alanı olsa da, sosyal hizmet biliminin işlev ve rolleri kullanılarak çözüm geliştirilebilecek bir konudur. Bu bakımdan sosyal hizmet mesleğinin amacına uygun bir şekilde sosyal hizmet uzmanları, evsiz bireylerin karşı karşıya kaldıkları sorunların çözümü, sosyal adaletin sağlanması ve kişilerin eşitsizliklerinin giderilmesi için aktif rol almaktadır (Zufferey, 2017: 5).

3.1.1. Sosyal Hizmet Mesleğinin İşlev ve Rollerini Bağlamında Evsizliğe Müdahale

Sosyal hizmet mesleğinin işlev ve rollerini anlayabilmek adına amacının vurgulanması gerekmektedir. Sosyal hizmet; bireylerin problem çözme ve üstesinden gelme kapasitelerini arttırma; hizmet ve kaynak sağlayacak sistemlerle müracaatçıları bağlantılandırmak; sistemlerin etkili ve insancıl bir şekilde işlevli hale gelmesini sağlamak ve sosyal politika uygulamalarının gelişimi ve ilerlemesi için katkıda bulunmak şeklinde dört temel amacı vardır (Duyan, 2003: 4-5). Bu amaçların her birinin gerçekleşmesi için ise bunlara karşılık gelen işlev ve rollerden bahsetmek gerekir. Dolayısıyla ilk olarak insanların problem çözme ve baş etme kapasitelerinin arttırılması için sosyal hizmet uzmanlarının değerlendirme, tanı, inceleme, destek, danışmanlık, savunuculuk işlevlerini yerine getirmesi gerekir. İkinci amacın ise kaynak, hizmet ve olanak sağlayacak mekanizmaları müracaatçıya ulaştırmak için sosyal hizmet uzmanları; havale, örgütlenme, harekete geçirme, müzakere etme gibi işlev ve rollerini yerine getirmelidir. Üçüncü olarak sistemlerin etkili, nitelikli ve

insancıl olarak işlev görmesi için sosyal hizmet uzmanlarının idare/yönetim, program geliştirme, mesleki yönlendirme, konsültasyon, son değerlendirme işlevlerini karşılaması gerekmektedir. Son olarak, sosyal politikaların gelişimi ve ilerlemesine katkı sağlamak için de, politika analizi, planlama, politika savunuculuğu ve gelişimi işlevlerinin sosyal hizmet uzmanları tarafından yerine getirilmesi gerekir (NASW 1981:12, akt. Duyan, 2003: 13).

Evsizler için sosyal hizmet çalışmalarının tarihi yakın zamana denk gelmektedir. Genellikle evsizlerin bakımı ve rehabilite edilmesi doğası gereği tedavi edici olamamıştır. Ancak kriz müdahalesi, sağlık bakımı, yatılı tedavi, kamu ve çocuk refahı, eğitim, barınma ve temel ihtiyaçların sağlanmasında sosyal hizmet uzmanları aktif bir şekilde rol almaktadır. Evsiz insanlarla ilişki ve iletişim süreci zor olsa da sosyal hizmet uzmanları bu alandaki birçok gelişmeyi mesleğin işlev ve rollerine uygun şekilde takip eder. Evsiz kişilere hizmet verilirken mikro (doğrudan) ve makro (dolaylı) uygulamalarla müdahale edilmektedir. Yani uygulama bireysel değerlendirmelerden ve teşhislerden doğrudan başlar sonrasında dolaylı olarak daha geniş toplulukları savunuculuğa kadar geniş bir yelpazeye doğru ilerler (Johnson & Cnaan, 1995: 356).

Evsizlerle sosyal hizmet uygulamasında ilk başta evsizliğe neyin yol açtığı üzerine odaklanılır. Evsizler; ani kriz ve ekonomik kayıp, ruh sağlığı ve madde bağımlılığı, aile içi şiddet, mülteci ve sığınmacı konumuna düşme, engellilik ve yaşlılık gibi zorluklarla karşı karşıya gelmektedir. Bu durumda standart psikososyal değerlendirme, danışmanlık, durum yönetimi, kaynak geliştirme, savunuculuk, güçlendirme, beceri geliştirme, destekleyici ağları sağlama gibi işlev ve roller üzerinden evsizlik olgusuna müdahale yöntemi belirlenmiştir. Aynı zamanda zihinsel sağlık, fiziksel sağlık ve uyuşturucu veya alkol kullanımı ile mücadele eden kişiler için tahliye planlamaları ve yönlendirmeler yapılmaktadır (AASW, 2009: 6-10). Şehir merkezlerinde ve caddelerde yemek, para ve yatacak yer arayan evsizler için hizmet modellerini acilen harekete geçirmek sosyal hizmet kurumlarının en önemli görevleri arasındadır. Hem kurumlar arası tavsiyeler hem de sosyal çalışma etik kurallarına uygun olarak, sosyal hizmet uzmanları yerel ve merkezi düzeylerde çözümlere yönelik aktif olarak çalışmaktadır (Johnson ve Cnaan, 1995: 368). Aile içi şiddet durumlarını terk edemeyen kadın ve çocuk evsizler, çocuklarından ayrılan ve çocuklarıyla yeniden birleşmek isteyen ebeveynler, kalıcı, güvenli ve uygun fiyatlı konaklama yerlerinin

olmaması nedeniyle geçici konaklama yerlerinden, sağlık tesislerinden veya cezaevlerinden ayrılamayan kişiler, sosyal hizmet uzmanlarının müdahale alanlarını oluşturmaktadır. Konut istikrarsızlığı, akıl hastalığı, yoksulluk ve bağımlılık döngüsünü kırmaya çalışan sosyal hizmet uzmanları genellikle gerekli hizmetleri sağlamak için mücadele etmektedir. Sosyal hizmet uzmanları, ihtiyacı olanlara yardım etmek için acil servislerde, kütüphanelerde, barınaklarda, hapisanelerde ve gıda bankalarında hizmet vermektedir (OHIO University, 2021). Sosyal hizmet uzmanları, yerel yönetim ve mahalli idareler, hastaneler ve toplum sağlığı merkezleri, evsiz konaklama yerleri ve STK'lar gibi evsizlik sorunlarını ele alan çeşitli ortamlarda çalışmaktadır.

Psikiyatri ve diğer tıbbi kliniklerde evsizlere yönelik psikiyatrik sosyal hizmet müdahalesi krize yönelik müdahale kapsamında değerlendirilmektedir. Yani sokağa ya da acil barınaklara terk edilen, aile bağları kopuk yaşayan, garip davranışlar sergileyen, tutumsuz konuşan bireyler, kolluk kuvvetleri tarafından davranış ve tutumlarındaki belirtileri dikkate alınarak, psikiyatri kliniğine tedavi için yönlendirilmektedir. Bu süreç doktor, sosyal hizmet uzmanı ve psikolog tarafından yürütülmektedir. Bu evsiz bireyin aile, sosyal yaşantısı ve yaşam öyküsü tüm detaylarıyla ele alınır ve hastanın sosyal güvenlik haklarından yararlanmaları, eğer kurum bakımı gerektiriyorsa ilgili sosyal hizmet kurumlarına sevki sağlanmaktadır. Bu durumda sosyal hizmet uzmanı olağanüstü olaylara maruz kalan ya da birtakım nedenlerle mağduriyet yaşayan bireylere ya da ailelere müdahale ederek aktif bir rol üstlenmektedir (Alptekin ve Duyan, 2009: 96). Bu bakımdan gidecek bir yeri olmayan kimsesiz ve bakıma muhtaç bireylere yönelik olarak, asgari sağlık standartlarına ulaşmasında, birey-aile-toplum temelli eğitim ve rehberlik süreçleri planlanarak kişiye gerekli yönlendirme basamaklarını gerçekleştirilmesinde, sosyal hizmet uzmanının işlevi büyüktür (Kılıçarslan, 2020: 271). Diğer taraftan evsiz bireylerin sabit bir gelir, uygun fiyatlı barınma, hukuki yardım, toplumsal uyum, iş becerileri ve sağlık bakımı gibi çeşitli ihtiyaçları vardır. Bu ihtiyaçları karşılamak için, sosyal hizmet uzmanları daha çok savunucu rolünü üstlenmeden, evsizleri kendi kendine yardım ve kendi kendini savunma konusunda danışmanlık yapmıştır (Moxley & Freddolino, 1991:19-26). Bu anlamda evsiz bireyleri ve aileleri, bütçeleme, kaynak kullanımı, kiracı hakları ve ev sahibi arabuluculuğu yoluyla yaşam birimlerinin nasıl sürdürüleceği konusunda planlama yapmaları sağlanmaktadır (Johnson & Cnaan, 1995: 363).

Genel olarak tüm bu hususların yanı sıra sosyal hizmet pratisyenleri için zor olsa da üstlenmesi gereken roller; yeni hizmet sunum modelleri oluşturmak, yenilikçi uygulama müdahaleleri tasarlamak ve özel klinik becerileri geliştirmektir. Sosyal hizmet mesleği, evsizliği şimdi ve ileride en önemli sosyal sorunlarından biri olarak çözüme öncülük edebilecek ve evsizlerin sorunlarını hafifletebilecek bir disiplin olarak görülmektedir (A.g.e, 371). Ancak bu durum ve bulgular, evsizliğe disiplinler arası bir yaklaşımla müdahale edilmesini gerektirmektedir. Bu doğrultuda hastanelerde, cezaevlerinde, ruh sağlığı kliniklerinde, toplum ruh sağlığı programlarında, sokaklarda, geçici barınma alanlarında uygulanacak sosyal hizmetlerde sosyal hizmet uzmanları aktif rol almalıdır (Işıkhan, 2015: 475).

3.2. Evsizlikle Mücadelede Geliştirilen Hizmetler

Evsizler birden fazla ihtiyacı olan insanlardır ve bu gerçek, sorunu ele almak için hizmet stratejileri geliştirilirken dikkate alınmalıdır. Bu çoklu ihtiyaçları karşılamaya yönelik hizmetler, evsizlerin temel özelliklerine göre daha da farklılaşmaktadır. Kamu politikalarında ve literatürde, tüm evsizlerin aynı olduğunu varsaymak gibi bir eğilim vardır. Araştırmalar, kırsal kesimdeki evsizlerin kentsel evsizlerden farklı ihtiyaçlarının olduğunu ve sokakta yaşayanların barınakları kullananlardan farklı olduğunu, yaş gruplarına ve evsizlik deneyimlerine göre ihtiyaçlarının ve sunulacak hizmetlerin de farklı olması gerektiğini göstermektedir. Evsizlik hakkında daha yüksek düzeyde bilgi, daha fazla koordinasyon, proaktif liderlik gerekmektedir. Bunun için hizmet sunum sisteminde yenilik, karmaşık ve büyüyen evsizlik sorununu yeterince ele almak için gerekli görülmüştür (Roth & Bean, 1986: 719). Evsizlikle karşı karşıya kalan bireylere çok çeşitli hizmetler sunulmaktadır. Evsizler sadece istikrarlı, güvenli ve uygun fiyatlı konutlara değil, aynı zamanda kendilerini tanımladıkları kişiliğe, psikolojik ihtiyaçlarına, kültürel geçmişlerine, engelliliklerine veya coğrafi konumlarına göre uyarlanmış çeşitli destekleyici hizmetlere de ihtiyaç duymaktadırlar. Acil müdahalelere her zaman ihtiyaç duyulacak olsa da, evsizliği gerçekten ortadan kaldırmak için süreklilik arz eden hizmetler sağlanması gerekmektedir. Bunun için önleyici ve rehabilite edici müdahaleler ile birlikte kalıcı konaklama gibi olanaklara geçiş yapılması gerektiği sıklıkla vurgulanmıştır (Gaetz, vd., 2013-2-8).

Evsizlik sürecine nasıl müdahale edileceği ve sorunun ne tür hizmetlerle çözüme kavuşturulacağı sosyal hizmet disiplininin çok boyutlu çözüm yöntemleriyle mümkündür. Birçok ülkede sosyal hizmet uygulamalarıyla evsizliğin öncesi ve sonrasına odaklanılarak tedbir ve müdahale planları geliştirilmiştir. Bu bağlamda kişinin evsiz kalmadan önce; evsizliğe giden yolların tespit edilmesi, kaynakların risk altında olan ailelere aktarılması, çocuklarının eğitim süreçlerinin desteklenmesi, yoksulluğun azaltılması, sosyal sermaye zemininin aileler ve akraba ilişkileriyle güçlendirilmesi ve uygun fiyatlı konutların yapımının sağlanması gibi çözümler geliştirilmiştir. Bu girişimler evsizliğe giden sürece karşı geliştirilen önleyici ve koruyucu hizmetler olarak görülmektedir. Öte yandan evsiz olduktan sonra sunulması gereken sosyal hizmet uygulamaları arasında; evsizliğin psikosozal ve ekonomik etkilerini hafifletmek, aile içerisindeki sorunların giderilmesine ve aile bütünlüğünün sağlanmasına yönelik hizmetler geliştirmek, iş bulabilme imkanları sağlamak, madde-alkol-kumar alışkanlığı olan bireylerin tedavi süreçlerini desteklemek, yasal hakları hakkında danışmanlık yapmak, evsizlerin hizmetlere ulaşabilmeleri için farkındalık oluşturmak, bireysel niteliklerinin farkında olmasını sağlayarak güçlü yönlerini keşfetmesini sağlamak şeklinde müdahalelerin olduğu belirtilmiştir (Akyıldız, 2020: 64).

Evsizliğin sosyal olarak nasıl inşa edildiğine bakılmaksızın, bu konuda bir şeyler yapılması gerektiğine dair genel mutabakat vardır. Ama bu sorunun çözümü için ne gereklidir? Bu soru uluslararası düzeyde evsizlikle alakalı politika tartışmalarına, kronik evsizlik yaşayan bireyleri kalıcı olarak barındırmak için yapılan kampanyalara ve 1980'lerde acil servislere yapılan ilk vurgu ile zaman içinde çeşitlilik gösteren cevaplara gündem olmuştur. Sorunu çözmek için atılan adımlar da bir topluluktan diğerine değişkenlik göstermektedir. Bundan dolayı birçok ülkede evsizlerin sorunlarını iyileştirmek ya da onlara hizmet üretmek için farklı müdahale yöntemleri oluşturulmaktadır (Lee, vd., 2010: 512). Çok fazla sağlık ve ruhsal sorun teşhisi konulan evsizlerin, madde bağımlılığı, akıl sağlığı tedavisi ve bakımı, sosyal ve mesleki beceri eğitimi, aile ilişkileri ile iletişim ve barınma gibi birden fazla ihtiyacı vardır. Bazı evsiz bireyler tedaviye veya müdahaleye direnç gösterdiklerinden ve genellikle ulaşılması zor bireyler olduklarından, bu son derece savunmasız nüfusla çalışırken çok az başarılı müdahale olduğu ifade edilir (Johnson & Cnaan, 1995: 365). Ancak evsizlik ile mücadele için uluslararası kamuoyunda daha çok iki ortak karara

varılmıştır. Bunlardan birincisi evsizliğe giden yolları daha başlamadan erken teşhis ederek müdahale edilmesi gerektiği görüşüdür. Diğer görüş ise, birtakım sorunlar sonucunda evsizlik sürecine dahil olan bireylere çıkış yolları sunularak çeşitli destek hizmetleri oluşturmaktır.

3.2.1. Erken Müdahale Olarak Evsizliği Önleme

Hem araştırma hem de politikada, önleyici yaklaşımların uygulamada ne kadar yaygın olduğu belirsiz olsa da evsizliğin erken teşhis edilerek önlenmesine yönelik artan bir vurgu vardır. Bu, evsizliğin dinamiklerinin önemine dair artan farkındalığın bir parçasıdır. Böylece araştırma ve hizmetler sadece kriz müdahalesine değil, aynı zamanda önleme ve yeniden yerleşime de odaklanır (Fitzpatrick, Kemp & Kinker, 2000: 45). Evsizliği daha gerçekleşmeden durdurmak için önleme programlarına dikkat çekilmiştir. Çünkü çoğu insanın bir gecede evsiz kalmadığı ve bundan ötürü de tam anlamıyla evsiz kalmadan önce bir asgari destek sağlanması gerektiği önerilmektedir (Johnson & Cnaan, 1995: 369). Bir şeyi önleme çabalarının özünde, nedenlerin bilindiği, önceden tahmin edilebileceği ve buna göre ele alınabileceği varsayımları vardır. Buna karşılık, evsizliği önleme politikası, tıbbi paradigmadan ödünç alınan varsayımlara dayanmaktadır. Bu perspektiften, önleme üç düzeyde ele alınır: birinci önleme boyutunda yeni vakalara odaklanılır ve bunlar net olarak ortaya konulur; ikincil olarak bir sorunu başlangıç aşamasında belirledikten sonra tedavi edilmesi için buna yanıt verme; üçüncü önleme düzeyi ise, bir hastalığın/sorunun ilerlemesini yavaşlatmak veya etkilerini azaltmaya çalışmaktır. Birçok ülke, evsizlik riski altında olan bireylerin belirlenmesi ve erken müdahale edilmesi yoluyla evsizliği önlemeye çalışmıştır. Bazı araştırmalar evsizliği önlemek için uygun fiyatlı konut arzını artırmanın etkinliğini incelemekte, ancak tek başına konut sağlanmasının ilgili refah hedeflerini gerçekleştirmek için yetersiz olabileceğini öne sürmektedir. Diğer taraftan yoksulluğun azaltılmasına odaklanan politikalarla evsizliğe giden riskler engellenmeye çalışılmıştır (Parsell & Marston, 2012: 33).

Erken müdahale, 1980'lerde birçok ülkede, başlangıçta sıklıkla evden veya devlet kurumlarından ayrılan gençleri, aileleri (aile içi şiddete maruz kalmış kadın ve çocuklar) ve hapisneden çıkan insanları hedef almıştır. Dolayısıyla acil ihtiyacı olan veya yaşamlarının kritik noktalarında birçok riskle karşı karşıya kalan insanlara

yardım etmeyi hedeflemiştir. Kamu kurumlarında istihdam edilen sosyal hizmet uzmanları bu yardımları yaparken, evsizlik riskinde olan insanları erken bir şekilde tespit etmek ve bunlara erken müdahale etmekle görevlendirilmiştir. Bu erken müdahale, evsizlik riskinde olan insanlara konutta kalabilmelerini sürdürmek için yardımcı olacak önlemlere dönüşmektedir. Erken müdahale hizmetleri, konut ve finansal stres kaynaklarına sahip kişilere, örneğin kiracılık bilgileri, savunuculuk, borç yönetimi stratejileri ve mevcut kiracıların korunmasına veya yeni kiracıların edinilmesine yardımcı olmak için mali destek sağlamaktadır. Erken müdahale yaklaşımı, kısa sürede ve acil bir şekilde bireysel ihtiyaçlara cevap vermeyi, bireyin evsizlik riskini azaltmayı amaçlamaktadır. Erken müdahale stratejileri, maliyeti düşük bir hizmet modeli olduğu düşünüldüğü için Avusturalya, Birleşik Krallık ve ABD’de kullanılmaktadır (Parsell & Marston, 2012: 35–36).

Önlemenin tedaviden daha önemli olduğu söyleminin ardından, birçok ülke de evsizlik politikasının temel odak noktası, “evsizlik riski altındaki” insanlara hizmet sunarak evsizliği önlemek olmuştur. Akademik çalışmalarda ve politikada evsizlik riski altında terimi, kira borcu olan, herhangi bir sebepten ötürü sokağa düşme ile karşı karşıya kalan veya birinin yanında kalacak bir yer bulamayacak durumda olan bireyleri içermektedir. Bu bakımdan bazen bir kurumdan ayrılan bireyleri, aile içi şiddete maruz kalan kişileri, sosyal dışlanmaya maruz kalanları, düşük eğitim düzeyine sahip olanları, etnik azınlık grubundan olanları, ani göç edenleri kapsamıştır. Bununla birlikte evsizlik riski altında ki durumları belirgin hale getirmek için evsizliğin nedenlerini ve bunların hareket edebilecekleri mekanizmaları iyi analiz etmek gerekir. İlgili nedensellik türlerinin belirlenmesi, hangi faktörlerin riski en iyi temsil edebileceğini seçmede ve evsizliği üretmek için nasıl etkileşime girdiklerini anlamak için bir çerçeve sağlamada da önemli olacaktır (Batterham, 2019: 1-3). Genellikle erken müdahale modeli, konut stresinde veya kritik yaşam geçişlerinde olan insanları ve aile içi sorun yaşayan bireyleri sorun büyümeden tespit ederek müdahale etmeyi hedeflemektedir (Parsell & Marston, 2012: 34–35).

3.2.2. Evsizlik Sürecinde Destek Hizmetleri

Makul ücrete sahip işlerde çalışamayan ve asgari yaşamı karşılayamayan yoksul insanların evsiz kalmasını önlemek için koruyucu faktörlerle erken müdahale önlemleri alınabilir. Ancak evsizlikle karşı karşıya kalmış, bu sürece dahil olmuş kişilerin yaşam standartlarını iyileştirmek ve bu durumdan çıkışlarına yardımcı olmak için destek programları oluşturulmuştur. Evsizlik sorununa çözüm geliştirmek için yalnızca acil durum müdahalesi ve barınma değil, aynı zamanda daha kapsamlı yardım da dâhil olmak üzere çoklu hizmetler sağlanması gerekmektedir. Evsizlik olgusuna dâhil olduktan sonra evsizlere sunulan hizmetler genellikle geçici barınma imkanı sağlama ve hayatta kalmaları için baş etme stratejilerini destekleme şeklinde iki başlık altında oluşturulmuştur. Evsizlerin hayatta kalma ve zorluklarla başa çıkmasını artırmak için sokakta yemek hizmeti, giyim ve gıda yardımları, iş ve meslek eğitimleri, alkol ve madde bağımlılığı hizmetleri, mobil sağlık ve temizlik hizmeti, eve hazırlık eğitimleri, toplumsal uyum gibi destek hizmetleri uygulanmaktadır. Bu hizmetler zararı azaltıcı hizmetler olarak da görülür ve evsizlerin günlük yaşamını devam ettirmesinde önemlidir (Evans, 2011: 26).

Genel olarak evsizliği farklı düzeylerde deneyimleyen bireylere yönelik destek hizmetleri; gündüz destek merkezleri, sokak sosyal yardımları, önce konut yaklaşımı, konut için hazır hale getirme modeli (basamak modeli) gibi uygulamalardan oluşmaktadır. Bu destek hizmetlerine çoklu hizmetlerde denilebilir. Nitekim çoklu hizmetler; yaşanabilir gelir düzeylerinde nakit ve gıda yardımı, geçimini sağlayan kadın için uygun fiyatlı sağlık bakımı ve çocuk bakımı, madde bağımlıları ve akıl hastası evsizler için klinik tedavi programları, iş eğitimi, düşük gelirli kişiler için sübvansiyonlu veya kalıcı barınma birimleri gibi karmaşık programlardan oluşabilir (Işıkhani, 2015: 475).

Gündüz destek merkezleri, evsizliğe destek sağlama konusunda önemli ancak sıklıkla ihmal edilen bir alanı temsil etmiştir. Birçok ülkede her gün çok sayıda evsizlerin yararlandığı bir hizmet çeşididir. Gündüz merkezlerinin yapısı ve organizasyonu büyük ölçüde farklılık gösterse de, yemek ve barınma desteği, tavsiye ve iyileştirme çalışmaları, pratik yardım, sosyalleşmek için sıcak bir yer gibi çeşitli hizmetler sunan “açık kapı” yaklaşımının olduğu bir uygulama modelidir (Fitzpatrick, Kemp & Kinker, 2000: 42). Ucuz ve ücretsiz tesis olması, sosyalleşme fırsatı sunması, aynı durumda olan bireylerin birlikte zaman geçirmenin teşvik edici, eğlenceli veya faydalı yolları ve

tavsiye ile bilgi hizmetleri sunması insanları tatmin eden bir sistem olduğunu göstermiştir. Yani gündüz merkezleri, insanlara temel ihtiyaçlarının sağlanmasının ötesinde daha proaktif yaşama doğru genel bir değişimi meydana getirmiştir. Sokak sosyal yardım hizmetleri ise, acil durumlara ya da kriz durumlarına yardımcı olmak ve onları uygun uzun vadeli hizmetlere bağlamak için sokakta uyuyanlarla ve diğer savunmasız evsizlerle iletişim kurmaya çalışmaktadır. Sosyal yardım çalışanlarının oynadığı kilit rol, özellikle uzun vadeli sokaklarda uyuyanların yeniden yerleşimini veya yaşam tarzlarını değiştirmeye ikna etmeye çalışmaktır. Ancak ne derece etkili oldukları tartışma konusudur (A.g.e., 2000: 42). Bu anlamda barınaklar, aşevleri, yiyecek ve giyecek yardımları en temel fakat yalnızca yamalı çözümler olarak görülmüştür. Bu müdahaleler sorunun çözümü için yeterli görülmemiş ve insanların evsiz kalmasına engel olmamıştır. Bunun yerine kalıcı konut desteğinin önemi üzerinde durulmuş, geçici barınma imkanları ile ev sürecine dahil edilmesi fikri daha nitelikli olarak görülmüştür. Devlet sübvansiyonlarında evsiz konutlarının yapılması gibi bir durum evsizlik için kalıcı bir durum olarak vurgulanmıştır (Johnson & Cnaan, 1995: 368).

Evsizlere yönelik sunulan barınma temelli hizmetler literatürde sıkça tartışılan bir konudur. Tartışmanın odağında, evsizlere verilen hizmetlerde önceliğin konuta mı (housing first), rehabilitasyona mı (basamak modeli) yoğunlaştırılması gerektiği fikirleri vardır (McNaughton, 2008: 17-20; Doğan, 2018: 26). Önemli destek hizmetleri arasında görülen ve konut yaklaşımlarının ilki olan basamak modeli, evsizlikten çıkmak isteyen kişileri tedavi programlarına dahil ettikten sonra konuta hazır hale getirecek şekilde hizmetler sunmaktadır. Akıl hastalığı ve kötü alışkanlıklar teşhisi konan kişilerin, bu koşulların üstesinden gelmeden önce konuta yerleştirildiyse, kendileri ve toplum için çok büyük bir risk oluşturacağı varsayıldığında, bu kuruluşların büyük çoğunluğu evsizleri 'konut için hazır' hale getirmek için tedavi programlarına yönlendirmeye çalışmaktadır. Bu programların çoğunda, katı düzenlemelerle kurumda kalan bireylerin davranışlarını kontrol ederek, konuta hazır olmak için önce temiz ve ayık hale gelmelerini, psikiyatrik ilaçlarını almalarını ve sokağa çıkma yasaklarına uymalarını zorunlu kılmaktadır. Psikiyatrik engelli ve madde kullanım bozukluğu olan evsiz insanlar için konut programı, tedaviye uyumlarını teşvik etmek için önemli bir adım olarak görülmektedir. Sadece tedaviye katılarak bir tüketicinin gerçekten 'konuta hazır' olabileceği öngörülmektedir.

Böylece, konut hazırlığı evsizlere yönelik hizmetlerin içerisinde öncelik kazanmış ve bu güne kadar evsizlikten kurtulmanın tek yolu olarak sunulmuştur (Levinson, 2004: 278).

1992’de basamak modelinin etkili olmayacağı söylemiyle önce konut modeli (housing first) ortaya çıkmıştır. Bu model, hizmet edilmesi zor olan bireyleri yani psikiyatrik engelli kişiler, madde kullanan, hapis veya şiddet öyküsü ve diğer ciddi zorlukları olan evsizleri kapsamıştır. Barınma koşulu olarak da bu bireylerin ayık olmaları ve tedavi gerektirmeden bağımsız bir şekilde erişim isteği duymaları istenmektedir. Önce konut modeline rehberlik eden iki temel ön kabul vardır. Birincisi konutun tüm insanlar için temel bir hak olduğudur. İkincisi ise müracaatçı kendisini değiştirmek için kendi seçimini yapabilme hakkına sahip olmalıdır. Bu model, konut tedariki ve tedaviyi, işletme ve değerlendirme için ayrı kriterlere sahip iki ayrı alan olarak ele almaktadır. Yani konutun temini müracaatçının tedaviye onay vermesine bağlı değildir. Bu açıdan madde kullanımını olsa da konuttan dışlanmamaktadır. Ancak durumu kötüleştiğinde hastalık nüksettiğinde gerekli tedavi yapılarak müracaatçı yine de tahliye edilmeden ve denetimli bir ortama taşınmadan ihtiyaçları giderilmektedir. Bu durumda kişinin kendi ihtiyaçlarını farkında olması sağlanır. Yani öncelikle sokak çalışması ile evsizlere ulaşılmakta ve evsizlere bir ev isteyip istemedikleri sorulmaktadır. Tedavi veya başka herhangi bir destek isteyip istemediği ile ilgili karar, evde kalmak isteyen evsiz kişinin kendisine bırakılmaktadır. Genellikle ilk seçim konut programı olduğu için modelin adı “Önce Konut” olarak belirlenmiştir (Tsemberis, 2004: 278; Levinson, 2004: 278). Bu program, ev eşyaları, çocuk bakımı ve iş eğitimi dahil olmak üzere destek hizmetleri sağlayarak daha önce evsiz olan bireylerin kalıcı konutlara taşınmasını kolaylaştırmak için tasarlanmıştır (Nooe & Patterson, 2010: 136). Bu yaklaşımda, evsiz kişilere, yerinde gerekli tüm destekleyici hizmetlerle veya bir vaka çalışmanı aracılığıyla kolayca erişilebilen kalıcı konutlar sunmak amaçlanmıştır (Haber & Toro, 2004: 127). Bu açıdan önce konut modeli, bireylerin konutları hakkında seçimler yapmalarına olanak tanıyarak, bir iyileştirme yaklaşımı ortaya koymaktadır. Evsizlik damgasını azaltmak için potansiyel bir mekanizma olarak, konut hizmetleri, tedavi hizmetlerinden bağımsız olarak sunulduğu için bu program, bireylerin, genel toplumdan ayrı konutlar olmadan, normal evi olan insanlar gibi çeşitli binalarda yaşamalarını sağlamaktadır (Phillips, 2015: 3).

Evsiz bireyleri topluma entegre etmenin önemli bir örneği olarak görülen ve kalıcı destekleyici bir hizmet olan “Önce Konut Modeli”, zihinsel ve fiziksel hastalıkları olan, madde ve alkol bağımlısı, AIDS ve ilişkili hastalıklara sahip bireyler için, uygun destek hizmetleri sağlamayı amaçlamaktadır. Bazı araştırmacılar kalıcı destekleyici barınma programlarının tipik olarak evsizlere daha fazla mahremiyet sağladığını, davranış sorunlarını daha çok kabul ettiğini, kalış süresi ve program gereksinimleri açısından daha yumuşak olduğunu belirtmişlerdir (Nooe & Patterson, 2010: 136).

Önce konut modelinde hem hizmet sağlayanlar hem de evsizlerin desteklediği birtakım argümanlar vardır. Temel argümanlardan biri, özellikle bağımlılık ve mental rahatsızlıkları bir arada yaşayan evsizler için ‘zararı azaltma’ hedefidir. Önce konut modelinin ilkesi olan zararı azaltma hedefi, öncelikli olarak bağımlı kişi ile bağlantı kurup durumunun stabilize edilmesine odaklanmaktadır. Pragmatik, etkili ve şefkatli bir yaklaşımla, bağımlı olan evsiz ile samimi bir ilişki kurulur ve ardından bağımlılığa etki eden faktörler ele alınarak onların iyileştirmesi sağlanmaktadır. Bu modelin idealize ettiği şey, her evsiz bireyin kaybettiği öz güvenin kazandırılması ve kendisi için doğru kararlar verme kapasitesine sahip olduğu düşüncesi ile güçlendirilmesidir. Bu sayede bireyin potansiyel olarak iyileştirici, kendini onaylayan bir ilişkiye dahil olmasını ön plana çıkarır. Bu programda görevli olan meslek uzmanı/ personel, bağımlılık yapıcı maddelerin kullanımı, nüksetmesi veya tekrarlayan semptomların programdan çıkarılmayacağına dair güvence vererek danışanların güvenini kazanmaktadır. Dolayısıyla zararı azaltma hedefi ile sistemli bir şekilde ilerleme kaydeden önce konut modelinde müracaatçılara kendi hayatlarını yönetebilen rasyonel varlıklar olarak davranılmaktadır (Levinson, 2004: 189-191). Bu durumda önemli olan, müracaatçının savunuculuğu ve iyileşme arzusudur. Yani kişi kendi kendine yönlendirme, kendi kendine yardım ve kendi kendine savunma eğilimi göstermeye başlar. Hayatının tamamen iyileşebileceği ve bu durumdan kurtulabileceğinin farkına varır (Tsemberis, 2004:278-279). 1990’lı yıllarda ortaya çıktığından beri önce konut modelini uygulayan programlarda başarı ve devamlılıkla ilgili yapılan takiplerde konut sürekliliğini sağlama oranı %88 olarak ortaya konmuştur (Levinson, 2004: 278-280).

Evsiz bireylerin bu destek mekanizmalarından herhangi birine ulaşması ve haberdar olması kaçınılmazdır. Hizmetlerden yararlanıcıları kesin bir destek kategorisine yerleştirmek zor olsa da, hizmet sağlayıcıların özellikle evsizler, çok yoksullar ve muhtaçlar arasında ayırım yapmadığı görülmektedir. Çoğu hizmet sağlayıcısında temel

şart, bireyin muhtaç olması ve yardım edilmeye gerçek bir bağlılığa sahip olması gerekliliği vurgulanır. Bu kuruluşların başlıca yararlanıcıları, ailevi çatışmalar veya ekonomik zorluklar nedeniyle evlerinden ayrılanlar, iş arayanlar ve geçici barınaklardaki çok yoksullar olmuştur. Yararlanıcıların büyük bir çoğunluğu organizasyon hakkında kulaktan kulağa bilgi edinerek ve birkaçı da insanlar tarafından yönlendirildiği ve bazılarının ise spesifik sosyal yardım faaliyetlerinden öğrendiği söylenebilir (Sanchez, 2010: 108). Sorunun çözümü sosyal politikalar, somut programlar ve projeler gerektirmektedir. Bunun için organizasyon yeteneği gelişmiş ve sosyal kaynakları danışanın faydasına maksimum düzeyde kullanabilen sosyal hizmet uzmanına büyük ihtiyaç vardır. Tüm bu destek hizmetlerinin yanı sıra evsizlere ilk yardım hizmetleri, geçiş hizmetleri ve dengeleyici hizmetler şeklinde daha kapsamlı ve nitelikli uygulamalar da mevcuttur.

3.2.2.1. İlk Yardım Hizmetleri: Barınma Evi, Aşevi, Giyim, Ulaşım

İlk yardım hizmetleri barınak, yiyecek, giyim, ulaşım ve maddi yardımdan ibarettir. Bu hizmetler kapsamında, evsizlerin özel ve acil olan ihtiyaçları karşılanarak, kötü koşullarına rağmen evsizlere geçici bir barınma ve koruma imkanı sağlanmaktadır. Ancak pek çok ilk yardım hizmeti akşamları çorba dağıtımı, giysi yardımları veya tek seferlik destekler şeklinde yapılmaktadır. Türkiye’de bu tarz bir yaklaşımla evsizlere yönelik yardım faaliyetleri yürütülmektedir. Evsizlik çoğu kez önemli bir sorun olarak görülmediğinden ve sadece mevsimsel (özellikle kış) bir sorun olarak görüldüğünden, evsizlerin kalıcı olarak yararlandığı kurumların sayısı çok azdır. Bu hizmetler günlük, gelişigüzel, profesyonel olmayan ve geçicidir. Evsiz ilk yardım hizmetleriyle, farklı yaş grupları için maddi yardım, giyecek ve yiyecek sağlamak gibi çeşitli destekler sağlanır. İlk yardım hizmetleri, anlık ve acil bir durumda evden ayrılmış ya da sokağa düşme anını yaşayan kişiye ilk adımda müdahale edilmesidir (Işıkhani, 2015: 474). Bireylere geçici bir çatı sağlamak için oluşturulan ve acil bir durum müdahalesi olan barınma evleri, evsizlik sorununa nihai bir çözüm olmasa da hizmet sunum sisteminin omurgası olarak görülür (Bassuk & Lauriat, 1986:125).

Kâr amacı gütmeyen barınma evleri, refah otellerinden daha düşük maliyetlerle daha iyi koordine edilmiş hizmetler ve makul bir yaşam kalitesi sağlamaktadır. Barınak sistemini eleştiren bazı araştırmacılar, barınakların evsizlik oranını azaltmada başarısız

olduğunu ve aslında yoksulluk sistemini yeniden kurduğunu iddia etmektedirler. Çünkü barınakların ve aşevi gibi hizmetlerin insanların evsiz kalma istekliliğini artırdığını varsaymışlardır (Johnson & Cnaan, 1995: 357–358). Diğer taraftan barınma evi hizmetinin, ikametgâh pasifliği ve bağımlılığını teşvik ederek, bireylerin evsizlikten kaçma dürtüsünü zayıflattığı ve barınakta yaşayan akrabalarının onların referans grubu haline geldiği gibi eleştirilerde mevcuttur (Lee, vd., 2010: 507). Ancak genellikle birtakım dezavantajlara sahip olduğu belirtilse de barınma imkanının olması yine de sokakta kalma ihtimali olan her birey için birçok açıdan fayda sağlamaktadır. Çünkü bu tarz geçici konaklama yerlerinin (pansiyon, otel, konukevi, barınak gibi) kapatılması, eğer uygun alternatifler geliştirilmezse, evsizlik sorununun artmasına neden olmaktadır (Ravenhill, 2008: 30). Bunun yanı sıra acil durumlarda sığınma evleri, barınma evleri ve geçici tasarlanmış konutlar, aile içi şiddet mağdurları ve diğer ani yaşanan olumsuz vakalar için en acil ve önemli ihtiyaçları karşılamada etkin olmuştur (Femi, 2017: 22).

Birçok ülkede büyük şehirlerde ve küçük topluluklarda, her gün günde en az bir öğün sıcak ve besleyici yemek sağlamak için aşevleri kurulmuştur. Evsizler günlük olarak yiyeceklere ulaşması zor olabilmektedir. Bu nedenle hem evsiz hem de evde yaşayan aşırı yoksullar için aşevi hizmeti önemli bir uygulamadır. Genel olarak, aşevleri yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşları tarafından işletilir. Her gün birçok evsiz büyük kentsel alanlarda aşevlerini ya da ücretsiz yemek veren lokantaları kullanmaktadır. Dolayısıyla ücretsiz gıda ve yemek tedariki, aşırı yoksullaşan bireylerin evsizlikten kaçınmasını sağladığı için ilk yardım hizmetleri olarak görülmüştür. Giyim, evsizlerin bir diğer temel ihtiyacıdır. Evsizlere hizmet sunan kurumlarda bu temel ihtiyacın karşılanması için kıyafet, çamaşır yıkama ve duş olanakları sağlanmaktadır. Bununla birlikte barınma merkezlerinde evsizlere sağlık hizmeti, ulaşım desteği ve iş bulma noktasında destekler bulunmaktadır (Johnson & Cnaan, 1995: 361).

3.2.2.2. Geçiş Hizmetleri: Sosyal Yardım, Sağlık, Eğitim

Kamu yardım programları, asgari yaşam kalitesini iyileştirmek için bile yetersiz kalmaktadır. Kamu yardımı, SGK ve sosyal yardım gibi destek programları, evsizlerin genel ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde koordine edilmelidir. Evsizlik yoksulluğun aşırı bir tezahürü olduğu için, daha fazla evsizliği önlemenin anahtarı, düşük maliyetli

kira için yeterli olan ve gerektiğinde tüketici fiyat endeksine göre ayarlanan asgari bir yaşam düzeyini garanti etmek olarak belirtilmiştir (Johnson & Cnaan, 1995: 369). Genellikle evsiz insanların sosyal yardımı hak edip etmediği tartışılan bir konudur. İnsanlar yardım için ilgili makamlara başvurduklarında, ‘evsiz’, ‘istemeden evsiz’ ve ‘öncelikli ihtiyaç’ içinde olup olmadıkları incelenerek yeniden yerleşim için uygun olup olmadıkları belirlenmeye çalışılır (Fitzpatrick, Kemp & Kinker, 2000: 13). Geçiş hizmetleri, evsizlere iş yardımı, sosyal hizmetler, sağlık hizmetleri ve eve nakil gibi hizmetleri kapsamaktadır. Geçici yerleşim yerleri, evsizlik sorununun çözümünde önemli bir rol oynamaktadır. Ancak ilk yardım hizmetleri yalnızca krize müdahale ettiği için soruna kalıcı çözümler bulamadığı belirtilmiştir. Bu dengeyi sağlayacak hizmetler ise evsizlerin düzenli hayata geçişinden önceki aşama olduğu vurgulanmıştır (Işıkhan, 2015: 474).

Geçiş programları sıklıkla kalıcı barınma eksikliği, kapsamlı hizmetlerin ve sağlık hizmetlerinin yetersizliği ile başa çıkmak için kullanılmaktadır (Bassuk & Harvey 1990: 13). Öte yandan evsiz kişileri kendi kendine yetmeye ve kalıcı konutlara yerleştirmeye hazırlamak için, eğitim, sağlık ve ev bakımı, bütçeleme ve mali yönetimde yaşam becerileri gibi geçiş hizmetleri sunulmaktadır (Johnson & Cnaan, 1995: 358). Evsiz bireyler çoğunlukla fiziksel, biyolojik, psikolojik ve ruhsal sağlık sorunları olan bireylerdir. Önemli derecede sağlık sorunlarıyla karşı karşıya kalan evsizler, durumun üstesinden gelmek için gerek maddi gerekse destek mekanizmalarının olmayışından dolayı zorlanmışlardır. Bu tür zorlukların potansiyel etkileri göz önünde bulundurulduğunda, evsiz kişilerde yüksek oranlarda grip, tüberküloz, Hepatit C ve HIV / AIDS gibi bulaşıcı hastalıklar görülmektedir (Larkin, vd., 2019: 20). Dolayısıyla evsizler için barınaklarda, sokaklarda ve sosyal yardım desteği verilen kurumlarda, sağlık bakımı, koruyucu tıbbi bakım ve aile planlaması gibi hizmetler önem arz etmektedir (Johnson & Cnaan, 1995: 360). Ancak çoğu evsiz birey, sağlık sigortası veya sosyal güvencesi olmadığı için tedavi ihtiyacını karşılama noktasında zorlanmaktadır. Sağlık hizmetlerinin sağlanamaması evsizlik riskini artırmaktadır (Nooe & Patterson, 2010: 111-112).

Evsizlere yönelik en önemli geçiş hizmetlerinden birisi de eğitim desteğidir. Aşırı yoksulluk ya da yaşamın zorlukları sebebiyle eğitim olanaklarından faydalanamayan bu bireyler kendi hayatlarında güçlüklerle başa çıkmada bilgi ve beceri eksikliği yaşayabilir. Teknik ve eğitim yeterliliğinin kendi kendine yeterli olması için artan

gereksinim göz önüne alındığında, zayıf eğitimin evsizlik için bir risk faktörü olduğu varsayılmıştır (A.g.e., : 118). Bu bağlamda tüm evsizlere sağlık, eğitim ve sosyal hizmetlerin sağlanması, evsizliği hem hafifletecek hem de önleyecektir. Hizmetler, barınma istikrarsızlığı nedeniyle sıklıkla kesintiye uğradığından veya sonlandırıldığından, evsizleri toplum temelli hizmetlere bağlamaya veya dengeleyici yaşam koşullarına yönlendirmeye yönelik çabalar önemlidir (Johnson & Cnaan, 1995: 369).

3.2.2.3. Dengeleme Hizmetleri: Ev'e Hazırlık, İş ve Psiko-Sosyal Destek

Dengeleme hizmetleri, eve hazırlık, iş ve psiko-sosyal destek hizmetlerinden oluşur. Bu hizmetlerin temel amacı, bireye yaşam döngüsü içinde dengeleyici hayat standartlarına erişmesi için destek olmaktır. Evsizlere yönelik dengeleme hizmetlerinin yalnızca bir kısmını 'ev yaşamına hazırlık' oluşturmaktadır. Bu hizmete ilave olarak iş sahibi olmanın ve sosyal yaşama katılım sağlamanın bireyin yaşam algısını etkilediği öne sürülmüştür (Işıkhani, 2015: 475). Son yıllarda gelişmekte olan bir destekleme odağı, savunmasız evsizlerin yerleşik konaklama yerlerine geçmelerine ve bu konaklamaları sürdürmelerine yardımcı olmayı amaçlayan 'yeniden yerleşim' hizmetleri olmuştur. Yeniden yerleşim merkezlerinin diğer bir odağı, evsizlerin finansal zorluklarla mücadele etmeye, sosyal izolasyonu azaltmaya ve iş piyasasına geri dönmelerine yardımcı olmaya odaklanmaktadır. Diğer taraftan yeniden evde olmak bireyleri yalnızlığını giderebileceği, komşuluk ilişkileri ile normal bir hayata adım atabilecekleri ve kendi evi gibi düzen kurabileceği bir imkân zemin hazırlamaktadır. Dolayısıyla bu destek çalışmalarının uzun vadede başarılı bulunduğu tespit edilmiştir (Fitzpatrick, Kemp & Kinker, 2000: 42-43). Evsizlere eve ön hazırlık, uyum gibi destekler ile bir süre geçici barınma programları sağlanmakta daha sonra da evsiz bireylerin istikrarlı bir barınma durumuna geçmelerine zemin hazırlanmaktadır. Bu süre zarfında, evsizlerin istihdam edilmesi ve kalıcı barınmalarının sağlanması için madde kullanımı, akıl sağlığı sorunları, konut kiralama geçmişi, kişisel ve durumsal engeller dahil olmak üzere önceki evsizlikleriyle ilişkili sorunları incelenmektedir (Nooe & Patterson, 2010: 135-136). Diğer taraftan en önemli sorun olan işsizlik evsizlerin karşılaştığı ve başa çıkamadığı temel problemdir. Evsizler belirli bir ikametinin olmayışı, etiketlenme, dışlanmışlık, güven sorunları gibi durumlardan dolayı ciddi bir şekilde iş bulmaları zorlaşmaktadır. Birçok evsiz iş istese de, çok azı iş

bulabilmektedir. Bundan dolayı istihdam edilebilmesi, mesleki eğitim verilmesi, işe yönlendirilmesi ve yerleştirilmesi için güvenilir kurumların desteğine bağlı kalmaktadırlar (Johnson & Cnaan, 1995: 361).

Evsiz bireylerde yaygın alkol ve madde kullanımından dolayı da hizmet sağlayıcılar toplum temelli bakım ve destek hizmetleri sağlamaktan kaçınırlar. Evsizleri tedavi etme konusundaki isteksizlik, genellikle öngörülemeyen davranışları ve yüksek riskli tıbbi sorunları nedeniyledir. Birçok araştırma, akıl hastaları ve madde bağımlısı evsizlere yönelik hizmet programlarının, sürekli, kapsamlı ve koordineli bir şekilde yürütmesi için, vaka yönetimi ve bireysel programlamanın zorunluluğunu öne sürer. Dolayısıyla evsizliğin ortadan kaldırılması için istihdam fırsatları oluşturmak çok önemlidir. Evsizlere kalıcı işler için ihtiyaç duydukları becerileri sağlayacak daha fazla mesleki yönlendirmelere ve iş eğitimi programlarına ihtiyaç duyulmaktadır. Bundan dolayı evsiz bireylere yönelik mesleki eğitim programlarının geliştirilmesi gerekmektedir (Johnson & Cnaan, 1995: 369).

Sonuç olarak gerek kamu gerekse diğer kurum ve kuruluşları, ilk yardım, geçiş ve dengeleyici hizmetler üzerine odaklanarak birtakım sosyal politikalar ve uygulamalar oluşturabilir. Bu sayesede evsiz bireyler şuna kadar belirtilen destek hizmetlerinden faydalanarak kendi kendine yeten bireyler haline gelir ve evsizlik sürecinden çıkmaları sağlanabilir. Her ülkede evsizliğe müdahale politikaları farklı olsa da temelde yukarıda bahsedilen destek hizmetleri uygulanmaktadır.

3.3. Evsizlere Yönelik Sosyal Hizmet Uygulamaları

Bu başlık altında Türkiye’de ve dünyada evsizlere sunulan hizmetler, uygulamalar ve faaliyetler ele alınmıştır. Türkiye’de evsizlere sunulan hizmetler yasal düzenlemeler ve belirli standartlarla oluşturulmamıştır. Ancak bazı yerel yönetimlerin ve sivil toplum kuruluşlarının hizmetleri üzerinden evsizlerle alakalı çalışmalar yapılmaktadır. Dünyada ise sürekli artış gösteren evsizlere yönelik uygulamalar ve kurumsal çalışmalar yasal olarak çerçevesi çizilmiş bir şekilde geliştirilmektedir.

3.3.1. Türkiye’de Evsizlere Yönelik Sosyal Hizmet Uygulamaları

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nda devlet, sosyal hukuk anlayışına bağlı bir devlet olarak ifade edilmiştir. 1961 ve 1982 anayasalarında ‘*sosyal bir hukuk devleti*’ olgusu, Türkiye Cumhuriyeti’nin temel bir niteliğidir. Sosyal devlet anlayışında herkesin mutluluğu ve toplumun refahı gözetilmekte ve bunu sosyal adalet ilkelerine göre yerine getirilmesi beklenmektedir. Türkiye’de 1960 yıllarda sosyal hizmet ve yardım uygulamalarına özgü kurumsal düzeyde yapılanmaların meydana çıktığı bilinmektedir. 1959 yılında Sosyal Hizmetler Enstitüsü’nün kurulması, sonrasında 1961’de Enstitü bünyesinde Sosyal Hizmetler Akademisi’nin açılması bu yapılanmanın göstergeleridir. 1963 yılında Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü kurularak Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı kapsamında çalışmalara devam edilmiştir (Kongar, 1972:165-167). Daha sonra bu kurum, 1983’de 2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme kanununun kabulü ile kapatılarak başbakanlığa bağlı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Genel Müdürlüğü (SHÇEK) bünyesinde hizmetler devam etmiştir (Yıldırım, 2008:192-202). Yıllar sonra 2011 yılında 633 sayılı kararname ile Aile Sosyal Politikalar Bakanlığı adıyla çalışmalar devam etmiştir. 2018 yılında Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ile birleştirilerek ‘Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı’ adını almıştır. Ardından 21 Nisan 2021’de, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığının kurulmasıyla bakanlığın adı ‘Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı’ olarak değiştirilmiştir.

Türkiye’de yoksul, engelli, işsiz, yaşlı, çocuk ve kadınlara yönelik yasalarda gerekli düzenlemeler mevcut olsa da evsizler doğrudan anayasa da söz konusu edilen bir kitle olmamıştır. Ancak dolaylı olarak sosyal devlet anlayışı çerçevesinde ülke genelinde devlet kurumları, yerel yönetimler ve STK’lar aracılığıyla evsiz bireyler adına önemli uygulamalar vardır. Evsizlere yönelik hizmet sunumunda özel sektörün herhangi bir uygulamasının olmadığı görülmektedir. Nitekim evsizlere sunulan hizmetlerin işlevi değerlendirildiğinde; istikrarlı çalışmaların geliştirilmediği, evsizlerin rehabilitasyonuna yönelik gerekli desteklerin sağlanmadığı, evsizlik riskine gidilen noktada gerekli önleyici-koruyucu hizmetlerin oluşturulmadığı ve vaka odaklı danışmanlığın sağlanmadığı ifade edilmektedir. Bundan dolayı bu hizmetlerin sosyal yardım düzeyinde olduğu sosyal hizmet biliminin kapsamına geçemediği belirtilmiştir (Akyıldız, 2020: 127)

Türkiye’de evsizlik uzun yıllardır var olan bir sosyal sorundur. Ancak bu sorunun çözümü ve giderilmesine yönelik sosyal politikalar ve uygulamalar bulunmamaktadır. Bu durumun altında yatan sebep ise evsizliğin ölçülmesi zorluğu ya da doğrudan müdahale edilecek kadar çoğunlukta olmadığı ve bu olguya yönelik uygulamaların yapılması bireylerin suiistimali ile sonuçlanacağı gibi fikirlerin yattığı görülmektedir. Çoğu ülkede, evsizlik ölçülebilen veya net tanımı yapılabilen bir olgu değildir. Bundan dolayı hükümetler için hizmet sağlanması ve gündem edilmesi gereken bir sorun olarak görülmemiştir. Dolayısıyla temel düzeyde, evsiz nüfusun büyüklüğünün kanıtı, sorunun ilk etapta bir hükümetin politika gündemine dâhil edilmesi gereken bir olgu olup olmadığını belirlemede çok önemli bir rol oynamaktadır (Michael & Philippa, 2011: 20).

Türkiye’de evsizlik olgusuna dair başat sorumluluğu olan merkezi yönetim ve yerel yönetimlerin çalışmaları evsizliğin özelliklerine, nedensel arka planına, çözüm önerilerine, suç ve asayişle ilişkisine dair ışık tutsa da sosyal uygulama ve hizmetler açısından yeterli olmamıştır. Öte yandan Türkiye’de evsizlik gittikçe artan bir sosyal sorun olması hasebiyle özellikle sivil toplum kuruluşlarının bu konuya eğilimi ve sosyal hizmet uygulamalarına katkıları çok fazladır. Merkezi yönetim, yerel yönetim, STK’lar ve diğer özel kurumlar, sosyal politika ve hizmet uygulamaları noktasında işbirliği yaparak evsizlerin ihtiyaçlarının karşılanabilmesi için ilgili çalışmaları başlatması önem arz etmektedir.

3.3.1.1. Kamusal (Merkezi) Hizmetler

Türkiye’de geçmişten beri sosyal bir sorun olarak varlık gösteren evsizlik olgusuna dair doğrudan yapılan ilk çağrı ve merkezi müdahale, 2003 yılında İçişleri Bakanlığı tarafından tüm illerin valiliklerine gönderilen ‘Türkiye’de Evsizlere Dair Rapor’⁷ adlı

⁷ Merkezi yönetim tarafından ilk kez evsizler konusunun ciddiyeti ve önemi bu genelge ile dile getirilmiştir. Ancak konuya dair sistemli ve kalıcı bir çalışma yapılmamıştır. Bu resmi belge 2003 yılında dönemin İçişleri Bakanı tarafından ‘Sosyal Hizmetler Merkez Birimlerine, Bağlı Kuruluşlara ve 81 İl Valiliğine’ gönderilen genelgedir. Söz konusu genelge ‘T.C. İçişleri Bakanlığı Basın ve Halkla İlişkiler Müşavirliği basın açıklaması No:2003/07 Ankara (27.02.2003)’ alt başlığı ile İçişleri Bakanlığı’nın internet sitesinde yer almaktadır.

genelgedir. Genelgede ilk olarak Şu ifadelere yer verilmektedir: “*Ülkemizin topyekûn geliŐmesi ve sosyal hayatta her bireyin asgari kabul edilebilir seviyede bir sosyal geliŐmiŐlik çizgisini yakalaması temel stratejimizdir. Bu stratejinin gerçekteŐmesinde toplumsal imkanları yoğurarak ve yönlendirerek vatandaşımıza ulaŐtıran mülki ve mahalli idarelerimizin büyük bir rol üstlenmesi gereği aŐıkârdır*”. Evsizliğin ihtiyaç duyduğu hizmetlere dikkat çekilerek çözümler için her ilde ilk olarak en az bir tane olmak üzere, kalacak bir yer imkanı olmayan, sokaklarda kalan kişilerin gecelik veya uzun süreli kalabileceği barınma evleri veya farklı barınma merkezlerinin kurulması konusunda mülki ve mahalli idarelerle, sivil toplum kuruluşlarıyla işbirliği sağlanacağı belirtilmiştir (Emek ve Adalet Platformu, 2011).

TBMM’de 2010 yılında evsizlere yönelik hazırlanan ayrıntılı bir rapor da evsizlik olgusunun çözüme kavuşturulması noktasında önemi ortaya koyulmuŐtur. İkamet edebileceği başka imkanı olmayan ve Ankara Şehirlerarası Terminal İşletmesi’nde (AŞTİ) uzun süre kalan bir Őahıs, 2010 yılında TBMM Komisyonu’na AŞTİ’de aralarında engelli, yaşlı, kadın ve erkeklerin de bulunduğu 200’e yakın evsiz bireyin taciz, Şiddet ve kötü yaşam koşullarına maruz kaldıkları Őikayetiyle baŐvuruda bulunmuştur. Söz konusu başvuru ile öncelikle valilik, belediye, emniyet birimleriyle detaylı inceleme yapılmış ve barınacak hiçbir yeri olmayan 58 kişinin tespit edildiği fakat kötü muameleyle karŐılaŐmadıkları açıklanmıştır. Evsizlerin barındırılması için Ankara Valiliği tarafından bir araştırma yapılmıştır. Bu doğrultuda Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK) Genel Müdürlüğü ve bağlı kuruluşların 1983 yılı 2828 sayılı SHÇEK Kanunu’na göre kurulmuŐ olduğu, bu kanun kapsamında evsizlere yönelik hizmet verebilecek herhangi bir kuruluşun tanımlanmadığı belirtilmiştir. Bununla birlikte sokakta yaşayan ve çalışan çocuklara hizmet vermek amacıyla 1997 yılında hizmete açılan Ulus Çocuk ve Gençlik Merkezi ile Behice Eren Çocuk ve Gençlik Merkezinin, Valilik onayı ile kış aylarında sokakta yaşayan evsizlerin barındırılmasına yönelik 2008 yılı mayıs ayına kadar hizmet verdiği söylenmiştir. Bu tarih itibariyle SHÇEK Genel Müdürlüğü ve Başbakanlık müfettiŐlerinin yaptığı teftiŐ raporuna istinaden personel ve bakım giderlerinden dolayı bu hizmetlerin sonlandırıldığı aktarılmıştır. Bununla birlikte Valilik, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları aracılığıyla kış aylarında kalacak yer imkanı bulamayan evsizlerin ücretlerini karşılayarak anlaşmalı otellere yönlendirilmiştir (TBMM, 2010:1-2). TBMM İnsan Hakları Komisyonu tarafından konunun detaylı bir

şekilde araştırılmasından çıkan sonuca bakıldığında bile evsizlere yönelik hizmetlerin kamu kurumları tarafından sahiplenilmediği belirtilmektedir (Akyıldız, 2020: 128). Dolayısıyla günümüzde dahi evsizlere merkezi kurumların sosyal hizmet uygulamaları hala oluşturulmamış olsa da kış aylarında STK'lar ve yerel yönetimler, barınma imkanları oluşturarak hizmet sunmaya çalışmaktadır.

2017 yılında ise, ASPB tarafından 81 ile gönderilen genelgeyle, soğuk kış günlerinde barınma imkanı olmayıp sokakta yaşayan, evsiz, kimsesiz vatandaşların tek tek tespit edilerek barınma merkezlerine, otel veya pansiyonlara yerleştirilmesi talimatı verilmiştir. Söz konusu genelgeye göre evsiz bireylerin barınma, gıda, giyim ve hijyen ihtiyaçlarının giderilmesi için SYDV tarafından evsiz vatandaşların tespit edilmesi ve kamu misafirhanelerine yerleştirilmeleri, barınma imkanı yoksa otel ve pansiyonlarda barınmalarının sağlanması için birtakım önlemlerin alınması talimatı yer almaktadır (ASPB, 2017 akt. Yeter, 2018:41). Pandemi döneminde Covid-19 salgınının en çok etkileyebileceği bireyler arasında bulunan mekansız, kimsesiz ve evsiz kişilerle ilgili yeni tedbir kararları merkezi yönetim tarafından açıklanmıştır. 2020 yılında Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'na bağlı İl Müdürlüklerine dönemin bakanı tarafından "Evsizlere Konaklama Projesi" kapsamında 81 İl Müdürlüğü'nün alması gereken önlemler açıklanmıştır (ÇSGB, 2020). Bu genelgede, öncelikle her il de evsiz, mekânsız ve kimsesiz kişiler tespit edilmiştir. Daha sonra il sınırları içerisinde bulunan kamu kurumu misafirhanelerine, eğer buralarda yerleşememeleri halinde ise pansiyon, otel vb. yerlerde konaklamaları veya bir mekânın bu kişilere salgın tehdidi ortadan kalkıncaya kadar tahsis edileceği ilan edilmiştir. Bunun yanı sıra salgından etkilenmemeleri için konaklatılan evsizlerin, temizlik, sağlık, temel gıda, giyim ve diğer ihtiyaçlarının giderilmesi sağlanmıştır. Bütün bu giderler ise SYDV imkânları çerçevesinde karşılanmıştır (ÇSGB, 2020).

Türkiye'de evsizlik sorununun köklü çözümüne ilişkin yürütülen uygulamalar yukarıda görüldüğü üzere devamlı ve nitelikli bir sosyal hizmet müdahalesinden ziyade kış aylarında merkezi yönetimin çağruları neticesinde kamu kurumlarının geçici uygulamalarıyla devam etmektedir. Dolayısıyla yapılan çalışmalar mevcut evsizlerin durumunun sezonluk düzeltilmesine ve geçici çözüm bulunmasına yöneliktir. Diğer taraftan evsiz bireylere yönelik yerel yönetimlerin sosyal hizmet ve yardımları son yıllarda daha çok artmış ve neredeyse bütün büyük şehirlerde konuya dair çalışmalar yapılmıştır.

3.3.1.2. Evsizlerin Can Simidi: Yerel Sosyal Hizmet

Türkiye’de yerel yönetimlerin tanımlanması ve gelişimi özellikle Avrupa ülkelerine göre daha geç olmuştur. Cumhuriyet sonrası dönemde batılılaşmanın etkisiyle yerel yönetim politikalarında hareketlilik başlamıştır. Yerel yönetimler, yerel halkın sorunlarının ve ihtiyaçlarının belirlenmesinde, bölgenin sosyo-ekonomik koşullarına uygun ve vatandaşa sosyal yardım ve sosyal hizmet sunulmasında, merkezi yönetime nazaran daha elverişli bir konumda görülmüştür. Yerel yönetimler, 1982 Anayasasının 127. Maddesi’nde, ‘*Mahallî idareler; il, belediye veya köy halkının mahallî müşterek ihtiyaçlarını karşılamak üzere kuruluş esasları kanunla belirtilen ve karar organları, gene kanunda gösterilen, seçmenler tarafından seçilerek oluşturulan kamu tüzelkişileridir*’ şeklinde ifade edilmiştir. Dolayısıyla Türkiye’de yerel yönetim yapılanmasını il özel idaresi, büyükşehir belediyeleri, belediyeler ve köyler oluşturmaktadır (Kaya, 2017: 45).

Çeşitli ihtiyaçları karşılamak için kurumlar arası çalışmaya açıkça vurgu yapılarak, yerel evsizlik stratejilerinin geliştirilmesine son yıllarda artan bir ilgi vardır. Birçok ülkede yerel politika ve stratejilerin oluşturulması şartı koşulmuştur. Stratejiler önemli ölçüde farklılık gösterebilir, temel bileşenler, tedarikteki ihtiyaçların ve boşlukların belirlenmesini, önceliklerin listelenmesini ve bir eylem planının geliştirilmesini içermiştir. Evsizliğe müdahale için çok kurumlu çalışmanın faydaları yaygın olarak kabul edilse de genellikle kaynak eksikliği ve kurumlar arasında işbirliği sorunları dile getirilmektedir. Bu zorluklara rağmen yerel düzeyde etkili ve stratejik çalışmanın faydaları çok daha fazladır. Nitekim yerel olarak evsizliğe müdahale edilmesi ileriye dönük en mantıklı yol olarak kabul edilmektedir (Fitzpatrick, Kemp & Kinker, 2000: 43-44).

Yasal çerçeve de sosyal hizmet ve sosyal yardımların yerel yönetimler kapsamında uygulamaları, 5393 Sayılı kanun ile il belediyelerinin, 5216 sayılı kanun ile ilçe belediyelerinin ve 5302 sayılı kanun ile İl Özel İdareleri şeklinde oluşturulmuştur. Bu kanunlar çerçevesinde il ve ilçe belediyelerinin görevleri; (Büyükşehir Belediye Kanunu, 2004: 5216)

- Vatandaşlara sosyal, kültürel ve mesleki olarak destek sağlamak,

- Sağlık alanında, toplum sağlık merkezleri oluşturmak, mobil ekiplerle sağlık ihtiyaçlarını belirlemek ve hastaneler kurmak,
- Vatandaşların ihtiyaç duyduğu sosyal tesisleri kurmak,
- Paydaş kurumlarla işbirliği yaparak hizmetleri geliştirmek,
- Engelli koordinasyon merkezleri kurmak,
- Dar gelirlilere, yoksul ve kimsesiz bireylere sosyal yardım ve hizmet uygulamalarını hayata geçirmek,
- Yaşlı, engelli, kadın ve yoksul vatandaşların ihtiyacı olduğu hizmetlerin sunulmasında gönüllülük esasına dayalı hizmetleri geliştirmek, olarak belirtilmiştir.

Türkiye’de evsizlik olgusuna dair sürdürülebilir çözümler için yerel yönetimlerin rolü son yıllarda çok daha önemli görülmüştür. Bazı ülkelerde bu durum daha çok merkezi yönetim sisteminde ağırlığını devam ettirirken, küreselleşme sürecinde ve 1980 sonrasında birçok ülkede yerel aktörler ve yönetimler güçlü organizasyon, yetki ve sorumlulukla kendini göstermeye başlamıştır. Bu durum ulus devletlerin ve merkezi yönetimlerin otoritesinin zayıflamasına, egemenliklerinin eskiye göre zayıflamasına, gelişmiş bazı ülkelerde yerel yönetimlerin güçlenmesine neden olmuştur (Misrha, 1999: 108). Diğer taraftan merkezi yönetimin halkın yerel ihtiyaçlarının karşılanmasında yetersiz kalacağı söylemi daha çok dikkate alınmış ve yerinden yönetimin önemi son yıllarda daha çok artmıştır. 1982 Anayasası kapsamında oluşan sosyal belediyecilik anlayışı ile birlikte yerel bağlamda sosyal hizmet uygulamalarının yerel yönetimler tarafından daha fonksiyonel ve denetime tabi tutulabilir şekilde yürütebileceği belirtilmektedir. Bu durum yasalardan başlayarak, pratikte uygulamaya kadar kendini her alanda göstermiştir. Bundan ötürü Türkiye’de idari hizmet paylaşımında yerel yönetimler temel hizmet sunan birimler olmaya başlamıştır (Kesgin, 2016:321).

Yerel yönetimlerin sosyal hizmet birimleri ve faaliyet alanları şunlardır; aile danışma merkezleri, toplum merkezleri, gençlik merkezleri, kadın konuk evleri, rehabilitasyon merkezleri, meslek edindirme kursları, sosyal danışmanlık merkezleri, sosyal yardım mağazaları, madde ve alkol bağımlılığı ile mücadele merkezleri ve barınma evleri... Özellikle barınma evi hizmeti yerel yönetimler tarafından Türkiye’de uygulanmaktadır. Bu hizmet dışarıda kalmış, yerli ve yabancı olup barınmak için ikamet edecek bir yeri olmayan kişilere sunulan kısa süreli barınma hizmeti olarak

görülmektedir. Daha çok anlık sokakta kalmış gidecek yeri olmayan erkek, genç, yaşlı kişilerden ağır engeli olmayan kendi öz bakımını yapabilecek durumda olan, fuhuş ve madde gibi konulara bulaşmayan kişiler daha çok bu hizmetten yararlanmaktadır (Genç, 2009: 65-67). Yerel düzeyde en temel ihtiyaç olarak görülen barınma ile birlikte evsizlere giyim, yemek, temizlik, iş imkânı ve aile hayatına tekrar dönmeleri için danışmanlık hizmetleri de verilmektedir. Evsizlerin can simidi olarak büyük bir ihtiyacı karşılayan yerel yönetimlerin, sorunun çözümünde başat bir rolü vardır. Bu bağlamda yerel yönetimlere, daha fazla bütçe ve kaynak aktarımı sağlanarak nitelikli personel ve uzman kadrolarla evsizlik sorununa çözümler geliştirilebilir. Dolayısıyla yerel yönetimler evsizliği farklı düzeylerde deneyimleyen bireylere yönelik sosyal hizmet sunarken detaylı bir şekilde inceleme yapıp, merkezi kamu kuruluşları, STK'lar, mahalle ve köy muhtarları, kolluk kuvvetleri, sağlık kurumlarıyla iş birliği yaparak toplumun tüm kesimlerine ulaşmak için tedbirler almalıdır. Bununla birlikte yerel yönetimler, kendi bölgelerindeki evsizleri detaylı bir şekilde inceleyerek belirlemeli ve evsizlerin sağlık ve barınma gibi ihtiyaçlarının karşılanması için barınma evleri oluşturmalıdır (Ergün ve İlhan, 2010: 85).

a) Bursa Büyükşehir Belediyesi Erkek Konuk Evi

Bursa Büyükşehir Belediyesi, sosyal hizmet uygulamaları kapsamında evsizlere barınma hizmeti sunmaktadır. 5393 sayılı Belediye Kanunu'nun 14. ve 15. ve 60. maddelerine, 5216 Sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu'nun 7.18. ve 24. maddelerine, Bursa Büyükşehir Belediyesi Sosyal Hizmetler Dairesi Başkanlığı Sosyal Yardımlar Yönetmeliği'nin 12. Maddesine istinaden erkek konukevinin amacı, temel ilkeleri, genel işleyişi, kapsamı ve yönetmeliği oluşturulmuştur. Erkek konukevinin amacı, "18-60 yaş aralığındaki kimsesiz, sokakta kalan, ihtiyaç sahibi, hayatını asgari şartlarda sürdürmekten aciz durumdaki erkek vatandaşların geçici bir süre barınma ve iaşelerini, psiko-sosyal ve fiziksel ihtiyaçlarını karşılamak" şeklinde belirtilmiştir (BBB Yönetmelik, 2021). Bunun yanı sıra barınmanın ötesinde kurum içerisinde tarım ve hayvancılık projeleri ile topluma yeniden katılımlarının sağlanması, sağlık hizmeti, iş imkanlarına yönlendirme, aile danışmanlığı, madde ve alkol tedavisi için GADEM⁸ gibi kurumlarla işbirliği yapılması, psikolojik destek ve

⁸ GADEM (Gençlik ve Aile Sağlığı Merkezi), madde bağımlısı bireylerin tedavi süreçlerinde psiko-sosyal destek sağlayarak, kişisel ve sosyal gelişimlerini desteklemek, madde kullanım

en önemlisi de evsizlerin hayata tekrar tutunmalarında gerekli olan bedensel, ruhsal ve sosyal problemlerini çözüme kavuşturacak ortamın oluşturulması gibi sosyal hizmet ve desteklerin sağlandığı görülmektedir.

Bursa Büyükşehir Belediyesi 2000-2001 yılları itibariyle evsizlere yönelik kış aylarında barınma imkânı sağlamaya başlamıştır. BBB Erkek Konukevi Hizmeti, evsizlere hizmet vermek amacıyla Bursa'nın çeşitli yerlerinde⁹ kasım ayında hizmete açılmış ve nisan aylarında havaların ısınmasıyla kapanmıştır. 2020 yılı itibariyle 12 ay boyunca evsizlere barınma imkanı sağlanarak Türkiye'de ilk kez kamu aracılığıyla evsizlere sezonluk değil de sürekli destek sunulmuştur.

Bursa barınma evinde 2008-2009 döneminde yaklaşık 400 ila 500 kişinin barındığı belirtilmektedir (Birelma, 2014: 303). 2009-2010 yılında yıllık yaklaşık 400 evsize hizmet sağlanmıştır (Akyıldız, 2020: 130). 2015-2016 yıllarında kış aylarında 212 evsiz bireye, 2017-2018 de 578 evsize, 2018-2019 yıllarında 494 evsize, 2019-2020 kış sezonunda 212 evsize, 2020-2021 yılında ise 463 evsiz bireye barınma hizmeti sağlanmıştır (Tablo 5.19). Evsiz sayısının net olarak belirlenemediği düşünüldüğünde yukarı da verilen sayıların da her yıl değişiklik göstermesi bu olgunun belirsizliğini ve yoğunluğunun anlaşılamadığını göstermektedir. Bursa Büyükşehir Belediyesi tarafından sunulan barınma hizmetinden faydalanmak isteyen vatandaşlarla ilgili şartlar ise şunlardır (BBB Konukevi Hizmeti Yönetmeliği, 2021);

- Erkek olmak ve Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmak veya Geçici Koruma Kimlik Belgesine sahip olmak,

oranlarını azaltmak, risk altındaki çocuk-genç ve yetişkinlere yönelik koruyucu ve önleyici çalışmalar yaparak toplumsal bilinci arttırmak ve bağımlı yakınlarına danışmanlık hizmeti veren bir kurumdur (<https://www.bursa.bel.tr>).

⁹ Erkek konukevi daha önce evsizler barınma evi, evsiz misafirhanesi olarak da isimlendirilmiştir. Konukevinin ilk yıllarından itibaren idari görev almış olan bir yetkiliden alınan bilgiye göre barınma hizmeti, 2000-2001 yıllarında Bursa Kültürpark'da bulunan belediyeye bağlı bir kurumda ilk olarak hizmete başlamıştır. 2006-2007 kış sezonunda BBB Köy Hizmetleri İl Müdürlüğü'nün bir binasında barınma evi hizmeti devam etmiştir. 2011-2012 yılı itibariyle de merkeze biraz uzak olan Ürünlu mahallesinde 135 dönümlük bir arsa da ahşap yapıların olduğu bir alanda erkek konukevi hizmeti devam etmektedir.

- Bursa il sınırları içerisinde yaşıyor olmak¹⁰,
- 18-60 yaş aralığında olmak¹¹,
- Öz bakım ihtiyaçlarını karşılamasını engelleyici bir rahatsızlığı bulunmamak (*yeme, içme, banyo, tuvalet ve bunun gibi günlük yaşam etkinliklerini bağımsız olarak yapabilecek durumda olmak*),¹²Ruh sağlığı yerinde olmak, saldırganlığı olmamak,
- Uyuşturucu madde ya da alkol kullanmamak ve bulaşıcı hastalığı olmamak,
- Güvenlik güçleri tarafından herhangi bir nedenle aranıyor olmamak,
- Konut, mülkiyet, gelir ve eşya durumunu ibraz etmek,
- Diğer kamu kurumlarından alınan sosyal ve ekonomik yardım var ise bu yardımları bildirmek, sosyo-ekonomik yoksunluk içinde bulunduğunu, kimsesi olmadığını veya kendisi ile ilgilenilmediğini ibraz etmek,
- Boşanma, terk veya akrabaları tarafından istenmeme gibi nedenlerle sokakta kalmış olmak veya depresyon, sel, yangın, aşırı soğuk ve buna benzer doğal afetlere maruz kalmış olmak,
- Erkek Konukevi kurallarını kabul etmek, taahhütnameyi imzalamak.

Kesin kabul şartlarını taşıyan vatandaşlar, Erkek Konukevinde üç ay kalabilmektedir. Daha sonra bu süre zarfında öncelikli olarak varsa aileleri ile irtibatlandırılmaları için gerekli sosyal çalışmalar yapılmaktadır. Bu seçeneğin sağlanamaması halinde

¹⁰ Bursa il sınırlarının dışında Türkiye'nin her bölgesinden evsizlerin de kuruma kabul edildiği saha çalışması süresince gözlemlenmiştir. Bu durumun sebebinin ise; bazı barınma evlerinin kapanıp bilinçli bir şekilde Bursa'ya yönlendirildiği, evsizlerin diğer şehirlerdeki barınma evlerinde memnuniyetsizlikleri, Bursa İl'inde iş imkanlarının ve şehir yapısının daha elverişli olması, kurumun her açıdan imkanlarının daha nitelikli olduğu vurgulanmaktadır.

¹¹ Birtakım sorunlardan dolayı aile tarafından sokağa terkedilmiş 60 yaş üstü bireylerde kuruma alınmak zorunda kalmıştır. Huzur evlerinde yer imkanının olmaması uzun süre sıra beklenmesinden dolayı da konukevinde çok sayıda yaşlı evsizin de kaldığı gözlemlenmiştir.

¹² Kendi bakımını az da olsa yapmaya çalışan fakat ortopedik engeli olan, tekerlekli sandalyeye bağlı, psikolojik engelleri olan ve yine de sokakta kalmasını diye kolluk kuvvetleri tarafından mecburen kuruma getirilen bakıma muhtaç evsizlerin de çoğu kez kuruma kabule edildiği görülmektedir. Engelli rapor oranlarında yapılan düzenleme ile bakımevlerinde kalan birçok engelli birey de barınma evine getirildiği gözlemlenmiştir.

durumlarına uygun sosyal hizmet kurumlarına yönlendirilmeleri veya kendi başlarına yaşamlarını idame ettirebilmeleri konusunda çalışmalar yürütülmektedir.

Genel olarak Türkiye’de yerel yönetimlerin evsizlere yönelik sunduğu hizmet daha önce ifade edildiği üzere barınma evi hizmetleri olmuştur. BBB Erkek Konukevi hizmeti yılın 12 ayı açık bir şekilde hizmet vererek, evsizlere sadece kış aylarında hizmet sunulması gereken bireyler olmadığını göstermektedir. Bununla birlikte acil durumlarda bireylerin temel ihtiyaçlarını karşılayabilecekleri ve sığınabilecekleri bir barınmanın sağlanmasının gerekliliğini en iyi şekilde göstermesi bağlamında Türkiye’de en önemli yerel yönetim uygulaması olarak ifade edilebilir.

b) İstanbul Büyükşehir Belediyesi Hizmetleri

1980 yılı sonrasında yerel yönetimlere yüklenen anlam, oluşturulan yasal düzenlemeler ve değişikliklerle birlikte belediyelere yoksulluğu giderici imkânlar verilmiştir. İstanbul Büyükşehir Belediyesi evsiz popülasyonun en çok olduğu bir metropol olmasından dolayı stratejik bir öneme sahiptir. Sosyal belediyecilik iddiası ile özellikle 2000’li yıllardan itibaren sosyal hizmet uygulamalarıyla evsiz bireylere çalışmalar başlamıştır. Ancak birçok yerel yönetim çalışmalarında olduğu gibi, İstanbul’da sunulan hizmetlerin de toplumsal adaleti sağlamaya ve sorunları gidermeye yönelik uygulamaları yeterli görülmemiştir (Doğan, 2020: 113).

İBB, diğer yerel yönetimler gibi evsiz bireylere yönelik sadece kış aylarında barınma merkezleri açmaktadır. Barınma merkezlerinin amacı, ağır kış şartlarında sokakta yaşayan evsizlerin donarak ölmelerinin engellenmesi amacıyla her yıl belirlenen spor salonları ya da farklı binalara evsizlerin yerleştirilmesidir. Kış aylarında -4 dereceye kadar havaların soğumasıyla kolluk kuvvetleri aracılığıyla evsizler spor salonlarına toplatılarak, ilk önce sağlık kontrolünden geçirilmekte, donma riski ortadan kalkıncaya kadar giyecek, yiyecek, temizlik ve konaklama hizmetleri sunulmaktadır. İBB tarafından sağlanan ve her yıl sayısı farklılaşan barınma hizmetinden 2021 yılında 3.356 kişinin faydalandığı görülmektedir (İBB, 2021:243). Bunun yanı sıra barınma merkezlerin de kalması uygun olmayan engelli, yaşlı ve sağlık sorunları olan bireyler, belediyenin diğer sosyal hizmet kurumlarına yerleştirilmektedir. İBB Sosyal İşler ve Yardım Esasları Yönetmeliği kapsamında Sosyal Destek Amaçlı Nakdî Destekler birimi aracılığıyla evsizlere yönelik ilaç, tedavi, barınma ve ailelere nakdi destek hizmetleri de bulunmaktadır. Öte yandan İstanbul’a çeşitli nedenlerle göç ile gelen,

ekonomik ve sosyal şartları zorlaşan, şehirde tutunamayan ve memleketine gidebilecek imkanı olmayıp dönmek isteyen evsiz ailelere de geri dönüşleri ve hayata tutunabilmeleri için tersine göç hizmeti de verilmektedir. Bu destek doğrudan evsizlerle alakalı olmasa bile çok sayıda evsiz bu hizmetten yararlanmışır (İBB, 2021: 225).

İBB Darülaceze Müdürlüğü bünyesinde barınma imkanları her yıl farklı ilçelerde ve binalarda sağlanmaktadır. Pandemi'nin yoğun bir şekilde hayatı etkilediği ve insanların evlerinde kalması söylendiği son iki yıldır¹³ evsiz bireylerin yeme içme, barınma ve sağlık takipleri pandemi süreçleri dikkate alınarak sunulmuştur (İBB, 2021: 243). Türkiye'de evsizlerin en çok yaşadığı şehir İstanbul'dur. İstanbul'da genellikle Taksim, Kadıköy, Bakırköy, Eminönü, Balat, Beşiktaş gibi insanların hem gündüz hem de gece yoğun olduğu ilçelerde evsizler görülmektedir (Yeter, 2018:39). İstanbul'da 2003 yılında Beyoğlu Kaymakamlığı tarafından yılın 365 günü hizmet veren 18 kişilik bir erkek evsizler evi açılmıştır. Daha sonra bu ev 2010-2012 yılları arasında tadilat gerekçesiyle bir süre hizmete ara vermiş, 2013 yılında ise kesin olarak kapanmıştır (Birelma, 2014: 302). ASPB 2017 yılında tüm valiliklere gönderilen genelgede vurgulanan talimatlar üzerine İstanbul Valiliği de İBB ile birlikte evsizlere yönelik sosyal hizmetler sağlamaktadır. 2019 yılında İstanbul Valisi Ali Yerlikaya'nın talimatlarıyla 39 ilçe de Kaymakamlıklar ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları tarafından başlatılan "Kimse Dışarıda Kalmasın Misafir Edelim" uygulaması ile kış aylarında evsizler otel ya da pansiyonlarda ağırlanmaktadır. Giyim, yemek, barınma vb. temel ihtiyaçların karşılanması ile birlikte uzmanlar tarafından psikolojik desteklerde verilmektedir (İstanbul Valiliği, 2019).

c) Ankara İli'nde Sunulan Hizmetler

2003 yılında bütün illere yönlendirilen genelgenin de etkisiyle Ankara ilinde de evsiz hizmetleri başlamıştır. TBMM İnsan Hakları Komisyonunun 2010 yılında yaptığı inceleme sonucunda başta Ankara Valiliği ve Ankara Büyükşehir Belediyesi olmak üzere diğer bütün kamu kurumlarına evsizler için süreklilik arz eden faaliyetlerde bulunulması gerektiği talimatı verilmiştir. Bunun sonucunda Ankara Valiliği

¹³ 2021 yılında erkek evsizler Esenyurt'da İSTAÇ binasında, kadın evsizler ise Darülaceze Şube Müdürlüğü Kayış dağı yerleşkesinde barınma hizmeti sunulmuştur.

tarafından ‘Kimsesizler Oteli’, Ankara Büyükşehir Belediyesi tarafından barınma evleri ve AŞTİ’de evsizler için birtakım sosyal hizmet uygulamaları yürütülmüştür. 2010 yılında TBMM İnsan Hakları Komisyonuna bir kişinin başvurusu sonucunda terminalde bulunan evsizlere daha iyi koşullar sunulmuş ve barınma evleri sayısı arttırılmıştır. 200 evsiz bireye terminalde ulaşılması ile evsizliğin Ankara için büyük bir sorun olduğu kamu düzeyinde dikkate alınmıştır. AŞTİ, evsiz bireylerin barınma ihtiyacını karşılamak için devlet eliyle oluşturulan bir hizmet değildir. Nitekim AŞTİ, evsizlerin genellikle sıcak olması sebebiyle mecburen tercih ettiği alan olması ya da yeterli hizmetlerin sunulmamasından dolayı, insanların hayatta kalabilmek adına özellikle soğuk kış aylarında tercih ettiği bir yer olmuştur (Yılmaz, 2017: 48).

Ankara Valiliği Kimsesizler Oteli, 2010 yılında dönemin valisinin talimatı doğrultusunda İl Sağlık Müdürlüğü, Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı ve Emniyet Müdürlüğü’nün koordinasyonu ile organize edilen ‘Kimsesizler Kimsesi’ projesiyle açılmaya başlamıştır. Daha sonra AŞTİ’de yaşayan ve sokaklarda kalan evsizler ilk olarak Ulus semtinde kiralanan 5 katlı bir otele yerleştirilmiştir. Her yıl devam eden bu uygulama ile evsizlerin barınma, giyim ve gıda gibi temel ihtiyaçları giderilmektedir. Evsizlere nitelikli hizmet sunulması için, sosyal hizmet uzmanı, güvenlik, polis, şoför ve valilik personelleri görevlendirilmektedir. Evsizlerin sağlık hizmetlerinden faydalanması ve ihtiyaçlarının giderilmesi, engellilerin rehabilitasyonu, yaşlıların huzurevlerine geçişi, kayıp kişilerin ya da ailesiyle irtibatı kopmuş kişilerin ailelerine kavuşturulması gibi birçok hizmet diğer kurumlarla iş birliği yapılarak Ankara Valiliği tarafından her yıl sunulmaktadır.

ABB, 2009 yılından itibaren sokakta ve terminalde kalan evsizlere Günlük Barınma Evi hizmeti ile barınma imkanı sağlamaya başlamıştır. Barınma evinin amacı; evini terk eden, sokakta yaşamak zorunda kalıp gidecek bir yeri olmayan ve herhangi bir kurumun imkânlarından yararlanamayan, istismara açık, kimsesiz ve evsiz bireylerin temel ihtiyaçlarını karşılamak şeklinde belirtilmektedir. Aynı şekilde barınma, giysi, yıkanma, yemek vb. temel hizmetler sadece kış aylarında olacak şekilde sağlanmaktadır. Barınma evinde aile içi problemlerden dolayı sokakta kalan vatandaşlara aileleriyle bağ kurmalarını sağlayacak destekler verilmektedir. Bununla birlikte yaşlıların huzurevlerine, bakıma muhtaç engelliler bakım evlerine ve barınma evinde kalması uygun olmayan kişilerin ise ilgili kuruluşlara yönlendirmesi

yapılmaktadır. Psikologların desteğiyle, ruh ve akıl rahatsızlığı olan, davranışsal, düşünsel ve duygusal sorunlar yaşayan bireylere hizmet yürütülmektedir. Kişilerin yaşadığı değersizlik, yalnızlık, terk edilme, ölüm korkusu, aile ve eş ilişkileri gibi çeşitli konularda rehabilitasyon, tedavi, rehberlik ve danışmanlık hizmetlerinin de sunulduğu görülmektedir (ABB Barınma Evi Hizmeti, 2021).

d) İzmir Büyükşehir Belediyesi Müeysser Turfan Geçici Erkek Konukevi

Evsizlerin yoğun olarak yaşadığı potansiyel şehirlerden birisi de yoğun göç alan İzmir kentidir. İzmir’de gecekondu mahallelerinde baş gösteren kentsel yoksulluk, işsizlik ve barınma sorunu kent için evsiz kalma riskini arttırmıştır (Özkan, 2020: 43). İzmir Büyükşehir Belediyesi evsiz bireylere barınma konusunda ihtiyaçlarını karşılamaktadır. 2006 yılından itibaren daha önce ASPB’ye bağlı, Müeysser Turfan Geçici Erkek Konukevi’nde, evsizlere kış aylarında konaklama hizmeti sunulmaktadır. 45 kişilik kapasiteye sahip olan kurumda sosyal çalışmacı, yetkili, güvenlik görevlileri, bakım ve temizlik personeli istihdam edilmektedir. Barınma evinde kalan kişilerin giyim, gıda desteği ve sağlık ihtiyaçları karşılanmaktadır. Kurumda en fazla üç ay kalınabilmekte, kuralları ihlal eden olursa da çıkartılmaktadır. Tüm bu imkan ve desteklere rağmen İzmir Büyükşehir Belediyesinin evsizlere sunduğu konukevi hizmeti, barınma ve diğer fiziksel ihtiyaçları karşılasa da, bu bireylerin topluma yeniden uyum sağlaması ve rehabilite olması için yeterli görülmemektedir (Akyıldız, 2020: 129-130).

e) Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Barınma ve Konaklama Merkezi

Kocaeli Büyükşehir Belediyesi evsizlik sorununa yönelik kış aylarında 2005 yılından beridir barınma imkanı sağlayan yerel yönetimler arasındadır. Barınma merkezinin amacı, 18 yaş üstü olup, birtakım nedenlerle ikamet imkanı olmayan kimsesiz bireylerin barınma ve bakımlarını sağlamak, bedensel ve ruhsal sağlıklarını korumak ve kontrol ettirmek, sosyal ilişkilerini geliştirmek, becerileri oranında üretken hale getirmek, yaşamlarını huzur, güven, sağlık ve mutluluk içinde sürdürmelerini sağlayacak hizmetler sunmaktır (KBB Barınma Hizmeti Yönetmelik, 2021). Öte yandan madde bağımlıları, yaşlı ve engelli, akıl ve ruh hastası bireylere yeterli ölçüde destek sunulmamaktadır. Ancak yemek, giyim, barınma, sağlık hizmetlerinden yararlanabilme ve güvenlik gibi birinci ihtiyaçların sağlanması evsizler açısından hayati bir öneme sahiptir. Barınma evine kabul edilen vatandaşlar en fazla üç ay

süreyile kalabilmektedir. KBB tarafından sunulan barınma hizmeti evsizlerin hayatta kalmaları ve yeniden bir yaşama adım atmaları açısından gerekli ve yerinde bir uygulamadır. Ancak evsizlerin güçlendirme ve savunuculuk yönlerini keşfetmelerini sağlayıcı uygulamalar, mesleki yönlendirmeler, topluma uyum faaliyetleri, psikososyal destekler ve rehabilitasyon uygulamaları da sunulması gereken hizmetlerdir.

3.3.1.3. Evsizlerin Güven Ağları: Sivil Toplum Kuruluşları

Bireylerin iş birliği yaparak sürekli büyüyen ve değişen bir sistemde temel yaşam koşullarını karşılamak için çaba göstermeleri toplum olmanın gereğidir. Toplumun her türlü ihtiyacının karşılanması, refahının ve iyilik halinin sağlanması ise, devletin görevidir ve bunu kendi kuruluşlarıyla sağlaması mümkündür fakat tam anlamıyla bunu gerçekleştirmesi zor olmuştur. Bundan dolayı devlet tarafından kapsamlı bir şekilde karşılanamayan hizmetlerin toplum yararına kullanılabilmesi için sivil toplum kuruluşları ortaya çıkmıştır. Sivil toplum; vatandaşlık, insan hakları, gönüllülük, kamusalılık, demokrasi, özgürlük, özerklik ve hoşgörü gibi konular üzerinden yapılanmıştır (Kara, 2019: 160).

Sivil toplum kuruluşları, sivil alanda hizmetler yürüten kurum ya da örgütlenmelerdir. Kâr amacı gütmeyen, gönüllük esaslı, topluma hizmeti hedefleyen, mal yerine hizmet üreten, devletten bağımsız hareket edebilen kuruluşlardır. Toplumda yardımlaşma, dayanışma, birlik ve beraberlik konularına dikkat çeken STK'lar, toplum içerisinde var olan sosyal sorunların çözüme kavuşturulmasında önemli bir boşluğu doldururlar. Toplumları yönlendirme konusundaki rolleri itibarıyla, özellikle dezavantajlı grup ya da bireylere yönelik hizmet sunan STK'lar, toplumda var olan sorunların ya da ihtiyaçların belirlenmesinde ve politikaların oluşturulmasında kritik öneme sahiptirler (Ryfman, 2006: 25; Kara, 2019: 161-162). Sosyal hizmet sunucuları arasında sayılan sivil toplum kuruluşları devlet kurumlarıyla birlikte hareket ederek bazen alternatif bazen de tamamlayıcı bir şekilde hareket eder. STK'lar, Türkiye'de evsizlik sorununun çözümünde aktif rol almış, sosyal yardım ve hizmet sağlamada önemli faaliyetler ortaya koymuştur. Sivil toplum kuruluşları arasında sayılan derneklerin, genel olarak evsizlere sundukları hizmetler: barınma, yemek, aynı yardımlar, psikososyal destek hizmetleri, iş ve meslek edindirme şeklindedir. Bunun yanı sıra

evsizlerin rehabilite edilmesi, toplum içinde var olduklarının hissettirilmesi, yeniden topluma uyum sağlayabileceklerini anlaması ve kendi hayatlarını idame ettirebileceklerini görmelerini sağlayacak hizmetler misyonları arasında belirtilmiştir (Yeter, 2018: 42-43). Bu başlık altında STK düzeyinde evsizlere hizmet sunan kuruluşların uygulamalarına yer verilmiş ve faaliyetleri kısaca değerlendirilmiştir.

1995 yılından beri evsizlere yönelik önemli hizmetler sunan Şefkat-Der, İstanbul merkezli olmak üzere, Konya ve Gebze’de birçok barınma merkeziyle faaliyetlerini sürdürmektedir. Dernek, sokakta yaşam mücadelesi veren evsizlere, şiddet gören ve sokağa düşen kadınlara, yoksullar ve insan hakları ihlallerine uğrayan mağdur herkese din, dil, ırk ve cinsiyet ayrımı yapmadan faaliyetler yürütmek amacıyla kurulmuştur. Şefkad-Der, Türkiye’de evsiz bireylerin yanı sıra zor şartlar altında yaşam mücadelesi veren diğer mağdur ve dezavantajlı kitlelerin haklarını korumak ve toplumda farkındalık oluşturmak amacıyla mitingler, yürüyüşler, panel ve konferanslar düzenlemek, hükümeti, yerel yönetimleri, medyayı yönlendirmek, iş birliği yaparak kamuoyu oluşturmak gibi misyonlarla faaliyetlerini yürütmektedir. Şefkat evi, kadın hayata tutunma evleri, kadın sığınma evi, erkek sığınma evi, evsizler evi isimleri altında açılan evlerden faydalananların sayısının 15.000’i geçtiği görülmektedir (Şefkat-Der, 2022). Diğer taraftan İstanbul’da hem merkezi yönetim hem de yerel yönetimlerin bünyesinde hizmet veren huzurevi, hastane sosyal birimleri, belediye sosyal hizmet kurumları gibi kuruluşlar da evsizleri derneğe yönlendirmektedir. Bu bakımdan Şefkad-Der evsizlere yönelik hizmetler sunarak çok önemli bir katkı sağlamaktadır (Akyıldız, 2020: 135).

İstanbul Üsküdar’da 2015 yılından beri evsizlere doğrudan hizmet sunan diğer bir sivil toplum kuruluşu da Erdemliler Dayanışması Derneği’dir. Dernek, sokakta kalan kimsesiz bireylere psikolojik destek, barınma ve sosyalleşme hizmetleri vermektedir. Evsiz bireylere 11 kişilik barınma imkanı sağlayan dernek, evsizlerin tekrar hayata tutunmaları için faaliyetler yürütmektedir. Dernek tarafından barınma evinin ihtiyaçlarını karşılamak için cafe açılmış ve burada evsiz bireylere istihdam sağlanmıştır. Evsiz, sokakta hayatta kalma mücadelesi veren bireylere her gün 2 saat yemek, duş ve temiz kıyafet hizmeti de mevcuttur (ERDAY, 2022). Evsizlerin temel ihtiyaçlarının karşılanması ile birlikte bireysel becerilerin geliştirilmesine ve psikolojik durumların iyileştirilmesine yönelik atölye çalışmaları düzenlenmektedir (Özacar ve Aybek, 2020). Dernek hiçbir şekilde devletten gelen bir maddi desteği

kabul etmemekte ve tamamen bağışlar üzerinden bu hizmetleri sunmaya çalışmaktadır. Ancak kaynak sıkıntıları, meslek personelinin olmaması ve az sayıda kişiye barınma imkanı sunabilmesi kurumun hizmetlerinin çeşitlenmesini sınırlandırmıştır.

İstanbul merkezli 2017'den beridir evsizlik sorunu ile mücadele eden bir diğer sivil toplum kuruluşu, Çorbada Tuzun Olsun Derneği'dir. Dernek, 5 yıldır her akşam Beyoğlu bölgesi'nde, haftanın bazı günlerinde ise farklı ilçelerde sosyal yardım ve hizmet çalışmaları yapmaktadır. Dernek yıllardır dağıttığı "umut çorbası" ile birlikte evsizlere giysi ve diğer temel ihtiyaçları tedarik etmektedir. Öte yandan evsizleri topluma geri kazandırmak için farkındalık oluşturmak, evsizleri kimliklendirmeye çalışarak toplum düzeni içerisinde toplumun bir bireyi olmasını sağlamak ve en önemlisi kendisinin değerli olduğunu göstererek hayata adım atması için güçlendirmek şeklinde amaçlar ortaya koymuşlardır. Evsizlere sağlık hizmetlerinden, güvenliklerinin ve haklarının korunmasından ve diğer sosyal hizmetlerden yararlanmaları için çalışmalar yapılmaktadır. Diğer derneklerle iletişim halinde iş birliği yapılarak evsizler temalı toplumsal farkındalık faaliyetleri tertip edilmektedir (ÇTOD, 2022).

Hayata Sarıl Derneği, İstanbul'da Ayşe Tükrükçü'nün evsiz, sokakta yaşayan, toplumun yok saydığı bireyler için 2017 yılı itibariyle dernekleşmiş bir sosyal yardım girişimidir. Dernek evsiz, sokakta kalan, ötekileştirilen bireylerin uzun vadede rehabilitasyonlarını tamamlayabilecek imkanlar oluşturarak tekrar hayata sarılmalarını sağlamak amacıyla kurulmuştur. Her akşam evsiz ve ihtiyaç sahibi insanlara ücretsiz yemek verilerek günlük ihtiyaçlarının karşılanmasının ötesinde, dernek bünyesinde açılan "Hayata Sarıl Lokantası'nda" iş imkanı sunulmaktadır. Dernek istihdam alanı oluşturarak hem evsizlerin '*Kimse bize güvenmiyor, iş verdiniz de çalışmadık mı? Bu hayatı biz seçmedik ki*', gibi söylemlerine cevap vermekte, hem de işverenlere de bu insanlara fırsat verildiğinde çalışabileceklerini göstermektedir. Bu süreçte ilk olarak sokaktan kurtulmak isteyen, hayata sarılmak isteyenlere barınma desteği sonrasında psikolojik destek, mutfak, hijyen ve garsonluk eğitimi verilmiş daha sonra başka restoranlara yönlendirilmiştir. Bu hizmetlerin yanı sıra 'Hayata Sarıl Çamaşırhanesi ve Duşu' gibi projeleri de hayata geçirmeye çalışmaktadırlar (Hayata Sarıl Derneği, 2022).

İstanbul dışında evsizlere yönelik hizmetler yürüten STK'larda vardır. Bursa merkezli yürütülen saha çalışmasında uzun süre gözlem yapma imkanı bulduğumuz evsizlere yönelik doğrudan sosyal yardım ve sosyal hizmet sunan Dilruba Evleri Yardımlaşma Derneği, 2007 yılında kurulmuştur. Dernek Kurucusu Hatice Dilruba'nın 20 yıldan fazladır sokakta yaşam mücadelesi veren, kimsesiz, yaşlı, kadın, çocuk ve yetişkin evsiz bireylere sunduğu hizmetler önemli bir boşluğu doldurur niteliktedir. Dernek dil, din, ırk, sınıf ve cinsiyet ayırmaksızın, çalışma gücünü kaybetmiş, bakıma ve korunmaya muhtaç, sokakta kalan, kimsesiz, yaşlı, engelli insanların barınma, gıda ve bakım ihtiyaçlarını karşılayarak daha güvenli, huzurlu ve mutlu yaşamalarına imkan sağlamak amacıyla kurulmuştur.

Derneğin kurucusu Hatice Dilruba, evsizlere yönelik hizmetlere nasıl başladığını şu şekilde ifade etmiştir;

Yıllar önce Bursa Emir Sultan Camii'nde 85 yaşlarında cami avlusunda ve banklarda yatan yaşlı bir evsizle karşılaştım. Ailesi tarafından sokağa atılmış ve iki ayağının kesik olduğunu görünce sırtıma alıp evime götürdüm ve ölene kadar ona kendi ailem gibi baktım. Bu durum mahallede duyulunca çevreden evsiz yaşlılar ve kadınlar bana ulaştırıldı. Sokakta kalan her evsiz bireyi yaş, cinsiyet, ırk gözetmeksizin insanlık adına el uzattık. Evimde çorba kaynatıp sokaklara ve evlere götürdüm. Diğer STK'ların yaptığı gibi sadece kapıdan yardımı uzatıp gitmedim. Yaşlı ve kimsesiz olan insanların evlerine girdim yemeklerini, temizliklerini, banyolarını yaptım. Sonra ihtiyaç sahiplerine ve evsizlere yemek yardımı yapmak için aşevi açtık. Yetim çocuklar için anaokulu kurduk. Daha sonra simit tezgahından kazandığım parayla yaklaşık 7 tane evsizler evi açtım. Buralarda ağırlıklı olarak kimsesiz, mağdur edilen yaşlıları ağırladım. Barınma ile birlikte yaşlı bakımı, yemek, giyim, sağlık ve sosyal ihtiyaçlarını karşıladım. Bu durum iyice Bursa'da duyulmaya başlayınca maddi desteklerin de artmasıyla bir gurup gönüllü arkadaşla 2007'de bu hizmetleri daha resmi ve nitelikli yapma adına dernek kurma kararı aldık. Kermesten gelen bir gelirle arsa alıp, dönemin valisi ile ortak proje kapsamında madde bağımlısı evsizler için de "İnsanlık Köyü" kurduk. Daha sonra tabi nasıl bir seyyar satıcılıkla başlanıyor ve sonra holdingleşiliyorsa zenginler, bizde kendi evimizde başladık insanlara yardımcı olmaya.

Dernek bünyesinde sağlık hizmetleri, huzurevi ve yaşlı bakım merkezi, aşevi, madde bağımlılarına yönelik tedavi hizmetleri, evsiz kadınlar ve çocuklara barınma hizmetleri, savaş mağduru bireylere sosyal yardım gibi birçok sosyal hizmet çalışmaları da mevcuttur (Dilruba Evleri Yardımlaşma Derneği, 2021). Dilruba Evleri Yardımlaşma Derneği, 2018-2020 yılları arasında çoğunun madde bağımlısı evsiz bireylerin olduğu ‘İnsanlık Köyü’ adlı proje kapsamında ilaçsız tedavi çalışması yürütmüştür.

3.3.1.4. Evsizlere Hizmet Sunan Bireysel İnisyatifler

Sivil toplum kuruluşlarının evsizlere sağlamış olduğu hizmetler sınırlı olsa da merkezi yönetimin uygulamalarını tamamlayıcı niteliktedir. STK’lar genellikle devamlı bir maddi gelire ve kaynağa sahip olmadığı için hizmet sunarken uzun vadeli planlamalar yapmada zorlanmaktadır. Merkezi müdahalenin olmayışı, STK’ların ise imkânlarının sınırlı olması, toplumda yaşayan diğer bireylerinde desteğini gerektirmektedir. Bu doğrultuda Türkiye’de bireysel inisiyatiflerle evsizlere hizmet sunan birçok iyilik faaliyeti bulunmaktadır. İstanbul sokaklarında gezici bir minibüs ile çorba, battaniye ve ekmek dağıtımı yapan Aşhane adlı seferberlik hareketi, akademisyen Mahmut Karaman öncülüğünde 2015 yılından beri evsizlere hizmet sunulmaktadır. Aşhane minibüsüyle her gün dağıtılan bir bardak çorbanın yanı sıra, kardeşlik, dayanışma ve tebessüm ile de evsizlerin gönüllerine girdikleri görülmektedir. Her gün İstanbul sokaklarında dışarıda kalan evsiz bireylere çorba dağıtılmaktadır (Kardeşlik Seferberliği, 2020). Diğer taraftan, normal yaşantıya sahip insanların sosyal sorumluluğunun farkında olması ve yardım etme güdüsünü pekiştirmek adına, Türkiye’nin çeşitli bölgelerinde “Aşhane” oluşumu adı altında sivil sosyal sorumlulukların artmasına öncü olmaktadır (Şen, 2016).

Bu tür oluşumlarla birlikte özellikle mahalli olarak nitelikli sosyal yardım yapabilecek rolü olan muhtarlar, esnaf ve imamlar, evsizlere yönelik farkındalık oluşturacak önemde bireysel inisiyatiflerdir. Evsizlerin hem sorunlarını hem de ihtiyaçlarını daha net görebilecek konumdadırlar. Bu bireylerin çalışmaları, toplumda dayanışma ve yardımlaşma bağlamında her bir ferdin sorumluluğunun farkına varmasını sağlayacağı için önemlidir. Bu anlamda Bursa terminalinde evsizlere yemek ve yol yardımı yapan iki restoran işletmecisinin sunduğu destekler çok kritik öneme sahiptir. Evsizlerin

yoğun bir şekilde özellikle kış aylarında sıcak ortamda bulunmak için tercih ettikleri otogarlarda böyle bir yardımın verilmesi, temel düzeyde hayatta kalmalarında çok önemlidir. Bursa otogarında restoran sahibi esnaf KE8'e göre

İnsanlar her an bir sorun yaşayıp sokağa düşebilir, insanlık ve geleneklerimiz gereği, düşeni kaldırmak görevimdir. Yaklaşık 30 yıldır aç olduğunu söyleyen herkesi doyurmaya çalışırız. Zaten genelde akşamları terminale gelirler bizde yemek yerler ve bankta sızıp kalırlar. Tabi benim tek şartım madde ve alkol kullanarak gelmeyecek. Temelde en büyük sorun aileleriyle tartışmaları ve iş bulamamalarıdır. Bazen balık tutması için de iş veririm çalışırsa tekrar düzen kurması için desteklerim. Bazıları da iş bulup çalışmaya geliyor memleketinden ama ya kazık yiyor ya da sorun yaşıyor ee nerde kalacak parası yok otogara gelip yatıyor. Birkaç gün böyle olunca daha da iş bulması sıkıntı oluyor. Bazılarının biletini alıp harçlık verip kendi memleketlerine tekrar gönderiyorum. Ama çoğu buralarda sürünüyor. Ben insan olarak yardımımı yapıyorum gerisi o insana kalmış.

Evsizlere yönelik mahalli düzeyde sorunlarının giderilmesinde önemli rollerinin olduğunu beyan eden Bursa Sakarya Mahallesi Muhtarı KM5, kendi bireysel hassasiyetiyle birçok evsize yıllardır yardımda bulunmuştur. Evsizlere son bir yıl öncesine kadar barınma imkanı sağlamış ve bunun yanı sıra aileleriyle tekrar barınmaları için de aracı arabuluculuk yapmıştır. Sokakta kalan insanlara ilk önce barınma imkânı sağlanmış ardından da sağlık ihtiyaçlarının karşılanması, istihdam edilmeleri için yönlendirme gibi faaliyetlerde bulunmuştur.

İstanbul Beyoğlu'nda Selime Hatun imamı Osman Gökrem'in yaptığı sosyal yardımlar ve hizmetler de bireysel hizmetler kapsamında önemlidir. Kimsesiz, sokakta kalan evsizlere, giyim, yemek ve iş imkanı sağlayan imam, birçok kişiye iş bulmaları ve sokaktan kurtulmaları için destekte bulunmuştur (Akyıldız, 2020: 142). İstanbul Hasanpaşa camii imamı Levent Uçkan da yıllarca destek sağlayanlar arasındadır. İbadetin yanı sıra yürüttüğü sosyal projelerle mahalle kültürünü ve dokusunu korumaktadır. Hasanpaşa Camii, yolda kalanların, kimsesiz ve evsizlerin sıcak yuvası haline gelmiştir. Camilerin misafîrhane olarak sokakta kalanlara yönelik bir barınma evi olarak kullanılması da hizmet türleri arasında sayılabilir. Cami cemaatinin ve mahalledeki vatandaşların getirdikleri kıyafetlerle giyim yardımı yapılmakta ve çalışabilecek durumda olanlara işe yerleştirme konusunda destek sağlanmaktadır.

2015 yılında ‘24 saat açık cami’ kapsamındaki projeyi, “*etkin bir camii, toplumu yaşatacaktır*” inancı ile hayata geçiren Uçkan, camiinin aşevi projesi kapsamında hayırseverlerin desteği ile her gün 350 kişilik akşam yemeği organize etmiştir. Bunun yanı sıra birçok madde bağımlısı evsiz bireyin, rehabilitasyonu ve tedavisi için bizzat ilgilendiği ve çoğunun cami cemaatinin bir ferdi olmak noktasında dönüşüm sağladıklarını aktarmıştır (Görür, 2019).

3.3.2. Farklı Ülkelerde Evsizlere Yönelik Uygulamalar

Evsizlik, çeşitli koşulların birleşiminden ortaya çıkan fakat dünya ölçeğinde koşullara ve coğrafyaya göre farklılaşabilen, net bir tanım altında ortak bir dil etrafında uygulamalar ve politikalarla çözüm sağlanmaya çalışılan sosyal sorundur. Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşimleri Merkezi 1996 raporuna göre (UNCHS, 1996:229), evsizlik dünya çapında bir sosyal sorundur. Dünya’da evsizlerin sayısının, evsizliğin nasıl tanımlandığına bağlı olarak 100 milyondan 1 milyara kadar veya daha fazla olduğu tahmin edilmiştir. 100 milyonluk tahmin, hiç barınağı olmayanları içerirken, bir milyarlık tahmin, geçici veya güvencesiz barınma tesislerinde bulunanları (çoğunlukla başkasının arazisini yasadışı olarak işgal eden gecekondular) içermektedir. Herhangi bir şehir veya ülkedeki farklı tahminler, evsizliğin farklı tanımlarını ve orada kaç evsiz insan olduğunu ölçmenin zorluklarını yansıtmaktadır. Dolayısıyla küresel ölçekte yapılan araştırmalar, bu olgunun farklı tanımlarını ve ölçümlerini kullanmakta, bu da bir nüfustaki evsizliğin oranını oldukça değişken hale getirmektedir (Sanchez, 2010: 102).

Evsizlik, uzun zamandır hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde yoksul nüfusları etkileyen küresel bir fenomen olarak kabul edilmektedir. Bununla birlikte, küresel ölçekte evsizlikle ilgili araştırma ve uygulama müdahaleleri, ayrı kavramsal çerçeveleri ve farklı metodolojileri içermiş olsa da paralel yollarda ilerleme eğiliminde olmuştur. Entelektüel ve politik çabalardaki bu ayrılık, evsizlik konusunda bölgesel farklılıktan dolayı sorunlara karşılıklı çözümün ilerlemesini de engellemiştir. Ayrıca uluslararası düzeyde UN-HABİTAT, HUD ve Avrupa Evsizlerle Çalışan Ulusal Örgütler Federasyonu’nun (FEANTSA) kurulması gibi önemli gelişmelere rağmen, acil barınma, gıda, sağlık, eğitim gibi temel ihtiyaçların giderilmesine yönelik önceliklerle müdahaleler geliştirilmiştir. Bu bağlamda uluslararası düzeyde evsizliğe

çözüm arayışları geliştiren bu kurumların ortak amaçları, dünya genelindeki kilit paydaşların, kendi bölgelerindeki evsizliğin doğası, nedenleri ve etkileri hakkında etkili bir şekilde iletişim kurmaları için gereken altyapıyı oluşturmak ve kendi bölgelerinin ötesine aktarılacak umut verici yaklaşımları ve müdahaleleri paylaşmak olmuştur. Başka bir deyişle evsizlik sorunu etrafında ortak bir dilin adımlarını atmaya çalışmışlardır (Busch-Geertsema, Culhane & Fitzpatrick, 2016: 2).

3.3.2.1. ABD’de Evsizlere Yönelik Uygulamalar

Evsizlik olgusu, tüm dünyada olduğu gibi ABD’de de 19.yy’da New York gibi gelişen kentlerde artmaya başlayan bir sorundur. 19.yy’ın sonlarında, gelişen sanayileşme sonucu kentlerde kurulan fabrikaların kentlere milyonlarca göçmen çekmesi, kentlerde artan hızlı nüfus artışıyla yeni kentlerde kira konutlarının insanların sağlığını riske edecek kadar kalabalıklaşması ve yeni gelen göçmenlerin kentli grupların değer ve inanç sistemiyle bağdaşmaması sonucu kentlerde planlama, ulaşım ve düzenleme ihtiyacı doğmuştur. Evsizlere yönelik uygulamalar da bu tarihsel süreçte başlamıştır.

Toplumsal refahın sağlanması amacıyla 1935 yılında çıkarılan Sosyal Güvenlik Yasası ile kimsesizlere, yoksullara, yaşlılara, bakıma muhtaç ve engellilere, evsiz ve ihmal edilmiş çocuklara, annelere, işsizlere yönelik yardımlar yapılmaya başlamıştır (Terzioğlu ve Çağla, 2021:903-904). 1949 tarihindeki Konut Yasası ile her Amerikan ailesi için yeterli bir konut ve uygun yaşama alanı oluşturulması hedeflenmiştir. Bu yasanın yürürlüğe girmesiyle federal hükümetler, yoksul, orta gelirli, yaşlı bireyler için binlerce yeni konut yapımı gerçekleştirmiştir (Bostanoğlu, 1993: 156-157).

Amerika da sivil savaş dönemi (1861-1865), tarımsal alanların verimsiz işletilmesi, sanayileşmenin hızla yayılması, kentlere yoğun göçlerin başlaması evsizliği ortaya çıkaran ilk nedenler olmuştur. ABD sosyal yardım, sosyal güvenlik ve sosyal hizmetlere yönelik uygulamaları eyaletler, şehirler ve ilçe yönetimleri tarafından yürütmektedir. Öte yandan kâr amacı gütmeyen hayırsever kuruluşlar, hükümet politikaları içinde yer almakta ve doğrudan sosyal sisteme müdahale edebilen paydaş kurumlardır. ABD’de sosyal güvenliğin modern bağlamda temeli sayılan, 1935’de kabul edilen Sosyal Güvenlik Yasası ile ABD vatandaşlarına yönelik yaşlılık, malullük, dul ve yetim sigorta hakları sağlanmıştır. 1996 yılında refah reformu yasası

bağlamında vatandaşlara en önemli gereksinimleri olan barınma, gıda, giyecek, tıbbi malzeme gibi aynı yardımlar verilmeye başlamıştır (Akyıldız, 2020: 82-84).

Amerika'da 1950'lerde evsizler, daha çok kentin çöküntü yerlerinde yaşayan, alkolik, serseri, hobo, beyaz, orta yaşlı erkekler olarak görülmüştür. 1980'lerden sonra ise, yeni evsiz profili, daha çok etnik azınlıklar (Afro-Amerikanlar), kadınlar, bekar erkekler, gençler ve madde bağımlılarından oluşmuştur (Doğan, 2018:21). 1990'lı yıllarda evsizlere yönelik ülke genelinde barınaklar, gıda dağıtım ve diğer destekleyici hizmetler yaygınlaşmasına rağmen, evsizlik sorunu artmaya devam etmiştir. Amerika Birleşik Devletleri'nde 2004 yılında aynı gece içerisinde yapılan ölçümlerde evsiz bireylerin sayısının 250.000 civarında olduğu tahmin edilmiştir (O'Connell, 2004: 194). 2000'li yıllarda artan bu evsiz sayısını kontrol altına alabilmek, evsizlere yönelik uygulamalar geliştirebilmek ve evsizlerin sorunlarını daha net çözüm getirmek amacıyla evsiz yönetim sistemi kurularak veriler ortaya koyulmaya başlanmıştır (Ellen, 2000: 160).

Amerika'da genel olarak evsizlere yönelik sosyal hizmet uygulamaları içerisinde acil sığınma evleri, barınak programları ve çeşitli destek sunumları bulunmaktadır. Bütün evsiz grupların; bekar, genç, aile, çocuk, kadın, erkek, yaşlı evsizlerin ihtiyacına göre düzenlenmiş olan barınma programları, 24 saat hizmet sağlayan ve sadece gece kalacak yer imkanı sağlayan kurumlar şeklinde hizmet vermektedir (Veness, 1994: 150-167). Bu kurumlar arasında sayılan acil hizmet birimlerinde (Emergency Shelters), evsizlere şiddetli hava şartlarından koruyabilmek adına bir kilise ya da spor salonunun da yerel yönetimler aracılığıyla geçici hizmet sunulmaktadır. Öte yandan ABD'de gece barınağı uygulaması (Overnight Shelters) daha çok yaygındır. Bu kurumlarda her gün akşam 16.00 ile sabah 07.00 arasında evsizlere barınma imkanı sağlanmaktadır. Bununla birlikte evsizlere mesleki rehberlik, aile danışmanlığı ve diğer ihtiyaçlarını gidermeye yönelik destekler de verilmektedir (Burt, vd., 1999).

Evsizlere yönelik diğer bir uygulama ise, "Geçici Konut Programları" hizmetidir. Evsizlik sürecinden kurtulmak adına ara adım olan bu program, herhangi bir sebepten ötürü anlık evsiz kalan ya da aile içi şiddet gibi bir krizden sonra desteğe ihtiyacı olan bireylere sunulmaktadır. İki hafta ile iki yıl arasında sınırlı bir süreyle bu barınaklarda kalma hakkı verilmiştir. Bu süreçte evsiz bireyin öz yeterliliğini sağlayacak, hayat kalitesini arttıracak psikolojik ve danışmanlık hizmetleri, meslek edindirme eğitimleri, madde bağımlılığı tedavisi, ebeveynlik kursları ve çocuk bakım hizmetleri gibi

destekler sağlanarak evsiz bireylerin kalıcı konuta sahip olabilmeleri amaçlanmaktadır (HHS, 2022). Alışkanlığı olan bireyler için ise, Özel Barınaklar uygulaması bulunmaktadır. Madde ya da alkol bağımlılığından kurtulmak isteyen bireylere öncelik verilerek, buldukları yerel kaynaklardan yararlanarak ve sosyal ortamdan uzaklaştırılmadan desteklenmeleri sağlanmaktadır (White, 2001:1-29). Aile barınakları, ABD’de evsiz aileler için planlanan, özellikle ailenin mahremiyetinin korunması, aile destek hizmetlerinin sağlanması ve aile içinde bireylerin korunması adına düzenlenmiş sosyal hizmet uygulamalarındandır (Familiy Services Incorporated, 2021).

3.3.2.2. Avrupa Birliği Ülkelerinde Evsizlere Yönelik Uygulamalar

Avrupa birliği ülkelerinin çoğunda, devletlerin evsizlere fon sağlama veya hizmet sağlama sorumluluğu, sosyal refah mevzuatı kapsamında yapılmaktadır. Evsizlere yönelik sosyal hizmet uygulamaları geliştirmek ve evsizlik sorununa yönelik stratejileri oluşturmak, bazı ülkelerde kamu makamlarının bazılarında ise gönüllü kuruluşların sorumluluğu olarak görülmüştür. Çoğu Avrupa ülkesinde, evsizlere yönelik hizmetlerin sağlanması ve finanse edilmesinde ana sorumluluk yerel makamlara verilirken (genellikle bu tür hizmetlerin önemli sağlayıcıları olarak STK’larla yakın işbirliği vardır; Avusturya, Finlandiya, Almanya, Hollanda, Polonya ve daha pek çok ülke buna örnektir), bazı ülkelerde (Yunanistan ve Slovenya) ise, merkezi hükümet alana hakimdir. AB ülkelerinde evsizler için yeterli bir hizmet altyapısı oluşturmak ve hizmete ihtiyaç duyanların yaşamını güçlendirmek, yasal bir hak olarak ifade edilmiştir. Ancak evsizlik uygulamaları, hizmetlerin kalitesi ve yeterliliği, aynı zamanda, büyük ölçüde sağlanan kaynaklara ve kuruluşların organizasyonuna bağlı olmuştur (FEANTSA, 2010:41-42). Bu anlamda Avrupa’da evsizlik sorununa ve uygulamalarına dair ulusal bir çatı örgütlenmesi olan FEANTSA’nın kurduğu “Avrupa için Evsizlik ve Konut Dışlanması Tipolojisi” (ETHOS)¹⁴, sosyal hizmet ve uygulamaların oluşturulması açısından önemli bir çalışmadır. ETHOS, Avrupa ülkeleri arasında evsizlik olgusu hakkında ortak bir dil

¹⁴ ETHOS tipolojisi 2005 yılında ilk kez yayınlanmış ve 2017 yılında yeniden revize edilmiştir.

oluşturmak amacıyla; her türlü evsizlik tanımlarını uyumlu hale getirmek, hizmet sağlayıcıların uygulamalarını sistemleştirmek, evsizlik biçimlerini ortaya koymak ve evsizlere dair sistemli veri toplamak için geliştirilmiştir. Avrupa’da evsizlere yönelik mevcut hizmetler, halen büyük ölçüde evsizlerin en acil ve temel ihtiyaçlarını karşılamaya yöneliktir. Ancak çağdaş evsiz stratejileri ve hizmetleri, geçici barınma ihtiyacını en aza indirmeyi, evsizliği önleme çabalarını en üst düzeye çıkarmayı ve evsizleri mümkün olan en kısa sürede yeniden barındırmayı amaçlamaktadır (Doğan, 2018: 13). AB ülkelerinde, evsizlerin bağımsız yaşamaya hazır olana kadar bir dizi hizmetten geçtiği basamak modelini, geniş ölçüde yardım etmeyi içeren önce konut (veya konut odaklı) yaklaşımıyla değiştirme yönünde artan bir eğilim vardır. Önce konut sağlama uygulaması, evsizlerin mümkün olan en kısa sürede kalıcı konutlara taşınmaları ve onlara evlerinde uygun destek hizmetlerinin sağlanması açısından daha çok önemsenmeye başlamıştır. Bunun yanı sıra evsizliği önleyici uygulamalar da artmaya başlamıştır. Evsizliğe müdahale yöntemleri her ülke de benzerlikler gösterse de kısmen birbirinden farklı uygulamalarda mevcuttur. Sosyal ve sağlık sorunları olan ve özel desteğe ihtiyaç duyan evsizlerin büyük çoğunluğunda, bu zorlukların üstesinden gelebilmeleri için konut desteğinin sağlanması gerektiği fikri daha çok yaygındır. Bununla birlikte, böyle bir sistem büyük ölçüde uygun fiyatlı konutların mevcudiyetine, iyi işleyen bir genel sosyal güvenlik ağına, yeterli kriz müdahalesine ve esnek destek hizmetlerine bağlıdır (FEANTSA, 2005: 1-9). Avrupa ülkelerinde evsizlik literatürü, evsiz insanlar için uygulamaların daha çok acil barınma servisleri ve konut sağlanması üzerine yoğunlaşmıştır. Özellikle konut sağlanması herkesin aktif olarak yaşam süreceği bir toplum inşa etmenin temellerinde biri olarak görülmüştür. Diğer taraftan özellikle gelir desteği, istihdam ve sosyal hizmetlerin sağlanması yoksulluğun azaltılmasında anahtar durumlar olduğu vurgulanmıştır (Hombs, 2011: 94-96).

Avrupa’da evsizlere yönelik hizmetlerin organizasyonunda başat rol alan FEANTSA’nın 2015 yılında yayınladığı bir çalışmada hizmetlerin kapsamı ayrıntılı bir şekilde aktarılmıştır. Bu çalışmada aktarıldığı üzere; Avrupa ülkelerinde genellikle uygulanan önleyici hizmetler, birincil olarak sosyal koruma sistemine odaklanmaktadır. Burada evsizliğe neden olan yoksulluğu, engelliliği ve savunmasızlığı önlemek için güvenlik ağı önlemi alınmaktadır. İkincil olarak bir bölgenin sakinlerinin evlerini kaybetmelerini veya zorunlu tahliye olmalarını

engellemeye odaklanılmaktadır. Bunlar daha çok evsiz kalma riski yüksek olan bireylerdir. Cezaevleri, bakım merkezleri ve hastanelerden çıkan savunmasız duruma gelen bireyler buna örnek olarak verilmiştir. Üçüncül önleme evsizliği bir kez meydana geldiğinde hızla sona erdirmek için tasarlanmış hizmetleri içermektedir. Sığınaklar/barınaklar ve acil konaklama hizmetleri, öncelikle kaldırımlarda, sokaklarda sert veya kaba olarak tabir edilen yerlerde yaşayan insanları içermiştir. Bu evsizlerin yemek, giyim ve barınak gibi temel ihtiyaçları ücretsiz bir şekilde giderilmektedir (FEANTSA, 2015a: 17-20).

Bu hizmetler genellikle yerel yönetimler ve kar amacı gütmeyen hayır kuruluşları tarafından verilmektedir. Toplum destekli barınma hizmetleri ise konaklama ve yemeğin yanı sıra destek hizmetleri sunmaktadır. Bu amaca yönelik toplu bir ortamda eğitilmiş sosyal hizmet uzmanları ve klinisyenlerin desteğiyle, uzun süreli daireler kiralanarak, bağımsız yaşamayı kolaylaştırmak için 'konutlanmaya hazır' hale getirilir. Konut odaklı/mobil destek hizmetleriyle evsizlere vaka yönetimi, genel sağlık tedavisi ve kritik zamanlı müdahale hizmetleri sunulmaktadır. Yani anlık evini kaybeden bir kişiyi bir eve taşınması, ihtiyaçlarının sağlanması ve genel olarak durumunun iyileştirilmesi için mobil ve gezici bir sistemle takibi yapılmaktadır. Son olarak düşük gelirli çalışmayan yoksul/evsiz riski altında olan bireylere sosyal koruma sistemi kapsamında kira ödeme desteği sunulması da Avrupa ülkelerinde uygulanan hizmetlerdir (FEANTSA, 2015a: 17-20). Dolayısıyla Avrupa ülkelerinde evsizlere sunulan hizmetler ülkeden ülkeye farklılık gösterse ortak uygulamalar geliştirilmiştir. Bunlar; acil durum barınakları, pansiyonlar, gündüz merkezleri, sokak sosyal yardım hizmetleri, gezici mobil destek, geçici destekli konut, konut öncelikli hizmetler, geçiş konutları, uzman sağlık hizmetleri, kiracılık sürdürme hizmetleri, borç danışmanlığı desteği, yerel kiralama kurumları/konut erişim planları gibi uygulamalardır (Baptista ve Marlier, 2019: 75).

a) Almanya'da Evsizlik Uygulamaları

Almanya evsiz oranının fazla olduğu ülkeler arasındadır. İnsanların evsiz kalma nedenleri; konut kaybı, işsizlik, göç, ekonomik sorunlar, hastalık, sistem karşıtlığı ve özgürlük olarak belirtilmiştir (Bölükbaşı, 2012: 103). Yoğun göç almasının da etkisiyle mülteci konumunda ki evsizlerin fazla olduğu da belirtilmektedir. Almanya'da sosyal güvenlik sistemi sosyal sigortalar, sosyal yardımlar ve sosyal hizmete dayanmaktadır (Tomanbay, vd., 1991: 25).

Almanya’da evsiz sayısı 2014 yılında 335.000 olarak ifade edilmiştir. 2016 yılında ise evsiz sayısı artış göstererek 420.000’e yükselmiştir. Ancak mültecilerin de dahil edilmesiyle 2016 yılında 700-800 bin evsiz birey olduğu tahmin edilmiştir (Homeless World Cup, 2021; FEANTSA, 2017: 1). Almanya’da evsiz sayısını belirleyebilmek adına 2018 yılında tüm belediyeleri kapsayan bir araştırma yapılmış ve yaklaşık 337.000 kişinin bir konuta erişiminin olmadığı görülmüştür. Ancak bu sayı mültecileri dâhil etmeden, sosyal yardımlardan faydalanan, sokakta ya da sığınma evlerinde kalan kişileri daha çok kapsamıştır (Busch-Geertsema, Henke & Steffen, 2020: 83). Sayı farklılaşmakla birlikte en son hükümet tarafından temmuz ayında evsiz sayısının 260 bin civarında olduğu tespit edilmiştir (BAG W, 2022). Federal Evsizlere Yardım Derneği olan BAG W, hem yerel hem de merkezi hükümetle iş birliği içerisinde evsizlikle mücadele de çalışmalar yapan kar amacı gütmeyen bir kurumdur. Evsizlere yönelik çalışmalar merkezi yönetim düzeyinde Federal Çalışma ve Sosyal İşler Bakanlığı’ndaki bir birim tarafından yapılmaktadır (FEANTSA, 2017: 2). Almanya’da genel olarak acil barınaklar ve danışma merkezleri, sokak sosyal yardımı, geçici veya kalıcı konutlar ve gündüz bakım merkezleri şeklinde evsizlere yönelik hizmetler sunulmaktadır. Kâr amacı gütmeyen kuruluşlar ve özel kurumlar aracılığıyla, uzun ve orta süreli konaklamalar için, yurt veya pansiyon gibi barınma hizmetleri de sağlanmaktadır. Evsiz bireylerin topluma uyumunun sağlanması için çeşitli hizmetlerin oluşturulması sosyal dışlanmayla karşı karşıya gelmesinin önlenmesi, istihdam olanaklarının geliştirilmesi, engelli, yaşlı ve risk altındaki bireylere yardım gibi hizmetler evsizlere yönelik uygulamalardır (Akyıldız, 2020: 96).

b) İngiltere’de Evsizlik Uygulamaları

İngiltere Avrupa ülkeleri arasında evsizlikle mücadelede önemli adımlar ortaya koymaya çalışan başat ülkeler arasındadır. 1990’lı yıllarda İngiltere’de mevcut hükümet ve diğer partiler evsizlik sorununu yönetim anlayışı çerçevesinde ele almışlardır. Bu durumda hükümetler yasa yapıcı ve kural koyucu niteliğiyle evsizlerle ilgili yürütme görevini üstlenmiş, uygulamada ise yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşlarının çalışmaları ön plana çıkmıştır. Ancak yerel yönetimlerin kaynaklarının yetersizliği ve STK’ların hükümet programlarıyla çatışmasından kaynaklı evsizlik riski sürekli artan bir sorun olmuştur (Ling, 2000:88-95). 2009-2010 ve 2013-2014 yıllarında İngiltere’de kayıt altına alınan resmi rakamlara göre evsiz bireylerin sayısı 12.000 olarak artış göstermiş ve toplam rakam 52.000 olarak tespit edilmiştir.

Evsizliğin nedeni olarak ise çeşitli vergi artışları ve konut desteği kesintileri olarak belirtilmiştir (Butler, 2015). Ancak 2021 yılında yapılan bir araştırmaya göre 126.000'i çocuk olmak üzere 274.000'den fazla insanın evsiz olduğu ve herhangi bir gece sokakta ve geçici barınma yerlerinde kalan 2.700 kişinin olduğu açıklanmıştır. Pandemi ile artan bir evsiz nüfusunun olacağı da tahmin edilmektedir (Shelter, 2021).

İngiltere'de evsizlere yönelik politika geliştirme ve yürütme görevi Konut Topluluklar ve Yerel Yönetimler Bakanlığı'na aittir. Hükümetin sosyal yasalarında evsizlik kişinin kalacak yerin olmaması ya da yaşadığı yerin insan hayatına uygun bir yer olmaması durumu olarak tanımlanmıştır. İlgili bakanlık evsizlik riski altında olan bireylere öncelikle insanların evsiz kalmasının önüne geçmek için önleyici çalışmalara ağırlık vermektedir. Öte yandan evsiz olanlara da hızla müdahale ederek, evsizlikten çıkmalarını sağlayan istikrarlı ve kalıcı konaklama birimine geçmek için uzun süreçli uygulamalar sunmaktadır. Yerel yönetimler aracılığıyla da insanları evsizlik riskine karşı korumak amacıyla evsizlik sigortası sağlanmakta ve yasa kapsamında olan evsizlere geçici kalacak yer temin edilmektedir (Shelter, 2022). Bu ülkede sosyal hizmetlerin genel olarak temel hedefi sosyal sorununun oluşmasını engellemek amacıyla koruyucu ve önleyici hizmetleri yaygın hale getirmektir (Teixeira, 2017:86-90). Bununla birlikte hükümet tarafından insanları evsizliğe karşı korumak için sıklıkla yerel yönetimlere hibeler verilmektedir. Evsizlere yapılan bu desteklerle kira borçlarının ödenmesi ya da yaşayabilecekleri bir yer bulmalarına yardımcı olunmaktadır (Gov.uk, 2022).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

YÖNTEM ve GEREKÇE

4.1. Araştırmanın Yöntemi

Evsiz bireylere sunulan hizmetlerin yaşam kalitesi, sosyal destek algısı üzerinde etkisinin olup olmadığını incelemek amacıyla yapılan bu araştırma da, karma araştırma yöntemi kullanılmıştır. Karma yöntem, bir çalışmada nitel ve nicel araştırmaların ve verilerinin bütünleştirilmesini gerektiren ve araştırma problemini anlamak için tüm olasılıklardan yararlanıp çoklu veri biçimleri elde edilen bir araştırma yöntemidir. Araştırmacı yalnızca nicel ya da nitel veri kullanmaktansa farklı veri türlerini toplamının, bir araştırma probleminin tam olarak anlaşılmasına daha iyi katkıda bulunacağı düşüncesinden hareketle çalışmasını yapılandırır (Creswell, 2017:14-19). Her iki yöntemin kullanılmasıyla verilerin birbirlerini destekleyip desteklemediği test edilir ve zenginleştirilmiş bir veri bütünü ortaya çıkar (Gürbüz ve Şahin, 2018: 105). Nicel araştırmaların temelinde olaylar veya olgular arasındaki ilişkileri anlamak için, çalışma sayısal ve istatistiksel verilerle sınılandıktan sonra nesnelleştirme amacı taşımaktadır. Nitel araştırmanın temelinde ise, hem kompleks ve değişken bir doğası bulunan bireyin davranışları hem de bireyin içinde bulunduğu sosyal ortamın gözetilmesi oldukça önemlidir. Karma yöntem araştırmalarında ise her iki yaklaşımı kapsayan çoğulcu ve uygulama odaklı perspektif hâkimdir (Karataş, 2015: 62-63). Öte yandan karma yöntem her iki yaklaşımın bir alternatifi olmamakla birlikte aksine nitel ve nicel yöntemi kapsayan ve araştırmacıya ‘tümevarımcı’ ve ‘tümdengelimci’, nesnel ve öznel olarak çoklu düşünmesini de sağlamaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2013: 354). Bunun yanı sıra karma yöntem uygulama süreci çok yaklaşımlı desenleri içermektedir. Bu doğrultuda araştırma da nitel ve nicel verilerin toplanmasının, karşılaştırılmasının ve analiz edilmesinin eş zamanlı olarak yürütüldüğü yakınsayan/birleştirilmiş/eş zamanlı karma yöntem deseni kullanılmıştır (Teddlie & Tashakkori, 2020: 182). Araştırmacı eş zamanlı desende, her iki veri türünü genellikle aynı zaman diliminde toplamakta, verileri ayrı ayrı analiz ederek ve sonrasında elde ettiği bu bilgileri genel sonuçları tartışırken bütünleştirmektedir (Creswell, 2017: 219).

Araştırma da evsizlik olgusunun tüm boyutlarıyla evsizler ve kurum çalışanları açısından nasıl değerlendirildiği ve evsizlere sunulan hizmetlerin yaşam kalitesi ve

sosyal destek düzeyine ne derece etkilediği eş zamanlı desen kullanılarak ele alınması, araştırmamızın amacı çerçevesinde gereksinim duyulan bütüncül bir kavrayışı, çoğulcu yaklaşımı, uygulama odaklı süreci zenginleştireceği düşünülerek tercih edilmiştir.

Araştırmanın nicel kısmında, mevcut durumu var olduğu şekli ile göstermeyi hedef alan, deneyim, ilgi, tutum, algı vb. özelliklerinin belirlenmeye çalışıldığı tarama modellerinden olan ilişkisel-tanımlayıcı desen kullanılmıştır. Tarama modelleri geçmişte ve hala var olan bir durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan ve genelleme amacı gütmeyen bir araştırma yaklaşımıdır. Araştırmaya konu olan olay, birey ya da nesne kendi koşulları içinde ve olduğu gibi tanımlanmaya çalışılır. Önemli olan onu uygun bir şekilde gözlemleyip betimlemeyi bilmektir (Karasar, 2009). Araştırmanın nitel boyutunda evsizler hakkında derinlikli bilgi elde etme fırsatı veren fenomenolojik-yorumlayıcı yöntem kullanılmıştır. Dolayısıyla fenomenoloji yöntemi ve ilişkisel-tanımlayıcı modelin kullanılmasının sebebi birbiriyle olan uyumu olmuştur. Bu bakımdan iki farklı epistemolojik geleneği temsil eden pozitivist ve hermenötik yaklaşımların tezde karma bir biçimde kullanılması, evsizlik konusunun çok boyutluluğunun, yani bireysel, toplumsal ve kurumsal bağlamda çeşitli yönlerini açıklamaya yardımcı olacağı düşünülmektedir.

4.2. Evren ve Örneklem

Bu araştırma da nicel ve nitel veri toplama teknikleri bir arada kullanılmıştır. Bursa ili evsizlerin yoğun olarak yaşadığı kentlerden biri olması nedeniyle çalışma sahası olarak seçilmiştir. Araştırmanın evreni, Türkiye'deki evsizler ve evsizlere yönelik sosyal hizmet çalışmaları yapan kurumlardır. Örneklem ise, Bursa il merkezinde yaşayan evsizler ve evsizlik sorununun çözümüne yönelik faaliyet gösteren kurum ve kuruluşlardır.

Örneklem seçiminde olasılıklı olmayan örnekleme yöntemlerinden nicel boyutta kartopu örnekleme, nitel boyutta ise amaçlı örnekleme teknikleri kullanılmıştır. Kartopu örnekleme deneklerin izlenmesinin ve ulaşılmasının zor olduğu durumlarda araştırmacının başvurduğu bir örnekleme tekniğidir. Esas olan araştırmacının görüştüğü kişilerden bazılarını kaynak kişi olarak düşünüp bir sonraki kişiye bu sayede ulaşmasına olanak sunmasıdır. Bundan dolayı nicel boyutta kartopu örnekleme tercih

edilerek özellikle sokakta yaşayan iletişim kurulması zor olan ancak samimi ilişkilerle güven ağı oluşturulan kendisini ifade edebilen evsizler üzerinden başka evsizlerle temas kurulmuştur. Daha sonra aynı süreçte saha çalışması boyunca özellikle konukevinde uzun bir süre evsizlerle güven telkin eden uzunca birliktelikler gerçekleştirilmiştir bu durum kabul görmemizi sağlamıştır. Bundan dolayı pek çoğu *'hocayla gidin görüşün rahatlayın'* diyerek referans vermeleri hem nitel hem de nicel verilerin toplanmasında katkısı olmuştur. Bu şekilde 236 evsiz bireyden veri toplanmıştır. Nitel boyutunda ise amaçlı örnekleme tekniği ile belirlenmiş olan araştırmanın amacına uygun olarak Bursa il merkezinde evsizlere hizmet sunan kurum ve kuruluşlar, bu kurumlarda görev yapan uzman ve yetkili 8 kişiyle ve hizmet alan 30 evsiz bireyle görüşme sağlanmıştır. Bursa il merkezinde saha çalışması boyunca akıl ve ruh sağlığı yerinde olmayan, iletişim zorluğu yaşayan engelli veya yaşlı evsiz bireyler örnekleme dahil edilmemiştir. Nitekim amaçsal örnekleme tekniğinde araştırmacı araştırma sorularına cevap bulabileceği düşündüğü bireylerden veri toplar ve bunu daha önceden karar verir (Coşkun, vd., 2015: 142). Karma araştırma yönteminde toplanan nitel veriler nicel verilere kıyasla daha küçük olduğu belirtilir. Bunun sebebinin ise küçük bir örneklem ile konuya dair bilgiyi edinmek ve nitel örneklemden kapsamlı bilgi edinmek amaçlanır. Dolayısıyla nitel boyutta kurum çalışanlarından ve evsizlerin kendisinden evsizlik olgusuna dair bilgi edinilmiş ve bu bilgiler nicel araştırma da anlamlı istatistiksel ölçeklerin kullanılması için geniş bir örneklem ihtiyacı duyulmuştur. Bu şekilde her biri araştırmaya önemli katkı sağlamaktadır. Böylelikle genellikle karma araştırma desenini kullanan araştırmacılar, katılımcılarını daha geniş bir örneklemin kullanıldığı nicel araştırma boyutuna dahil eder (Creswell, 2017: 222).

4.3. Araştırma Verilerinin Toplanması

Araştırma da öncelikle ilk olarak Bursa örnekleminde evsizlere hizmet sunan kurumlar tespit edilmiştir. Sonrasında bu kurumların hizmetinden ne kadar evsiz bireyin faydalandığı, hizmetlerin kapsamı ve kentin evsiz potansiyeline ilişkin kurum yetkilileriyle telefon görüşmesi sağlanmıştır. Araştırmacı tarafından ilgili tüm kişilere çalışmanın amacı ve kapsamı hakkında bilgilendirme yapılmıştır. Araştırma da evsiz bireylere uygulanacak ölçek ve yarı yapılandırılmış görüşme formları ve ilgili kurumlarda uygulanacak olan yarı yapılandırılmış görüşme formunun

uygulanabilmesi adına İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Etik Kurul Başkanlığı'ndan 30.04.2021 tarihinde (Ek-1) çalışmanın etik açıdan uygun bulunduğu onayı alınmıştır. Araştırmanın yürütüleceği kurumlardan Bursa Büyükşehir Belediyesi Sosyal Hizmetler Dairesi Başkanlığı'ndan 10.09.2021 tarihinde görüşmelerin yapılabileceğine dair izin alınmıştır. Aynı süreçte Bursa'da evsizlere doğrudan hizmet sunan Dilruba Evleri Yardımlaşma Derneği'nden de izin alınmıştır.

Araştırmaya başlamadan önce bu kurumlarda 21 Ağustos-1 Eylül 2021 tarihleri arasında evsiz bireylere uygulanacak olan soruların geliştirilmesi ve muhtemel hatalardan da kaçınmak amacıyla 20 kişiye ön pilot uygulaması yapılarak sorulara son hali verilmiştir. Aynı tarihlerde Bursa'da evsizlere barınma hizmeti sunan Sakarya Mahallesi Muhtarı çalışma kapsamında görüşme yapılabileceği de uygun görülmüştür. Bu süreçte özellikle Covid-19 salgını nedeniyle araştırmanın yapılacağı bu kurumlarda birtakım kısıtlamaların olması saha çalışmasının başlangıcını geciktirmiştir. Buna rağmen ilk başta 2021 Eylül-Kasım ayları arasında BBB Ürünlü Erkek Konukevi ve Dilruba Konukevi'nde evsizlerle nasıl temas kurulabileceği, ne tür evsizlerin olduğu, iletişim kurulabilecek evsizlerin tespiti ve güven bağı kurma yöntemleri belirlemek amacıyla her gün en az 6 saat bu kurumlarda vakit geçirilmiş ve gözlemler yapılmıştır. Bir samimiyet ve güven kurulduktan sonra verilerin toplanabileceği kararlaştırılmıştır.

Bu araştırmanın saha çalışması Kasım 2021 tarihinde başlamış 30 Haziran 2022 tarihinde verilerin toplanmasına son verilmiştir. Dolayısıyla 8 aylık süre de gece gündüz saha da bulunularak hem nitel boyutta görüşmeler yapılmış hem de nicel aşamada veriler toplanmıştır. Nicel boyutta ölçme araçları kullanılarak 236 evsiz bireyden veri elde edilmiş, nitel boyutta ise 30 evsiz birey ve 8 kurum yetkili ve uzman kişiyle derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Araştırmanın saha çalışmasında ilk olarak çalışmanın nitel boyutunda konukevinde kalan evsizlerle araştırmacı tarafından oluşturulan yarı yapılandırılmış soru formuyla derinlemesine görüşmelere başlanmıştır. Bu süreçte eş zamanlı olarak çalışmanın nicel aşamasında konukevine girişi yapılan her bir evsiz ile araştırma ölçme araçları kullanılarak veriler toplanmıştır. Saha çalışmasının nicel boyutunda hedeflenen evsiz sayısına ulaşmak adına özellikle yoğun giriş çıkışların olduğu Ürünlü Erkek Konukevi'nde 8 ay boyunca fiili olarak saat 10.00-20.00 arası bulunulmuş ve çoğunlukla yardımcı araştırmacıyla birlikte veriler toplanmıştır. Evsizlerin yoğun olarak kaldığı terminal, hastane acilleri, park, metruk binalar, cami avluları ve mezarlıklar özellikle gece saatlerinde defalarca ziyaret

edilmiş kendilerine yapılan yemek, çay gibi ikramlarla iletişim sağlanmış olmasına rağmen çoğu soru formunu doldurma noktasında çekimser kalmıştır. Terminalde kalan evsiz sayısı fazla olduğu için bu süreçte hafta da 2 gün araştırmacı terminale uğramış ve evsizlere yemek yardımıyla bulunan esnaflar aracılığıyla da gece boyunca evsizlerle görüşmeler yapılabilmektedir. Saha çalışmasında çoğu kez evsizlere ulaşabilmek için genellikle referans kişilerden destek alınmıştır. Aslında çok sayıda evsiz olmasına rağmen bir başkasına güven duymamaları ve tehdit olarak algılanmalarından dolayı görüşmek istemeyen çok sayıda evsiz olmuştur. Öte yandan okuma yazma bilmeyen 16 evsizle ikinci bir yardımcı araştırmacı aracılığıyla ölçme araçlarındaki sorular sözlü olarak iletilerek cevaplandırılmıştır. Bunun yanı sıra soruları algılama zorluğu yaşayan evsizlere sorular sık sık tekrarlanmış sağlıklı cevaplar alındıktan sonra soru formu doldurulmuştur. Bunlar araştırmacının zorlukları olarak ifade edilebilir. Uzun yıllar sokakta kalan bu bireyler akıl ve ruh sağlığı sorunları nedeniyle ya da alkol ve madde kullanımının etkisiyle sağlıklı bilgiler vermediği tespit edilmiş bundan dolayı sadece okuduğunu anlayabilen algısı açık evsizlerden veri toplanmıştır. Dolayısıyla çoğunlukla barınma merkezlerinde ve konukevinde kalan evsizlerden veriler elde edilmiştir.

4.4. Veri Toplama Araçları

Çalışma kapsamında nitel veriler yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak toplanmış nicel veriler ise, Dünya Sağlık Örgütü Yaşam Kalitesi Ölçeği-Kısa Formu ve Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği araçları kullanılarak toplanmıştır.

4.4.1. Nicel Veri Toplama Araçları

Evsiz bireylerin algılanan sosyal destek düzeyleri ile yaşam kaliteleri arasında anlamlı bir ilişkinin olup olmadığını elde etmek amacıyla Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği ve Dünya Sağlık Örgütü Yaşam Kalitesi Ölçeği-Kısa Formu aracılığıyla veriler elde edilmiştir.

4.4.1.1. Dünya Sağlık Örgütü Yaşam Kalitesi Ölçeği-Kısa Formu

Evsiz bireylerin yaşam kalitesini belirlemek için kullanılmış olan Dünya Sağlık Örgütü Yaşam Kalitesi Ölçeği Türkçe Sürümü'nün hakkı DSÖ WHOQOL Türkiye

merkezi tarafından korunmaktadır. Dolayısıyla araştırmaya başlamadan önce 30 Haziran 2021 tarihinde ölçeğin kullanım izni (Ek-7) alınmıştır. Ölçek Dünya Sağlık Örgütü tarafından geliştirilmiş, Türkçeye uyarlanması, geçerlik ve güvenilirliği ise Eser ve arkadaşları tarafından yapılmıştır (Eser ve ark. 1999). Orijinal biçimi 26 maddeden oluşan ölçek, Türkçe formuna ulusal alanda eklenmiş ve 27 maddeden oluşmuştur. Likert tipi yanıtlardan oluşan ölçek fiziksel (7 madde), psikolojik (6 madde), sosyal (3 madde), çevre (8 madde) alanlarını içermektedir. Türkiye sürümüne eklenen 27. soru ise sosyal baskıyı ölçmektedir.

Bu çalışma da ulusal alanında bulunduğu 27 soruluk form kullanılmıştır. Ölçek evsizlerin fiziksel, ruhsal, sosyal ve çevresel olarak kendisini nasıl değerlendirdiğini belirlemek amacıyla tercih edilmiştir. Ölçeğin fiziksel alanında; günlük uğraşları yürütebilme, günlük yaşamı devam ettirme canlılık ve bitkinlik, bedensel hareketlilik, uyku ve dinlenme ve çalışabilme durumu incelenir. Ruhsal alanda; yaşamaya dair duygular, dikkat durumu, bedensel görünüş, benlik saygısı, kendisine karşı saygı ve kabul durumu, olumlu ve olumsuz duygular ve maneviyat/inanç/anlam arayışı incelenir. Çevre alanı; fiziksel çevre ve güvenlik, maddi kaynaklar, sosyal yardım, ulaşım ve sağlık hizmetleri, bilgiye ulaşılabilirlik, boş zamanları değerlendirme fırsatları ve yaşanan yerin koşulları incelenir. Sosyal alanda ise; aile dışı kişilerle ilişkiler, sosyal destek ve cinsel yaşam incelenir (Ek-4).

4.4.1.2. Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği

Evsiz bireylerin sosyal destek durumunu incelemek amacıyla bu ölçek kullanılmıştır. ABD’de Zimet ve arkadaşları tarafından 1988 yılında geliştirilmiş olan Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği, Eker ve Arkar tarafından 1995 yılında Türkçe’ye ilk uyarlanması gerçekleştirilmiştir (Eker ve Arkar, 1995). 2001 yılında ise madde sayısında değişikliğe gidilmeden sorularda daha açıklayıcı düzeltmeler yapılarak ölçek yeniden geçerlik ve güvenilirlik açısından test edilmiştir (Eker ve ark. 2001).

12 sorudan oluşan bu ölçek aile, arkadaş ve özel bir insan şeklinde üç alt boyutu vardır. Aile boyutu 3,4,8 ve 11. maddeleriyle, arkadaş boyutu 6,7,9 ve 12. maddelerle özel bir insan boyutu ise 1,2,5 ve 10. Maddeler ile değerlendirilmektedir. Ölçek, ‘kesinlikle hayır’ ile ‘kesinlikle evet’ şeklinde yedili likert tipi bir ölçektir. Her bir alt boyuttaki dört maddenin puanlarının toplanması ile alt ölçek puanı elde edilir ve toplam puan ise

bütün alt ölçek puanlarının toplanmasıyla elde edilmektedir. Bu şekilde toplam alınan puan yüksek olduğunda algılanan sosyal desteğin yüksek olduğu anlaşılır. Kısa, anlaşılabilir ve pratik bir ölçme aracı olan ÇBASDÖ'nin iç tutarlılık katsayısı Cronbach's alfa değerleri 2001 yılı çalışmasında incelenen tüm örneklem için toplam, aile, arkadaş ve özel bir insan boyutları için sırasıyla 0,89, 0,85, 0,88 ve 0,92 düzeyinde verilmiştir. Ölçeğin geçerlik analizinde faktör durumunun güçlü bir şekilde ilgili boyut altında dağıldığı, benzer ölçeklerle korelasyon gösterdiği de belirtilmiştir (Eker ve ark, 2001).

4.4.2. Nitel Veri Toplama Araçları

Nitel araştırma verileri, araştırmacı tarafından geliştirilen ve açık uçlu sorulardan oluşan yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak elde edilmiştir. Araştırmanın nitel aşamasında iki kısımda veriler toplanmıştır. İlk olarak evsiz bireylere hizmet sunan kurum ve kuruluşlarda çalışan yetkili ve uzmanlardan veri toplamak amacıyla 'Evsizlere Yönelik Hizmet Sunan Kurum Çalışanlarına Yönelik Yarı Yapılandırılmış Soru Formu' oluşturulmuştur. Sonrasında araştırmacı tarafından konu ile alakalı literatür okuması ve uzman görüşleri alındıktan sonra 'Evsiz Bireylere Yönelik Yarı Yapılandırılmış Soru Formu' oluşturulmuştur. Her iki soru formu ön pilot uygulaması ve danışman hocaların da desteğiyle son hali oluşturularak tablo 4.1 ve 4.2'deki katılımcılarla derinlemesine görüşmeler yapılmıştır.

Tablo 4.1: Evsiz Bireylerin Sosyodemografik Bilgileri¹⁵

Kod	Yaş	Doğum Yeri	Medeni Durum	Eğitim	Evsizlik Süresi
KE-1	74	Düzce	Bekar	Lise	36 ay üzeri
KE-2	53	Muş	Bekar	İlkokul	0-12 ay
KE-3	56	Kars	Evli	Ortaokul	13-36 ay
KE-4	45	Sinop	Evli	Lise	0-12 ay
KE-5	42	Bursa	Bekar	İlkokul	0-12 ay
KE-6	56	Erzurum	Boşanmış	Lise	36 ay üzeri
KE-7	55	İstanbul	Boşanmış	Lise	36 ay üzeri
KE-8	36	İzmir	Bekar	Ortaokul	36 ay üzeri
KE-9	29	Bursa	Bekar	Lise	36 ay üzeri
KE-10	57	Bursa	Boşanmış	Ortaokul	13-36 ay
KE-11	54	Kars	Evli	İlkokul	36 ay üzeri
KE-12	57	Ankara	Boşanmış	İlkokul	36 ay üzeri
KE-13	56	Bursa	Evli	Ortaokul	0-12 ay
KE-14	25	Diyarbakır	Bekar	Lise	36 ay üzeri
KE-15	58	Ankara	Boşanmış	Lise	13-36 ay
KE-16	69	Bulgaristan	Boşanmış	İlkokul	36 ay üzeri
KE-17	61	Bursa	Evli	İlkokul	13-36 ay
KE-18	59	Sinop	Boşanmış	İlkokul	13-36 ay
KE-19	74	Artvin	Boşanmış	İlkokul	36 ay üzeri
KE-20	33	Bursa	Boşanmış	Lise	36 ay üzeri
KE-21	54	Bursa	Boşanmış	Lise	13-36 ay
KE-22	42	Muş	Bekar	İlkokul	36 ay üzeri
KE-23	42	Kayseri	Bekar	Üniversite	13-36 ay
KE-24	50	Almanya	Boşanmış	Lise	36 ay üzeri
KE-25	57	Karabük	Boşanmış	Ortaokul	13-36 ay
KE-26	35	Van	Bekar	Üniversite	13-36 ay
KE-27	56	Muş	Boşanmış	İlkokul	36 ay üzeri
KE-28	36	Almanya	Bekar	Lise	36 ay üzeri
KE-29	35	Gaziantep	Bekar	Ortaokul	0-12 ay
KE-30	39	Bursa	Evli	Ortaokul	0-12 ay

¹⁵ “KE” *Katılımcı Evsiz* kısaltılması olarak ifade edilmiştir. Bulgularda da bu kodlar kullanılacaktır.

Tablo 4.1’de görüşme yapılan evsizlerde; 20-40 yaş aralığında 8 kişi, 41-60 yaş aralığında 18 kişi, 61 ve üstü yaşta ise 4 kişi vardır. Eğitim durumları; ilk-ortaokul 16 kişi, lise 12 kişi, üniversite düzeyinde ise 2 kişi. Doğum yeri Türkiye’nin her bölgesinden kişilerden oluşmakta. Medeni durumları ise 6 kişinin evli olduğu 24 kişinin de boşanmış-bekar bireylerden meydana geldiği görülmektedir.

Evsiz Bireylere Yönelik Yarı Yapılandırılmış Soru Formu’nda (Ek-1), toplamda 32 soru vardır ve 3 bölüme ayrılarak sorular sorulmuştur. İlk bölümde evsizlerin yaş, medeni durum, eğitim durumu, meslek, hane halkı toplam sayısı, sosyal güvence, sağlık sorunu, madde ve alkol bağımlılığı, cezaevi süreci, ne kadar süredir evsiz olduğu, kaldığı mekanlar gibi bilgileri elde etmeye yönelik sorular içermiştir. İkinci bölümde evsizlik süreci, ev ve evsizliğe atfedilen anlam, aile ilişkileri, evsizliğin nedeni, yaşanan zorluklar ve sorunlar, sosyal destek durumu, hayata dair beklentiler gibi konuları içeren bir sorular yer almaktadır. Üçüncü bölümde ise, ne tür hizmetlerin sağlandığı, sunulan hizmetlerin hayatında nasıl bir etkisi olduğu, bu süreçten kurtulmak için kendisine sunulması istenilen hizmetler ya da desteklerin neler olduğuna dair soruları içermektedir.

Tablo 4.2: Evsizlere Hizmet Sunan Kurum Çalışanları Bilgileri¹⁶

Kod	Cinsiyet	Yaş	Medeni Durum	Eğitim Seviyesi	Kurum	Görev	Çalışma Süresi
KK1	Erkek	50	Evli	Lise	BBB Ürnlü Erkek Konukevi	Yönetici	3 yıl
KK2	Kadın	50	Boşanmış	Üniversite	BBB Ürnlü Erkek Konukevi	Sosyal Çalışmacı	2 yıl
KK3	Erkek	52	Evli	Üniversite	BBB Sosyal Hizmet	Şube Müdürü	5 yıl üzeri
KK4	Erkek	53	Evli	Üniversite	BBB Sosyal Hizmet	Daire Başkanı	5 yıl üzeri
KM5	Erkek	67	Evli	Üniversite	Sakarya Mahallesi	Muhtar	12 yıl
KD6	Kadın	49	Evli	İlkokul	Dilruba Evleri Yardımlaşma Derneği	Başkan	15 yıl
KD7	Kadın	43	Evli	Üniversite	Dilruba Evleri Yardımlaşma Derneği	Yönetici	7 Yıl
KE8	Erkek	48	Evli	Lise	Terminal Esnaf	Patron	30 Yıl

Yukarıda belirtilen katılımcılarla derinlemesine mülakat yoluyla araştırmacı tarafından oluşturulan soru formu kullanılarak veriler toplanmıştır. Evsizlere Yönelik Hizmet Sunan Kurum Çalışanlarına Yönelik Yarı Yapılandırılmış Soru Formu (Ek-2), 4 kategoride 30 soru şeklinde hazırlanmıştır. İlk kısımda katılımcıların sosyodemografik bilgileri; cinsiyet, yaş, eğitim durumu, medeni durum, görevi ve çalışma süresi. İkinci kısımda kuruma ait genel bilgileri; evsiz bireylere kaç yıldır hizmet sunulduğu, kurumda çalışan sayısı, çalışanların görevi, hizmetlerden faydalanma şartları, kurum kaynakları. Üçüncü kısımda evsizlik olgusu ve algısına dair bilgileri; evsiz kimdir, evsizliğin nedenselliği, evsizlerin güçlü yönleri, evsizlerin yaşadığı sorun ve zorluklar, toplumun evsizlere bakışı. Dördüncü kısımda ise evsizlere yönelik hizmetler/destekler/yardımlara dair bilgileri; evsizlere ne tür hizmetlerin

¹⁶ Katılımcılar için oluşturulan kodların açılımı şu şekildedir; ‘KK’ Katılımcı Konukevi, ‘KM’ Katılımcı Muhtar, ‘KD’ Katılımcı Dernek, ‘KE’ Katılımcı Esnaf. Bu kodlar metin içerisinde bu açılımlar dikkate alınarak kullanılmıştır.

sunulduğu, mevcut evsiz yasaları ve politikaları, sunulan hizmetlerin evsizlerin hayatına katkısı, evsizlere yönelik kalıcı ve sürdürülebilir uygulamalar, hizmetlere ilişkin hedefler ve projeleri şeklindeki bilgileri içeren sorular yer almaktadır.

4.5. Verilerin Analizi

Araştırma da nicel ve nitel verilerin analizi ayrı ayrı yapılmıştır. Nitekim karma yöntem araştırmasında veri analizi Creswell ve Plano Clark (2015: 217-218)'ın da belirttiği gibi “*nitel veriyi nitel yöntemleri, nicel veriyi de nicel yöntemleri kullanarak ayrı ayrı analiz etmeyi içerir. Veri analizi ayrıca nicel ve nitel verileri ve bulguları harmanlayan teknikleri kullanmayı ve bu iki veri türünü birlikte analiz etmeyi gerektirir*”.

4.5.1. Nicel Verilerin Analizi

Veri toplama işleminin sonlandırılmasını ardından verilerin SPSS Paket Programına girişi yapılmıştır. Analizlere başlamadan önce verilerin kontrolleri yapılmış ve sonrasında analizlere başlanmıştır. Öncelikle katılımcıların tanımlayıcı özelliklerinin betimsel olarak ortaya konulabilmesi için betimleyici istatistiklere yer verilmiştir. Sonrasında katılımcıların algılanan sosyal destek düzeylerini ve yaşam kalitelerini değerlendirmek üzere betimleyici istatistikler ve hipotez testlerine yer verilmiştir. Yapılan tüm analizlerde anlamlılık düzeyi $p < .05$ olarak belirlenmiştir.

Tablo 4.3: Ölçeklerin Normallik Dağılımı Analizi

	Kolmogorov Smirnov			Shapiro-Wilk			Skewness (Çarpıklık)	Kurtosis (Basıklık)
	Statistic	df	p	Statistic	df	p		
DSÖYKÖ	.039	235	.200	.995	235	.044	.081	-.086
Genel Sağlık	.130	235	.000	.954	235	.000	.184	-.441
Fiziksel Sağlık	.088	235	.000	.982	235	.005	-.279	-.377
Psikolojik Sağlık	.085	235	.000	.983	235	.008	-.151	-.571
Sosyal İlişkiler	.106	235	.000	.967	235	.000	.461	.284
Çevre	.080	235	.001	.989	235	.042	.151	-.257
ÇBASDÖ	.098	235	.000	.939	235	.000	.725	-.141
Aile	.181	235	.000	.845	235	.000	.867	-.442
Arkadaş	.160	235	.000	.901	235	.000	.566	-.926
Özel Bir İnsan	.212	235	.000	.790	235	.000	1.178	.184

Araştırmada kullanılan Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği ve Dünya Sağlık Örgütü Yaşam Kalitesi Ölçeği puanlarına yönelik normallik dağılımı Kolmogorov Smirnov Testi ve Shapiro-Wilk Testi ile değerlendirildiğinde, tüm ölçeklerde toplam puanlarının ve alt ölçek puanlarının normal dağılım göstermediği bulunmuştur ($p < .05$). Ancak ölçekten alınan puanlar normal dağılım göstermemesine rağmen normal dağılımın diğer varsayımları olan basıklık ve çarpıklık değerlerinin çoklu normallik dağılımı için gereken asgari değer aralığında (± 1.96) olması (Ho, 2014) ve örneklem hacminin 30-40 üzerinde olması (Field, 2018; Ghasemi ve Zahediasl, 2012: 286-289) nedeniyle Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği ve Dünya Sağlık Örgütü Yaşam Kalitesi Ölçeği puanlarının normal dağılım gösterdiği kabul edilmiştir (Tablo 4.3). Bu bağlamda veri seti yapısının çoklu normal dağılım değerlerinin parametrik çözümler için uygun olduğu söylenebilir.

İki ölçekten alınan verilerin birbirleri ile ilişkisinin ortaya konması için Pearson Korelasyon Testi/Spearman's Korelasyon Testi; ikiden fazla grupların (yaş, medeni durum, eğitim durumu vb.) sürekli verilerden aldıkları puan ortalamalarının karşılaştırılmasında One Way Anova Testi kullanılmıştır. One Way Anova Testi sonrası anlamlı farklılıkların hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek üzere varyansların homojen olduğu alt boyutlarda Bonferroni çoklu karşılaştırma teknikleri, varyansların homojen dağılmadığı alt boyutlarda ise Tamhane's T2 çoklu karşılaştırma teknikleri kullanılmıştır.

4.5.2. Nitel Verilerin Analizi

Araştırmanın saha çalışmasında elde edilen nitel verilerin analizinde fenomenolojik analiz yöntemi kullanılmıştır. Bireylerin bir konuya veya duruma ilişkin deneyimlerini ya da yaşamış olduklarını inceleyen fenomenolojik yöntem, veri toplarken katılımcıların özellikle evsizlik deneyimini hikaye etmelerinden dolayı yararlanılmıştır. Fenomenolojik çözümleme tekniğinde genellikle fenomen ile ilgili bir deneyime sahip olan kişilerden veri toplanır ve bütün bireylerin tecrübelerinin özünü tanımlayan betimsel bir analiz ortaya koyar (Creswell, 2016:70-80). Yani bu bireylerin neyi, nasıl, tecrübe ettiklerini ele alır. Fenomenolojik araştırma da derinlemesine görüşme, odak grup, katılımlı gözlem, doküman analizi teknikleri kullanılır (Creswell, 2017: 190).

Bu araştırma da derinlemesine mülakat ve katılımlı gözlem teknikleri kullanılarak veriler elde edilmiştir. Evsizlere hizmet sunan kurumlarda yetkili ve uzmanlarla ve evsiz bireylerle yazılı ve sözlü onayları alındıktan sonra yapılan görüşmeler ses kaydına alınmıştır. Her iki katılımcı grubuyla yapılan görüşmelerde toplamda 2090 dakikalık ses kaydı ile 235 sayfalık deşifreye erişilmiştir. Nitel araştırma sürecinde sırasıyla verilerin hazırlanması ve organize edilmesi, kodlanma ve not alma, kategoriler ve temalar oluşturma ve sonrasında verileri bulgular veya tartışma halinde sunmayı içermektedir. Bu süreç takip edilerek her katılımcı ile yapılan görüşmelerin tamamı Word ortamına aktarılmış sonrasında araştırmacı tarafından defalarca okunarak daha önce oluşturulan soru formu ile ilişkilendirilmiş şekilde ortak kategoriler oluşturulmuştur. Ortaya çıkan temalar/kategoriler üzerinden alt temalar elde edilmiş ve kodlar oluşturularak elde edilen bulgular sırayla anlamlandırılmış ve açıklanmıştır. Analiz sürecini bütünsel bir şekilde tamamlamak için araştırmacı saha çalışması boyunca gündüz saatlerinde evsizlere hizmet sunan kurumlarda bulunmuş, gece saatlerinde ise hastane acilleri, terminal, park ve köprü altlarına sıklıkla ziyaret etmiştir. Bu süreçte alkol ve maddenin etkisi veya başka risklerin çekincesiyle evsizlerle görüşmeler genellikle karşılıklı sohbet niteliğinde kısa süreli gerçekleşmiş ve araştırmacı bu görüşmeleri katılımlı gözlem notları olarak veri seti oluşturmuştur. Araştırmaya nitelik katacak olan gözlem notları çalışmanın bulgularına yansıtılmıştır.

BEŞİNCİ BÖLÜM

BULGULAR

5.1. Nicel Bulgular

Evsiz bireylerin algılanan sosyal destek durumunun yaşam kalitesi üzerine etkisinin değerlendirilmesi amacıyla gerçekleştirilen bu saha araştırmasının bulguları üç ana başlık altında sunulmuştur. Bulgular sırasıyla araştırmaya katılan bireylerin tanımlayıcı özelliklerini, katılımcıların sosyodemografik özelliklerine göre ölçek puanlarının karşılaştırılmasını, katılımcıların algılanan sosyal destek durumlarına göre yaşam kalitesi puanlarının karşılaştırılmasını içermektedir.

5.1.1. Katılımcıların Tanımlayıcı Özellikleri

Bu bölümde evsiz bireylerin sosyodemografik özelliklerine yer verilmiştir. Katılımcıların sosyodemografik özelliklerine ilişkin bulgular Tablo 5.1’de yer almaktadır.

Tablo 5.1: Katılımcıların Sosyodemografik Özellikleri

Değişkenler	Kategoriler	N	%
Yaş Grubu	20-44 yaş grubu	98	41.5
	45-64 yaş grubu	118	50.0
	65+ yaş grubu	20	8.5
Medeni Durum	Evli/Evli gibi yaşıyor	37	15.7
	Bekar	104	40.3
	Eşi vefat etmiş/Boşanmış	95	44.1
Eğitim Durumu	Hiç eğitim almadım	18	7.6
	İlk-Orta	154	65.3
	Lise ve Üniversite	64	27.1
Gelir Durumu	Geliri yok	135	57.2
	Ortalamanın altı	61	25.8
	Ortalamanın üstü	40	16.9
Evsizlik Süresi	0-12 ay	127	53.8
	13-36 ay	57	24.2
	36 ay üstü	52	22.0
Yaşadığı/Kaldığı Yer	Evsizler Konukevi	167	70.8
	Sokak	57	24.2
	Dernek	12	5.1
Sağlık Durumu	Fiziksel rahatsızlıklar	87	37.2
	Psikiyatrik rahatsızlıklar	48	20.5
	Fiziksel ve psikiyatrik hastalıklar	17	7.3
	Yok	82	35.0
Adli Durum	Evet	58	24.8
	Hayır	175	75.2

Katılımcıların %50'si 45-64 yaş aralığında, %41.5'i 20-44 yaş aralığında ve %8.5' 65 yaş ve üstü grupta yer almaktadır. Katılımcıların medeni durumlarına bakıldığında %44.1'inin eşi vefat etmiş/boşanmış olduğu, %40.3'ünün bekar olduğu ve %15.7'sinin evli olduğu görülmektedir. Katılımcıların %65.3'ü ilkokul-ortaokul mezunu, %27.1'i lise-üniversite mezunu ve %7.6'sı hiç eğitim almamıştır. Katılımcıların %57.2'sinin hiç geliri bulunmamakta; %25.8'inin ortalamanın altında, %16.9'unun ise ortalamanın

üstü düzeyde geliri bulunmaktadır. Katılımcıların %53.8'sinin evsiz kalma süresinin 0-12 ay arasında, %24.2'sinin 13-36 aya arasında, %22'sinin 36 ay ve üstü olduğu görülmektedir. Katılımcıların %70.8'i evsizler konukevinde, %5.1'i dernekte kalırken; %24.2'si sokakta yaşamaktadır. Katılımcıların %37.2'sinin yalnızca fiziksel rahatsızlığı olduğu, %20.5'inin yalnızca psikiyatrik rahatsızlığı olduğu görülürken; %7.3'ünün hem fiziksel hem psikiyatrik rahatsızlığı olduğu görülmektedir. Katılımcıların %24.8'inin sabıka kaydının olduğu, %75.2'sinin ise sabıka kaydının olmadığı bulunmuştur.

Tablo 5.2: Ölçeklerin Tanımlayıcı Özellikleri

	N	\bar{X}	SS	Min- Max	Cronbach α
DSÖYKÖ	236	74.28	14.71	40-120	.905
Genel Sağlık	236	5.05	1.84	2-10	.606
Fiziksel Sağlık	236	22.67	5.27	8-34	.833
Psikolojik Sağlık	236	18.09	4.20	8-29	.779
Sosyal İlişkiler	236	7.19	2.26	3-15	.601
Çevre	236	21.25	4.95	9-37	.768
ÇBASDÖ	236	31.64	15.21	12-78	.921
Aile	236	10.50	7.11	4-28	.904
Arkadaş	236	11.65	6.86	4-28	.912
Özel Bir İnsan	236	9.49	6.88	4-28	.915

Araştırmaya katılan bireylerin Dünya Sağlık Örgütü Yaşam Kalitesi Ölçeği toplam puan ortalaması 74.28 ± 14.71 , ölçekten alınan en düşük puan 40 iken en yüksek puan 120 olarak bulunmuştur. Ölçeğin “Genel Sağlık” alt boyutundan alınan puanların ortalaması 5.05 ± 1.84 , alınan en düşük puan 2, en yüksek puan 10; “Fiziksel Sağlık” alt boyutundan alınan puanların ortalaması 22.67 ± 5.27 , alınan en düşük puan 8, en yüksek puan 34; “Psikolojik Sağlık” alt boyutundan alınan puanların ortalaması 18.09 ± 4.20 , alınan en düşük puan 8, en yüksek puan 29; “Sosyal İlişkiler” alt boyutundan alınan puanların ortalaması 7.19 ± 2.26 , alınan en düşük puan 3, en yüksek

puan 15; “Çevre” alt boyutundan alınan puanların ortalaması 21.25 ± 4.95 , alınan en düşük puan 9, en yüksek puan 37 olarak bulunmuştur (Tablo 5.2).

Araştırmaya katılan bireylerin Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği toplam puan ortalaması 31.64 ± 15.21 , ölçekten alınan en düşük puan 12 iken en yüksek puan 78 olarak bulunmuştur. Ölçeğin “Aile” alt boyutundan alınan puanların ortalaması 10.50 ± 7.11 , alınan en düşük puan 4, en yüksek puan 28; “Arkadaş” alt boyutundan alınan puanların ortalaması 11.65 ± 6.86 , alınan en düşük puan 4, en yüksek puan 28; “Özel Bir İnsan” alt boyutundan alınan puanların ortalaması 9.49 ± 6.88 , alınan en düşük puan 4, en yüksek puan 28 olarak bulunmuştur.

5.1.2. Katılımcıların Sosyodemografik Özelliklerine Göre Dünya Sağlık Örgütü Yaşam Kalitesi Ölçeği Puanları

Bu bölümde çalışmaya katılan bireylerin sosyodemografik özelliklerine göre Dünya Sağlık Örgütü Yaşam Kalitesi Ölçeği puanlarına yer verilmiştir. Bu amaca ilişkin bulgular aşağıda yer almaktadır.

Tablo 5.3: Katılımcıların Sosyodemografik Özelliklerine Göre DSÖYKÖ Puanlarının Karşılaştırılması

Yaş Grupları	N	Genel Sağlık		Fiziksel Sağlık		Psikolojik Sağlık	
		$\bar{X} \pm SS$	[95% CI]	$\bar{X} \pm SS$	[95% CI]	$\bar{X} \pm SS$	[95% CI]
20-44 yaş	98	5.01± 1.97	[4.61, 5.39]	24.32 _a ± 4.99	[23.31, 25.33]	18.34± 4.42	[17.46, 19.23]
45-64 yaş	118	5.19± 1.73	[4.87, 5.50]	22.13 _b ± 4.93	[21.23, 23.03]	18.07± 4.06	[17.33, 18.81]
65+ yaş	20	4.55± 1.76	[3.73, 5.37]	17.90 _c ± 5.19	[15.47, 20.33]	16.95± 3.89	[15.12, 18.78]
		F=1.104 p=.333		F=15.202 p=.000		F=.920 p=.400	
Medeni Durum	N	$\bar{X} \pm SS$	[95% CI]	$\bar{X} \pm SS$	[95% CI]	$\bar{X} \pm SS$	[95% CI]
Evli/Evli gibi yaşıyor	37	4.92± 2.02	[4.25, 5.59]	23.08± 6.11	[21.04, 25.12]	18.59± 5.17	[16.87, 20.32]
Bekar	104	5.12± 1.76	[4.77, 5.46]	23.21± 5.08	[22.22, 24.21]	18.20± 4.03	[17.42, 18.97]
Eşi vefat etmiş/ Boşanmış	95	5.04± 1.86	[4.66, 5.42]	21.93± 5.10	[20.89, 22.96]	17.77± 3.98	[16.96, 18.58]
		F=.159 p=.853		F=1.613 p=.201		F=.580 p=.561	
Eğitim Durumu	N	$\bar{X} \pm SS$	[95% CI]	$\bar{X} \pm SS$	[95% CI]	$\bar{X} \pm SS$	[95% CI]
Hiç eğitim almadım	18	4.44± 1.54	[3.68, 5.21]	20.06 _a ± 4.65	[17.75, 22.37]	15.67 _a ± 3.43	[13.96, 17.37]
İlk-Orta	154	5.01± 1.82	[4.72, 5.30]	22.39 _a ± 5.26	[21.55, 23.23]	18.06 _b ± 4.07	[17.42, 18.71]
Lise ve Üniversite	64	5.33± 1.93	[4.85, 5.81]	24.08 _b ± 5.16	[22.79, 25.37]	18.83 _b ± 4.50	[17.70, 19.95]
		F=1.755 p=.175		F=4.863 p=.009		F=4.088 p=.018	

Tablo 5.3: Katılımcıların Sosyodemografik Özelliklerine Göre DSÖYKÖ Puanlarının Karşılaştırılması (Devamı)

Yaş grubu	N	Sosyal İlişkiler		Çevre		Toplam	
		$\bar{X}\pm SS$	[95% CI]	$\bar{X}\pm SS$	[95% CI]	$\bar{X}\pm SS$	[95% CI]
20-44 yaş	98	7.09± 2.52	[6.59, 7.60]	20.34 _a ± 5.08	[19.32, 21.35]	75.14± 15.61	[71.99, 78.29]
45-64 yaş	118	7.18± 2.26	[46.59, 51.94]	21.75 _b ± 4.81	[20.87, 22.62]	74.31± 14.01	[71.75, 76.86]
65+ yaş	20	20.34± 5.08	[19.32, 21.35]	22.85 _b ± 4.49	[20.74, 24.96]	69.96± 14.23	[63.29, 76.61]
		F=.599 p=.550		F=3.376 p=.036		F=1.034 p=.357	
Medeni Durum	N	$\bar{X}\pm SS$	[95% CI]	$\bar{X}\pm SS$	[95% CI]	$\bar{X}\pm SS$	[95% CI]
Evli/Evli gibi yaşıyor	37	7.68± 2.45	[31.83, 42.22]	22.30± 5.04	[20.62, 23.98]	76.57± 17.04	[70.89, 82.25]
Bekar	104	7.09± 2.30	[6.64, 7.53]	20.74± 5.04	[19.76, 21.72]	74.41± 14.30	[70.35, 76.15]
Eşi vefat etmiş/ Boşanmış	95	7.11± 2.15	[6.67, 7.54]	21.41± 4.78	[20.44, 22.38]	73.25± 14.24	[70.35, 76.15]
		F=1.027 p=.360		F=1.436 p=.240		F=.681 p=.507	
Eğitim Durumu	N	$\bar{X}\pm SS$	[95% CI]	$\bar{X}\pm SS$	[95% CI]	$\bar{X}\pm SS$	[95% CI]
Hiç eğitim almadım	18	5.89 _a ± 1.71	[5.04, 6.74]	21.28± 4.51	[19.04, 23.52]	67.33 _a ± 12.34	[61.20, 73.47]
İlk-Orta	154	7.14 _b ± 2.00	[6.82, 7.45]	20.97± 4.69	[20.22, 21.71]	73.61 _a ± 13.84	[71.40, 75.82]
Lise ve Üniversite	64	7.67 _b ± 2.81	[6.97, 8.37]	21.94± 5.63	[20.53, 23.34]	77.84 _b ± 16.52	[73.72, 81.97]
		F=4.605 p=.011		F=.868 p=.421		F=4.153 p=.017	

Katılımcıların yaş gruplarına göre DSÖYKÖ'nden aldıkları puanlar değerlendirildiğinde; katılımcıların yaş gruplarına göre DSÖYKÖ'nün *Fiziksel Sağlık* alt boyutundan aldıkları puanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmaktadır ($F(15.202)=.000$). Anlamlı farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek için tamamlayıcı posthoc analizlerine geçilmiş, kullanılacak post-hoc çoklu karşılaştırma tekniğine karar verebilmek için öncelikle Levene Testi ile varyansların homojenliği denetlenmiş ve varyansların homojen olduğu saptanmıştır ($LF=.009$; $p=.991$). Varyansların homojen olduğu durumlarda yaygın olarak kullanılan Bonferroni çoklu karşılaştırma tekniği tercih edilmiştir. Bonferroni Post Hoc Testi'ne göre bu farklılığın 20-44 yaş aralığında yer alan bireyler ile 45-64 yaş aralığında yer alan bireyler arasında ($p=.004$) ve 65 yaş ve üstünde yer alan

bireyler arasında ($p=.000$); 45-64 yaş aralığında yer bireyler ile 65 yaş ve üstünde yer alan bireyler arasında ($p=.007$) olduğu bulunmuştur (Tablo 5.3). Bu durumda puan ortalamaları dikkate alındığında;

-20-44 yaş aralığında yer alan bireylerin 45-64 yaş aralığında yer bireylere göre ve 65 yaş ve üstünde yer alan bireylere göre *Fiziksel Sağlık* alt ölçek puanlarının daha yüksek olduğu görülmektedir.

-45-64 yaş aralığında yer alan bireylerin 65 yaş ve üstünde yer alan bireylere göre *Fiziksel Sağlık* alt ölçek puanlarının daha yüksek olduğu görülmektedir.

-20-44 yaş aralığında yer alan bireylerin, 45-64 yaş aralığında yer bireylere göre ve 65 yaş ve üstünde yer alan bireylere göre *Çevre* alt ölçek puanlarının daha yüksek olduğu görülmektedir.

Katılımcıların medeni durumlarına göre DSÖYKÖ'nden aldıkları puanlar değerlendirildiğinde; katılımcıların medeni durumlarına göre DSÖYKÖ'den alınan toplam puanlar ve alt ölçek puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($p>.05$). İstatistiksel olarak anlamlı farklılık olmasa da puan ortalamaları dikkate alındığında;

-Evli/evli gibi yaşayan bireylerin, bekar bireylere göre ve eşi vefat etmiş/boşanmış bireylere göre *Genel Sağlık* alt ölçek puanlarının daha düşük olduğu görülmektedir.

-Eşi vefat etmiş/boşanmış bireylerin, evli/evli gibi yaşayan bireylere göre ve bekar bireylere göre *Fiziksel Sağlık* ve *Psikolojik Sağlık* alt ölçek puanlarının daha düşük olduğu görülmektedir.

-Evli/evli gibi yaşayan bireylerin, bekar bireylere göre ve eşi vefat etmiş/boşanmış bireylere göre *Sosyal İlişkiler* ve *Çevre* alt ölçek puanlarının daha yüksek olduğu görülmektedir. Ayrıca evli/evli gibi yaşayan bireylerin, bekar bireylere göre ve eşi vefat etmiş/boşanmış bireylere göre *ölçekten alınan toplam* puanlarının daha yüksek olduğu görülmektedir.

Katılımcıların eğitim durumlarına göre DSÖYKÖ'nden aldıkları puanlar değerlendirildiğinde;

-Lise-üniversite düzeyinde eğitim alan bireylerin, hiç eğitim almamış bireylere göre ve ilkokul-ortaokul düzeyinde eğitim alan bireylere göre *Fiziksel Sağlık* alt ölçek puanlarının daha yüksek olduğu görülmektedir.

-Hiç eğitim almamış bireylerin, lise-üniversite düzeyinde eğitim alan bireylere göre ve ilkokul-ortaokul düzeyinde eğitim alan bireylere göre *psikolojik sağlık ve sosyal ilişkiler* alt ölçek puanlarının daha düşük olduğu görülmektedir.

-Lise-üniversite düzeyinde eğitim alan bireylerin, hiç eğitim almamış bireylere göre ve ilkokul-ortaokul düzeyinde eğitim alan bireylere göre DSÖYKÖ'den alınan toplam puanlarının daha yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 5.3a: Katılımcıların Sosyodemografik Özelliklerine Göre DSÖYKÖ Puanlarının Karşılaştırılması

Gelir Durumu	N	Genel Sağlık		Fiziksel Sağlık		Psikolojik Sağlık	
		$\bar{X} \pm SS$	[95% CI]	$\bar{X} \pm SS$	[95% CI]	$\bar{X} \pm SS$	[95% CI]
Geliri yok	135	5.16 _a ± 1.79	[4.86, 5.47]	23.38 _a ± 5.25	[22.48, 24.28]	18.38 _a ± 4.24	[17.66, 19.10]
Ortalama altı	61	4.48 _b ± 1.67	[4.05, 4.90]	21.16 _b ± 4.74	[19.95, 22.38]	16.70 _b ± 3.99	[15.68, 17.73]
Ortalama üstü	40	5.58 _a ± 2.02	[4.93, 6.22]	22.60 _{ab} ± 5.73	[20.77, 24.43]	19.23 _a ± 3.93	[17.97, 20.48]
		F=5.044 p=.007		F=3.797 p=.024		F=5.275 p=.006	
Adli Durum	N	$\bar{X} \pm SS$	[95% CI]	$\bar{X} \pm SS$	[95% CI]	$\bar{X} \pm SS$	[95% CI]
Evet	58	4.72± 1.84	[4.24, 5.21]	21.47± 5.31	[20.05, 22.85]	17.19± 4.47	[16.05, 18.35]
Hayır	175	5.17± 1.82	[4.91, 5.43]	23.07± 5.24	[22.87, 23.77]	18.43± 4.05	[17.83, 19.09]
		t=-1.618 p=.107		t=-2.012 p=.045		t=-1.995 p=.047	
Sağlık Durumu	N	$\bar{X} \pm SS$	[95% CI]	$\bar{X} \pm SS$	[95% CI]	$\bar{X} \pm SS$	[95% CI]
Fiziksel Rahatsızlık	87	4.46 _a ± 1.63	[4.12, 4.83]	19.75 _a ± 4.99	[18.68, 20.81]	17.72 _{ab} ± 4.23	[16.82, 18.63]
Psikiyatrik rahatsızlık	48	4.96 _a ± 1.88	[4.41, 5.50]	22.44 _b ± 4.33	[21.18, 23.69]	17.00 _a ± 3.93	[15.86, 18.14]
Fiziksel ve Psikiyatrik hastalıklar	17	4.71 _a ± 1.86	[3.75, 5.66]	20.47 _{ab} ± 5.33	[17.73, 23.21]	17.29 _{ab} ± 4.92	[14.76, 19.82]
Yok	82	5.85 _b ± 1.76	[5.47, 6.24]	26.51 _c ± 3.49	[25.73, 27.28]	19.38 _b ± 3.92	[18.52, 20.24]
		F=9.408 p=.000		F=34.642 p=.000		F=4.104 p=.007	

Tablo 5.3a: Katılımcıların Sosyodemografik Özelliklerine Göre DSÖYKÖ Puanlarının Karşılaştırılması (Devamı)

		Sosyal İlişkiler		Çevre		Toplam	
Gelir Durumu	N	$\bar{X}\pm SS$	[95% CI]	$\bar{X}\pm SS$	[95% CI]	$\bar{X}\pm SS$	[95% CI]
Geliri yok	135	7.10 _a ±2.44	[6.68, 7.51]	20.77 _a ±5.05	[19.91, 21.63]	74.83 _a ±15.09	[72.25, 77.41]
Ortalamanın altı	61	6.72 _a ±1.81	[6.26, 7.18]	20.80 _a ±4.54	[19.64, 21.97]	69.87 _b ±13.14	[66.50, 73.23]
Ortalamanın üstü	40	8.20 _b ±1.98	[7.57, 8.83]	23.58 _b ±4.65	[22.09, 25.06]	79.18 _a ±14.17	[74.64, 83.71]
		F=5.619 p=.004		F=5.504 p=.005		F=5.232 p=.006	
Adli Durum	N	$\bar{X}\pm SS$	[95% CI]	$\bar{X}\pm SS$	[95% CI]	$\bar{X}\pm SS$	[95% CI]
Evet	58	6.48±2.25	[5.85, 7.05]	19.78±4.71	[18.53, 20.94]	69.64±14.52	[65.82, 73.26]
Hayır	175	7.46±2.20	[7.13, 7.78]	21.86±4.87	[21.10, 22.59]	75.99±14.38	[73.83, 77.99]
		t=-2.838 p=.005		t=-2.806 p=.005		t=-2.907 p=.005	
Sağlık Durumu	N	$\bar{X}\pm SS$	[95% CI]	$\bar{X}\pm SS$	[95% CI]	$\bar{X}\pm SS$	[95% CI]
Fiziksel Rahatsızlık	87	6.99±1.97	[6.57, 7.41]	21.36±4.68	[20.36, 22.35]	70.28 _a ±13.69	[67.36, 73.19]
Psikiyatrik rahatsızlık	48	7.10±2.09	[6.50, 7.71]	20.13±4.09	[18.94, 21.31]	71.63 _a ±12.82	[67.36, 73.19]
Fiziksel ve Psikiyatrik hastalıklar	17	7.76±2.39	[6.54, 8.99]	22.24±6.97	[18.65, 25.82]	72.47 _a ±18.85	[62.78, 82.16]
Yok	82	7.34±2.63	[6.76, 7.92]	21.73±5.14	[20.60, 22.86]	80.91 _b ±13.83	[77.85, 83.97]
		F=.806 p=.492		F=1.398 p=.244		F=9.109 p=.000	

Katılımcıların gelir durumlarına göre DSÖYKÖ'nden aldıkları puanlar değerlendirildiğinde; katılımcıların gelir durumlarına göre DSÖYKÖ'nün *genel sağlık, fiziksel sağlık, psikolojik sağlık, sosyal ilişkiler ve çevre* alt boyutlarından aldıkları puanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmaktadır (F(5.044)=.007). Bu durumda puan ortalamaları dikkate alındığında;

-Gelir durumu ortalamasının altında olan bireylerin, gelir durumu ortalamasının üstünde olan bireylere göre *genel sağlık* alt ölçek puanlarının daha düşük olduğu görülmektedir.

-Gelir durumu ortalamasının altında olan bireylerin, hiç geliri olmayan bireylere göre *fiziksel sağlık* alt ölçek puanlarının daha düşük olduğu görülmektedir.

-Gelir durumu ortalamasının altında olan bireylerin, hiç geliri olmayan bireylere göre ve gelir durumu ortalamasının üstünde olan bireylere göre *psikolojik sağlık* alt ölçek puanlarının daha düşük olduğu görülmektedir.

-Gelir durumu ortalamasının üstünde olan bireylerin, hiç geliri olmayan bireylere göre ve gelir durumu ortalamasının altında olan bireylere göre *sosyal ilişkiler* alt ölçek puanlarının daha yüksek olduğu görülmektedir.

-Gelir durumu ortalamasının üstünde olan bireylerin, hiç geliri olmayan bireylere göre ve gelir durumu ortalamasının altında olan bireylere göre *çevre* alt ölçek puanlarının daha yüksek olduğu görülmektedir.

-Gelir durumu ortalamasının altında olan bireylerin, hiç geliri olmayan bireylere göre ve gelir durumu ortalamasının üstünde olan bireylere göre DSÖYKÖ'den alınan toplam puanlarının daha düşük olduğu görülmektedir.

Katılımcıların adli durumlarına göre DSÖYKÖ'nden aldıkları puanlar değerlendirildiğinde; katılımcıların adli durumlarına göre DSÖYKÖ'nün *Fiziksel Sağlık, Psikolojik Sağlık, Sosyal İlişkiler, Çevre* alt boyutlarından aldıkları puanlar ve DSÖYKÖ'den alınan toplam puanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmaktadır ($t_{FS}=-2.012$; $p_{FS}=.045$; $t_{PS}=-1.995$; $p_{PS}=.047$; $t_{SI}=-2.838$; $p_{SI}=.923$; $t_{Ç}=-2.806$; $p_{Ç}=.005$; $t_{DSÖYKÖ}=-2.907$; $p_{DSÖYKÖ}=.004$). Sabıkası olan bireyler, sabıkası olmayan bireylere göre *Fiziksel Sağlık* alt ölçek puanlarının daha düşük olduğu görülmektedir. Sabıkası olan bireylerin, sabıkası olmayan bireylere göre *Psikolojik Sağlık* alt ölçek puanlarının daha düşük olduğu görülmektedir. Sabıkası olan bireylerin sabıkası olmayan bireylere göre *Sosyal İlişkiler* alt ölçek puanlarının daha düşük olduğu görülmektedir. Sabıkası olan bireylerin, sabıkası olmayan bireylere göre *Çevre* alt ölçek puanlarının daha düşük olduğu görülmektedir. Sabıkası olan bireylerin, sabıkası olmayan bireylere göre DSÖYKÖ'den alınan toplam puanlarının daha düşük olduğu görülmektedir.

Katılımcıların sağlık durumlarına göre DSÖYKÖ'nden aldıkları puanlar değerlendirildiğinde; katılımcıların sağlık durumlarına göre DSÖYKÖ'nün *genel sağlık, fiziksel sağlık, psikolojik sağlık* alt boyutundan aldıkları puanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmaktadır ($F(9.408)=.000$). Bu durumda puan ortalamaları dikkate alındığında;

-Hiç hastalığı olmayan bireylerin, sadece fiziksel rahatsızlığı olan bireylere göre sadece psikiyatrik rahatsızlığı olan bireylere göre ve hem fiziksel hem psikiyatrik hastalığı olan bireylere göre *genel sağlık* alt ölçek puanlarının daha düşük olduğu görülmektedir.

-Hiç hastalığı olmayan bireyleri, sadece fiziksel rahatsızlığı olan bireylere göre, sadece psikiyatrik rahatsızlığı olan bireylere göre ve hem fiziksel hem psikiyatrik hastalığı olan bireylere göre *fiziksel sağlık* alt ölçek puanlarının daha yüksek olduğu görülmektedir. Sadece fiziksel rahatsızlığı olan bireylerin, sadece psikiyatrik rahatsızlığı olan bireylere göre *fiziksel sağlık* alt ölçek puanlarının daha düşük olduğu görülmektedir.

-Hiç hastalığı olmayan bireylerin, sadece psikiyatrik rahatsızlığı olan bireylere göre *Psikolojik Sağlık* alt ölçek puanlarının daha yüksek olduğu görülmektedir.

Hiç hastalığı olmayan bireylerin, sadece fiziksel rahatsızlığı olan bireylere göre, sadece psikiyatrik rahatsızlığı olan bireylere göre ve hem fiziksel hem psikiyatrik hastalığı olan bireylere göre DSÖYKÖ'den alınan toplam puanlarının daha yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 5.3b: Katılımcıların Sosyodemografik Özelliklerine Göre DSÖYKÖ Puanlarının Karşılaştırılması

Yaşadığı/ Kaldığı yer	N	Genel Sağlık		Fiziksel Sağlık		Psikolojik Sağlık	
		$\bar{X}\pm SS$	[95% CI]	$\bar{X}\pm SS$	[95% CI]	$\bar{X}\pm SS$	[95% CI]
Dernek	12	6.08± 1.16	[5.44, 6.77]	22.58± 4.52	[20.09, 25.08]	19.83±3.24	[17.93, 21.50]
Evsizler Konukevi	167	5.08± 1.84	[4.80, 5.36]	22.88± 5.41	[22.06, 23.73]	18.27±4.29	[17.61, 18.93]
Sokak	57	4.75± 1.88	[4.28, 5.20]	22.09± 5.05	[20.68, 23.37]	17.14±3.98	[16.10, 18.13]
		F=2.694 p=.070		F=.478 p=.621		F=2.673 p=.071	
Evsizlik Süresi	N	$\bar{X}\pm SS$	[95% CI]	$\bar{X}\pm SS$	[95% CI]	$\bar{X}\pm SS$	[95% CI]
0-12 ay	127	4.99± 1.80	[4.68, 5.31]	23.68 _a ± 4.87	[22.81, 24.53]	17.85± 4.16	[17.16, 18.63]
13-36 ay	57	4.96± 1.93	[4.48, 5.51]	22.39 _{ab} ± 5.81	[20.85, 23.85]	19.14± 4.27	[18.06, 20.19]
36 ay üstü	52	5.31± 1.84	[4.78, 5.81]	20.54 _b ± 5.02	[19.20, 21.94]	17.46± 4.12	[16.40, 18.60]
		F=.630 p=.533		F=6.996 p=.001		F=2.597 p=.077	

Not: “a”, “b” ve “c” karakterleri, post hoc analizi sonucunda anlamlı farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığının ifade etmektedir.

Tablo 5.3b: Katılımcıların Sosyodemografik Özelliklerine Göre DSÖYKÖ Puanlarının Karşılaştırılması (Devamı)

Yaşadığı/ Kaldığı yer	N	Sosyal İlişkiler		Çevre		Toplam	
		$\bar{X}\pm SS$	[95% CI]	$\bar{X}\pm SS$	[95% CI]	$\bar{X}\pm SS$	[95% CI]
Dernek	12	9.25 _a ±1.82	[8.10, 10.40]	27.33 _a ± 3.82	[24.91, 29.76]	85.08± 11.60	[77.72, 92.45]
Evsizler Konukevi	167	7.06 _b ±2.21	[6.72, 7.40]	21.53 _b ± 4.82	[20.79, 22.26]	74.87± 14.85	[72.60, 77.15]
Sokak	57	7.12 _b ±2.32	[6.51, 7.74]	19.18 _c ± 4.29	[18.04, 20.31]	70.28± 13.63	[66.66, 73.90]
		F=5.414	p=.005	F=16.303	p=.000	F=5.696	p=.004
Evsizlik Süresi	N	$\bar{X}\pm SS$	[95% CI]	$\bar{X}\pm SS$	[95% CI]	$\bar{X}\pm SS$	[95% CI]
0-12 ay	12	7.21± 2.34	[6.81, 7.63]	20.90± 4.57	[20.15, 21.70]	74.63± 14.07	[72.11, 77.28]
13-36 ay	57	7.16± 2.37	[6.54, 7.79]	21.40± 5.40	[19.98, 22.82]	75.05± 15.82	[70.87, 79.13]
36 ay üstü	52	7.23± 1.95	[6.74, 7.74]	22.04± 5.30	[20.58, 23.50]	72.58± 15.14	[68.64, 76.89]
		F=.015	p=.985	F=.992	p=.372	F=.462	p=.631

Katılımcıların kaldıkları yere göre Dünya Sağlık Örgütü Yaşam Kalitesi Ölçeği'nden aldıkları puanlar değerlendirildiğinde; katılımcıların kaldıkları yerlere göre DSÖYKÖ'nün *sosyal ilişkiler ve çevre* alt boyutlarından aldıkları puanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmaktadır (F(5.414)=.005). Anlamlı farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek için tamamlayıcı posthoc analizlerine geçilmiş, kullanılacak post-hoc çoklu karşılaştırma tekniğine karar verebilmek için öncelikle Levene Testi ile varyansların homojenliği denetlenmiş ve varyansların homojen olmadığı saptanmıştır (LF=1.003; p=.368). Varyansların homojen olmadığı durumlarda yaygın olarak kullanılan Bonferroni Post Hoc Testi'ne göre bu farklılığın dernekte kalan bireyler ile konukevinde kalan bireyler arasında (p=.003) ve sokakta kalan bireyler arasında (p=.009) olduğu bulunmuştur (Tablo 5.3b). Bu durumda puan ortalamaları dikkate alındığında;

-Dernekte kalan bireylerin, konukevinde kalan bireylere göre ve sokakta yaşayan bireylere göre *sosyal ilişkiler* alt ölçek puanlarının daha yüksek olduğu görülmektedir.

-Dernekte kalan bireylerin, konukevinde kalan bireylere göre ve sokakta yaşayan bireylere göre *Çevre* alt ölçek puanlarının daha yüksek olduğu görülmektedir. Ayrıca

konuvinde kalan bireylerin, sokakta yaşayan bireylere göre evre alt ölçek puanlarının daha yüksek olduğu görülmektedir.

-Dernekte kalan bireylerin, konuvinde kalan bireylere göre ve sokakta yaşayan bireylere göre DSÖYKÖ'den alınan toplam puanlarının daha yüksek olduğu görülmektedir. Öte yandan konuvinde kalan bireylerin, sokakta yaşayan bireylere göre DSÖYKÖ'den alınan toplam puanlarının daha yüksek olduğu görülmektedir.

Katılımcıların evsiz kalma sürelerine göre Dünya Sağlık rgt Yaşam Kalitesi leği'nden aldıkları puanlar değerlendirildiğinde; katılımcıların evsiz kalma sürelerine göre DSÖYKÖ'nn *fiziksel sağlık* alt boyutundan aldıkları puanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmaktadır ($F(6.996)=.001$). Bu durumda puan ortalamaları dikkate alındığında;

-Evsiz kalma süresi 0-12 ay olan bireylerin, 36 ay üzeri evsiz kalan bireylere göre *fiziksel sağlık* alt ölçek puanlarının daha yüksek olduğu görülmektedir.

5.1.3. Katılımcıların Sosyodemografik zelliklerine Göre Algılanan Sosyal Destek leği Puanları

Bu bölümde çalışmaya katılan bireylerin sosyodemografik özelliklerine göre çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek leği puanlarına yer verilmiştir. Bu amaca ilişkin bulgular aşağıda yer almaktadır.

Tablo 5.4: Katılımcıların Sosyodemografik Özelliklerine Göre Çok Boyutlu Sosyal Destek Ölçeği Puanlarının Karşılaştırılması

		Aile		Arkadaş	
Yaş Grupları	N	$\bar{X}\pm SS$	[95% CI]	$\bar{X}\pm SS$	[95% CI]
20-44 yaş grubu	98	11.45±7.51	[9.94, 12.95]	10.70±6.55	[9.39, 12.02]
45-64 yaş grubu	118	10.03±6.91	[8.77, 11.29]	12.44±7.08	[11.15, 13.73]
65+ yaş grubu	20	8.65±5.75	[5.96, 11.34]	11.60±6.82	[8.41, 14.79]
		F=1.817 p=.165		F=1.725 p=.181	
Medeni Durum	N	$\bar{X}\pm SS$	[95% CI]	$\bar{X}\pm SS$	[95% CI]
Evli/Evli gibi yaşıyor	37	14.05 _a ±8.13	[11.34, 16.76]	11.03±5.87	[9.07, 12.98]
Bekar	104	10.24 _b ±6.96	[8.09, 10.72]	11.21±6.84	[9.88, 12.54]
Eşi vefat etmiş/Boşanmış	95	9.41 _b ±6.45	[8.89, 11.59]	12.37±7.25	[10.89, 13.84]
		F=6.062 p=.003		F=.884 p=.414	
Eğitim Durumu	N	$\bar{X}\pm SS$	[95% CI]	$\bar{X}\pm SS$	[95% CI]
Hiç eğitim almadım	18	8.39±5.33	[5.74, 11.04]	8.83 _a ±3.79	[6.95, 10.72]
İlk-Orta	154	10.38±7.08	[9.25, 11.50]	11.40 _a ±6.82	[10.31, 12.48]
Lise ve Üniversite	64	11.41±7.11	[9.52, 13.29]	13.05 _b ±7.38	[11.20, 14.89]
		F=1.341 p=.264		F=2.996 p=.042	
Gelir Durumu	N	$\bar{X}\pm SS$	[95% CI]	$\bar{X}\pm SS$	[95% CI]
Geliri yok	135	10.85±7.47	[9.58, 12.12]	10.75 _a ±6.38	[9.66, 11.83]
Ortalamanın altı	61	9.46±6.30	[7.84, 11.07]	11.87 _{ab} ±6.99	[10.08, 13.66]
Ortalamanın üstü	40	10.93±7.01	[8.68, 13.17]	14.35 _b ±7.63	[11.91, 16.79]
		F=.890 p=.412		F=4.416 p=.013	
Evsizlik Süresi	N	$\bar{X}\pm SS$	[95% CI]	$\bar{X}\pm SS$	[95% CI]
0-12 ay	127	10.88±7.02	[9.70, 12.18]	10.79±6.38	[9.73, 11.97]
13-36 ay	57	10.47±7.23	[8.65, 12.36]	13.28±6.93	[11.52, 15.13]
36 ay üstü	52	9.62±7.23	[7.67, 11.69]	11.96±7.66	[9.89, 13.98]
		F=.584 p=.558		F=2.704 p=.069	

Tablo 5.4: Katılımcıların Sosyodemografik Özelliklerine Göre Çok Boyutlu Sosyal Destek Ölçeği Puanlarının Karşılaştırılması (Devamı)

Yaş Grupları	N	Özel Bir Kişi		Toplam	
		$\bar{X}\pm SS$	[95% CI]	$\bar{X}\pm SS$	[95% CI]
20-44 yaş grubu	98	10.01±7.64	[8.48, 11.54]	32.16±16.39	[28.88, 35.45]
45-64 yaş grubu	118	9.36±6.42	[8.18, 10.53]	31.83±14.40	[29.20, 34.46]
65+ yaş grubu	20	7.70±5.29	[5.22, 10.18]	27.95±14.09	[21.35, 34.55]
		F=.980 p=.377		F=.653 p=.521	
Medeni Durum	N	$\bar{X}\pm SS$	[95% CI]	$\bar{X}\pm SS$	[95% CI]
Evli/Evli gibi yaşıyor	37	11.95 _a ±8.30	[9.18, 14.71]	37.03 _a ±15.59	[31.83, 42.22]
Bekar	104	8.77 _b ±6.39	[7.53, 10.01]	30.22 _b ±14.33	[27.43, 33.01]
Eşi vefat etmiş/Boşanmış	95	9.32 _b ±6.65	[7.96, 10.67]	31.09 _b ±15.70	[27.90, 34.29]
		F=3.011 p=.040		F=2.878 p=.048	
Eğitim Durumu	N	$\bar{X}\pm SS$	[95% CI]	$\bar{X}\pm SS$	[95% CI]
Hiç eğitim almadım	18	6.39 _a ±3.09	[4.85, 7.92]	23.61 _a ±8.35	[19.46, 27.77]
İlk-Orta	154	9.10 _b ±6.60	[8.05, 10.15]	30.87 _b ±14.42	[28.57, 33.16]
Lise ve Üniversite	64	11.30 _c ±7.85	[9.34, 13.26]	35.75 _c ±17.39	[31.40, 40.09]
		F=4.414 p=.013		F=5.220 p=.006	
Gelir Durumu	N	$\bar{X}\pm SS$	[95% CI]	$\bar{X}\pm SS$	[95% CI]
Geliri yok	135	9.21±6.91	[8.03, 10.38]	30.81±15.22	[28.22, 33.40]
Ortalamanın altı	61	9.43±6.55	[7.75, 11.10]	30.75±13.75	[27.23, 34.28]
Ortalamanın üstü	40	10.53±7.31	[8.19, 12.86]	35.80±16.93	[30.39, 41.22]
		F=.567 p=.568		F=1.813 p=.165	
Evsizlik Süresi	N	$\bar{X}\pm SS$	[95% CI]	$\bar{X}\pm SS$	[95% CI]
0-12 ay	127	8.65 _a ±6.82	[7.53, 9.90]	30.32±15.09	[27.66, 33.07]
13-36 ay	57	12.02 _b ±7.39	[10.15, 13.96]	35.77±14.83	[32.19, 39.44]
36 ay üstü	52	8.75 _a ±5.80	[7.26, 10.42]	30.33±15.41	[26.14, 34.46]
		F=5.274 p=.006		F=2.814 p=.062	

Katılımcıların yaş gruplarına göre çok boyutlu sosyal destek ölçeğinden aldıkları puanlar değerlendirildiğinde; katılımcıların yaş gruplarına göre ÇBSDÖ'den alınan toplam puanlar ve alt ölçek puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($p>.05$) (Tablo 5.4). İstatistiksel olarak anlamlı farklılık olmasa da puan ortalamaları dikkate alındığında;

-65 yaş ve üstünde yer alan bireylerin, 20-44 yaş aralığında yer alan bireylere göre ve 45-64 yaş aralığında yer alan bireylere göre *aile* alt ölçek puanlarının daha düşük olduğu görülmektedir.

-20-44 yaş aralığında yer alan bireylerin, 45-64 yaş aralığında yer alan bireylere göre ve 65 yaş ve üstünde yer alan bireylere göre *arkadaş* alt ölçek puanlarının daha düşük olduğu görülmektedir.

-65 yaş ve üstünde yer alan bireylerin, 20-44 yaş aralığında yer alan bireylere göre ve 45-64 yaş aralığında yer alan bireylere göre *özel bir kişi* alt ölçek puanlarının daha düşük olduğu görülmektedir.

-65 yaş ve üstünde yer alan bireylerin, 20-44 yaş aralığında yer alan bireylere göre ve 45-64 yaş aralığında yer alan bireylere göre ÇBSDÖ'den alınan toplam puanlarının daha düşük olduğu görülmektedir.

Katılımcıların medeni durumlarına göre çok boyutlu sosyal destek ölçeğinden aldıkları puanlar değerlendirildiğinde; katılımcıların medeni durumlarına göre ÇBSDÖ'nün *aile* ve *özel bir kişi* alt boyutlarından aldıkları puanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmaktadır ($F(6.062)=.003$). Anlamlı farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek için tamamlayıcı posthoc analizlerine geçilmiş, kullanılacak post-hoc çoklu karşılaştırma tekniğine karar verebilmek için öncelikle Levene Testi ile varyansların homojenliği denetlenmiş ve varyansların homojen olduğu saptanmıştır ($LF=2.296$; $p=.103$). Varyansların homojen olduğu durumlarda yaygın olarak kullanılan Bonferroni çoklu karşılaştırma tekniği tercih edilmiştir. Bonferroni Post Hoc Testi'ne göre bu farklılığın evli/evli gibi yaşayan bireyler ile bekar bireyler arasında ($p=.002$) ve eşi vefat etmiş/boşanmış bireyler arasında ($p=.014$) olduğu bulunmuştur (Tablo 5.4). Bu durumda puan ortalamaları dikkate alındığında;

-Evli/evli gibi yaşayan bireylerin, bekar bireylere göre ve eşi vefat etmiş/boşanmış bireylere göre *aile* alt ölçek puanlarının daha yüksek olduğu görülmektedir.

-Evli/evli gibi yaşayan bireylerin, bekar bireylere göre ve eşi vefat etmiş/boşanmış bireylere göre *özel bir kişi* alt ölçek puanlarının daha yüksek olduğu görülmektedir.

-Evli/evli gibi yaşayan bireylerin, bekar bireylere göre ve eşi vefat etmiş/boşanmış bireylere göre ÇBSDÖ'den alınan toplam puanlarının daha yüksek olduğu görülmektedir.

Katılımcıların eğitim durumlarına göre çok boyutlu sosyal destek ölçeğinden aldıkları puanlar değerlendirildiğinde; katılımcıların eğitim durumlarına göre ÇBSDÖ'nün *arkadaş ve özel bir kişi* alt boyutlarından aldıkları puanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmaktadır ($F(2.996)=.042$). Bu durumda puan ortalamaları dikkate alındığında;

-Lise-üniversite düzeyinde eğitim alan bireylerin, hiç eğitim almamış bireylere göre ve ilkokul-ortaokul düzeyinde eğitim alan bireylere göre *arkadaş* alt ölçek puanlarının daha yüksek olduğu görülmektedir.

Lise-üniversite düzeyinde eğitim alan bireylerin, hiç eğitim almamış bireylere göre ve ilkokul-ortaokul düzeyinde eğitim alan bireylere göre *özel bir kişi* alt ölçek puanlarının daha yüksek olduğu görülmektedir.

-Lise-üniversite düzeyinde eğitim alan bireylerin, hiç eğitim almamış bireylere göre ve ilkokul-ortaokul düzeyinde eğitim alan bireylere göre ÇBSDÖ'den alınan toplam puanlarının daha yüksek olduğu görülmektedir.

Katılımcıların gelir durumlarına göre çok boyutlu sosyal destek ölçeğinden aldıkları puanlar değerlendirildiğinde; katılımcıların gelir durumlarına göre ÇBSDÖ'nün *arkadaş* alt boyutundan aldıkları puanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmaktadır ($F(4.416)=.013$). Bu durumda puan ortalamaları dikkate alındığında; Gelir durumu ortalamanın üstünde olan bireylerin, hiç geliri olmayan bireylere göre *arkadaş* alt ölçek puanlarının daha yüksek olduğu görülmektedir.

Katılımcıların evsiz kalma sürelerine çok boyutlu sosyal destek ölçeğinden aldıkları puanlar değerlendirildiğinde; katılımcıların evsiz kalma sürelerine göre ÇBSDÖ'nün *özel bir kişi* alt boyutundan aldıkları puanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmaktadır ($F(5.274)=.006$). Bu durumda puan ortalamaları dikkate alındığında;

-Evsiz kalma süresi 13-36 ay olan bireylerin, 0-12 ay arası evsiz kalan bireylere göre ve 36 ay üzeri evsiz kalan bireylere göre *özel bir kişi* alt ölçek puanlarının daha yüksek olduğu görülmektedir.

5.1.4. Katılımcıların Sosyal Destek Durumlarına Göre Yaşam Kalitelerinin Karşılaştırılması

Bu bölümde çalışmaya katılan bireylerin Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği puanları ile Dünya Sağlık Örgütü Yaşam Kalitesi Ölçeği puanlarının karşılaştırılmasına yer verilmiştir. Bu amaca ilişkin bulgular Tablo 5.16'de sunulmuştur.

Tablo 5.5: ÇBASDÖ Puanlarına Göre DSÖYKÖ Puanlarının Karşılaştırılması

		Dünya Sağlık Örgütü Yaşam Kalitesi Ölçeği						
			Genel Sağlık	Fiziksel Sağlık	Psikolojik Sağlık	Sosyal İlişkiler	Çevre	Toplam
Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği	Aile	r	.140	.180	.214	.191	.210	.236
		p	.032	.006	.001	.003	.001	.000
	Arkadaş	r	.235	.227	.372	.543	.390	.423
		p	.000	.000	.000	.000	.000	.000
	Özel Bir Kişi	r	.153	.167	.206	.383	.268	.274
		p	.018	.010	.001	.000	.000	.000
Toplam	r	.229	.271	.372	.493	.388	.427	
	p	.000	.000	.000	.000	.000	.000	

Tablo 5.5'e göre Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği'nden alınan toplam puan ile Dünya Sağlık Örgütü Yaşam Kalitesi Ölçeği puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı pozitif yönde orta düzeyde güçlü bir ilişki bulunmaktadır ($r=.427$; $p=.000$). Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği'nden alınan toplam puan arttıkça Dünya Sağlık Örgütü Yaşam Kalitesi Ölçeği'nden alınan toplam puanlar da artmaktadır.

Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği'nin alt boyutlarından *aile* alt boyutu ile Dünya Sağlık Örgütü Yaşam Kalitesi Ölçeği toplam puanları ve alt ölçek puanları

arasında istatistiksel olarak anlamlı pozitif yönde bir ilişki bulunmaktadır ($r_{GS}=.140$, $p_{GS}=.032$; $r_{FS}=.180$, $p_{FS}=.006$; $r_{PS}=.214$, $p_{PS}=.001$; $r_{SI}=.191$, $p_{SI}=.003$; $r_{Ç}=.210$, $p_{Ç}=.001$; $r_T=.236$, $p_T=.000$). ÇBASDÖ “*Aile*” alt ölçek puanı arttıkça DSÖYKÖ toplam puanları ve alt ölçek puanları da artmaktadır.

Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği’nin alt boyutlarından *arkadaş* alt boyutu ile Dünya Sağlık Örgütü Yaşam Kalitesi Ölçeği toplam puanları ve alt ölçek puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı pozitif yönde bir ilişki bulunmaktadır ($r_{GS}=.235$, $p_{GS}=.000$; $r_{FS}=.227$, $p_{FS}=.000$; $r_{PS}=.372$, $p_{PS}=.000$; $r_{SI}=.543$, $p_{SI}=.000$; $r_{Ç}=.390$, $p_{Ç}=.000$; $r_T=.423$, $p_T=.000$). ÇBASDÖ “*Arkadaş*” alt ölçek puanı arttıkça DSÖYKÖ toplam puanları ve alt ölçek puanları da artmaktadır.

Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği’nin alt boyutlarından *özel bir kişi* alt boyutu ile Dünya Sağlık Örgütü Yaşam Kalitesi Ölçeği toplam puanları ve alt ölçek puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı pozitif yönde bir ilişki bulunmaktadır ($r_{GS}=.153$, $p_{GS}=.018$; $r_{FS}=.167$, $p_{FS}=.010$; $r_{PS}=.206$, $p_{PS}=.001$; $r_{SI}=.383$, $p_{SI}=.000$; $r_{Ç}=.268$, $p_{Ç}=.000$; $r_T=.274$, $p_T=.000$). ÇBASDÖ “*Özel Bir Kişi*” alt ölçek puanı arttıkça DSÖYKÖ toplam puanları ve alt ölçek puanları da artmaktadır.

Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği’nden alınan toplam puanlar ile Dünya Sağlık Örgütü Yaşam Kalitesi Ölçeği toplam puanları ve alt ölçek puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı pozitif yönde bir ilişki bulunmaktadır ($r_{GS}=.229$, $p_{GS}=.000$; $r_{FS}=.271$, $p_{FS}=.000$; $r_{PS}=.372$, $p_{PS}=.000$; $r_{SI}=.493$, $p_{SI}=.000$; $r_{Ç}=.388$, $p_{Ç}=.000$; $r_T=.427$, $p_T=.000$). Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği’nden alınan toplam puanlar arttıkça Dünya Sağlık Örgütü Yaşam Kalitesi Ölçeği toplam puanları ve alt ölçek puanları da artmaktadır.

5.1.4.1. Ölçeklerde Yer Alan İfadelerin Betimsel İstatistikleri

Tablo 5.6: Dünya Sağlık Örgütü Yaşam Kalitesi Ölçeği Betimsel İstatistikler

	Sayı	Çok kötü	Biraz kötü	Ne iyi ne kötü	Oldukça iyi	Çok iyi
Yaşam kalitenizi nasıl buluyorsunuz?	% N	%29.2 (69)	%22.5 (53)	%39.4 (93)	%6.4 (15)	%2.5 (6)
Sağlığınızdan ne kadar hoşnutsunuz?	% N	%15.7 (37)	%26.3 (62)	%30.9 (73)	%21.6 (51)	%5.5 (13)
		Hiç	Çok az	Orta derece	Çokça	Aşırı
Ağrılarınızın yapmanız gerekenleri ne kadar engellediğini düşünüyorsunuz?	% N	%1.7 (4)	%19.5 (46)	%30.5 (72)	%34.7 (82)	%13.6 (32)
Günlük uğraşlarınızı yürütebilmek için herhangi bir tıbbi tedaviye ne kadar ihtiyaç duyuyorsunuz?	% N	%1.3 (3)	%24.6 (58)	%12.7 (30)	%28.4 (67)	%33.1 (78)
Yaşamaktan ne kadar keyif alırsınız?	% N	%19.9 (47)	%19.9 (47)	%35.6 (84)	%20.8 (49)	%3.8 (9)
Yaşamınızı ne ölçüde anlamlı buluyorsunuz?	% N	%9.3 (22)	%22.0 (52)	%37.7 (89)	%25.8 (61)	%5.1 (12)
Dikkatinizi toplamada ne kadar başarılısınız?	% N	%2.1 (5)	%23.3 (55)	%39.8 (94)	%29.2 (69)	%5.5 (13)
Günlük yaşamınızda kendinizi ne kadar güvende hissediyorsunuz?	% N	%8.9 (21)	%21.6 (51)	%39.4 (93)	%22.9 (54)	%7.2 (17)
Fiziksel çevreniz ne ölçüde sağlıklıdır?	% N	%16.9 (40)	%23.7 (56)	%41.5 (98)	%14.4 (34)	%3.4 (8)
Günlük yaşamı sürdürmek için yeterli gücünüz kuvvetiniz var mı?	% N	%3.4 (8)	%19.5 (46)	%39.0 (92)	%27.1 (64)	%11.0 (26)
Bedensel görünüşünüzü kabullenir misiniz?	% N	%1.3 (3)	%8.1 (19)	%28.8 (68)	%45.3 (107)	%16.5 (39)
İhtiyaçlarınızı karşılamaya yeterli paranız var mı?	% N	%58.9 (139)	%19.1 (45)	%19.5 (46)	%2.5 (6)	-
Günlük yaşantınızda size gerekli bilgi ve haberlere ne ölçüde ulaşabiliyorsunuz?	% N	%12.3 (29)	%39 (92)	%31.4 (74)	%14 (33)	%3.4 (8)
Boş zamanları değerlendirme uğraşları için ne ölçüde fırsatınız olur?	% N	%4.7 (11)	%12.3 (29)	%60.2 (142)	%21.2 (50)	%1.7 (4)

		Çok kötü	Biraz kötü	Ne iyi, ne kötü	Oldukça iyi	Çok iyi
Bedensel hareketlilik (etrafta dolaşabilme, bir yerlere gidebilme) beceriniz nasıldır?	% N	%4.2 (10)	%11.4 (27)	%22.5 (53)	%45.8 (108)	%16.1 (38)
		Hiç hoşnut değil	Çok az hoşnut	Ne hoşnut, ne de değil	Epeyce hoşnut	Çok hoşnut
Uygunuzdan ne kadar hoşnutsunuz?	% N	%19.5 (46)	%26.7 (63)	%26.7 (63)	%23.7 (56)	%3.0 (7)
Günlük uğraşlarınızı yürütebilme becerinizden ne kadar hoşnutsunuz?	% N	%6.4 (15)	%24.6 (58)	%36.0 (85)	%28.0 (66)	%5.1 (12)
İş görme kapasitenizden ne kadar hoşnutsunuz?	% N	%5.5 (13)	%25.8 (61)	%22.5 (53)	%37.3 (88)	%8.9 (21)
Kendinizden ne kadar hoşnutsunuz?	% N	%11.9 (28)	%14 (33)	%27.5 (65)	%36.9 (87)	%9.7 (23)
Aile dışı kişilerle ilişkilerinizden ne kadar hoşnutsunuz?	% N	%17.8 (42)	%19.9 (47)	%34.3 (81)	%23.7 (56)	%4.2 (10)
Cinsel yaşamınızdan ne kadar hoşnutsunuz?	% N	%27.5 (65)	%39.0 (92)	%24.6 (58)	%6.4 (15)	%2.5 (6)
Arkadaşlarınızın desteğinden ne kadar hoşnutsunuz?	% N	%36.0 (85)	%23.7 (56)	%22.5 (53)	%15.3 (36)	%2.5 (6)
Yaşadığınız yerin koşullarından ne kadar hoşnutsunuz?	% N	%23.7 (56)	%22.0 (52)	%32.6 (77)	%18.8 (42)	%3.8 (9)
Sağlık hizmetlerine ulaşma koşullarınızdan ne kadar hoşnutsunuz?	% N	%10.6 (25)	%18.6 (44)	%32.2 (76)	%34.7 (82)	%3.8 (9)
Ulaşım olanaklarınızdan ne kadar hoşnutsunuz?	% N	%12.7 (30)	%25.8 (61)	%33.5 (79)	%25.0 (59)	%3.0 (7)
		Hiçbir zaman	Nadiren	Ara sıra	Çoğunlukla	Her zaman
Ne sıklıkta hüznün, ümitsizlik, bunaltı, çökkünlük gibi duygulara kapılırsınız?	% N	%17.4 (41)	%33.1 (78)	%38.1 (90)	%9.7 (23)	%1.7 (4)

Katılımcıların DSÖYKÖ’de yönlendirilen sorulara verdikleri cevaplar incelendiğinde; evsizlerin %51,7’si yaşam kalitesini çok kötü/biraz kötü olarak değerlendirmiş, %42’si sağlığından memnun olmadığını belirtmiştir. Katılımcıların %39,8’i yaşamaktan

keyif almadığını, %31,3'ü yaşamını anlamlı bulmadığını ifade etmiştir. Öte yandan günlük yaşamını sürdürmek için yeterli güce sahip olduğunu beyan edenlerin oranı %38,1, ihtiyaçlarını karşılamaya yeterli paranız varmı sorusuna evsizlerin %78'i hiç/çok az olarak cevaplamıştır. Katılımcıların %61,9'u, bedensel hareketlilik durumunu iyi olarak değerlendirmiş, %46,2'si de iş görme kapasitesinden hoşnut olduğunu söylemiştir. Katılımcıların % 37,7'si aile dışı ilişkilerden memnun olmadığı ve %59,7'si ise arkadaşların desteğinden hoşnut olmadığını belirtmiştir. Yaşanılan yerin koşullarından memnun olan evsiz sayısı %45,7'dir. Son olarak da evsizlerin ne sıklıkta hüznün, ümitsizlik, bunaltı gibi duygulara kapılırsınız sorusuna %38,1'i ara sıra, %33,1'i ise nadiren şeklinde yanıtladığı görülmektedir (Tablo 5.6).

Tablo 5.7: Katılımcıların Algılanan Çok Boyutlu Sosyal Destek Ölçeğine Yönelik Betimsel İstatistikler

		1*	2	3	4	5	6	7
Ailem ve arkadaşlarım dışında olan ve ihtiyacım olduğunda yanımda olan bir insan var.	% N	%53.8 (127)	%15.7 (37)	%7.2 (17)	%5.9 (14)	%6.8 (16)	%7.2 (17)	%3.4 (8)
Ailem ve arkadaşlarım dışında olan ve sevinç ve kederlerimi paylaşabileceğim bir insan var.	% N	%56.4 (133)	%11.4 (27)	%4.2 (10)	%6.4 (15)	%10.6 (25)	%6.8 (16)	%4.2 (10)
Ailem bana gerçekten yardımcı olmaya çalışır.	% N	%46.6 (110)	%11.4 (27)	%6.4 (15)	%7.2 (17)	%11.4 (27)	%10.6 (25)	%6.4 (15)
İhtiyacım olan duygusal yardımı ve desteği ailemden alırım.	% N	%48.3 (114)	%16.1 (38)	%8.9 (21)	%6.4 (15)	%8.5 (20)	%8.1 (19)	%3.8 (9)
Ailem ve arkadaşlarım dışında olan ve beni gerçekten rahatlatan bir insan var.	% N	%52.1 (123)	%15.7 (37)	%6.8 (16)	%5.1 (12)	%8.1 (19)	%7.2 (17)	%5.1 (12)
Arkadaşlarım bana gerçekten yardımcı olmaya çalışırlar.	% N	%36.4 (86)	%18.6 (44)	%5.5 (13)	%11.4 (27)	%13.6 (32)	%10.6 (25)	%3.8 (9)
İşler kötü gittiğinde arkadaşlarıma güvenebilirim.	% N	%48.7 (115)	%18.2 (43)	%6.8 (16)	%9.3 (22)	%9.3 (22)	%6.4 (15)	%1.3 (3)
Sorunlarımı ailemle konuşabilirim.	% N	%45.8 (108)	%16.5 (39)	%5.9 (14)	%5.9 (14)	%9.7 (23)	%8.9 (21)	%7.2 (17)
Sevinç ve kederlerimi paylaşabileceğim arkadaşlarım var.	% N	%37.7 (89)	%13.6 (32)	%9.7 (23)	%9.7 (23)	%10.2 (24)	%14.4 (34)	%4.7 (11)
Ailem ve arkadaşlarım dışında olan ve duygularıma önem veren bir insan var.	% N	%55.5 (131)	%17.8 (42)	%3.0 (7)	%3.8 (9)	%8.1 (19)	%5.1 (12)	%6.8 (16)

***Not:** Katılımcılara Kesinlikle Hayır'dan Kesinlikle Evet'e doğru her cümle kendileri için ne kadar doğru ise ona göre rakam seçmeleri istenmiştir.

Katılımcıların sosyal destek algısı aile alt boyutunda incelendiğinde; evsizlerin %64,4'ü ailem bana yardımcı olmaya çalışır ifadesine, %73,3'ü ise ihtiyacım olan duygusal yardımı ve desteği ailemden alırım sorusuna hayır demişlerdir. Arkadaş boyutunda ise, %60,5'i arkadaşlarının kendisine yardımcı olmak istemeyeceğini düşünmekte, % 73,7'si işler kötü gittiğinde arkadaşlarına güvenmediğini, %61'i sevinç ve kederlerini paylaşabileceği arkadaşlarının olmadığını, %54,6'sı sorunlarını arkadaşlarıyla konuşmadığını belirtmiştir. Aile ve arkadaş dışında özel/yakın hissedilen bir insan bağlamında bakıldığında, evsizlerin ihtiyaç duyduklarında yanında birinin olmadığı (%78,3), sevinç ve kederini paylaşabileceği bir insanın olmadığı (%72,2) ve duygularına önem veren herhangi bir kimsenin olmadığı (%76,3) bulunmuştur (Tablo 5.7).

5.2. Nitel Bulgular

Nitel boyutta evsizlere hizmet sunan kurum çalışanları ve hizmetlerden faydalanan evsiz bireylerle yapılan görüşmelerin bulgularına ayrı ayrı yer verilecektir.

5.2.1. Evsizlere Hizmet Sunan Kurum Çalışanlarıyla Yapılan Görüşmeler

Evsiz bireylere sunulan hizmetler anayasal bağlamda tanımı yapılmamış uygulamalardır. Sadece valilikler ve belediyeler aracılığıyla kış aylarında faaliyete geçirilen konukevi hizmetleri, otel/pansiyon kiralama gibi barınma imkânlarıyla evsizlere yardımlar yapılmaktadır. Bu hizmetler tamamen yerel düzeyde alınan kararlar doğrultusunda bireysel inisiyatiflerle yapılmaktadır. Sosyal hizmet sunucusu olarak evsizlere yönelik hizmet sunan kurum ve kuruluşlar da çalışan uzman, yetkili ve idari personellerin görüşleri, konunun detaylıca anlaşılması ve gerekli müdahalelerin yapılabilmesi açısından önemlidir. Bu doğrultuda evsizlere doğrudan hizmet sunan Bursa Büyükşehir Belediyesi Ürünlü Erkek Konukevi, Dilruba Evleri Yardımlaşma Derneği ve Sakarya Mahallesi Muhtarlığında ve Terminal'de (esnaf, yetkili, sosyal çalışmacı ve idari personel) nitel görüşmeler yapılmıştır. Araştırmanın bu bölümünde evsizlere hizmet sunan kurum çalışanlarının evsizlere yönelik algıları, evsizlere sunulan hizmetler ve yardımların düzeyi, evsizliğe ilişkin mevcut politikaların niteliği, hizmetlerin yaşam kalitesi ve sosyal destek düzeyine etkisi ve evsizliğe kalıcı ve sürdürülebilir çözüm önerilerine dair görüşlerine yer verilmiştir.

5.2.1.1. Evsizleri Tanımlama Biçimleri: Evsiz Kime Denir?

Evsizlik olgusu çok farklı tanımlamaları içerisinde barındırıyor olsa da sonuç olarak genel bir evsiz profili ortaya konulması gerekmektedir. Bu bağlamda yetkili, müdür, meslek uzmanı konumunda olan katılımcılarla yapılan görüşmelerde “*Sizce evsiz kimdir? Evsizliği ve evsizleri bize tanımlar mısınız*” sorularına verilen cevaplar literatürde ifade edilen tanımlarla benzerlik göstermiştir. Katılımcılar genellikle aile yoksunluğu, sosyal destek eksikliği, boş vermişlik, kendi kendine yetememek, kalacak yerin olmayışı, uygun fiyatlı konutlara erişememe, kendisiye barışık olmama ve yoksulluk gibi sorunlarla ilişkilendirerek evsiz bireyleri tanımlamışlardır. Öte yandan evsizlerin toplum içerisinde kötü alışkanlığı olan ve tehdit olarak algılanan bireyler olarak da betimleyenler olmuştur. Dolayısıyla ilk olarak evsizlere hizmet sunan kurum çalışanlarının evsizlik algısı değerlendirilecek sonrasında evsizleri sınıflandırılmasına ve toplum içerisinde tehdit ya da kazanılması gereken bireyler olup olmadığına yer verilecektir. Yıllardır evsizlere hizmet sunan ve evsiz bireyleri daha çok barınmalarda kalan bireyler üzerinden değerlendiren evsizler konukevi yetkilisi KK1’e göre “*Herhangi bir sebeple ailesinden yerinden yurdundan bir şekilde kopmuş sabit bir ikametgâhının bulunmadığı ya da hayatını ikame ettirecek bir barınağının olmadığı kişilere evsiz denir*” şeklinde yaptığı tanım da aile ve sabit bir barınma yoksunluğuna dikkat çekilmiştir. Devamında ise evsizleri şu şekilde kategorize etmiştir:

Evsizleri sınıflandırmak gerekir vatandaşın annesi babası var geçinemiyor barınmaya geldiyse evsiz değildir. Örneğin maddeden dolayı evinden uzaklaştırılan çocuk vardı buraya geldi bunun annesi babası var ama evinden hır güür çıkarıyor diye evden atmışlar istemiyoruz seni demişler polis marifetiyle buraya getirildi bu kişi bence evsiz değil. Çocukluğundan itibaren sokakta kalmış ailesinden kopmuş insanlar var bunlar tamamen evsiz çünkü herhangi bir bağlantısı olmayan kişiler bunlar gerçekten evsiz. Veyahut şuanda burada olan çocuk esirgeme kurumundan çıkan sosyal yaşama tutunamayan kişiler var. Madde ve alkol bağımlıları var, belli bir yaştan sonra ailesiyle sorun yaşayıp ailesi olup ama sokakta yaşayanlar var. Bunların hepsi farklı sebeplerden dolayı böyle (KK1, Erkek, 50)

Evsiz olmanın birtakım gereklilikler taşıdığı, bu sürecin çocukluktan itibaren başladığı vurgulanmıştır. Bunun yanı sıra, aile ilişkilerinin ve sosyal bağlantıların olmayışından kaynaklı yaşama tutunamayan kişilerin gerçek evsiz olduğu belirtilmiştir. Öte yandan

evsizler, madde kullanan, bir geliri olup sokakta kalan, ailesiyle sorunlar yaşadığı için sokağa düşen bireyler olarak sınıflandırılmıştır. Konukevinde sosyal çalışmacı olarak görev yapan KK2 ise evsizleri sosyal desteği, kalacak yeri olmayan insanlar olarak tanımlamıştır. Bunun yanı sıra:

Sadece sokakta kalması yetmez farklı boyutlar da geçici evsizler de var. Cezaevinden çıkmış kendisine yeni bir yaşam kuramayan, ailesiyle sorun yaşamış, birkaç ay ya da hafta evsiz kalmış olan yani kronikleşmemiş geçici süreliğine olanlar geçici evsizlerdir. Aile irtibatı kopmuş kişilerde evsiz çünkü onlarda bir potansiyel (KK2, Kadın,50)

Şeklinde evsizleri geçici, kronik ve potansiyel evsiz olarak nitelendirmiştir. Sosyal hizmet şube müdürü KK3, görüşme süresince aile bağlarının zayıflaması, sosyal ortamın farklılaşması ve kişinin ailesinden uzaklaşması sonucunda evsizliğin meydana geldiğini vurgulamıştır:

Evsiz insan ailesiyle, çevresiyle kendisiyle barışık olmayan bir kişinin şartlar dolayısıyla kendisini sokakta bulmasıdır. Ailesiyle çevresiyle uyumsuz geçinemeyen insan evsiz olur. Toplum aile bağları zayıflamasıyla, aile bağlarını güçlü tutamadığımızdan dolayı insanlar anlayamayınca kendisini sokakta buluyor. İnsan ailesiyle doğar onunla büyür ailesiyle ayakta kalır bundan uzaklaştıkça sosyal ortam farklılaştıkça komşuluk yardımlaşma azaldıkça aile içerisinde sorunlar yaşandıkça evsiz olmak kaçınılmaz oluyor. Evsizlik çocuklukta itibaren deneyimleniyor. Yani sorunlar o zaman başlıyor gençlikte pathyor (KK3, Erkek, 52)

Evsiz tanımını doğrudan sınıflandırarak açıklayan sosyal hizmetler daire başkanı KK4, dışlanmışlık, biçarelik, göç, madde bağımlılığı gibi durumlarla evsiz bireyleri açıklamıştır:

Evsiz dediğimiz kişileri kısımlara ayırmak gerekebilir belki, gerçekten biçare olup hiçbir imkanı olmadığı için evsiz duruma düşen, aile ilişkileri yaşanan sorunlardan dolayı, dışlanmışlıktan dolayı evsiz olan var. Ama birde sokağı tercih eden bir grup var. Onlar dışarıda kalır konukevine gitmez. Emekli olup da konukevine bir dönem kullanmak isteyen, anlık sokakta kalanlarda var bunlar tercihi dışında mecburen gerçekten sokağa düşen kalacak yeri olmayan dışlanmış olanlar bana göre evsiz onlar.. Göç ile gelen bir süre

dışarıda kalan geçici evsizler var. Madde bağımlısı olduğu için sokakta kalan, dilencilik yaparak sokağı mesken edinen var tabi bunların hepsi evsiz mi bence çok azı gerçek evsiz.

10 yıldan fazladır muhtar olarak görev yaptığı mahallede 50-60 yaş aralığındaki evsizlere barınma, yemek, iaşe, iş ve mahallede sosyalleşme gibi hizmetler sunan KM5, “Evsiz hiçbir şeyi olmayan bir kişi” olarak tanımlamış ve bu bireylerin kendi sorumluluklarını yerine getirmeme, kötü alışkanlıklara bulaşmasıyla birlikte evsiz olduğunu belirtmiştir. Öte yandan 2007 yılından beridir sokakta kalan ya da kalma potansiyeli olan genç, yetişkin erkek ve kadın ve özellikle yaşlı olan evsizlere uzun süreli barınma, rehabilitasyon, iş, aile danışmanlığı, tedavi ve meslek edindirme gibi hizmetler sunan Dilruba Evleri Yardımlaşma Derneği'nin yetkilisi KD7, evsizliği barınamama durumu olarak tanımlanmaması gereken bir olgu olduğunu ifade etmiştir.

Yaşamını idame ettirip etmemesi bence kritik nokta. Evsizliğe bakıldığında evi olmayan insanlar olarak algılamıyorum. Sadece yaşayabilecek bir çatısı olmayan insanlar evsiz değil, bir çatının altında yaşayıp yaşam şartları uygun olmayanlarda benim için evsiz. Çünkü dört duvar senin karnını doyurmuyor sana bakmıyor ha evet başını sokabileceğin bir evin var ama sonuçta oradaki o yaşamını devam ettireceğin şartların yoksa o da evsiz. Evsiz ise çatısı bile yok, barınabilecek bir mekanın olmayışı asıl evsizlik o. Hani bir insanın hayatını idame ettireceği gücü imkanı yoksa ve bundan dolayı zor durumda kalmışsa bu benim için bir evsizliktir. Bir çatı altında olsa bile evsizden farkı olmayan insanlar var (KD7, Kadın,43).

Kişinin bir çatı altında yaşamını idame ettirebilme gücünün olmayışı, hayat standartlarını oluşturamayacak çabayı gösteremeyişi, karnını doyurabilecek yaşam şartlarına erişememesi evsiz olmanın kritik göstergeleri olarak yorumlanmıştır. Dernek kurucusu KD6 ise, evsizliğin her ân herkesin başına gelebilecek çok boyutlu bir olgu olduğunu evsizlerin de değişen şartlardan dolayı birtakım alt kültür gruplar olarak artmaya başladığını söylemiştir:

Şimdiye kadar o mecburi ekonomik ve psikolojik zorluklardan oluşan evsizlik daha felsefi bir dil ile yaşanmaya başlıyor. Sistem karşıtlığından dolayı sırtına çantasını, içine çadırını koyup dışarıda kalan gençler türeyecek bunlar yeni evsiz profili. Düzen onlar için bir başkalarını hayatta tutabilmek

için kölelik olarak görülüyor. Yani Amerika'da Avrupa'da yaşanan evsizler bizde de artmaya başlayacak. Kendilerine marjinal bir yapı oluşturacaklar, kültürlü, gezen, dünya bizim diyen sınırları olmayan dişi, erkek beraber yaşayan tipler. 50-60'lı yaşlarda sokakta olanlara bakıyorum onlar çoğunlukla 20'li yaşlarda evsiz olmuşlar ve artık sokak onlar için yaşam tarzı olmuş. Bunlar ruh hali akıl sağlığı zaten gitmiş daha çok depresif bir durumdadır. Yaşlı evsiz için ise hayat çok daha zor herşey onlar için eziyet. Bunların bazıları kurumlarda kalmak istemez şehirlerde bazı mekanlar edinmiştir ve toplumun rengi onlar. Kışları bir yerde barınırlar yazları sahil kenarlarında parklarda kalırlar insanlarda yardım ederler oda orada ölü bir evsiz ölmüş diye duyarız. Esnaf onları korur kollar mahalleli için bir bireydir mali bir sorunu da olmaz sahip çıktıkları için. Sesiz sedasız kendi iç dünyasında yaşayıp giderler bunlar. Diğer taraftan ekonomik şartlardan dolayı anlık sokağa düşenler var onlar el veren biri oldu mu yine düzen kurabilir ekmeğini kazanabilirler (KD6, Kadın, 49).

Ekonomik ya da psikolojik sebeplerden ötürü evsizleşen bireylerin hala varolduğunu ancak sistem karşıtı yaşam şartlarını eleştiren genç evsizlerin daha çok artış göstereceği, eski ve yeni evsiz profiline birbirinden farklılık gösterdiğine dikkat çekilmiştir. Toplum içerisinde uzun yıllar evsiz olarak şehrin rengi olarak görülen, halk tarafından benimsenen kurumlarda kalmayı tercih etmeyen bir evsiz sınıfının olduğu vurgulanmıştır. Bununla birlikte ekonomik şartların ve anlık sorunların sonucunda sokağa düşmüş ancak tekrar kurtulma gücü olan geçici evsizlerde vardır. Genel olarak kurum çalışanlarının evsiz olarak tanımladıkları bireyler; sürekli barınacak bir yeri olmayan, aile bağları kopmuş, yoksul ve ekonomik yetersizlikte olan, yaşamını idame ettirecek gücü olmayan, akıl ve ruh sağlığı bozulmuş, alışkanlığı olan bireyler olarak tanımlandığı görülmektedir.

Katılımcılara “Sizce evsizler toplum için tehdit mi yoksa kazandırılması gereken bireyler mi?” şeklinde yönlendirilen soruya verilen cevaplara bakıldığında neredeyse hepsi alkol ve madde bağımlısı olan bireylerin toplum için risk grubu olabileceğini bunlarında birtakım desteklerle iyileştirebileceğini ifade etmişlerdir. Görüşme yapılan katılımcılara Bursa ili özelinde ne kadar evsiz olduğu da sorulmuştur:

Bursa da evsizler var ama 150-200 arası kişidir kronik olarak evsiz olan. Tabi konukevine tamamı gelmiyor dışarıda kalan insan sayısını da göremiyoruz. He çok giriş çıkış yapan oluyor yılda 500-800 kişi (KK1, Erkek, 50).

Bursa'da evsiz sayısı belki 600-800 arası sokakta yaşayanlarla toplamda 1000-1500 arası diye tahmin ediyorum (KK2, Kadın, 50).

Rakam olarak bütün hepsini toparlarsak il sınırları içerisinde ortalama 200 diyebiliriz bu tabi görünen. Barınma evine giren çıkan çok tabi. Ayırt etmek lazım bu nüfusu adam emekli maaşı var mesleği var oda evsizim diyor. Şehirden şehre dolaşan var ama bursa da bu sayı sürekli (KK3, Erkek, 52).

Açıkçası il dışından gelen geçici olan terminal de orda burada belki çoktur ama bana göre Bursa merkezde 100-200 kişi arasındadır tabi ilçeleri söylemiyorum soğuk dönemde artış olabiliyor. Konukevine giriş çıkış sirkülasyonu 1000 kişiyi geçiyor tabi ama bunların hepsi evsiz mi tartışılır. Sürekli yazın da kalan var bunlar kronik olanlar il dışından gelenleri düşürsek 100 falandır. Bu piyasa evsizleri var bide. Üç beş ay kalıp şehirler arası dolaşanlar da var (KK4, Erkek, 53).

Evimize giderken parklarda mahallelerde sokakta yaşayan her yaşta insanın olduğunu görüyoruz. Evsiz sayısı olarak tahmini bir sayı olarak 1000'lerde olabileceğini düşünüyorum. Kışın daha azalan yazın yoğunlaşan bir sayı var (KD7, Kadın, 43).

Yukarı da görüldüğü üzere yıllardır evsizlere hizmet sağlayan kamu ve sivil toplum yetkililerinin Bursa ili için tahmini verdiği rakam 200-1500 arasında değişkenlik göstermiştir. Ancak bu sayının kışın daha görünür hale geldiği yazın çok fazla olmadığı, gezici evsizlerin olduğu, her evsizin gerçekten evsiz sayılamayacağı, kamusal alanların dışında kalan gizli evsizlerin çok fazla olabileceği gibi yorumlarla sayının çok daha fazla olabileceği de sıklıkla ifade edilmiştir. Konukevine giriş çıkış yapan evsiz sayısına bakıldığında yıllara göre değişiklik göstermiştir:

Tablo 5.8: Yıllara Göre Ürünlü Erkek Konukevinde Kalan Evsiz Sayısı

YIL	SAYI
2013-2014 Kasım-Nisan arası	450
2014-2015 Kasım-Nisan arası	482
2015-2016 Kasım-Nisan arası	524
2016-2017 Kasım-Nisan arası	626
2017-2018 Kasım-Nisan arası	578
2018-2019 Kasım-Nisan arası	666
2019-2020 Eylül-Nisan arası	472
2020-2021 Nisan-Aralık arası	463
2021-2022 Aralık-Haziran arası	659
Toplam	4920

Kaynak: Bursa Büyükşehir Belediyesi Ürünlü Erkek Konukevi Arşiv

Bursa Büyükşehir Belediyesi tarafından evsizler için 2020 yılına kadar kış aylarında sadece barınma imkanın sağlandığı konukevi hizmete açılmıştır. Ancak Covid-19 salgını sebebiyle yılın 12 ayı hizmete açılan bir kurum olarak devam etmektedir. Dolayısıyla burada kalan evsizlerin sayısı ve konukevinde kalmayı tercih etmeyen terminal, hastane, park, yıkıntı binalar ve başka kurumlarda kalan evsizlerin de olduğu göz önünde bulundurulduğunda bu sayı 1500-2000 arasında değişmektedir.

5.2.1.2. İnsanların Evsiz Kalma Sebepleri Hakkında Görüşler

Katılımcılara evsizliğin ne tür nedenlerden dolayı meydana geldiği sorulmuş ve yapılan değerlendirmelerde çoğunun farklı açılardan da olsa aile kurumunun rolüne vurgu yaptığı ortaya çıkmıştır. Sürecin ilk belirleyicisi genellikle kişisel hatalara atfedilmiş sonrasında ailenin terkedilmesiyle ve sosyal desteğin yitilmesiyle uzun süreli evsizlik ortaya çıkmıştır.

Kişisel hatalar için bir parçası. Ama aile yetiştirme tarzları, aile yapısı, çevre baskısı, ilgili kurumların soruna çözüm üretme becerileri hepsi evsizliğe giden yollardır (KK3, Erkek, 52).

Gerçekten sokakta bırakılan evsiz insanlar ekonomik, aile gibi birbiri ile örtüşen durumlardan dolayı olabiliyor. Burada hangisi daha güçlü belli olmuyor. Kendi hatalarının çok olduğunu düşünüyorum. Alışkanlıklar, keyfi davranışlar bireyseldir. Ama hakikaten anne baba ölüyor aile kalmıyor bunlar kendi dışında gelişen olaylardan dolayı çaresiz kalıyor destek mekanizmaları kalmıyor bunlar mecbur kaldığı için evsizleşiyor (KK4, Erkek, 53).

Genelde insanların zamanında yapmış olduğu yanlış tercihlerden dolayı. Orta yaş ve üstü erkeklere baktığımda genelde zamanında oynadığı kumar, içki bunlardan dolayı aileyi kaybetmesi, yaşamış olduğu bir sağlık probleminden dolayı ailesinin terketmesi. Bayanlar da özellikle gençler var onlar da yaşadıkları şartlardan, yanlış bir evlilik, evlilik öncesi yaşanmışlıkların sonucu. Her iki tarafında her ne kadar çevre, şartlar veya bazı faktörler işte hastalık gibi elimizde olmayan durumlar buna yöneltse de büyük çoğunluğu yapmış olduğu yanlış işler ve tercihler sonucu böyle bir hale geldiğini düşünüyorum. İlk olarak ekonomik durumun nedeni olarak düşünmüyorum. Bütün fakirler de evsiz değildir. Aile ilişkilerini iyi tutmayan, eviyle alakası olmayan, kazandığını boşa harcayan bir süre sonra eşine şiddet gösteren, kişinin etrafında şimdi kimse yok. Yaş geçtikçe de elden ayaktan düşüyor uzun süre evsizleşiyor. Kişisel hata, aile dağılımı ve sonra evsizlik (KD7, Kadın, 43).

Bu durumda aile ve sosyal desteğin olmayışının yanı sıra bireysel ve yapısal nedenlerin etkileşimine dikkat çekilmiştir. Öte yandan sosyal bağların ve sosyal sermayenin zayıflaması, toplumsal dayanışmanın ve yardımlaşmanın azalması, insanların birbirine yabancılaşması, kişinin aile de yetiştirme tarzı, mahalle kültüründen uzaklaşma gibi değerlerin öneminin azalmasıyla da evsizlik bağdaştırılmıştır:

Tabii en çok ağır basan neden aile kurumudur. Ama eğer sokakta bir çocuk maddeye başladıysa mahalle de ilk gören kişi müdahale etse ya da vatandaş gerçekten sokağa düşmeye başladığı anda toplum anında gerekli kurumlara yönlendirse onlar daha o yaşam biçimine alışmadan döndürülebilir. Gençken düşeni kaldırabiliriz ki evsizlerin çoğu gençliğinde başlamış sokakta kalmaya. Bence toplum öncülleri olan kişilere çok rol ve görev düşüyor. Bunlar mahallenin muhtarı, esnafı, öğretmeni, imamı, STK'sı olabilir. Yani o

sokakta apartmanda site de yanlış giden birşeyin ilgili makamlara iletilmesiyle olay çok fazla büyümeden çözülebilir (KK1, Erkek, 50).

Toplumsal sorunlar daha başlamadan toplumda öncü sayılabilen muhtar, esnaf, imam, öğretmen ve sivil toplum gönüllülerinin aracılığıyla müdahale edilebileceği önemli bir vurgudur. Nitekim Bursa Sakarya Mahallesi muhtarı bu doğrultuda çalışmalar yapmaktadır. Evsizliğin nedenini şu şekilde açıklamıştır:

En büyük sebebi kendisi, kendi akılsızlığı. Çünkü devlet hakikaten yardımlar yapıyor ben açım açıktayım diyen yalan söylüyor. Her türlü imkan var biz dernek olarak yapıyoruz diğer kurumlar var. Devlet imkan sunmasına rağmen hala gidip kumar, içki kullanıyorsa hala akıllanmıyorsa o kendi sorumsuzluğudur (KM5, Erkek, 67).

Evsizliğin ortaya çıkmasında akıl ve ruhsal bozukluklar, depresif haller ve psikiyatrik sorunların da belirleyici olduğu belirtilmiştir. Bunun yanı sıra depresif ve karamsar ruh halinin makro sistemlerin işleyişinden kaynaklanan sorunlardan meydana geldiği Dilruba Evleri Derneği'nin kurucusu tarafından şöyle ifade edilmiştir:

Ekonomik şartlar var ilk etapta ama depresif haller psikolojik sorunlar belirleyici. Kişi maddi olarak refahta olmayınca aile, çocuk hepsi etkileniyor. Genel olarak depresif bir hal var, mutsuzluk var. Bence bu bir hastalıkla başlayan bir süreç başında da depresiflik mutsuzluk var kendi iyileşmek istemeyen bir insana da bir şey yapamazsın (KD6, Kadın, 49)

Benzer şekilde evsizliğin bireysel nedenlerden sayılan psikolojik rahatsızlıkların sonucu olduğu ve ekonomik sebeplerin ise ilişkili olduğunu KK2 şöyle ifade etmiştir:

Çoğunun psikiyatrik nedenler olduğunu düşünüyorum. İnsanların madde ve psikiyatrik nedenlerden dolayı evsizleştiğini. Ekonomik nedenler aile ilişkileri vs de var ama temelinde en çok karşılaştığım sorun psikiyatrik oldu bu da zaten aile ilişkilerini ve diğer durumları da etkiliyor.

Yapılan görüşmelerde elde edilen bulgulara bakıldığında katılımcıların neredeyse hepsi çevresel ve yapısal nedenlerin ötesinde kişinin kendi hataları, alışkanlıkları, tercihleri ve sorumsuzlukları olarak evsiz olarak hayatını devam ettirdiğini belirtmişlerdir.

5.2.1.3. Evsizlere Sunulan Hizmetler ve Yardımlara İlişkin Görüşler

Bursa örnekleminde evsizlere ne tür hizmetler sunulduğu, evsizlere yönelik hizmetlerin hangi kurumların sorumluluğunda yürütülmesi gerektiği, sunulan hizmetlerin stratejik hedeflerinin neler olduğu, evsiz bireylere hizmet sunmanın gerekliliği, yardım veya hizmetlerin düzeyi gibi konuları ortaya koymak adına hizmet veren kurumların yetkili-uzman-temsilcileriyle görüşmeler yapılmıştır. Bu doğrultuda “Evsizlere yönelik hizmetleriniz ve çalışmalarınız hakkında bilgi verir misiniz?” sorusu yönlendirilmiştir. Konukevi sorumlusu ile bu soru kapsamında yapılan görüşmeye göre:

Aslında içeriye girdiği andan itibaren buraya gelen kişilere misafir olarak bakıyoruz kamunun şefkatli yüzünü onlara göstermemiz gerek. Burada artık ben devletin kontrolü altında olan bir yerdeyim benim başıma bir şey gelmez bunu hissettiriyoruz. Bunu yaptıktan sonra ilk olarak kabul yerine alınır sosyal incelemesi yapılır, kişiye günlük ihtiyaç duyduğu giysiler (çorap, iç çamaşır, içlik, elbise, pantolon vs) verilir, banyoya girer, temizlenir ve karnı doyurulur. Biz çalışmaya istekli olan kişileri şimdiye kadar İŞKUR’a yönlendiriyorduk ama yeterli personel olmadığı için takip etme de zorluk yaşıyoruz. Bu sayede vatandaş ben çalışıyorum, kendi paramı kazanıyorum, ben artık bir işe yarıyorum özgüvenini kazanıyor. Bunun haricinde aileleriyle iletişime geçmek isteyenleri aileleriyle buluşturmaya çalışıyoruz veya onlara bundan sonra ki süreç ile alakalı bir yol gösterme rehberlik yapıyoruz. Yaşlı olanlar var 65 yaş üstünde olanlar, onları huzurevlerine yatırmak için çalışmalar yürütüyoruz. Sokaktan alınıp getirilen öz bakımını yapamayan engeli olan vatandaşları bakım ve rehabilitasyon merkezlerine yerleştirme gibi kendimize görev üstlendik (KK1,50).

Şeklinde bir açıklama yapılmıştır. Burada genel olarak temel ihtiyaçların iyi bir şekilde sağlandığı görülmektedir. Bu soruya ek olarak “barınak hizmetinin stratejik hedefi nedir? Bu hizmetle ne amaçlanmaktadır?” sorusuna ise:

Burasının aslında ilk kuruluşundaki amaç sadece dışarıda vatandaşın soğuktan donarak ölmesini engellemek için bir yol izlenmiş ve o yönde bir yol kat edilmiş. Ama son 1 yıldır sadece kış aylarında ibaret olmayan yılın 12 ayı faaliyet gösteren barınma imkanına dönüştürülmüştür. Bence bu hizmet zaten

kalıcı olmalı ama bir süre tanınmalı yani bir yaşam biçimi haline getirilmemesi gerektiği ile alakalı bir yol izlenmesi gerekiyor. Vatandaş 5 ay içeride olsa sonrasında dışarıya bırakılınca ne olacak? Yani dışarıda hava güzel diye bu adam ekmek bulmakta zorlanıyorsa, yatacak yer bulmakta zorlanıyorsa, bitleniyorsa, dışarıda topluma zarar verme ihtimali varsa biz bu adama sürekli hizmet vermek zorundayız. Adam sokakta aç kaldıysa, biçare kaldıysa ne yapar her şeyi yapar sarkıntılık yapar hırsızlık yapar. Bence barınma evi suçu önüyor asayiş sorunlarının önüne geçiyor. Yani köprü altlarında bu insanlar yatmasın oradan geçenlerin önünü kesmesin, okul önlerinde madde dağıtmasın, çarşıda ver 1 lira 10 lira demesin deniyorsa barınma evi sağlanması gereken bir hizmettir. Barınma evi sadece barınma ile alakalı değil ki insanları burada toplayarak dışarıya zararını da engelliyorsunuz. Barınma da birtakım projeler de mevcut. Yaklaşık 10 kişiye istihdam oluşturduk. Koyunculuk, mantarcılık, tavukçuluk projeleri vardı. Ama yeterli değil 3 yıldan beridir 15 kişiye en fazla yararı oldu. Bunu nitelikli hale getireceğiz (KK1, Erkek, 50).

Şeklinde cevap verilmiştir. Burada verilen konukevi hizmetinin gerekliliği ve mahiyeti, stratejik hedefi, yıl boyunca açık olması gereken bir hizmet olduğu, yaşam biçimi haline gelmemesi için kişiye belli bir kalma süresi tanınması gibi durumlar açık bir dille belirtilmiştir. Öte yandan konukevi hizmetiyle aslında hırsızlık, sarkıntılık, dilencilik, başkasının malına ve canına zarar verme gibi suçu önleyici bir etkisine de dikkat çekilmiştir. Daha sonra kişinin konukevi sonrasında yaşama uyumlu hale gelmesi için bir yol izlenmesi gerektiği, iş, aile danışmanlığı, madde ve alkol tedavisi gibi rehabilitasyon hizmetlerinin verilmesinin önemi de belirtilmiştir. Bunun yanı sıra koyunculuk, tavukçuluk, mantarcılık gibi hizmetlerin verildiği ama daha çok istihdam sağlanabilecek hale getirileceği vurgulanmıştır.

Konukevinde görev yapan sosyal çalışmacı bu hizmetin düzeyini ve stratejik hedefini şöyle açıklamıştır:

Türkiye’de barınma merkezlerinin mantığı kişi dışarıda kalmasın topluma bela olmasın, üzerimize kalmasın, dışarıdan bize şikayet gelmesin, yatsın kalsın biz onu sokakta bırakmadık aldık diyebilelim diye..Bu hizmet tam zamanlı 12 aylık olmalı. Ama bunun bir alışkanlığa dönüşmesi de kaçınılmaz. Eğer kişiye bir meslek edindirme, işe yerleştirme, kendini idame ettirecek

koşulları sağlayabilirsek o kişi için kısa süreli olmalı. Alt düzeyde bir hizmet sunuyoruz maalesef. İnsanları incitmeden insan olduklarını unutmadan hizmet sağlanmalı. Hizmetler standartlar kişiye bağlı olmamalı. BBB evsizlere politika üretiminde gücü yetkisi ve potansiyeli var (KK2, Kadın, 50).

Benzer şekilde barınma merkezlerinin yılın 12 ayı hizmet sunan kurumlar olarak açık kalması gerektiği ve evsizler için yapılan projelerin kişinin hayatına dokunması için meslek edindirme üzerinden sunulması gerektiği vurgulanmıştır. Burada konukevi hizmetiyle hedeflenenin aslında bireyin refahını arttırmaktan ziyade kısa süreli ve geçici hizmetlerle tampon görevi üstlenildiği açıkça ifade edilmiştir. Yeterli bütçenin ayrılmaması, gerekli bir hizmet sunulması noktasında yerel yönetimlerin gücü olmasına rağmen kapsamlı bir politikanın geliştirilmemesi, yerel yönetimlerde seçimlerden dolayı değişen yönetimin konuya bakışının farklılaşması, hizmetlerin sunulmasının yetkililerin inisiyatifinden öte standartların oluşturulması gerektiği özellikle dile getirilmiştir. KK3, evsizliğin göç, sanayi, iş imkanları gibi durumlardan dolayı Bursa için bir problem olduğunu bundan ötürü koordineli bir şekilde il içerisinde bulunan bütün kamu kurumlarının sorumluluğu alması gerektiğini söylemiştir.

20 yıldır Bursa Büyükşehir Belediyesi tarafından evsizlere barınma imkanı sunuluyor. Belediyemiz bu soruna kendi bünyesinde birşeyler yapmaya çalışıyor ama bu çok koordineli bir hizmet gerektiriyor. Biz belediye olarak doğrudan sorumlu olmamalıyız. Merkezi yönetim ile hizmet sağlanır biz yerel olarak gerekli desteği veririz. Biz ilk etapta barınması için kucak açıyoruz karnını doyuruyoruz, temizliği ve giysisi var. Konukevi hizmetiyle sokakta kimse kalmayın, soğuktan ölmesin yani anlık soruna geçici müdahale ediyoruz. İlave tesisler yaparak da kişilerin hayata tutunması için de neler yapabilirde ona çabalyoruz. Nitelikli olması için de yeterli personel olmalı, meslek elemanı vs.

Belediye sosyal hizmet şube müdürü KK4 ise benzer şekilde 20 yıldır evsizler için belediye olarak temel ihtiyaçların karşılandığını, işe yerleştirme ve sosyal destek kartı verilmesi gibi yardımlarda bulunulduğunu ifade etmiştir. Konukevi hizmetinin stratejik hedefini ise şöyle beyan etmiştir:

Barınma fiili olarak mecburi bir hizmet olarak başlanmış ama ben biraz daha iyileştirme odaklı bir hizmet olması gerekir diye düşünüyorum. Buraya gelen insanların hayata kazandırılacakları, sosyal servislerin olduğu, psikolog, sosyologların çalıştığı, kendi kendine yetebilecek duruma gelebilecek duruma gelmelerini sağlayan bir sistem olsun istiyoruz aslında. Bunun içinde konukevinde mantarcılık, koyunculuk, tavukçuluk şeklinde projeler başlattık o insanların bir kısmına sigorta ve bir gelir sağladık. Kendisi kazansın bir yaşam alışkanlığı kazansın diye. Madde bağımlıları, yaşlılar, engellilere yönelik imkanlar sağlanması gerek.

Mahalle muhtarı olarak 2010 yılından beridir hem muhtar olarak hem de dernek kurarak evsiz, kimsesiz, ihtiyaç sahibi bireyler için hizmetlerde bulunan KM5, evsizler için ilk başta evler kiralarak mahallede barınmalarını sağlandığını sonra mahallenin bu bireyleri benimsemesiyle topluma kazandırıldığını ifade etmiştir.

Bence kritik konu bu insanları mahalle içerisinde topluma kazandırmak gerek. Dağda bayırda kamp gibi bir olayla zor esas olan mahallede başlamak. Mahallede binamızda 5 sene burada çalışan sonra dönüşen evsizler kaldı. Sağlıklı kendine yetebilen çalışabilen 50-60 yaş aralığındaki evsiz vatandaşlara hizmet veriyoruz. Şuan da sadece 1 dairemiz var içinde 7 kişi kalabilecek durumda. Yemeklerini aşevinden yiyorlar harçlıklarını veriyorum topluma kaynaşmasını sağlamaya çalışıyorum. Bu insanlar yaşından dolayı anca çay ocağı, tuvalet temizliği, sokak süpürülmesi gibi işler verebiliyoruz bunu da bir bedel ödesin diye. Bu hizmetten esas gaye insana hizmet (KM5, Erkek, 67).

Mahalle kültürüyle evsizlere daha iyi hizmetlerin sağlandığı, halk ile bir arada bulunan evsizlerin topluma dönüşümün daha çabuk sağlanabildiği, mahalle içerisinde iş imkanı sağlayarak sorumluluk aldıklarını ve benimsediklerini belirtmiştir. 2007 yılından beri evsizlere doğrudan hizmet sunan Dilruba Evleri Yardımlaşma Derneğinin konukevi sorumlusu ise sundukları hizmeti şu şekilde açıklamıştır:

Dilruba Derneği olarak bize sokakta, hastane de kalan kimsesiz veya herhangi bir şekilde çaresiz kalmış gidecek yeri olmayan varsa bile sorunlar yaşayan, kendine bakamayacak durumda yaşlı olan, eşiyle sorunlar yaşamış sokağa düşen, sığınma evinde vakti dolmuş kalacak yeri olmayan, annesi

babası tarafından terkedilmiş çocuk, genç, yaşlı, kadın bize ulaştığında yer ve zaman farketmeksizin anında konukevimizde misafir ederiz. İlk olarak banyosunu, tıraşını yapar, karnını doyurur, giydirir temiz pak hale getiririz. Sonra sağlık personelimizle bir rahatsızlığı varsa tedavisi noktasında yönlendiriyoruz. Onları motive edecek sosyal etkinlikler de yapıyoruz. Olaya kişi olarak bakıyoruz ve onun neye ihtiyacı varsa hastane ise refakatçi, bağımlı ise psikolog, bakıma ihtiyacı varsa bakıcı ona göre hizmet verebiliyoruz. İnsana yaklaşımımız bakış açımız, sokakta evsiz kalmışsa eğer yaşam kalitesini yükseltecek ne varsa, sıcak yatak, canı istediği yemek, muhabbet, sevgi ve saygı ona değer var Dilruba da. Evinde yalnız kalmış ama evinden çıkmak istemeyen kendine bakabilen ama zorlananlara ziyaretler yapıp onlara yemek, temizlik gibi hizmetler de sağlıyoruz. Tabi dernek olarak hizmet düzeyimiz insana verebileceğimiz hizmet olarak en iyisini yapmaya çalışıyoruz ve bunun bir süresi yok. (KD7, Kadın, 43).

Sivil toplum yetkilisiyle yapılan görüşme de elde edilen bu bulgulara göre barınma, yemek, giyecek gibi temel ihtiyaçların karşılanmasının ötesinde bakım, tedavi, rehabilitasyon, psikolojik destek gibi hizmetlerle kişinin yaşam kalitesinin yükseltilmesi için gayret gösterildiği görülmüştür. Yeterli olmayan finans kaynaklarına rağmen özellikle 55 yaş üstü evsizlere kurumda bakımın sağlanmasıyla birlikte evi olan ama kimsesiz olan bireylere de yemek, temizlik gibi yardımlarda buldukları dikkate değer bir durumdur. Bu açıdan sivil toplum kuruluşlarının kısıtlı ekonomik bütçeye göre insana hizmet geliştirme açısından kamu hizmetlerine kıyasla daha kapsamlı ve nitelikli hizmetler sunulduğu göze çarpmaktadır. Yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşlarının konukevi hizmetlerinin evsizlerin temel ihtiyaçlarını karşılamakla birlikte rehabilitasyonu noktasında da önemli adımlar atıldığı söylenebilir. Ancak potansiyel evsiz nüfusu göz önünde bulundurulduğunda Bursa için yeterli olmamaktadır. Nitekim Dilruba Derneği çok az evsiz bireye hizmet sunmaktadır ancak saha çalışması boyunca edinilen gözlemlerle model bir hizmet yürüttüğü açıkça ifade edilebilir.

a) Mevcut Yasalar ve Sosyal Politikalara Dair Görüşler

Evsizliğe ilişkin mevcut yasalar, sosyal politikalar ve sosyal hizmetler hakkında ne düşünüyorsunuz? Sorusu kapsamında kurum çalışanlarından elde edilen bulgularda evsizlerin sorun olarak görülmemesinde kaynaklı Türkiye’de doğrudan evsizlerin geçtiği herhangi bir yasal düzenlemenin olmadığına, sosyal politikaların geliştirilmediğine, yasalarda genellikle dolaylı olarak uygulamaların evsizleri muhatap aldığına dikkat çekilmiş ve bu durumun bir an önce önemsenerek birtakım anayasal düzenlemelerin doğrudan yapılması gerektiği vurgulanmıştır.

Evsizliğe ilişkin ortada izlenmesi gereken yasal bir prosedür yok. Bu sorunu kademe kademe en üst yetkiliye sunmak gerekiyor. Bu sorun bizim gerçeğimiz, bu insanlar orada burada var ve görünür halde giderek de artacak. Her ile uygulanacak barınma hizmetinin kuralları, uygulamaları, faaliyetleri ve bakış açıları iyi belirlenmeli. Tabi yöneticilerin de iyi belirlenmesi gerek suistimale açık bir alan (KK1, Erkek, 50).

Bu sorun dünyanın sorunu sadece Türkiye’nin Bursa’nın değil. Dünya bu soruna dönük sosyal politikalar geliştirmiş. Türkiye’de kaymakamlıklar, valilikler kira desteği, nakdi destekler cüzi rakamlarla veriliyor. Ama mevzuatta anayasal çalışma var mı bilmiyorum. Barınma hizmeti orta halli bir destek. Bunun iyileştirilmesi gerekir ama ne kadar cazibeli olursa o kadar evsiz gibi geçinenler artar gibi bir risk de var (KK4, Erkek, 53).

Evsizlere sunulan hizmetler politikalar zaten yok. Tamamen yerel düzeyde yetkili konumda olanların vicdanlarına bırakılmış bir sorun. Sosyal yardımlar kaymakamlık, valilik veya STK’lar tarafından verilebiliyor ama bu hiçbir şey ifade etmiyor. Bu insanların toplumda görülmesi gerek bir sorun olarak kabullenmek gerek sonrasında her ilde kamu sivil bütün kurumlar işbirliği yapmalı (KK2, Kadın, 50).

Yasalarda evsizlere yönelik sosyal politikaların olmadığı, sunulan hizmetlerin sadece yerel yönetimlerin inisiyatifinde olduğu ve standart mevzuatların oluşturularak hizmetlerin sunulması gerektiği ifade edilmiştir. Öte yandan görüşmelerde diğer ülkelerde ne tür çalışmaların yapıldığına dair sadece Dilruba Evleri Dernek kurucusu Almanya’da gündüzleri açık geceleri kapalı olan sadece barınma imkanının sağlandığı

bir uygulamadan bahsetmiş ve Amerika’da eyaletlerce değişen ama profesyonel yapılan kurumsal hizmetlerden haberdar olduğunu ifade etmiştir.

b) Hizmet Sunumunda Kurumlararası İşbirliği ve İletişimin Önemi

Evsizlere yönelik hizmet sunan kurum ve kuruluşlar arasında ki iletişim ve koordinasyon, nitelikli ve kapsamlı uygulamaların ve sosyal politikaların geliştirilmesinde önemlidir. Bu bağlamda katılımcılara iletilen “*Evsizlere yönelik sosyal hizmetlerin ve desteğin üretilmesi ve sunulması noktasında nasıl bir koordinasyon yürütülmektedir?*” sorusuna dair cevaplar genellikle herhangi bir koordinasyonun olmadığı, iletişimin çok zayıf olduğu ve herhangi bir stratejinin olmadığı vurgulanmıştır.

Herkes kendi evinin önünü temizliyor süpürüyor getiriyor sizin kucağınıza bırakıyor yani valilikte, aile sosyal politikalarda, kolluk kuvvetleri de, muhtarı da, zabıtası da hepsi aynı şeyi yapıyor. Yani bu bizim ortak sorunumuz gibi kimse görmüyor. Bence aile ve sosyal hizmetler kanununa ek bir madde eklenerek net bir tanım ve çerçeve çizilerek, hangi kurumların bu konuya destek vereceği, içerisinde yeterli personel olacağı vs bütün ayrıntıları ve sınırları belirlenerek bu soruna çözüm oluşturulmalı (KK1, Erkek, 50).

İletişim yetersiz. Herkes birbirine sorumluluğu atıyor saha da koordineli bir durum yok. Yani tamamen kişilerin vicdanına kalmış durumda kişinin bir hassasiyeti, gayreti varsa evsizler için birşeyler yapıyor (KK2, Kadın, 50).

Her iki katılımcı iletişimin yetersizliğinden yana sitem de bulunmuş ve belediyeye yüklenen sorumluluğun ortak bir sorun olarak algılanmayışını eleştirmiştir. Konukevi hizmetinin kişilerin vicdanına bırakılmaması gerektiği standart birtakım sosyal politikalarla hukuki zeminin oluşturulması gerektiği sıklıkla dile getirilmiştir. Bu koordinasyon eksikliğinde kamu kurumlarında seçim veya atamalarla değişen yönetim yapısının da etkisi vardır.

Kamu kurumlarında genelde çok sirkülasyon oluyor yeni bakış açısı oluyor. Bu durumu takip edecek aracı bir komisyon olmalı yereli de merkezi de işin içinde olacak. Bir birim kurulsa evet iyi olabilir ama yeterli kapasiteye sahip

işi ehline uzmanına vermedikçe işlevsiz kalabiliyor. Belediyelerde de dönem dönem politikalar değişiyor. Proje başlatıyorsun planlıyorsun tam nitelikli hale gelecek diyemeden yeni bir yönetim geliyor başa dönüyorsun (KK3, Erkek, 52).

KK4 evsizler için her ilin kendi vatandaşına yerel olanakları bağlamında çözüm üretilmesi gerektiğini beyan etmiştir. Bu müdahale de ise valilik, yerel yönetimler, il aile ve sosyal hizmetler, il sağlık, il göç idaresi, il kolluk kuvvetlerinin paydaş olarak aktif rol alması gerektiğini vurgulamıştır.

Evsizlerle alakalı STK olarak bursa da karşılaşmadım ama kamu olarak da valilik kaymakamlıklar var ama kesinlikle iletişim yok. Ama biz bunu sağlamak için çabalıyoruz. Özellikle terminal üzerinden hem emniyetle, il sosyal hizmetlerle bir araya gelip çünkü orda kötü görüntüler var bu çok rahat çözülebilecek bir durum. Polis müdahale edemiyor, ne zaman ki basın gelip haber yapıyor o zaman anlık çözüm. Bu her ilin kendi sorunu yerelde vatandaşına çözüm üretmeli. Valilik başta olmak üzere emniyet, il sosyal hizmetler zaten onlara bağlı, il sağlık, belki il göç idaresi, bizi de dahil ederek bir komisyon olmalı. Terminal de danışmanlık merkezleri kurulmalı. Terminaller gümrük gibi her soruna oradan giriş çıkış yapıyor şiddete maruz kalan oraya kaçıyor ilk geldikleri yer. Orada birçok çözüm üretilebilir ama bunun başında belediye değil valilik olması lazım. Valilik sokakta kalan insanlarla ilgili bir koordinasyon sağlarsa sadece kar yağdığı zaman talimat verilmemeli. Yaz kış aktif bir şekilde destek sağlanması lazım böyle bir koordinasyonla çok rahat çözümler de üretilir.

Terminallerde evsiz bireyler için çözüm merkezlerinin oluşturularak danışmanlık hizmetlerinin verilmesi, çatı kurum olarak valilik bünyesinde bir çözüm masasının oluşturulması, sosyal yardımların sistemselsel olarak tek merkezden yürütülmesi ve her kamu kurumunun verilere rahatça ulaşabilmesinin sağlanması dikkate değer öneriler olarak sunulmuştur. Öte yandan hizmet sunucuları arasında aktif olarak yer alan STK'lar olmasına rağmen yetkili tarafından bilinmemesi iletişimsizliğin diğer bir göstergesidir. KM5 ise sağlanması gereken koordinasyonda muhtarların stratejik önemine vurgu yapmış, memur bakış açısıyla hareket edilmemesini ve yaşanan toplumsal sorunlarda kamu ve yerel yönetimlerin işbirliğinin sağlanarak ilgili bakanlıklarca müdahale merkezleri kurulmasına dikkat çekmiştir.

Vatandaşın bir sıkıntı gördüğünde geldiği ilk yer muhtarlık oluyor. Yani muhtar burada gerçekten duyarlıysa bu insana hizmet etme imkanı açık. Hemen tespit edecek emniyet, belediye vs yönlendirecek her kurum üstüne düşen görevi yapacak. Ben aradığımda hemen çözülmesi gerek. Cumartesi Pazar memur benim işim bitti allahaismarladık dememesi lazım ee adam sokağa düşmüş kadın şiddet görmüş dışarı atılmış emniyet geldi ee nereye karakola mı götüreceksin. Bence aile ve sosyal hizmetler bünyesinde bu tarz ani durumlara çözüm olması lazım. Yani devlet adına hizmet edenlerle seçilmişleri bir araya getirip hem maddi hem kanun ikisini birlikte toparlayıp bu işi çözmek lazım. Yoksa tek başına oldu mu bir imam bir kaymakam iş birliği yapar yaptığın herşey biter güle güle (KM5, Erkek, 67).

Bu bağlamda Işıkhan (2004: 43) bu durumu evsizliğin nedenleri arasında saymış ve şöyle izah etmiştir; “çeşitli kurum ve kuruluşlarca evsizlere sunulan hizmetler, koordineli bir şekilde sistemli halde bir organizasyon çatısı altında örgütlenemediği takdirde sağlanan hizmetlerin kurumsallaşamama tehlikesinden söz edilebilir”. Evsizlere yönelik hizmetlerde anayasal bir düzenlemenin olmayışı, hizmetlerin koordineli yürümemesini, örgütsel hareket edilememesine ve birtakım uygulamaların kurumsallıktan öte ihtiyaç temelli geçici yapılmasına neden olabilmektedir.

5.2.1.4. Sunulan Hizmetlerin Evsizlerin Yaşam Kalitesine Etkisi

Yukarıda belirtilen hizmetlerin evsiz bireylerin yaşam kalitesini ne derece olumlu ya da olumsuz etkilediği, evsizlerin sunulan hizmetlere karşı tepkisi ve bakışı, hizmet sunulurken ne tür zorluklarla karşı karşıya kaldığı kurum çalışanlarının görüşleri doğrultusunda burada ele alınacaktır.

Bence öncelikle insanlar devlete, belediyeye güven duymaya başlıyorlar. Burada barınmacıya verilen giysilerin- montun kalitesi, verilen 3 öğün yemeğin iyi olması, bunlar insanları iyi hissettiriyor ve sahip çıkıldığını fark ediyor ve güven tesis ediyor. Diğer taraftan yaşamlarını devam ettirebileceğini fark ediyor. Birlikte bir şeyler yaşamaya, paylaşmaya ve sosyalleşmeye katkısı oluyor. Mesela bayadır dışarıda kalan biri ilk geldiğinde konuşmaktan acizdi, insanlardan kaçıyordu sonra baktım geçen sosyalleşmeye konuşmaya başlamış. Bu barınmanın sağladığı önemli

katkı. Yani insanların temel ihtiyaçları karşılanıyor, güven kazanıyor, sosyalleşiyor ve motive oluyor. Bide biz bazı sorumluluklarda veriyoruz bu da çok katkısı oluyor. Mesela daha önce madde kullanmış, babası tarafından kovulmuş, eşi tarafından aldatılmış biri vardı başlarda kavga etme sıkıntı çıkarma eğilimindeydi sonra biz ona burada koyunculuk projesinde işe başlattık biz ona kavgasına, geçimsizliğine rağmen sahip çıktık para kazandırdık yönlendirdik ama geçen çıkmış gitmiş. Bunun aksine bu hizmetleri yapacaksınız mecbursunuz sizin göreviniz diye tepki verenlerde var (KK1, Erkek, 50).

Sunulan hizmetler evsiz bireylerin devlete karşı güven duymasını, kendilerinin değerli olduğunu hissetmesini ve yaşamlarını devam ettirecek motivasyonu elde etmesini sağlamaktadır. Bununla birlikte sunulan hizmetlere genellikle hak temelli¹⁷ yaklaşanların olduğu da görülmektedir.

Genellikle olumlu katkısı var. Herkes memnun edilmeyebilir ama birçok insanın hayatında dönüşümler yaşanabiliyor. Hak temelli yaklaşan var bu hizmet mecburi diye düşünen yani (KK2, Kadın, 50).

Geçici bir etkisi var hayatları üzerinde. Evsizler tabii bu hizmetleri yetersiz görüyor versin bana devlet diyor. Bireysel mana da memnun değil devlet bana bakacak anlayışı var (KK3, Erkek, 52).

KM5 sundukları en önemli hizmetin evsizleri aileleriyle barıştırmak olduğunu bunun da aile ilişkilerinin düzelmesine katkı sağladığını beyan etmiştir. Bunun yanı sıra evsiz bireylerin başıboş kendi hallerine bırakılmadan hayatlarını disipline edecek desteğe de ihtiyaçlarının olduğuna bunun da önemli bir katkı olduğuna dikkat çekmiştir.

¹⁷ Hak temelli yaklaşım uluslararası hukuktan ilkesel olarak da uluslararası insan hakları standartlarını temel alan ve uygulamada ise insan haklarının desteklenmesini ve korunmasını hedefleyen bir kavram olarak tanımlanır. Kişileri ‘hak sahibi’, devleti ve devlet dışı birtakım aktörleri ise bu hakları sağlamada ‘görev sahibi’ olarak tanımlayan hak temelli yaklaşım, hak sahipleri ile görev sahipleri arasındaki ilişkiyi düzenleyerek insan haklarını gerçekleştirmeyi amaçlar. Dolayısıyla görev sahiplerini kendi yükümlülüklerini yerine getirmeleri için sorumlu tutmayı, hak sahiplerini ise hak talebinde bulunmaları için güçlendirmeyi esas alır (STGM, 2020).

Bence olumlu bir katkı var. Bunlar içinde evlenip giden de oldu yuva kurdu. Yani her türlü sosyal imkanlara kavuşuyor ki en büyük olay kendi ailesine yuvasına çoluk çocuğuna geri dönebilmesi. Bu insanlara ben iyi bir güven sağlamaya çalışıyorum. Aileleriyle görüşmelerini sağlamak adına araştırma yapıyorum belli bir süre geçtikten sonra direk telefonla yakınlarıyla görüşüp aile yapıları nerde kalıyor eşi çocuğu var mı bunları onları bütünleştirip tekrar irtibat sağlıyoruz ve şükür güzel sonuçlar oluyor. Onları bu çamurdan kurtarmak için elinden tutmak gerek yoksa sonları mezarlık (KM5, Erkek, 67).

Madde bağımlısı, yaşlı ve engelli evsiz bireylere yönelik hizmetler yürüten Dilruba Evleri Yardımlaşma Derneği konukevi yetkilisi, sundukları hizmetlerin katkısını şöyle ifade etmiştir:

Topluma kazandırılan insanlar oldu, özellikle yaşı genç olup iş bulup yuva kuranlar oldu. Madde bağımlısı olup tedavi olup kurtulanlar oldu. Yaşlılar zaten hayatını son dönemine iyi bakılıp huzur içinde ölmek istiyor burada o sağlanıyor. Hizmet sunuyoruz onlarda çok mutlular yüzünden anlaşılıyor bir kere herşeye rağmen onlara dedemiz nenemiz olarak bakıyoruz onlara değer veriyoruz onlar için çok önemli. Tabi kolay mı değil aksi, hiçbir şeyden memnun olmayan, söven, kızan da çok ama bizden güler yüz, saygı ile cevap verdiğimizizi gördüklerinde farklılaşıyorlar. Bizim tutumumuzdan etkilenip çok ciddi olumlu değişimler dönüşümler yaşayan ben niye böyleyim deyip düzelen insanlar var. Dilruba da ne olursa olsun karşıdaki insan nasıl yaklaşırsa yaklaşsın koşulsuz ona iyilik, sevgi ve saygı felsefesi var (KD7, 43).

Bununla birlikte evsiz bireyler kamu kurumlarının sunduğu hizmetlere daha çok hak temelli bir anlayış ile yaklaştıkları görülmektedir.

Kurum yetkili, uzman ve temsilcilerine “Evsiz bireylere yönelik hizmet sağlarken en çok zorlandığınız konular nelerdir?” sorusuna verilen yanıtlar şu şekildedir:

Bu hizmetleri sunarken çözümsüzlük bizi kahreden bir şey. Ortada bir vaka var onu yönlendirmemiz gereken yer bakım merkezi çünkü onun için ayrı personelimiz yok aracımız yok onu takip edecek sağlıkçımız yok ona yetememek zor (KK1, Erkek, 50).

Biz 18-65 yaş aralığına talip olduk ama ne oluyor anlık olarak yaşlı engelli de bize gönderiliyor kişinin kendi ihtiyaçlarını karşılama imkanı olmadığı için bu kişinin doktora hemşireye psikiyatriye ihtiyacı var ama bu bizde yok. Bu hizmeti buraya sokarsak tamamen bakım rehabilitasyon merkezine dönmemiz lazım. Ya da yaşlı olup huzurevinde yer olmadığı için gelen var mecbur alıyoruz ama sorun oluyor bunlar zorlandığımız konular. Vatandaş arıyor bürokratlar arıyor alın diyor, biz alamıyoruz kurum uygun olmadığı için ama sanki istemiyormuşuz gibi algılanıyor (KK4, Erkek, 53).

Konukevi yetkilileri daha çok kamu kurumları arasında iletişimin olmayışından, tamamen şehrin yükünü taşımanın zorluğundan, personel yetersizliği, yeterli kaynakların olmayışı, madde bağımlısı, psikiyatrik rahatsızlığı olan, yaşlı ve engelli durumda olan vatandaşlara çözümsüz kalma ve ilgili kurumlara yönlendirememe, bürokratlar tarafından baskı altında olma ve yanlış algılanma gibi zorluklar yaşadıkları görülmektedir.

5.2.1.5. Evsizliğe Kalıcı ve Sürdürülebilir Çözümler, Uygulamalar ve Hedefler

Evsizlere yönelik çalışmalarda sizce kalıcı ve sürdürülebilir çözümler ve uygulamalar nelerdir? sorusuna verilen cevaplarda, evsizlere yönelik hukuksal alt yapının oluşturulması, merkezi ve yerel yönetimlerin sistemli şekilde hizmet yürütmesi, STK'larla iş birliği gibi gerekliliklere dikkat çekilmiştir. Çözüm olarak ise konukevi hizmetinin olmazsa olmaz bir hizmet olduğu, bu uygulamaya ek olarak rehabilitasyon, sağlık desteği, işe yerleştirme, mesleki kurslar ve kendi kendine yetebilecek kadar yaşam kalitesinin yükseltilmesine yönelik danışmanlık hizmetlerin olmasına vurgu yapılmıştır. Bu doğrultuda KK1, detaylıca şöyle bir değerlendirmede bulunmuştur:

Bu işin paydaşlarını net bir şekilde belirlemek gerek. Merkez kurum ise aile ve sosyal hizmetler müdürlükleri olmalı. Onlarla iş birliği içerisinde, belediyeler, il emniyet, jandarma ve zabıta, il sağlık müdürlükleri, il SYDV'ler, il müftülük ve STK'larda olmalı. Aile sosyal politikalar asıl sorumlu olmalı çünkü orada bu işin profesyonelleri daha çok. Belediye yer imkanı sağlar. Bu insanların daha düzgün daha nitelikli bir ortamda yaşamlarını sürdürebilmeleri ile alakalı mekânsal anlamda fiziki şartların iyileştirilmesi gerekir.

Özellikle yıllarca konukevi hizmetiyle evsizlerle çalışan KK1, bu hizmetin çerçevesini, kurallarını, içerisinde bulundurulması gereken hizmetleri ve nitelikli bir hale gelmesi için neler yapılabileceğini şu şekilde ortaya koymuştur:

Barınma hizmeti kesinlikle nüfus oranı yüksek olan şehirlerde sunulması gerekir. Barınma hizmetinde olması gereken en önemli konu ise uzman personel, psikolog, doktor, hemşiresi olması gerekir. Bir kişinin hayatının planlanması gerekiyor. Belirli branşlarda iş kursları açılmalı. Fiziki şartlar oluşur uzman personeller olur sonra insanları işe yönlendirme, psikolojik destek, aile danışmanlığı, bağımlılığı olanları tedavi bunların tamamı bir bütün olarak konukevi hizmetiyle yapılabilir. Yani evsiz bireyin hayatı kuşatılmalı, ihtiyacına göre destek sağlanmalı, geleceğini planlayacak duruma getirilip bir süre takip edilip yoluna devam etmesi sağlanmalı. Bu insanlara yemek kültürü, temizlik, tuvalet eğitimi, kamu hassasiyeti vs bilinci verilmeli. Konukevi hizmetinde disiplin anlayışı olmalı ve içeri alınırken sunulmalı ama insanlar kısıtlanmadan rahat girip çıkabilmeli de. Belirli bir süre periyotları ile kalması sınırlandırılmalı ki kişi alışmasın kendi hayatı için girişimlerde bulunsun. Gündüzleri hayatın normal akışı sağlanmalı uyku düzeni, kalkış saati vs olmalı.

Barınma hizmetinin kalabalık şehirlerde sunulması, bu hizmetin içerisinde uzman psikolog, sosyal çalışmacı, hemşire gibi personellerin çalıştırılması, âdâb-ı muâşeret bilgisinin verilmesi, konukevinde kalma kurallarının belirlenmesi gibi önerilerle barınma hizmetinin kapsamı ve çerçevesi sunulmuştur. Evsizlere yönelik hizmetlerin hedeflerini ise şu şekilde açıklamaya devam etmiştir:

BBB olarak sürekli bu hizmeti nasıl daha nitelikli hale getirebiliriz, fiziksel şartları nasıl iyileştirebiliriz, neler katabiliriz bu insanlara daha fazla nasıl yardımcı olabilir ile alakalı üstlerimizle konuşuyoruz STK'ları da toplumu da işin içine katarak nasıl iletiye dönük çalışmalar yapabiliriz diye hedeflerimiz var (KK1, Erkek, 50).

Konukevi hizmetinin yetkili ve uzmanlarıyla yapılan görüşmelerde sıklıkla evsizlik sorununun merkezi yönetim tarafından çözüme kavuşturulması, birtakım uygulamaların ve politikaların doğrudan il valilik çatısı altında organize edilmesi ve yerel yönetim, STK, muhtarlıklar gibi paydaş kurumlarında destek kurumlar olarak rol

almasının altı çizilmiştir. Evsizlere sunulan hizmetler de birçok kurumun sorumluluk almadığını ifade eden KK2, bu durumun çözüm ve uygulamaya dönüşmesinin önünde engel teşkil ettiğini, evsizlere yönelik alginın, bütçe ve kaynakların yöneticilerin değişmesiyle farklılaştığını belirtmiştir.

Türkiye’de merkezi yönetim ve yerel yönetim çatışması var. İl Aile sosyal hizmetler, belediye, valilik arasında görev çatışması var sorumluluk alamam gibi çelişkiler oluyor. Standart ve sürdürülebilir bir hizmet sağlanacaksa Aile sosyal hizmetler üzerinden kalıcı uygulamalar yapılabilir. Bütçe, hizmet, onlar üzerinden sağlanmalı. Nasıl ki engelli, kadın çocuk yaşlı gibi standartlar varsa evsizler için de bir standart belirlenmeli. Çünkü belediyeler siyasi yerler. Her gelenin algısı düşüncesi konuya bakışı ve ayırdığı bütçe farklı dolayısıyla istikrarlı nitelikli bir hizmet yerel yönetimlerce sağlanamaz. Belediye destek verebilir ama tamamen sorunu üstlenmemeli. Bide barınma hizmeti sağlanacaksa tam yeterli donanımlı personelle tam kapasiteli hizmet sunulmalı. Meslek elemanları en az 30 kişiye 1 kişi, psikolog olmalı, bireysel görüşmeler kesinlikle nitelikli olmalı, istihdam çalışması kişi bazlı yapılmalı, aile sorunu yaşayan kişiye aile danışmanlığı yapılmalı. Kişinin her türlü sorunu ele alınıp planlanacak sonra ihtiyaç durumuna göre yönlendirme yapıp takibi yapılmalı. Aslında Türkiye’de çocuk evleri falan varya evsizler için de en güzeli bu olur. Ama işte bu ihtiyacın kabullenilmesi, fark edilmesi ve görülmesi gerekiyor (KK2, Kadın).

Evsiz bireyler için engelli, yaşlı, kadın, çocuk gibi alanlar da olduğu gibi standartların belirlenmesi ve bunun ise Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı sorumluluğunda yürütülmesi dile getirilmiş ve özellikle çocuk evleri uygulaması gibi evsizler için de konut desteği sunularak ihtiyaca ya da soruna göre bireysel danışmanlıklarla bu durumun çözülebileceği önerisi önemli bir husustur. Konukevi yetkililerinden KK3, il içerisinde her kamu kurumunun desteği ve organizasyonu ile evsizlere istikrarlı hizmetler sunulabileceğini vurgulamıştır.

Geçici hizmetler sürekli artan bir soruna çözüm değildir. Evsizlere de aslında daha sorun başlamadan tespit edilmeli müdahale planı yapılmalı. Uzman bir komisyon ile evsiz olarak tespit edilen kişi hakkında karar verilecek. Nasıl her bankanın merkez sistemi var kişinin bilgisi her şube de bakılabiliyorsa yani kaç kişi evsiz, kaç kişi potansiyel evsiz, kaç kişinin ne tür sıkıntısı var

gibi bu işin de merkezi bir müdürlük kurularak ortak bir sistemle hareket edilerek bu insanları ayrıştırarak kendi özelinde bakıp kim yaşı itibariyle durumu itibariyle topluma dönüştürülebilir karar verilmesi lazım. Sonra kişinin işe ihtiyacı varsa ona göre, aile sorunu varsa, psikolojik desteğe ihtiyacı varsa ona göre destek sağlanacak. Bütün bunları karşılamayanlara da bir yaşam alanı oluşturup bakacaksınız. Konukevi hizmeti bu şekilde olacak. Öte yandan kurumda psikolog, sosyolog, sosyal hizmet uzmanı olmalı. Sağlık personeli olmalı kesinlikle. Bütüncül bir bakış açısıyla kişileri yaşadıklarını her yönüyle ele alıp etraflıca destek sağlanmalı bu şekilde anca bir sonuca ulaşılabilir.

Evsizler için her kamu kurumunun ortak bir şekilde hareket ettiği üst bir yapı ve uzman bir komisyon kurularak, evsizler sorunları ve ihtiyaçları yaş durumuna göre belirlenerek ilk evsiz kaldığı süreç de müdahale edilmesi tavsiye edilmiştir. Konukevi uygulamasında evsizlere daha profesyonel personel desteği ile hizmet sunularak bütüncül bir bakış açısıyla hareket edilmesi gerektiği belirtilmektedir. Evsizler için ileriye dönük hedefler ise;

Kendimizde diğer kurumlarla dirsek teması kurarak bu soruna dair çözüm geliştirmek için çabamız gayretimiz var bu bizim nihai hedefimizdir. Yani sokakta insan kalmaması adına her kurumun el birliğiyle çalışması. Taşınma su ile değirmen dönmüyor biliyoruz üç beş kişiyle bu sorun çözülmez bu yüzden üst düzey bir toplantı olmalı. İş sosyal hizmetler, il emniyet, il sağlık müdürleriyle bizim konukevi ile özel de genelde de Bursa evsizleri ile alakalı kapsamlı bir toplantı yapmalıyız. Herkes bu sorun için ortak hareket etmeli yoksa sadece belediye ile bu durum çözülmez buna yönelik şuan bir çabam var geç bile kalıyoruz (KK3, Erkek, 52).

Şeklinde ifade edilerek geç kalınan fakat çaba gösterilerek üstesinden gelinebilecek bir sorun olduğu dile getirilmiştir. KK4 ise, Bursa'nın yerel şartlar içerisinde evsizlerin sorun olmadığını ve büyütülecek bir mesele olmadığını iddia etmiştir. Bir hizmetin geliştirilmesinin hak eden ya da hak etmeyen herkes tarafından talep edildiğini ve gerçek evsizlerin istediği takdirde kurtulabileceğini söylemiştir. Öte yandan kalıcı ve sürdürülebilir hizmetlerin yerine evsizliğe giden yola yönelik önleyici çalışmaların önemine dikkat çekmiştir.

Aslında Bursa yerel şartları içinde ciddi bir sorun değil evsizlik. Çok büyüdüğünü de düşünmüyorum. Siz bir hizmet geliştirdiğinizde bunu duyurduğunuzda bunu hak eden de hak etmeyen diye bir kitle yok artık bunu herkes istiyor herkes hak ediyor gibi de bir suistimal var. Kalıcı ve sürdürülebilir çözümler den ziyade evsizliği önlemeye yönelik önleyici çalışmalar yapılırsa bu durum konuşulmaz bile belki. Başka kriminal sosyal sorunlar konuşulur sosyal boyutu ortadan kaldıracak tedbirler olmazsa bu şekilde hizmet üretme çabasına girilir. Ekonomik boyutu sosyal boyutu madde gibi alışkanlık boyutun ortadan kaldırmaya yönelik tedbir alınmasa bunları çözmeseniz ağzınızla kuşta tutsanız artmaya devam eder. Mevcut durumda evsizlik artık bir gerçek zaten o yüzden konukevi hizmeti bir merkeze dönüştürülmeli barınmayı da içinde bulunduran bir rehabilitasyon hizmeti konulabilir. Eskiden dulhaneler, darüleytamlar, darülacezeler vardı ve biçareler oraya toplanırdı yani sorun aynı çözüm de kurumsal hizmetlerle olmuş. Hayatını devam ettirecek güce bilince getirebilecek çözümler.

Evsizlere sunulacak hizmetlerde sorunun kriminal bir hale gelmeden birtakım tedbirlerle çözümü savunulmuştur. Önleyici çalışmalara odaklanarak, sosyoekonomik boyutlar ele alınarak sorunların ortadan kaldırılması gerektiği aksi takdirde sonuç odaklı müdahale yöntemlerinin başarısız olacağı vurgulanmıştır. Ancak mevcut durumun artık bir gerçeklik taşıdığı bundan dolayı da konukevi hizmetinin rehabilitasyon odaklı, nitelikli ve merkezi bir hale getirilmesi gerektiği ve bu olgunun Osmanlı döneminde de aynı sorun olarak bir barınma odaklı kurumlar oluşturularak yapıldığı dile getirilmiştir.

KM5 evsizlere yönelik sorunların sokak aralarında kamu kurumlarıyla iş birliği içerisinde hareket edilerek muhtar, mahalle sakinleri ve STK'ların desteğiyle çözülebileceğini söylemiştir.

Yani bir muhtar ve dernek olarak yapmak. Bunu da sokak aralarında yapacaksın. Ben ileriye dönük tek hedefim bu tür projelerin çoğalması bütün muhtarların da yükün içinde sorumluluk aldığı aşağıdan yukarıya bir hizmetin sunulduğu bir uygulama yani memur zihniyetinden de sıyrılmış olması gerek. Tabi derneklere hayırsevelerin desteği var burada toplum da işin içinde olacak benim muhtarlık vasfım var resmi süreç ile de ayırarak kontrollü sağlıklı bir şekilde. Muhtarlığın bir geliri yok dernek bütün masrafi

karşılıyor dolayısıyla STK çok önemli bu işte. Kamunun desteğiyle de bütünleştirilip muhtarında gözlemlerinin tespitlerinin olduğu hedefler olmalı.

Sosyal hizmet sunucusu olarak evsizlere yönelik hizmetlerde aktif rol alan sivil toplum kuruluşları bütçe olması halinde daha pratik ve nitelikli çalışmalar yapabileceği saha çalışması boyunca gözlemlenmiştir. Nitekim Dilruba Evleri Yardımlaşma Derneği kurucusu Hatice Dilruba Bursa'da yıllar önce sokakta gördüğü ayakları kesik yaşlı bir evsizi evine taşıyarak yıllarca bütün ihtiyaçlarını karşılamış sonrasında evsiz yaşlı erkek ve kadınlar için evler kiralamış daha sonra binalarda evsizlere birtakım hizmetlerle bulunmuştur. Birçoğu evsiz ve kimsesiz sayılabilecek madde bağımlıları için insanlık köyü adında bir tesis ile ilaçsız tedavi çalışması yapmıştır. Bu deneyimlere binaen yapılan görüşmelerde evsizlere yönelik yapılması gereken hizmetleri şu şekilde değerlendirmiştir.

STK'lar bu işi daha pratik ve hızlı yapar, pratik çadırlar, kulübeler, mobil çorbalar daha aparatif yemekler yardımlar yapılabilir. Yönetimler genelde bunu meşrulaştırmamalı, bunlara destek ve ödün vermemeli gibi anlayışı var bence destek olunmalı, olduğu alanda olduğu ruh haliyle kabul edilip yardımlar yapılmalı. Tek bir politika olamaz çünkü evsizler tek tip değildir yaş ve ihtiyaç durumlarına göre ayrılmalı. Şehrin rengi toplumun parçası zararsız olan evsizler var bunlar için bir kurum gerekmez gitmezler de, bunlara mutlu olduğu yer neresi ise bir cami arkasında kulübe yapılabilir topluma da iyi gelir iyilik yapabileceği bir durum olur. İkincisi 15-30 yaş tehlikeli grup bunlar madde kullanan, ahlaki sınır ve ölçüleri olmayan, ailelerini reddetmiş, yardım edilmedi gibi kendini kurban ilan etmiş yardım edilse de bir şey değişmez çünkü o parayı alır madde alır yine başa döner defalarca böyle olur tecrübe ettik insanlık köyü adlı tesisimizde. Üçüncü grup Anadolu'dan gelmiş tutunamamış üç kuruşa çalışıp ev kiralayamamışlar var bunlara ev imkanı sağlanarak iş adamlarından destek alınarak bunlara yardım edilirse bunlar çalışır kazanır hayatlarını devam ettirirler. Birde şarapçı takımı var 40 yaş üstü bunlar sokaklarda kalan sürekli yer değiştiren kışın alınır donmasın diye yazları pır giderler bunlar da zararsız şehrin gezginleri bunları her yerde görürsün terminal de yatar, park da içer sızar, otobüse biner başka şehre geçer tutunamaz olanlar bunlar. Birde bunların entelleri var sırt çantasını takmış bir felsefe edinmiş bu benim tercihim demiş

ahlaki kuralları da olan, dünyadaki sisteme hiyerarşiye karşı olan, dünya da sınırlar kaldırılmalı, yeryüzü tek çatıdır diyen, kapitalizmi eleştirip bir marketten ekmek çaldığında bunda benim hakkım var diyen, okuryazar geçinen, kapalı yerde kalamayan, çok özgür hisseden, herşeye kızgınlar ve bunlar dünyayı kurtarırlar ama bakıldığında hiçbirşey üretmeyen başkasına zararı olmayıp kendisiyle geçinen tipler ve bunlara da bir şey yapılamaz. Oturur muhabbet edersin aslında bunlarla birebir çalışılması gerek çünkü psikolojileri ruh halleri farklı. Dünya'da çoklar Türkiye'de gençler eğilimli buna ileride artacak. Evsizlik hepimiz için her an yaşanabilir bir durum çok uzak değiliz (KD6, Kadın, 49).

Devlet kurumlarında yöneticilerin evsizlere yönelik hizmetin sunulmasının bu durumu meşrulaştırabileceği ve bu bireylere destek sunulduğunda sayının artacağı gibi kaygılar taşıdığı ancak böyle bir gerçekliğin kabul edilip birtakım hizmetler sunulması gerektiği ifade edilmiştir. Bu hizmetlerin ise tek bir evsiz grubu gözetilmeden yaş, cinsiyet, sorunlar tespit edilip ihtiyaç durumuna göre çözümlerin geliştirilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Bununla birlikte sırayla şehrin rengi evsizler, 15-30 yaş alışkanlığı olan topluma zarar verebilecek evsizler, Anadolu'dan göç etmiş yoksul evsizler, şarapçı-gezgin evsizler ve entel olan evsizler şeklinde bu bireyleri kategorik olarak ayırtmış her grubun kendi içerisinde değerlendirerek hizmet önerilerinde bulunmuştur. Dolayısıyla sivil toplum temsilcilerinin evsizlik olgusuna dair tecrübe ve birikimleri sunulacak hizmetlerin niteliğinde önemli katkılardır. Evsizlere yönelik kalıcı ve istikrarlı çözümler, uygulamalar ve hedefler sorularak elde edilen bulgulara bakıldığında; konukevi hizmetlerinin mevcut haliyle yeterli olmadığı birtakım iyileştirmelerin yapılması gerektiği, merkezi yönetim çatısı altında evsizlere standart sistemsel uygulamaların geliştirilmesi, sonuç odaklı çözümler yerine önleyici hizmetlere odaklanma, toplumun da içerisinde olacağı projelerle evsizlere destek sağlama, STK'ların paydaş kurumlar olarak aktif rol alması gibi önerilerin beyan edildiği göze çarpmıştır. Bunun yanı sıra psikolojik destek, aile danışmanlık hizmetleri, madde, alkol ve kumar alışkanlığı tedavileri, sağlık hizmetleri, meslek edindirme kursları, konut desteği ve hayata hazır hale getirecek her türlü imkanların oluşturulmasına dönüt ifadeler ağırlıklı olarak dikkat çekmiştir.

5.2.2. Evsiz Bireylerle Yapılan Görüşmeler

Araştırmanın bu boyutunda 30 evsiz bireyle yarı yapılandırılmış sorular kapsamında yapılan derinlemesine görüşmelerden elde edilen bulgulara yer verilecektir. Evsizlik olgusu tüm detaylarıyla evsiz bireylerin bakış açısıyla ele alınmıştır. Bu bağlamda evsizlik süreci, evsizliğin tanımı ve anlamı, evsizliğin nasıl algılandığı ve sınıflandırıldığı, evsizliğin nedenleri, evsizlerin hayatta kalma stratejileri, evsizlik sürecinden yaşanan zorluklar ve sorunlar değerlendirilmiş; bir yandan da evsizlerin ihtiyaçlarını nasıl karşıladıkları, talepleri ve beklentilerinin neler olduğu anlaşılmasına çalışılmıştır. Öte yandan ne tür yardımların veya hizmetlerin sunulduğu, bu hizmetlerin yaşam kalitesine etkisinin olup olmadığı ve sağlanması gereken destek ya da hizmetlerin neler olduğu evsizlerin görüşleri doğrultusunda tespit edilmiştir. Elde edilen bulgularla evsizlik sürecinin bir panoraması çizilmiş bu sayede evsizlikle mücadelede devlet düzeyinde sosyal politikalar, kurumsal düzeyde hizmetler ve mesleki olarak da bilgi, beceri ve değer temelinde somut kazanımlara imkan sağlanmıştır.

5.2.2.1. Evsiz Kimdir? Ev ve Evsizliğe Yüklenen Anlam

Evsiz bireylere yönlendirilen “*Sizce evsiz kimdir?*” sorusunun yanıtlarına bakıldığında genellikle; ailesiz, kimsesiz, yalnız, sahipsiz, vatansız, yurtsuz, çaresiz, güvencesiz, sığınacak bir limanı ve tutunacak bir dalı olmayan, barınacak bir yeri olmayan, parası olmayan, yaşam hevesini ve umudunu kaybeden, yok hükmünde olan, sağlıklı olmayan, sokakta bir dilim ekmeğe muhtaç olan ve geleceğe dair bir beklentisi olmayan kişi olarak ifade edilmiştir. Gerçek evsiz insanın kimsesiz olduğunu, bir yakınının olmasına rağmen etrafında kimsenin sana yardım etmediğini ve sağlık sorunu yaşadıkdan sonra bunu anladığını ifade eden 54 yaşındaki KE-21, bu durumu şöyle izah etmiştir:

Evsiz, ailesi olmayan kişidir. Ev küçük bir kulube ile ya da bir barınma ile de çözülebilir ama o kişiye evsiz diyebilmemiz için gerçekten bu dünya da birinci dereceden yakınlarını kaybetmiş olması lazım. Evsizliğe çare bulunabilir birtakım destekler yardımlarla veya o kişiye iş sağlanarak, çalışmasıyla, para kazanmasıyla tekrar hayata dönmesi sağlanıp evsizlikten kurtarılabilir. Ama o yalnızlık, kimsesizlik ama gerçek anlamda kimsesizliktir evsiz. Örneğin benim gibi.. .hastaneye yattığımda yoğun bakımda yatarken doktorun gelip

yakının gelmesi lazım refakatçi olarak bir yakının gelmesi seni servise alamam. İşte orda kimse yoksa yakının gerçek evsiz sensin. Yani sokakta geçici olarak kalabilirsin yaşayabilirsin düşmez kalkmaz bir Allah buna çare bulunabilir ama kimsesizliğe çare bulunamıyor benim için gerçek evsizler kimsesizlerdir.

Evsiz, vatansız, yersiz, yurtsuz olarak da vurgulanmıştır. Nitekim bunların altında yatan temel duygunun ise çaresizlik olduğu görülmektedir. Öte yandan kalacak bir mekânın olması bile bu durumu iyileştirecek bir çözüm olarak algılanmamıştır:

Evsiz bir insan tamamen vatansız, yurtsuz bir insana benzer yani bir insanın evi yoksa aileyi bir araya toplayamaz zaten. Evsizlik bence bütün sıkıntıların başlangıcı. Evsizlik çaresizliktir. Evi yoksa bir insanın herşeyde çaresizdir, kendisini boşlukta hisseder, tutunacak bir dalı yoktur, yaşam için hevesini kaybeder. Yani mesela buraya geldik bir mekan edindik ama hala buraya ısınmış değilim (KE-17, 61).

Barınma imkânından yoksunluk, uygun fiyatlı konutun olmayışı ve gelir durumunun yetersizliği evsiz kimseyi tanımlamak için kullanılmıştır. 42 yaşında sağlık sorunları nedeniyle öğretmenlik mesleğinden istifa edip iki yıldır konukevlerinde kalan KE-23'e göre "Evsiz, basitçe evi olmayan, barınma anlamında herhangi bir imkânı olmayan kişidir". Evsiz olmak uygun fiyatlı bir konuta erişememek olarak da yorumlanmıştır. Bu durumu KE-24, "Artık kendi kazanç gücüyle bir ev kiralayamayan kişi evsiz ve kimsesizdir. Artık kimseye ulaşamayıp ona buna boyun eğmektense sokağı tercih eden kimsedir" şeklinde ifade etmiştir. Öte yandan evsiz kimse yuvasız olarak görülmektedir; "Eviden ayrılmış, yuvası yıkılmış, ailesi olmayıp kimsesi olmayan ve zamanla sokağa düşen insana evsiz denir. Cami de yatan, hastane de yatan, terminal de yatan nerde akşam orda sabahı bulan insanlardır evsiz" (KE-25, 57). KE-26'a göre ise evsiz "Gidecek hiç bir yeri olmayan, parası olmayan, maddi imkanları elverişli olmayan insanlardır".

Tükenmişlik, çaresizlik, hayata karşı umutsuzluk, yaşama dair huzursuzluk ve geleceğe karamsar bakış evsiz bireylerin sıklıkla üzerinde durduğu ifadelerdir:

Evsiz insan yoksun bitik insandır. Çaresiz, bitmiş, parası kalmamış, sokakta bir dilim ekmeğe muhtaç insandır evsiz (KE-27, 54).

Evsiz artık hayattan umudunu kesmiş tutunacak bir dalı olmayan kişidir kısacası. Evsiz insan yalnız olandır mutsuz olandır çaresi olandır (KE-29, 35).

Evsiz kimdir sorusunu yaşanan zorluklar ile tanımlayan KE-5, özellikle mekan seçiminde cami avlularını tercih ettiği fakat bu alanlarda bile birtakım sorunları yaşadığını beyan etmiştir:

Evsizlik çok kötü birşey şimdi bak cami avlusunda gördün beni yağmur yağıyordu cebinde paran da yok otel de falan kalmak için ama yok olmayınca sokakta kalıyorsun. Bu cami yine temiz ama gece geliyorlar çişini yapıyor adam üstüne de yapabilir çünkü kafası ayık değil. Eline kızı alan geliyor birşeyler yapıyor gece şiş teneke yapan var yani her türlü insan dışarda. Korona da dışarı çıkma yasağı var ee ben ne olcam diyorsun polis niye dışardasın diyordu ben kendimi tutamadım bir gün güldüm ağlayarak ne yapayım dedim ev varda biz mi girmedik bu yağmur soğukta diye..

Evsiz olmanın bir tercih olmadığı genellikle yaşanan sorunlar sonucunda insanların sokağa düştüğü ve bir süre sonra bu durumdan kurtulmanın çok zor olduğu da vurgulanmıştır.

Evsiz tercih eden değildir. Yaşam onu oraya sürüklemiş hiçte ırgalamamış yaşamı. Eğer yaşamak demiş üşümekten sakınmak için birşey giymekse aç karnını doyurmaksa, yemekse, ayağına bir ayakkabı almaksa orada yaşam yoktur.. Evsiz trank diye sokakta kalmıyor adamın bir yeri çürüyor kesiyorlar sonra başka yeri sonra başka derken bitiyor. Evsiz yok hükmünde olandır. Yani yemek yiyip yatacak yer buldukları sürece var olduklarını sanırlar. Evsiz bir adamın hayata bakışı yok yani köre ne görüyorsun der gibi birşey oluyor (KE-1,74).

Evsiz bireyler toplum içerisinde bir risk grubu veya tehdit olarak da algılanmaktadır. Bu durum daha çok madde ve alkol kullanan evsizlerle ilişkilendirilmiştir. Bu bağlamda bu alışkanlıklar sonucunda ailesiyle sorunlar yaşayan, sonrasında sokakta kalan ve bu alışkanlığından dolayı yaşama dair girişimlerine umutsuzca bakan birçok evsiz ile görüşmeler yapılmıştır.

Bu hususta KE-28 şöyle demiştir;

Evsiz bir gelecek düşüncesi olmayan insandır. Sevgi bağlantısı olmayan alkole ve uyuşturucuya düşmüş, hayata olumlu bakmayan, seveni sayanı yanında olacak kimsesi olmayan insandır. Ben kendimden konuşabilirim ailemi kaybettiğim için ve ardından alkol ve madde bağımlılığından dolayı evsiz kaldım. Bu alışkanlıkları olanların çoğu da evini terk etmiş sokaklarda kalıyor bu çıkmaz bir sokak ama..

Ev ve evsizliğe yüklenen anlamı, ev yaşantısına duyulan özlemi, evsizliği deneyimlemenin sonucunda yeniden ev-li olmaya dair çabayı anlayabilmek adına 'ev veya evsizlik sizin için ne ifade ediyor' sorusu sorulmuştur. Ev'e verilen yanıtlara bakıldığında çoğunlukla dört duvardan ibaret bir mekan, barınılan bir yer olarak bakılmamıştır. Ev'e manevi bir değer atfedilmiştir. Evsizlerin ifade ettikleri şekliyle ev, aileyi bir arada tutan, huzurlu-sıcak bir yuva, mahremiyet alanı, korkuların ve endişelerin olmadığı güvenli ve özgür bir alan, sığınılan bir liman, sırtını dayatacak bir dağ, ayaklarını uzatacak ve rahatça uyuyacak bir yatak ve yalnızlığını giderecek bir mekandır:

Ev nedir? Tabi ki önce barınacak bir yerdir sabah kalktığında bir yemek yumurta kokusudur, bir sıcaklıktır, kapının zilin çalmasıdır, gece yatarken güven içinde kapının kapatıp rahatça uyuyabilmektir. Ev güzel bir şeydir, insanca bir ihtiyaçtır varken insan kıymetini bilmiyor ve insanın kendisi olduğu temel ihtiyacıdır ama benim için lüks ve ben o lüksü özledim. İlk insandan beri temel olan karnını doyurmak kadar çok insanca bir ihtiyaçtır. Yani ev sadece dört duvar değildir hocam (KE-21, 54)

Yaklaşık 6 aydır parkta eşyle birlikte kalan çocukları tarafından terkedilen aile evsizliği yaşayan KE-4'e göre; "Şuan da ev bizim için her şey. Sıcak bir yuva, ihtiyaçlarımı karşılayabileceğim bir alan, huzurlu bir ortam, sıcak bir çaydır ev". Öte yandan işsizlik sebebiyle kirasını ödeyemeyen bundan dolayı karısının şuan da sığınma evinde kendisinin de konukevinde kalmak zorunda kaldığını ifade eden KE-13 için ev, "Ev çok şeydir. Çoluk çocuğunu özlediğin yerdir. Karın çocukların olursa sıcak bir çorba da olsa ev işte budur. Ev olmayınca her şey bitiyor. Karın var ama ev olmayınca yok hükmünde ailen var ama parasızlıktan terk ediyor. Yani ev ailedir, evsizlik çaresizliktir, umutsuzluktur". Madde bağımlılığından dolayı aylardır terminalde kalan, ailesiyle bu durumdan dolayı sorunlar yaşayan ve bu durumdan kurtulmak için çaba gösterdiğini belirten 25 yaşındaki KE-14 ise, "Sabah kahvaltısını

özlüyorum, akşam babamdan fırça yemeyi özledim, bana sert bakmasını sopasını bile özledim babamın ev işte budur. Akşam olduğunda hep birlikte kahve çay içmektir ev” şeklinde duyduğu özlemi dile getirmiştir. Bunun yanı sıra KE-17’e göre “Ev yuvadır. Aileyi bir araya toplayan mekândır. Bana göre insan ancak evinde yuvasında mutlu olur, ailesiyle yuvasında huzur bulur sorunlarını çözer, dertleşir. Barınma ve her türlü ihtiyacını orada giderir”. 17 yıldır kendisini evsiz hisseden 56 yaşındaki KE-27, “Ev deyince insanın ailesi, birliği olur. Ben eşimden ayrıldıktan sonra 17 senedir evsiz yalnız hissediyorum” şeklinde kendi yalnızlığını aile yoksunluğu ile açıklamıştır. Ev’e gerçek bir anlam yüklenmesi gerektiğini ifade eden KE-18 ise, “İnanmış bir insana göre ev demek aile demektir huzur ve mutluluk demektir. Mecazi anlamda ev deyince dört duvar arasında betondan yapılmış bir yerdir fakat ev demek güven demektir, huzur demektir aslında” diye yanıt vermiştir.

Ev bazı evsizler için ise mahremiyet, aidiyet ve güven ortamı olarak algılanmaktadır.

Ev dediğin her şeydir hayatın noktasıdır. Huzur bulduğun, uyuduğun, duş aldığın, kimseye muhtaç olmadığın yerdir. Bir yandan ev demek, namus gurur gibi bir şey benim için ya. Ev mahremiyettir bide kimse işine karışmıyor 50 kişi burada barınma da saat 2 de başlıyor adanalı, sonra arka sokaklar Allah’ım bunlar bitsin artık diyor insan ev bunların olmamasıdır sadece kendinle olmaktır” (KE-24,50).

Evsizlik ise bir sürecin sonucudur. Bu süreç gerek kişisel hatalar gerekse ekonomik nedenlerden ötürü kişinin ev ortamından kopması, kovulması, kabul edilmemesi, istenmemesi olarak ifade edilmiştir. Bunun yanı sıra ev ile irtibatı kesilen ve sokakla tanışan kişinin hayata dair beklentileri veya evsizlikten çıkmak için girişimler azalmıştır.

Evsizler ailesiyle hiçbir irtibatı kalmamış insandır. Bundan sonraki ev hayatı ise sokaktır. Yağmurda ıslanmayacak kadar bir yer, yatabilecek bir mekan, parası varsa kalabilecek küçük pansiyon ya da otel, barınma ya da sığınma evleri, onların artık evi sokaktır ve başka bir alternatifi yoktur. Bedeninde ve ruhunda işe karşı çalışmak için hiçbir ruh kalmamıştır. Sırf yapabileceği şey artık yiyebilmek ve yaşayabilmek için hayatta kalmaya çalışmaktır (KE-18, 59).

İnsanın geleceğini inşa ettiği bir yer olarak evi tanımlayan KE-28, yıllarca madde ve alkol kullandığını bundan ötürü evsizlik yaşadığını ama tekrar o ortama kavuşmak için çabaladığını şöyle vurgulamıştır:

Ev insanın geleceğidir, hayata ve ileriye olumlu bakabilmesinin bir sebebidir. Evsizlik ise sıcak bir yuva özlemi duyan insandır. Ben 20 yıldır kendimi bir yere yerleşik hissetmedim. Çok özlem duydum çok istedim hasret kaldım hep bir ailem olmasına bir evimin olmasına bir halıya yalınayak basmayı, rahatça uzanmayı yatabilmeyi. Fakat olacak bir gün inanıyorum bunun için savaşıyorum bir ev ortamının olmasını istiyorum. İnsan istediği zaman inanıyorum ki her şeyi başarabilir. İşi de olur, evi de olur, normal bir hayatta sürebilir yeterki istesin. Bu uğurda 1 yıla yakındır gayret ediyorum. Alkolü ve maddeyi normal bir hayata kavuşabilmek için bıraktım.

Ev ve evsizliğe dair alınan yanıtlara bakıldığında genellikle kaybedilen aile ortamına, mutlu, huzurlu ve sıcak bir yuvaya, özgürce yaşanılan alana, aidiyet ve güven duyduğu mekana ve kişinin varlığını hissettiği bir yere duyulan özlem dile getirilmiştir.

5.2.2.2. Evsizliğe Giden Yol ve İlk Kez Evsizliği Deneyimlemek

Evsizlik anlık gerçekleşen sorunlarda dolayı meydana gelen bir olgu olmasıyla birlikte çoğunlukla zamanla birbirini tetikleyen olaylardan dolayı bir süreç halinde meydana gelmektedir. Evsiz bireylere kendi evsizlik süreciyle alakalı yönlendirilen “*Evsizlik süreci nasıl başladı ve kendinize ilk defa ne zaman ben evsizim dediniz?*” sorusuna verilen yanıtların genellikle birbiriyle ilişkili ve birbirini etkilediği görülmektedir. Görüşme yapılan 30 evsiz içerisinde 12 kişi evsizlik sürecinin anne, baba, eş, çocuklar ve aile içindeki diğer bireylerin ölümü ile başladığını belirtmiştir. Özellikle ani ölümler evsizliğe giden yolu hızlandırmıştır. Kısa zaman içerisinde art arda anne, baba, çocuk ve ablasını kaybeden sonrasında madde ve alkol kullanmaya başlayan 50 yaşındaki KE-24 bu kayıpların evsizlik sürecine etkisini şöyle ifade etmiştir:

2015 yılında ilk defa evsizim dedim. 3 hafta aralıkla annemi ve babamı kaybettim. Dubai de bir ablam vardı oda 2018 de kalp krizinden vefat etti. Arada bir bu ablamdan destek geliyordu oda gitti. Ondan önce de ben 2005

yılında evlenmiştim 2 yıl sonra ayrılmıştık o evliliğimden bir kızım vardı çok seviyordum onun 3 yaşındayken aniden kaybını yaşadım. Üstüne anne baba kaybı da yaşayınca ben kendimi maddeye alkole verdim. Bu şekilde devam etti 6 ay boyunca yoğun bir şekilde devam etti madde vs. sonra düşündüm kendimi mahvettiğimi anladım. Bu ölümlerden sonra kendimi çaresiz evsiz hissetmiştim. Ama bir anda bunların hepsi olmayınca insan garip hissediyor çaresizleşiyor yalnızlaşıyor. Bana kim diyecekti ki daha önce kaldığın gökdelenin en iyi dairelerinden aşağıda çöp gibi zemine düşeceksin. Ben tam kaldığım dairenin altında sokakta kalmaya başladım.

Anne veya baba kaybı yetişkin evsizler de dahi büyük sarsıntılar yaşatmıştır. Ebeveynlerden birisinin ölümü sonrasında yapılan ikinci evlilikler de birtakım ihmaller ya da istenmeme gibi durumlardan ötürü kişiyi evsiz hissetmesine katkıda bulunmuştur. Dolayısıyla kayıplar kişileri etkilese de sonrasında yaşananlar bu süreci şekillendirmiştir. Ebeveyn kaybı aile bağlarını da etkilemekte ve aile bireylerinin birbirlerine destekleri zayıflamaktadır. Cami avlusunda aylardır yatan, anne ve babasını kaybettikten sonra kardeşleri olmasına rağmen yıllardır yalnız kaldığını ifade eden 42 yaşındaki KE-5:

Yıllar önce annemi kaybettim o öldükten sonra yalnız kaldık. Sonra babam da yakın zamanda vefat etti. Anne ölünce her şey bitti. Yalnız kaldım kardeşim var oda yardımcı olmadı orada burada kiralarda kaldım çalışıyordum kiramı ödüyordum ben inşaatlarda güzel çalışırım evde lazım olmaz inşaat oldu mu başka birşey lazım olmuyor. Eskiden ne kaldıysa sattık gitti ordan buradan birşeyler toplayıp satmaya başladım. Para elime geçiyor ama banyo yapıyon birşeyler alıyorsun kiraya yetmiyor garajda ucuz bir otele gidip elbiselerimi yıkıyorum banyo yapıyorum yine sokakta yaşıyorum. Aileden kimse olmayınca da kimse iyi bakmıyor sahipsizsin işte..

Aile içerisinde anne ve baba ölümünün yanı sıra eşlerden birinin kaybı da evsizliğe giden yolun belirleyicisi olmuştur. Nitekim kadın evsizlerin bir kısmı eşinin kaybı sonrası sosyoekonomik olarak sorunların içerisinde çıkmamakta ve evsiz kalmaktadır. Ancak erkekler için de eş kaybı hayata tekrar tutunabilmesinde zorluk yaşatmaktadır. Yıllarca evsiz kalmış birkaç kez evlenmesine rağmen o boşluğu dolduramamış olan 74 yaşında ki KE-19 bu durumu; “İlk eşim vefat etti benim kıyamet başladı sonra yaklaşık 30 yıl önce çocuğu olan yabancı bir bayanla 2. kez evlenmiştim.

Çocukları büyük çıkınca anlayamadık da zaten oda bitti. Sonra yine evlendim ama oda uzun sürmedi 15 yıldır aile vs yok. Tek çalıştım düzensiz bir şekilde ev de sokaklarda barınmalarda kaldım süründüm” şeklinde ifade etmektedir. Aile içindeki kayıplarla birlikte boşanmalarda evsizliğe giden yolun belirleyicisi olmuştur. Ölüm veya boşanmanın ardından yaşanan sarsıntıların ardından madde ve alkol bağımlılığı ile evsizlik süreci yıllarca devam etmiştir.

Boşanma aslında evsizliği hissettiren bir süreç olarak çoğu kez ifade edilmiştir. Nitekim görüşme yapılan 30 evsizden 13’ü boşanmış 6’sı ise resmi olarak evli olmasına rağmen eşiyile bağının koptuğunu ve görüşmediğini söylemiştir. Ancak boşanma sonrası süreç çoğunlukla evsizliği hissetmeden öteye götürmüş ve süreci belirginleştirmiştir.

Kendimi ilk olarak eşimden ayrıldıktan sonra evsiz hissettim. Ben ayrıldıktan sonra uzun bir süre nerede kalacağımı nerede çalışacağımı yeni bir düzen kurup kuramayacağıma karar veremedim yani mücadele mi nasıl sürdüreceğimi bilemedim. Eskisi gibi olmadı aile kopukluğu olduktan sonra hayatın manası kalmadı. Ne için yaşadığımı düşündüm ailem, çocuklarım için yaşıyordum ama onlarda sırtını dönünce otomatik olarak boşa düşüyorsun ve tek başıma kalıyorsun (KE-7, 55).

KE-20 ise anne babanın ayrılması, eşi tarafından ihanete uğraması ve cezaevi sürecinin etkisiyle yıllarca yaşadığı evsizlik sürecini şöyle aktarmaktadır:

Anne baba yıllar önce ayrıldı dedem de vefat etti ben babaannemle yaşadım. Sonra evlendim ama ben askerdeyken eşim bana ihanet etti bir çocuğum da vardı. Hemen ayrıldım. Sonra iş vs kendimi verdim ama o ara madde bağımlılığım da vardı. O ara Babaannemle kalıyordum köyde güya ben zarar veririm diye amcamlara götürdüler gitmek de istemiyordu ondan sonra ben yalnızlaşmaya başladım iyice o beni büyüttü değeri çok fazla onun için her şeyi yaparım. O yaşlı kadın belini süreyerek beni ziyarete gelirdi. Bir sene önce babaannem gidince ben artık evsizim dedim. Sonra benim yaralama, tehdit derken madde ile yakalandım cezaevi süreci başladı. Tabi cezaevinden denetim serbestlikle çıktım barınmaya geldim.

Aile içi sorunlar, anlaşmazlıklar, şiddet veya anlık öfkeler sonucu eşler arasında ayrılıklar meydana gelmektedir. Görüşme yapılan 59 yaşındaki KE-18 yıllarca iyi bir

aile hayatının olduğunu ancak kısa süreliğine işsiz kalmasının aile içinde sorunlar yaşattığını ve anlık bir öfkeyle evi terketmesiyle eşi ve çocukları tarafından artık kabul edilmemesinin sonucunda evsizliğe adım attığını beyan etmiştir:

2012 yılına kadar çok iyi bir aile hayatım vardı. Yıllarca çalışmışım emekliliğime de az kalmıştı o ara işsiz kaldım 3 ay vs eşimde çalışıyor tabi. İşsizliğim tabi sıkıntı olmaya başladı insanlar dedikodu yapıyorlardı. Bir gün eşim bana iş buldu bulaşıkçılık ama benim onu yapmayacağımı biliyordu herşeyi de çalışırım ama o işi yapmam. Sonra iş beğenmiyorsun dedi ya o işte çalışırsın ya da kendi başının çaresine bakarsın dedi. 15 gün mülhet verdi ya çalışır ya da boşanırız dedi bende beklemeye gerek yok sabah çıktım sonrası evsizlik işte..

Çoğu kez aile içerisinde ebeveynlerden birinin evi terketmesi ve devamında evsiz kalması yaygın görülen bir olaydır. Ancak çocukları tarafından terkedilen bundan ötürü eşinin hastalandığını belirten ve aylarca park da kaldıklarını beyan eden KE-4 ise bu durumu evsizlik sürecini ilk başlatan olay olarak görmüştür:

İstanbul'da 15 yıl boyunca taksici olarak çalışırdım sonra eşimin tarafıyla sıkıntı yaşayınca iki çocuğum var çalışan onlara da güvenerek Bursa'ya geldik sonra bir huzursuzluk başladı evde. Eşim gece kalkıp lambaları sökerdi, değişik şeyler yapıyordu, durduk yere benimle çocuklarla kavga ederdi, çocuklarla endişelenmeye başladık. Çocuklar artık dayanamadı bunaldılar biz evi öylece bıraktık Mudanya'ya geldik çocuklar arkadaşlarıyla kaldılar. Biz çadırda kaldık parkta kamp kurduk çocuklar bir ay bize gelip gittiler baktılar, hanım hasta zaten ama çocuklar ona kızmışlar tabi neyse sonra ev kiralayacağız dediler. Bir gün baktık çocuklar telefonu kapatmış işyerlerine gittim işten ayrılmışlar tabi biz kaldık tek para pul yok çadırda kalmaya devam edince işte o zaman evsiz olduğumuzu anladık.

Evsizliğin nedenleri arasında ilk etkiler olarak görülen ekonomik sorunlar, işsizlik, iflas gibi durumlarda evsizliğe giden süreci büyük oranda etkilemiştir.

2017 den sonra benim sıkıntılarım başladı. Dönerci dükkanım vardı esnaftım durumum çok iyiydi. Biraderler benden mal kaçırdılar, kendi üstüne aldılar bütün malları. Benim yerime başkası olsa intihar eder çünkü tepeden dibe indim zirvedeydim aşağı düştüm. Devamlı dip de yaşasan o hayata

alışmışsındır sıkıntı yaşamazsın ama yukarıdan aşağı inince kaldıramıyorsun. Bir oğlum var annesiyle yaşadı büyüdü mühendis oldu evlendi Amerika'ya üniversiteye hoca olarak yerleşti. Kardeşlerim onu da doldurdu görüşüyorduk oda bana sırtını dönünce bende her şeye öfkelenim bıraktım kendimi ve konukevine geldim (KE-15, 58).

Evsizliğe giden yollar çoğu kez kişinin psikolojik veya fiziksel sorunlar yaşamasıyla birlikte hızlanmıştır. Özellikle ani bir şekilde sağlık sorunu yaşayan bireyler kendilerini çok daha aciz, zayıf ve çaresiz hissedebilmektedir. Bu durum evsizlikten çıkmasını zorlaştırmaktadır. Sağlık sorunlarının etkisiyle evsizliği ilk defa yaşadığını beyan eden KE-21 ise yıllar önce boşandığını fakat bu sürecin çok etkilemediğini ancak bir kalp krizi geçirmesiyle birlikte evsiz ve yalnız hissettiğini söylemiştir:

Geçen sene kalp krizi geçirdim hastane de doktor bana dedi ki 'refakatçın yoksa seni yatıramayız' ben de bu soruya cevap veremedim o an gerçekten bana refakat edecek kimsem yoktu bu beni ilk defa evsiz kimsesiz olduğumu hissettirdi. Bu hisler birikince insanın içinde, dünyaya ağır gelmeye başlıyor artık intiharı düşünmeye başlıyorsunuz yani o zaman başladı ve onu ciddi düşündüm çünkü şartlar itiyor başka çare bulamıyorsunuz o an tamamen bittim.

Evsizliğe giden sürecin kaynağı çoğunlukla tek bir nedene dayandırılmamaktadır. Nitekim 2 yıl önce sağlık sorunları nedeniyle öğretmenlik mesleğinden istifa etmek zorunda kaldığını beyan eden 42 yaşındaki KE-23, bu durumun ekonomik sorunlarla birleşmesiyle daha da zorlaştığını belirtmektedir:

2 yıl öncesine kadar normal bir yaşantım vardı. 18 yıldır öğretilmişim öğrencilerim vardı, annem babamla kalırdım yani normal bir yaşantım vardı. Daha sonra yaşam kalitemi etkileyen sindirim sistemini etkileyen bir sağlık sorunuyla karşılaştık üstesinden gelemedik, aslında eskiden beri vardı ama çözüm bulamadık. Ders esnasında her seferinde dışarı çıkıyordum aksatıyordum, aslında çok önemli değildi bu sorun ama son zamanlarda iyice arttı ve bende istifa etmenin daha doğru olduğunu düşündüm. Daha sonra araştırdım evsizlerin nerelerde kalabildiğini ve kamunun bu durumdaki vatandaşlara sağladığı imkanlara baktım ve barınma evleriyle karşılaştım.

İstifa sonrası aslında hiçbir güvencem olmadığı için kendimi artık evsiz hissettim, çünkü kendime ait bir yerim yoktu. Bir mekanınız yok..

Madde, alkol ve kumar bağımlısı olan evsiz bireyler de oldukça fazladır. Genellikle bu bireyler ilk başlarda sokak ile ev arasında git gel yaşar. Bir süre sonra aileye ve çevreye verdikleri zarardan dolayı tamamen sokağa düşerler. Madde bağımlısı olan evsizler çoğunlukla aile içerisinde yaşadıkları sorunlar veya ani kayıplar sonucunda bu alışkanlığı edindiğini beyan etmektedir. Küçükken aile içerisinde travma yaşayan daha sonra annenin kaybıyla birlikte yıllarca yetiştirme yurtlarında kalan ve her türlü maddeyi kullandığını söyleyen KE-9'a göre asıl sorun madde kullanımı öncesi kişinin yaşadığı sorunlardır.

Herkesin hikayesi farklıdır ama benim hikayem biraz ağır. Ben küçükken büyük travmalar geçirdim. Annemin ölümünü gördüm. Babam annemi çok dövdü bir gün baya dövdü ben o zamanlar üç yaşındaydım, annem bayılıyor banyoda soğuk suyun altında akşama kadar duruyor sonra ciğerleri su topluyor hastalıktan sonra siroz oluyor ve annem sirozdaki ölüyor. Daha sonra 3 yaşındayken yetiştirme yurduna verildim. 18 yaşına kadar yurtlarda büyüdüm ama nasıl işte.. ondan sonra zaten ciddi bir sorunum var hayatımda hep o sorunu yaşadım işe gir, işten kovul sonra başka bir iş derken süründüm hep. 18 yaşından sonra memur olmuştum rekor bir iş sürecim olmuştu tam 8 ay çalıştım. En büyük sorunum madde ve uykuydu. Memurluktan da atıldım bundan dolayı. Her işe girdiğimde bu sorunu yaşarım sonra tedavi olmak istedim uyku dan değil denildi yaşadığım geçmişteki travmalardan dolayıymış ilaç verildi ama iyileşmedim. Her akşam yarın nasıl kalkacağım endişesiyle uyurum o yüzden telefonda 10 tane alarm kurarım ama yine fayda etmiyor.

Göç ile başlayan sonrasında şehir hayatının içinde kaybolan hayatlarda mevcuttur. 17 yaşından beri yalnız yaşayan sokakta işportacılık yaparak uzun bir süre geçimini sağlamaya çalışan 53 yaşında ki KE-2, yıllarca her türlü maddeyi kullandığını, birçok suça bulaştığını, tamamen kendisini tükettiğini, bir kere bulaştın mı çıkman zor bu âlemden diye ifade ettiği durum:

1986'da Muş'tan İzmir'e göç etmek zorunda kaldık 13 kardeşiz babam bizi bir vukuattan dolayı bu koca şehre getirdi elde avuçta hiçbir şey yokken garip

bir şekilde buralarda hayatta kalmaya çalıştık. Tabii şehirde bir sürü bilmediğin şey var sokakta kötü insanlarla karşılaşıyorsun. 17 yaşında evimden kaçtım sokaklara düştüm sokaklarda büyüdüm. Otel köşelerinde, köprü altlarında, otoparklarda, hastanelerde kaldım. Hep batakhaneler de kaldım. İnsan ilk meyve halinde gençken herkes ondan faydalanmaya çalışıyor tabii gençlik gittikten sonra bir tekme yiyorsun ve kademe kademe alta düştükten sonra en son köprü altlarına sokaklara düşüyorsun. İşte benimde ayağım bir kaydı 50 sene sonra kendimin farkına vardım. Daha geçen sene 'aha dedim ben neredeyim' bir uyandım sorduran Allah oldu aklım başıma geldi ıslah oluyorsun bir andaki içindeki sesle. Sonra bıraktım arınmak için buraya (ürünlü konukevi) geldim.

Madde kullanan bireyler bu durumdan çıkmak istediklerini fakat yaşadıkları sorunları düşünmemek adına kullanmaya devam ettiğini ve yavaş yavaş değer verdikleri her şeyi kaybetmeye başladıklarını beyan etmektedirler. Nitekim bu durumdan kurtulmak adına birtakım desteklerin sağlanması çok önemlidir. Madde kullanımına sosyal çevrenin etkisiyle başlayan yıllarca kullandıktan sonra askerden dönüşü ile bıraktığını tekrar kullanmamak için tedavi aldığını ancak aniden annesinin ölümü ile yıkıldığını ifade eden 25 yaşındaki KE-14'e göre madde kullanımı ile bütün ailesinden uzaklaşmış ve hayata dair yaşama isteği kaybolmuştur. Ancak ailesini ve daha önceki hayatını özlediğini bundan dolayı maddeyi bırakmak için konukevinde kalmaya başladığı görülmektedir:

Yaklaşık 2 sene madde beni etkisi altına almasıyla süreç başladı ev ile sokak arasındaydım. Askerlik öncesi maddeye başladım 18 yaşındayken ve madde beni o kadar esir aldı ki. Askere gidene kadar aralıksız her gün içiyordum. Askerde biraz toparladım bitince çıktım AMATEM'e yattım 2 hafta tedavi devam ederken annemin ölüm haberini alınca daha çok yıkıldım. Maddeyi bırakmak için verilen psikiyatrik ilaçları çok tükettim annemin öldüğünü biliyorum ama o an cinnet geçirmemek için kendime zarar vermemek için düşünmemeye çalışıyorum. Sonra babamla beraber kaldım babam en son baktı kolay olmuyor ben den uzaklaşmaya başladı. Bir gün gittim eve bir baktım apartmanın bütün kapılarının kilitleri değişmiş çıkıp gitmiş annemin

fotoğrafları vardı onları bile alamadım. Sonra çatı katında ¹⁸kalmaya başladım. Ne kadar istesem de madde hep benimleydi çevrem herkes kullanıyordu. Yaşadığım zor şeyler bana gençliğimin heba olacağını maddeden kurtulmam gerektiğini hatırlattı. Kendimce çalışmak, yuva kurmak düze kurmak istedim ama umudumu da yitirdim.

Evsiz bireyler evsizliği yaşamasındaki süreci, genellikle kendisi dışındaki başka insanlara, sistemlere veya yetersizliklere atfetmiştir. Yaşanılan sorunların hep kendileri dışındaki dünya dan kaynaklandığını ileri sürmüşlerdir. Ancak görüşme yapılan evsizlerin bir kısmı ise evsizliğe giden sürecin tamamen kendi hatasının sonucu olduğunu vurgulamıştır:

2016 yılında ben evsizim dedim. Son paramı harcadığım zaman parasız kalmıştım o zaman çalışmak çok zor geliyordu neden zor geliyordu; bütün mal varlığını kaybetmiş, yanında 20 kişi çalıştırmış bir adam boşluğa düştüğü zaman çalışmak çok ağır geliyor. Normal bir hayatım vardı, evim arabam herşeyim vardı. İlk hatayı ben yaptım, yanımdaki çalışan bayan mal varlığımdan dolayı bana yanaştı bende evde bir sorun yaşamıştım aileyle ona cevapsız kalmadım ve aile artık çitirdadı ve ardından herşey silsile halinde gitti (KE-25, 57).

Kendi hatamdı, çalışıp kazanıyordum kendi başıma hayat az çok iyiydi ama kumar kadın vs işte mahfettim.. Dışarı da kalınca zabıta vasıtasıyla İzmir'deki barınmaya gittim. İlk kendimi o gece otelden çıktıktan sonra hiç param da kalmayınca ve kimseden destekte çıkmayınca kendimi çaresiz güçsüz hissettim. Şoka uğramıştım ne yapacağımı bilmiyordum, ne yapmalıyım nereye giderim nerde kalırım diye düşünürken evsizliğe adım attım işte.. (KE-26, 35).

Anlık öfke hali sonucunda suç işleyip cezaevine girip sonrasında sokağa düşen veya ailesiyle sorun yaşayıp ani bir kızgınlıkla evi terk edip evsizliği yaşayan birçok insan

¹⁸ Evsizler tarafından terminalde kaldığını ifade eden bir sokak jargonu olarak kullanılmaktadır. “çatı katı terminal anlamında sokak konuşmalarında madde bağımlıları bu deyim hep kullanır, kimse sokakta kalıyorum demez sokak çocuğuyum der, hastane de kalanlara da 112 diyoruz (KE-14).

bulunmaktadır. KE-13 yıllar önce yaşadığı süreci şu şekilde ifade etmiştir; “1988 de evlendim 12 yıl devam etti sonra bir inatdan dolayı annesinin yanına gitti ben de dedim bu evden çıkarsan boşarım seni, anlık ağızdan çıkan bir laftan normal şekilde ayrıldım 2 tane de çocuğum vardı. Sonra dikiş tutmadı şimdi karşınızda bir evsizim”

Evsizliğe giden süreç aktarılırken yoğun bir duygu hali gözlemlenmiştir. Evsizler genellikle gözyaşı dökerek, pişmanlık duyarak, çaresizce kalarak evsizliğe adım attıkları süreci ve ilk yaşadıkları duyguları ifade etmişlerdir. Öte yandan evsizliğin ilk kez deneyimlenme anı ve ilk kez sürecin yaşandığı zaman hatırlandığında;

- ‘insan garip hissediyor, çaresizleşiyor, yalnızlaşıyor’,
- ‘kendimi bitmiş tükenmiş hissettim’,
- ‘o an ağladım bıraktım kendimi yıkıldım’,
- ‘kendi memleketimde garip, kimsesiz, sokakta kaldım’,
- ‘ilk kez korktum ve çok kötü şeyler düşündüm’,
- ‘her akşam yarın nasıl kalkacağım endişesiyle uyudum’
- ‘kendime sığındım başkasından umudu kestim’
- ‘kıyametim başladı artık’
- ‘kaldım parasız, pulsuz, oldum çulsuz’
- ‘güçsüz, sahipsizim artık bundan sonra oradan oraya savruldu’
- ‘bir dayanağım kalmadı, sırtımı yaslayacağım bir dağ, elimi tutacak bir dal kalmadı’
- ‘o an hiçbirşey yapamadım, basiretim bağlandı, çaresiz kaldım son nokta artık’
- ‘kendime ait bir yerim yurdum yok, bir mekanım yok’
- ‘insan kaybettiklerini özlüyor, geçmiş bana acı veriyor, özlenecek bir insan bile hayatında yok diyorsun’
- ‘bir anda en tepeden yere çakılıyorsun, etrafında hiçbir şey hiç kimse kalmıyor, uçurumdan aşağı atlamak istedim’ şeklinde ifadeler yoğun bir şekilde dillendirilmiştir.

Dolayısıyla evsizliğe giden sürecin belirleyici kaynağı aile içi sorunların olduğu görülmektedir. Öte yandan ekonomik sebeplerden ötürü asgarî geçimin sağlanamaması ve sonrasında aile içi sorunların yaşanması evsizlik sürecinde birçok olgunun birbiriyle ilişkili olduğunu da göstermektedir.

5.2.2.3. Evsizliğin Nedenleri

Evsizlik olgusu bireylerin karşı karşıya kaldıkları ve her kişinin kendi hayatı özelinde yaşadıkları sorunlar üzerinden ortaya çıkan bir süreçtir. Evsizliğe yüklenen anlam ve evsizliğin deneyimlenme öyküsü yukarıda belirtildiği üzere kişiden kişiye değişse de ortak temalarla açıklanmıştır. Bu başlık altında evsizliğin nedenselliğini anlayabilmek adına “*Sizce evsiz kalmanızın nedeni nedir?*” sorusuna verilen yanıtlar analiz edilecektir. Bu sayede evsizliğe neden olan olgular daha net anlaşılacak ve sonrasında çözüm için ortaya konulacak sosyal politikalara öncülük edecektir. Evsizlerle yapılan görüşmelerde evsizliğin sebebi çoğunlukla aile içerisinde yaşanan sorunlar, sosyoekonomik yetersizlikler, konut ve kira fiyatlarının yüksek oluşu, işsizlik, madde ve alkol bağımlılığı, sağlık sorunları, tembellik, yalnızlık ve kişisel hatalar şeklinde aktarılmıştır.

Aile içi sorunlar birçok çalışmada evsizliğin başat nedeni olarak vurgulanmaktadır. Aile bireyleri arasında yaşanan anlaşmazlıklar, boşanmalar, huzursuzluklar, şiddet, ihmal veya istismar öyküleri evsizliğin ana kaynakları olarak ifade edilmiştir. Yıllardır evsizlik sürecini yaşayan 56 yaşındaki KE-27’e göre “*Aile içerisindeki huzursuzluk nedeni oldu. Zihinsel olarak bedensel olarak depresyon yaşadım evliyken ilaç bile kullandım yani çok huzursuzdum. Diğer yandan maddi durumlarda sıkıntılıydı oda etkiledi. Şuan da evsiz olmamın sebebi de iş bulamamam ekonomik durumlar yani*”. Özellikle aile içerisinde yaşadığı huzursuzluğun sonucu olarak evsiz olma sebebini vurgulasa da sonraki süreci işsiz olmasına yormuştur.

Aile bireyleri arasındaki ilişkiler ve yetişme tarzı hayata karşı zorlukların üstesinden gelmek için önemli hususlardır. Ailenin dağılması ile evsiz birey içinden çıkılamayan bir döngüye girebilmekte, bu durumu çözmek yerine yalnız ve umursamaz bir tavra bürünebilmektedir:

Yani benim evsiz kalmamdaki en büyük etken ailemin dağılması oldu. Konukevime beni düşüren nedenler ise; boşvermek, kendinden başka kimseye sorumluluğun olmaması, maneviyetin olmaması, yalnız kalmak. İnsanların bu süreci yaşamalarını sebeplerinden birisi de aile de yetişme tarzı bu çok önemli. Şimdi çocukluğunda geçirdiği bazı şeyler bile o insanı ileride böyle durumlara sevk edecek hale getirir. Yani geçmişte annesi annelik yapmamış

ise babası babalık yapmamışsa ileride bir yerden patlıyor hasta olarak psikolojik olarak kendine yetememe durumunu geliyor insan (KE-7, 55).

Aile içerisindeki sosyal bağlar, ilişkiler ve birlikteliklerin verdiği motivasyon yaşamın her anında kişiyi hayata bağlayan değerlerdir. Evsiz kalmanın en büyük nedenini kimsesizlik ve sevgisizlikle ilişkilendiren KE-28, sonraki sürecin bu boşluklardan kaynaklandığını, madde kullanımı, suç, işsiz kalma gibi her bir sorununun birbirini etkilediğini ifade etmiştir:

Kimsesizlik ve sevgisizlik... Bence en büyük neden aile sevgi eksikliği. Tabii bunun yanında insanın kendi hataları da var. Kendinde olan sıkıntılarda var mesela alkol madde bunlar mahveden şeyler. Sistemden dolayı da çok büyük sorunlar yaşadım. Mesela evsizliğim süresince eski sabıklarımın dolayı (17 yaşındayken çalıntı araba içinde yakalandım onda da 10 ay ceza aldım yattım çıktım) sicilim temiz olmadığı için iş vermiyor kimse. İş yerlerinde hep bundan dolayı geri çevrildim. Yani sistemden kaynaklanan en büyük sorun işsizlik hele benim durumumda sabika geçmişi olanların daha sıkıntı.

Kimsesizlik ve sahipsizlik evsizler tarafından çokça dillendirilen ve ailenin önemine vurgu yapılan durumlardır. Evsizliğin en önemli sebebini anne ve babasının olmayışına dikkat çeken KE-1, aslında hiç kimsenin bilerek veya isteyerek çocuğunu sokağa bırakmadığını, yaşanan adaletsizliklerin sonucunda insanların evsiz kaldığını ve bu durumun bilerek önlenmediğini beyan etmiştir:

Annem babam hiç kimsem yok. Evsizliğe neden olan başta aile. Sen çocuğunu sokağa bırakabilir misin? Kimse çocuğunu zorda bırakmaz kolay kolay. Adaletin olmadığı yerde kısmı adaletler olmaz abi. Adamın vücudunun her tarafı yaralanmış sen daha parmak ucunu iyileştirmeye çalışıyorsun ne olur iyileştirsen el yara kol yara beden kafa yara her taraf yara.

Aile içerisinde yaşanan ölümlerde evsizliğin nedeni olarak görülmektedir. Nitekim ailede anne baba veya diğer üyelerin ölümü bireyi yalnızlaştırmakta ve hayata karşı umudunu yitirmesinde etkili olmaktadır.

Elim ayağım tutarken kardeşlerim sağken her şey iyiydi. Kardeşlerimle hep bir arada büyüdük. Annem, babam, kardeşlerim vefat edince tek kaldım, yalnızlaştım, kiralar pahalıydı maddi gelirim de azdı ben de yettirmeyince

sokaklarda kalmaya başladım. Yani ailem olsaydı kardeşlerim olsaydı belki böyle olmazdı (KE-16, 69).

En büyük sebebi annem ve babamın vefat etmesi. Onlar varken birbirimizi idare ederdik bakarlardı sahip çıkarlardı bana. Ben zaten rahatsızım raporum var kafam iyi değil. Onlar gitti kardeşlerim dışladı dövdü bende dayanamadım yıllardır sokaklarda terminallerde kaldım. Aile abi aile.. (KE-22, 42).

Aile içi şiddet evsizliğin önemli nedenleri arasında sayılmaktadır. 3 yaşındayken babanın annesine uyguladığı şiddet sonrasında annesinin öldüğünü ifade eden 29 yaşında ki KE-9, bu durumun evsiz olmasında ve hayatı boyunca travma olarak kalmasında etkili olduğunu söylemiştir. Küçük yaştan itibaren yetiştirme yurtlarında kaldığını, her türlü maddeye bulaştığını, hayata dair umutlarını yitirdiğini ve tüm bunların sebebinin ise babasının olduğunu şöyle ifade etmiştir;

En büyük nedeni babam.. Annemi öyle dövmemesi lazımdı, o hale getirmeyecekti ne yaparsa yapsın öldürmeyecekti, ne olursa olsun bu hale getirmeyecekti. Ben hep anneme karşı özlemle babama karşı nefretle büyüdüm ama hiç düzenli bir hayatım olmadı. Yurtlardan kaçardım, gider uyuşturucu, eroin her şeyi kullandım daha sonra memur oldum atıldım meslekten niye biliyor musun abi hep aile yoksunluğu babamın yaptıkları yüzünden.

Sosyoekonomik şartlar ve buna bağlı gelişen yoksulluk kişileri evsizliğe sürükleyen en önemli nedenlerden birisidir. Ailenin geçimini temin edememesi, asgari yaşam standartlarının altında bir gelire sahip olma ve işsizlik gibi hususlar evsizlerin sürekli üzerinde durduğu konulardır.

En büyük sebep tabi ki ekonomik durumlar. Fakirlik. Ailem zaten fakir babamı 10 yaşında kaybettim yoksul kaldık annem de eğitilmiş bir insan değil bizimle çok ilgilenemedi yönlendiremedi ve kardeşlerimle çok anlaşmazlık içerisindeydik. Yani temelinde yoksulluk var ve buna bağlı olarak ailevi problemlerin ortaya çıkmasıdır. Birde kendi tercihlerimde var. Memleketten çıktım ve yıllardır gitmişsin geri dönünce beş parasız gidemeyeceğim için bu dedikodudan kaçmak için yıllardır gitmedim. Böyle daha huzurluyum, özgürüm ve daha rahat hissediyorum (KE-26, 35).

İş bulamamaktan öte evsiz oldukları için işe alınmama durumu birçok evsizin karşı karşıya kaldığı sorunlardır. İş bulamamanın sebebi ise genellikle sabit kalacak bir yerin ya da adresinin olmayışı ve evsizlerle alakalı güvensizlik, risk gibi yargıların olması olarak belirtilmektedir.

İşsizlik en büyük sebebi. Mesleğim yok tahsilim yok düzgün. Ekonomik sebepler çoğunlukla beni evsiz bıraktı. İş bulamamak da diğer bir sorun çünkü evsiz olduğun kalacak belli bir yerin olmadığı için kimse iş de vermiyor güvenmiyor, düşkün olduğun için sana eziyet edip para vermiyor hakkını yiyor (KE-29, 35).

Evsizler genellikle kendi süreçlerinin sebebini ifade ederken ‘en büyük neden’, ‘asıl neden’, ‘ilk neden’ gibi tümcelerle içinde bulunduğu sürecin odağına vurgu yapmaktadır. Ancak geçmişte evsizliği ilk deneyimlemenin nedenine odaklanmış olsalar da yıllarca bu durumda oldukları düşünüldüğünde şimdi ki sürecin devam etmesinin nedenine de dikkat çekmektedirler:

Şimdi daimi bir işimin olmamasından dolayı evsizim. Ama sürecin asıl nedeni, derler ya her başarılı erkeğin ardında bir kadın vardır. Ama kadın yok, kızım yok, ana baba yok, abla yok, akrabalar bir bir vefat etti onlarda gitti. Yani ben süreç içerisinde o kadar vefatlar yaşadım ki bu kadarı peş peşe ağır geliyor insana (KE-24, 50).

Bireylerin yaşadığı ekonomik sorunlar, iflas etme, suça bulaşma ve cezaevine girme gibi sonuçları meydana getirmiştir. Bu durumda evsizliğin süresi çok daha uzamakta kişi bu durumdan çıkmak için motivasyonunu kaybetmektedir:

En büyük nedeni ekonomikti tabii ki. Tabii bu maddi durumu da etkileyen başka asıl sebepler var. Benim hayatım cezaevi öncesi ve sonrası şeklinde ikiye bölmek zorundayım. Cezaevi öncesi maddi durumun kötüleşmesinin birinci sebebi yanlış yatırım yaptık ve işler kötüleşti, ikincisi benim kumar alışkanlığım. Yani cezaevi öncesi yanlış yatırım ve kumar alışkanlığı kendi hayatımı aşağıya çekti. İkincisi cezaevinden çıktıktan sonra ise kendi turnaklarımla iş kurmaya çalıştım kumar oynamadım tövbe etmişim zaten ama işler rast gitmedi sonra çaresiz kaldım ve sağlık sorunlarım oldu kimsesizdim intihara bile kalkıştım (KE-21, 54).

Sürekli kalacak bir konuta sahip olamamak, maddi yetersizliklerden dolayı temel ihtiyaçların karşılanamaması ve ev kirasının ödenememesi kişinin evsiz olmasında etkisi olan ekonomik sebeplerdir. İçinde bulunduğu durumun sebebinin kiraların ve yaşam standartlarının artmasına bağlayan KE-13, bu durumda kendisine sunulması gereken desteği Türk vatandaşı olmayan insanlara verilmesine de tepkisel yaklaşmıştır:

Benim durumun sebebi, kira muhabbetleri, iş olmuyor, hayvan gibi çalışıyorsun hakkını alamıyorsun yetmiyor. Çalışmayınca ne oluyor evler yuvalar yıkılıyor. Yuvaların yıkılmasının en büyük sebebi ev kiralarıdır. Böyle bir durumda devlete el açıyorsun ama onlarda dışardan gelenlere imkan veriyor. Devlet kendi vatandaşının elini tutmasa sokakta daha çok insan olur. Ben yoksulum gittim kaymakama adam önümde Suriyeliye para saydı şakır şakır ben orada ağladım.

Madde, alkol ve kumar alışkanlığı evsiz bireylerde yoğunlukla görülmektedir. Aile içinde yaşanan şiddet, ihmal, baskı ve arkadaş çevresinin kötü olması gibi durumlar özellikle genç yaşta bireyleri madde ve alkol bağımlılığına sürüklediği görülmektedir. Bu tür alışkanlıkları edinmeyi ise çoğu kez kendi hataları olarak görmektedirler:

Benim gençliği mahveden en büyük şey madde yani kendi hatam. Ben bir boşluğa düştüm ilk içerken bir şey olmaz diye zannettim ama bir baktım içten içe gidiyorum. Annemi de kaybetmem bu alışkanlığımı daha da artırdı. Depresyon, psikolojik sorunlar ilaçlar kullanmaya başladım. Babam da yüzüme kapatınca kapıları sokakta terminalde yaşamaya başladım (KE-14, 25).

Alkol kullanımını ve sonrasında yaşananları kendi hatası olarak gören fakat bu alışkanlığından ötürü dışlandığını ve kimsenin kurtulması için destek vermediğini KE-25 şöyle ifade etmiştir:

Alkol her kötülüğün anası. Zamparalık da işin cabası. Yani şahsi hatalar var. Aslında kendi işim bitse bile mesleğim vardı çalışıyordum kendimi toparlamak için adım atacağım yerde. Bir tanesi bile bana demedi ki gel gel kimse yardımcı olmadı. Cezaevinden çıkıyorum daha gel demeden geçmiş olsun demeden para gönder diyorlardı. Yani içtin kurtuldun olmuyor para

eline geçiyor yine içiyorsun ama niye çünkü sebeplerin var, sahipsiz, kimsesiz berduşsun işte herkesin gözünde..

Evsiz bireyler geçmişlerinde yaşadıkları ve hala devam eden sorunlarını açıklarken kendilerine özeleştiri yapma noktasında tereddüt etmemişlerdir. Bireysel hataların sonucu olarak kendilerini cezalandıran ve sokakta yıllardır yaşayan evsizlerde vardır. 7 katılımcı evsizliğin nedenselliğini kendi düzensizlikleri, kendi tembellikleri ve kendi hataları olarak ifade etmiştir. Yıllardır evsiz olan kimseye minnet etmek istemediği için sokaklarda barınmalarda kaldığını söyleyen KE-11'e göre "*En büyük neden insanın kendisidir. İnsan şapkasını önüne koyacak kendi hatalarına bakacak. Ben 1982 de memlekete küstüm ve ailemi herkesi bıraktım çıktım. Kimseye minnet etmemek için gurur yaptım ve geri gitmedim. Onlardan yana bir suçlama yapamam ama ben memleketi boşu boşuna kendime haram ettim sonra zaten evsiz kimsesizleştim*". Öte yandan kendini insanlara güvendiği ve iyi niyetli olduğu için her şeyini kaybettiğini söyleyen KE-15'e göre ise "*En büyük sebep kendi kafasızlığım. Zamanında herşeyim vardı, iş yerim evim vs bir hayatım vardı. Zamanla bir bir yitirdim niye biliyor musun? Biraderlere güvendim, aileye güvendim onlarda beni zor duruma soktu, ne yapsaydım ki bende kaldım işte orta da "*. 61 yaşındaki KE-17 de benzer şekilde bu sürecin asıl nedenini kendisi olarak görmektedir; "*Bu sürecinde en büyük sebebi benim çünkü çocuklarımı kıramadım. Onlar hep istedi ben hep borç harç ettim verdim. Ben eğer onların istedikleri her şeye evet demeseydim bu duruma gelmezdi ne yapayım babalık işte. Tarım ev çiftçilik hep daha fazlası istediler borç kredi derken evsiz barksız kaldık*". Tembellik kronik evsizlerde sıklıkla görülen bir durumdur. Evsizliği sebebinin kendi tembelliğine yoran KE-18, geçmişteki rahatlığı ve inadı yüzünden yıllarca bu hale geldiğini söylemiştir:

Evsiz olmamın sebebi bence tembelliğimdi. Yani o yaştaki tembellik şimdi geriye dönüş yok ama eşimin istediğini yapabiliyordum çünkü oda çalışıyordu ben biraz rahat davrandım. 13 yıl İstanbul da farklı işlerde çalıştım o zamanlar akrabalaruma aile çok destek olurdu ama birkaç ay işsiz kalınca çalışmakta istemeyince herşey farklılaştı. İş bulmam ve çalışmam lazımdı inat var bende gitseydim böyle olmayabilirdim. Tabi yine ekonomik neden ilk etkileyen durumdu.

Sağlık sorunları evsizliğin en büyük nedenleri arasında sayılmıştır. Genellikle yıllarca sokakta kalan, iletişim zorluğu çektiğimiz akıl ve ruh sağlığı yerinde olmayan

evsizlerle görüşmeler yapmaya çalışsak da sağlıklı bir şekilde bilgi alınamamıştır. Ancak 42 yaşında öğretmenlikten istifa eden KE-23 ile yapılan görüşmede bu sürecin asıl sebebinin kendi sağlık sorunları olduğunu söylemiştir:

En büyük sebep ilk olarak sağlık sorunumdu şimdi ise ekonomik durumum tabii. Tabii maddi durumlar etkileyen temel şey fakat kendi şahsım adına sağlık sorunlarım evsiz kalmamda etkili. Sağlık sorunum yaşam kalitemi etkiledi ardından maddi sıkıntılar başladı ve aile sorunları da eklenince barınma evlerine kadar geldim.

Yukarıda evsizlerle yapılan görüşmelerde ortaya çıkan nedensellik örgüsüne göre tek bir nedenden bahsedilemez. Her bir sorunun başka bir tetikleyicisi olduğu görülmektedir. Yapılan görüşmelerde evsizler bir taraftan kendi evsizlik nedenine vurgu yapmakta öte yandan çoğunlukla insanların bu süreci neden yaşadığını yorumlamaktadır. Diğer taraftan evsizliğin en büyük nedeni belirtildikten sonra devamında ilişkili nedenlerde vurgulanmıştır. Bunun yanı sıra özellikle saha çalışmasının yapıldığı zaman aralığında Covid-19 salgınının yoğun bir şekilde toplumu etkilemesi de belirtilen nedenler arasındadır.

5.2.2.4. Evsiz Olmanın Sonuçları: Yaşanılan Sorunlar ve Zorluklar

Evsizlik, kişilerin yaşadıkları sorunlardan ve çoğu kez üstesinden gelemedikleri zorluklardan dolayı ortaya çıkan bir olgudur. Bu zorluk gerek evsizliğin nedeni gerekse sonucudur. Yani evsiz olmadan önce de kişinin yaşadığı sorunlar ve zorluklar evsizliği meydana getirebildiği gibi özellikle evsiz olduktan sonra yaşananlar kişiyi çok daha derinlemesine etkilemektedir. Burada daha çok evsizliğin sonuçlarının bireyi hangi noktalarda zorluk yaşattığı tespit edilecektir. Kişinin evsizlik süresince yaşadığı sorunları ya da bu süreçten çıkmak için üstesinden gelemeyeceği zorlukları ortaya koymak evsizlik olgusuna çözüm geliştirmenin ne kadar önemli olduğuna dikkat çekmek adına gereklidir. Bu açıdan evsiz bireylere sorulan “*Evsizlik sürecinde ne tür sorunlar yaşadınız ve sizi en çok zorlayan durumlar nelerdir bahsedebilir misiniz*” soruya verdikleri cevaplar bu bireylere yönelik uygun sosyal politikaların oluşturulmasında temel hareket noktasını göstermektedir. Yapılan görüşmelerde 30 katılımcıdan elde edilen cevaplara bakıldığında yaşanan zorluklar ortak temalar üzerinden vurgulanmıştır; “*Üşüme, parasız-pulsuz, açlık, uykusuzluk, temizlik, sağlık,*

giysi, güvensizlik, risk, tehlike, vasıfsızlık, iş bulamamak, ailesizlik, yalnızlık, sahipsizlik, sevgisizlik, özgüvensizlik, damgalanma, dışlanma, mahcubiyet”.

Evsizlerle konukevinde (ürünlü erkek konukevi) ve sokakta (terminal, hastane, park, cami) görüşmeler yapılmıştır. Evsizlik süreci çoğunlukla nerelerde geçirilmişse o duygu haliyle yanıtlar verildiği görülmüştür. Dolayısıyla özellikle sokakta uzun yıllar kalmış kronik evsizlerin sıklıkla belirttiği ana zorluk temel ihtiyaçlara ulaşamamaktır. Buda daha çok maddi olanaklarının olmayışından kaynaklanmaktadır. Yıllarca sokaklarda kalan şimdi ise yaşından dolayı konukevinde kaldığını söyleyen KE-16, bu durumu ölsem de kurtulsam şeklinde aktarmıştır; “ *Kışın çok üşüdüm sokaklarda. Ölsem de kurtulsam dedim hep. Zaten ölümle çok karşılaştım. Parklarda kaldım, sonra cami hocası bir yer ayarladı orda kalmaya başladım 10 yıl sağda solda kaldım çok zorlandım dışarıda. Orda burada hep geçiştirdim hayatımı”.* Yaşanılan zorluklar çoğu kez geçmişte var olan imkânlar üzerinden değerlendirilince daha çok mahcubiyet ve üzüntüyle ifade edilmektedir.

Soğukla karşılaştım sen ne diyorsun ya o sokakta kaldığım zaman soğuktan tir tir titreyip ağladığımı biliyorum ya. Hem ona ağlıyordum hem de daha önce yaşadığım yeri düşünüp bir kaç ay önce ki imkanlarıma ağlıyordum. Yemek, para karnını doyurmak yine zorlandığım şeylerdir. Özgüvenin bitmesi de insanı zorluyor bitiyorsun abi tamamen. Bakıyorsun elinde bim poşeti dolu dolu gidiyor sen de hiç birşey yok başkasının vicdanına kalmışsın, bir kere ağladım ya benim de sucuk istiyor ya canım ama alamıyorsun işte (KE-24, 50).

Evsizler dışarıda sert zeminlerde uyumaya çalışırlar. Genellikle ellerinde bir poşet taşırlar içerisinde ise karton, battaniye ve mum gibi eşyaları vardır ve tek sermayeleri onlardır. Özlem duydukları tek şey ise çoğunlukla sıcak bir yuvadır. KE-22 yaşadığı zorlukları anne ve babasının kaybıyla ilişkilendirmiş ve en çok zorlandığı durumu şu şekilde belirtmiştir;

Ben sokakta iken dedim ki keşke annem babam sağ olsaydı da onlara baksaydım burada ne işim var diye çünkü çok zor. En çok uyuyabilecek bir yerin yok yerde tahta üstünde soğuk taşın üstünde yatıyorsun o çok zor. Sıcak bir kuluben olsa o bile yeter. Ben banyo yapmayı elbise temiz giymeyi severim bunları o kadar çok özledim ki..

Evsizlerin geçmişe dair kurdukları cümlelerde pişmanlıklar, keşkeler ağır basmaktadır. Şimdiye attıkları duygu hali ise hayret ve çaresizliktir. Eşiyle birlikte altı aydır parkta kalan KE-4, aile olarak sokakta yaşamanın zorluklarını belirtmiştir:

Benim şuan böyle bir duruma düşeceğimi söyleselerdi inanmazdım. Normal bir düzenin iyi bir hayatım vardı. Çadırda kaldık para yok açız bu çok zor bir durum. Eşimle kalıyorum bide gece içeni var uyuşturucu kullanani var sarkıntılık yapanı var adam öldürmemek için zor tutuyorum bazen. İş aradım buldum biraz çalıştım ama sürekli aklım eşim de çadırda rahatsız bide arada gelip bakıyorum falan iş sahibi böyle olmaz dedi iş te olmadı bunlar bizi çok zorladı. Sonra elime aldım poşeti sahile yakın olduğu için içen çok bende bira şişesi falan toplamaya başladım. Ee iki çocuğumuz var onlara ulaşamıyoruz bizi bırakıp gittiler belki gelirler diye 6 ay boyunca çadırdayız bunlar da perişan etti. Banyo vs zor ama hamam var oradan yapıyoruz hafta da bir yemek için de çadırda tüp var orda yapıyoruz. Elbiseleri arada el ile yıkıyoruz.

Evsiz olmanın yaşattığı sorunlardan birisi de sürekli bir tehlikeyle ve korkuyla yaşamak zorunda olmak. Kronik evsizlerin çoğu hırsızlık, bıçaklanma, şiddet gibi sorunlar yaşadığını söylemiştir. Evsizler, kamusal alanlarda, sosyal hareketliliğin olduğu yerlerde kalmayı tercih etseler bile buralarda da sorunların yaşandığını ve bir süre sonra kovulduklarını beyan etmektedirler.

Sokakta banyo, yemek sorunun oluyor tabi. Her türlü insanla karşılaşıyorsun, yani esrarcısı, içkicisi, bağımlısı var. Ben sokakta zannedirdim ki insanlar sokakta sadece evlere işyerlerine girer ama sokakta kalan insanları da soyuyorlarmış. Benim terliğimi ayakkabı en son battaniyemi soydular ulan dedim bari sokakta kalan adam soyulmaz. Tabi tehlike altındasın şimdi tahtanın üstünde yatıyorsun gece 3 de bir kaç kişi kaldırıyor başında duruyor uyuşturucu sigara var mı diye. Sokakta kalmak zor ve tehlikeli bu sefer daha güvenilir yerler bakıyorsun hastaneler ya da terminallere gidiyorsun ama oradan da kovuluyorsun (KE-29, 35).

Ailesizlik, yalnızlık, çaresizlik gibi durumlar üzerinden içinde buldukları sürecin zorluklarına dikkat çeken evsizler de mevcuttur. Cezaevinde yıllarca kalmış olan 57 yaşındaki KE-12, “Her şey zorladı beni, ailesizlik, destek verecek insanların

olmaması, cezaevinde ömrün yarısı geçmesi, çıkıp yeni bir hayata başlayamamak benim adım zor olmuş hayatım nasıl olsun” umutsuzluğunu dile getirmiştir. KE-17, maddi olanakların bir şekilde düzeltilebileceğini ama yalnızlığın çok zor olduğunu belirtmiştir; “İlk 4 yıl aile hasreti en büyük zorluğumdu. Çalışıyordum para sıkıntım yoktu ama ailesizlik. Bekar adamsın yalnızlık yaşıyorsun bunlar çok zor maddiyat bir şekilde halledilir”. Geçmişte bir ailesi olan ancak huzursuzluk yaşamasına rağmen en çok zorlandığı konunun da ailesizlik olduğunu söyleyen KE-19, “En çok zorluk yaşadığım şey aile huzursuzluğuydu ama en çok özlediğim şey de ailem.. sokakta beni zorlayan şey çaresizlik, sahipsizlik milletin bakış açısı, yani Allah kimseyi düşürmesin 4 aydır banyo yapmıyorum ayaklarımı yıkamıyorum” sokakta kalmanın hijyeni nasıl etkilediğine dikkat çekmiştir. Aile içerisinde ki ilişkiler maddi kaygılar üzerinden kurulduğunda sorunlar yaşanmaktadır. Böyle bir zorluk yaşayan KE-8, yalnızlığa vurgu yaparak “İşte yalnız kalıyorsun be abi. Annesizlik zor bir şey başkan var ama yok. Çünkü bana sadece para bul diyor. Annemin beklentileri çalış ev al araba al evlen ama nerde maaşla olacak işler mi. He gider yasak şeylerden bulunur hırsızlık yap uyuşturucu sat ama gerek yok” asıl zorluğun yakınlarının beklentileri olduğunu belirtmiştir. KE-18 benzer bir şekilde evsiz olmanın zorluklarını ailesizlik ve yalnızlık olarak belirtmiş ancak insanın onurunun ve kişiliğinin daha fazla yıprandığını ifade etmiştir:

Beni en çok zorlayan aslında ilk etapta yalnızlıktı. Ben sosyal olmama rağmen çevremde bir sürü insan olmasına rağmen insanın bir ailesi yoksa yalnızdır... Nasıl ki insan aileden birini kaybedince vücudunda bir organ eksilmiş gibi hissediyor bende o zaman tam olarak yalnızlığı anladım. Bir battaniyem var onun üzerinde yatıyorum insanlar üstüme bir şeyler bırakıyor, bir ara bir adam çocuğuna bana şu amcaya bu parayı ver diye gönderdi. Tabi çocuk benim öylece bankta yattığımı görünce korkarak üstüme attı kaçtı tabi haliyle uyanıyorsun, bunlar insanın onurunu zedeleyen şeyler ve insanı zor durumda olduğunu gösteren şeyler.

Aile ortamına duyulan hasret ve özlem, çoğu kez sıcak bir yuva olarak dillendirilmiştir. Madde bağımlısı olan birçok evsiz birey sıcak yuvaya özlem duyduğunu belirtmektedir. Ancak madde kullandığı için aile ve sosyal çevresiyle sorunlar yaşamaktadır. Yıllarca madde bağımlısı olduğunu, maddeye ulaşamadığında yaşadığı zorluğu dile getiren ama en önemlisi de bu süreçte ailesine maddi manevi çok zarar

verdiğini, madde kullandığı için ne tür sorunlarla karşılaştığını ifade eden 25 yaşındaki KE-14, yaşadığı zorlukları şu şekilde ifade etmektedir:

Maddeyi bırakıyorum ama krize giriyorum. Bu benim yaşadığım zorluklar. Diğer bir durum insan bazen yatacak yerin sıcak olmasını ister o yüzden aile gibisi yok abi yok yani hayatta benim anladığım en önemli şey ailenin akrabanın yokluğu.. Madde kullandığımız için zaten mahcubuz. Sokakta iken terminalde bitik yerlerde kaldım. İşten dönünce ilk yapmak istediğim duşa girip temizlenip sofraya oturayım ama öyle bir imkanın yok. Hayattayım ama onlara ulaşmak istiyorum ama gidemiyorum çünkü düzeltmek istediğim hatalarım var onları düzeltmeden çıkamam karşılarına. Unuttuklarımı hatırlamam lazım. Bu düşünceler en çok zorlandığım şeyler abi.

Sosyoekonomik sorunlar evsizlerin yine en çok yaşadığı zorluklar olarak bilinmektedir. Ancak birçok evsiz iş olmasına rağmen kendilerine duyulan güvensizlikten dolayı iş verilmemesinden yana zorluk yaşadıklarını belirtmektedir. Sokakta ya da konukevinde ikamet ediyor olmanın işverenler ve diğer insanlar açısından bir damgalanma olduğu ve bu da evsizleri hem hayata tutunmak için hem de çalışmak için engel teşkil ettiği belirtilmektedir:

Gittim polise dedim eşimle sıkıntım var, yuvam dağılıyor, gittim avukata, görevlilere, savcıyla yüz yüze konuştum ne dedi biliyor musun sen nerede kalıyorsun, mezuniyetin ne dedi. Yaw nasıl işim çözülecek insanların düşeni adam yerine koymaması bunlar çok zor şeyler. Hadi adam yerine koymuyor ya bari bir iş ver o da yok neymiş evsiz hırsızmış, güvenilmezmiş, çalışmazmış falan neyse.. Bir leke sıçradı mı üstüne onu çıkarmak zor maalesef (KE-13, 56).

KE-13 gibi evsiz bireylerin çoğunluğu insanların kendilerine ön yargıyla baktığını ve geçmişle muamele ettiklerini söylemektedir. Özellikle geçmişinde sabıka kaydı olan evsizler kimsenin iş vermediğini, ev kiralamak istemediğini ifade etmiştir. Öte yandan iş bulamadığı için sokakta kalan, dışarıda kaldığı için de iş verilmediğini söyleyen KE-5, çöplere atılan yiyeceklerle karnını doyurduğunu, atılan giysileri satıp nasıl hayatta kalmaya çalıştığını ve özellikle çalışmamanın insana neler yaptırdığını şöyle açıklamaktadır:

En çok çalışmamak iş bulamamak zorluyor inşaat amelelik olsa da orda çalışır yatarım. Bana iş lazım başka birşey değil. Ortalıktan topladığımla geçiniyorum. Şimdi bak sokakta çöplerden ayakkabı topluyorum onu esnafa satıyorum. Yemek bulamıyorsun bazen gidip çöplerden yiyorum. Marketlerin attığı tarihi geçmiş şeyleri alıp yiyorum yoğurt atıyorlar çiğköfte atıyorlar bakıyorum böyle temiz alıp yiyorum nerden denk gelirse ne yapayım çare yok mecburum en ucuzu 10 liradan başlıyor kim alacak. Günde en fazla 80 lira kazanıyorsun ee onu yol parasına mı yeme içmeye mi yetireyim.

Evsizlerin karşılaştığı diğer bir zorluk ise insanlardan bir şey istemek zorunda kalma, bir başkasına muhtaç olmadır. Bu zorluklar evsizler için onur kırıcı durumlardır:

Kaygı, yalnızlık, parasal yokluk, kimsesizlik bunlar en çok zorlandığım şeyler oldu. Ama bunlar haricinde beni inciten şeyler daha önemli insanlar sanki hep bir şeyler istiyormuşum gibi bakıyor. Geçen gün hiçbir şey yememiştim bir vatandaş bana baktı anladı o bana sanki muhtaçmışım gibi hissettirdi, ihtiyaç sahibi gibi gördü. Yani biz bir başkasının gözünde muhtaç olarak çaresiz aciz olarak görülüyoruz bu en büyük zorluk (KE-6, 56y).

Yapılan görüşmelerde dikkat çeken diğer bir husus ise evsiz bireylerin genelinde sağlık sorunları olmasına rağmen bu durumdan kurtulmak için çalışmak zorunda olduklarını beyan etmeleridir. Ancak birçoğunun sosyal güvencesi olmadığı için de sağlık hizmetlerinden yararlanamama şeklinde sorunlar yaşamaktadırlar:

Sağlık sorunlarım da zorladı her şey üst üste geldi yeşil kartım kapalı ilaçlarımı alamıyorum kronik rahatsızlıklarım var, hastaneye gitmem gerekiyor tedavi olmam gerek kalp hastasıyım hastaneye gidemedim ikametim olmadığı için yeşilkart çıkartamadım. Yani böyle bir ortam yani bütün şartlar o kadar hazır ki intihar için. Bunlar zorladı evsizken sağlık giderini karşılayamıyorsun, kimseden birşey isteyemiyorsun, can güvenliğinin yok bunlar hepsi insanı mahveder (KE-21, 54).

Sokakta kalan evsiz bireyler çoğunlukla yaşadığı zorlukları; üşüme, aç kalma, temizlik, giyim, güvenlik gibi temel ihtiyaçların eksikliği üzerinden vurgulamıştır. Ancak konukevinde kalan evsizler ise daha çok iş bulamamak, yalnızlık, kimsesizlik, ailesizlik, çaresizlik gibi duyguları ön plana çıkarmıştır. Nitekim katılımcıların yarısından fazlasıyla konukevinde görüşmeler yapılmış olsa da uzun yıllar sokakta

kalanlarla görüşmeler yapılmıştır. Dolayısıyla hem sokakta kalmanın hem de konukevinde olmanın ne tür zorluklar meydana getirdiği tespit edilmiştir. Ancak her iki şekilde de evsizlik sürecine vurgu yapıldığı göz önünde bulundurulduğunda evsizlerin yaşadığı zorlukların ana teması evsizlik sürecinden nasıl çıkabileceklerinin farkında olmamalarıdır. Yani özgüven eksikliği, desteğin olmayışı, karamsarlık, çaresizce beklemek ve içinde buldukları durumu kabullenmek evsizlerde sıkça rastladığımız sorunlar olarak göze çarpmaktadır.

5.2.2.5. Sosyal Ağlar, Aile İlişkileri ve Destek Mekanizmaları

Evsizlere yönlendirilen “*Aile ilişkileri devam ediyor mu? En çok kimlerin desteğini aldınız bu süreçte?*” sorusuna verilen yanıtlara bakıldığında 26 katılımcıdan 6’sı aile, akraba ve arkadaş çevresiyle ilişkilerinin devam ettiğini belirtmiştir. Öte yandan iletişim devam etse bile sokakta kaldıklarından kimsenin haberi olmadığını kimseden bir şey istemediklerini söylemişlerdir.

Ben babamı çok seviyordum, onu suçlayamam belki cehaletlik bendeydi kaçıp gittim memleketten. Ailem konusunda benim şikâyetim yok onların suçu yok. Yaş geçtikçe insan kimseye muhtaç olmak istemiyor kimseden bir şey istemiyor kaldıramıyor babam dahi olsa bir söz söyledi mi altından kalkamam. Ben kimse den bir şey istemiyorum. Ben çok arkadaş denedim. Arkadaş falan desteği olmadı köstek oldular (KE-11,54).

Aile ilişkilerinin devam etmemesinin altında çoğu kez evsiz bireylerin yük olma, mahcubiyet hissetme, gururun incinmesi ve minnet etmeme gibi hassasiyetler olduğu görülmüştür.

Ailem olarak kardeşlerim var 4 tane. Bursa da dükkanı olan var, birisi hastane de çalışıyor. Geçenlerde geldiler buraya yardımcı olmak istediler burada nasıl duracaksınız, kış var vs ama biz minnet olmak istemedik şuan karnımızı doyuruyoruz burada. Ben aciz görünmek istemedim bir şey istemedim onlardan zaten bir daha gelmediler. Hiç kimseden hiç bir yerden destek almadım kendi çabamla alın terimle geçinmeye çalışıyorum (KE-4).

Diğer taraftan evsizlik süreciyle birlikte sosyal ağların tamamen zayıfladığı, aile bireyleriyle tekrar bir arada olmanın imkansız olduğu bir kabullenme durumu da göze

çarpmıştır. Ancak sokakta veya barınma evlerinde kalmanın, ihtiyaçlarını temin etmenin ve güvende kalmanın yolları aranırken birey yeni sosyal ağlar geliştirmiştir. Bu durumda aynı kaderi yaşayan kişilerin hayatta kalmak için birtakım stratejiler geliştirdikleri görülmektedir; “*En büyük desteği evsizler olarak kendi aramızda hallediyoruz, nerde yemek verilir, nerelerde kalınır, nerde banyo yapılır vs birbirimizi motive ediyoruz ve desteklemeye çalışıyoruz*” (KE-26).

Geliştirilen bu yeni sosyal ağ duygusal ihtiyacı karşılamadığı bunun yerine temel ihtiyaçlarını temin etme de araçsal bir ilişki olduğu da söylenebilir. Ayrıca sokakta yaşamaya başladıktan sonra genellikle daha önceki mahallesinden, arkadaş ortamından ve yaşam alanından tamamen kopmuşlardır.

Yok abi ya. Sen öyle düşünce kimse dönüp bakmıyor arkadaşlarda akrabada uzaklaşıyor. Kışın zaten herkes telefonunu kapatır aramasında aman birşey istemesin. Ben zaten kimseden istememeye çalıştım. Valla büyük ablam arada bir para yolluyor ama onun dışında kimsem yok devlet yardım ederse ediyor (KE-24, 50).

Aile ilişkilerinin devam etmesini ekonomik şartların iyi olmasına bağlayan bazı evsizler, maddi şartların aile ve sosyal ilişkilerde belirleyici olduğunu şöyle belirtmiştir:

Çalışır işin varsa cebinde paran varsa ailen de vardır. Cepte paran yoksa ailen de yok para ailedir.. Ben rahatsız etmem hiç kimseyi ablam falan var geçen bir kere gittim kızı falan var duramadım geldim. Bana inşaat işi lazım çok güzel amelelik yaparım başka kimseye ihtiyacım yok (KE-5, 42).

Bizde zengin hep zengin fakir hep fakir kalır. Kimse yoksulu düşeni takmaz. Ben aylarca hastane köşelerinde sokaklarda kaldım kimse el atmadı. Ben kendimi anneme babama adamıştım onları ben doyururdum. Aslında ben Almanya doğumluyum çocukluk yıllarımda varlıklydık sonra babam iflas etti evler dükkânlar gitti akrabalar varlıklyken bağlıydık ya da öyle görünüyordu ama para gidince bitti (KE-29, 36).

Evsiz kalmadan önceki hayatında yıllarca esnafılık yapan, maddi imkanları iyiyken etrafına desteğini esirgemediğini söyleyen fakat düştükten sonra ki süreci hayretle karşılayan KE-25, şuan ki durumun utancıyla kimseyle görüşmediğini belirtmiştir:

İlk parasız kaldığımda abime telefon açmıştım dedim abi ben de para yok, birazcık para yolla uzun etmem dedim. Sende dedi torununa yetecek kadar para vardı git kiminle yediysen ondan iste dedi, bu büyük yıkım olmuştu nasıl bir ilişki kurabilirim böyleleriyle. Oğlu düğün yaptı bir araba parası verdim ama düşünce.. Benim esnaf çevrem arkadaşlarım ben cezaevine girdim çıktıktan sonra mahalleye bile uğramadım.

Benzer şekilde, önceki yaşam standartları iyi olan ancak her şeyini kaybettikten sonra evsiz kaldığını söyleyen KE-27, kendisine destek vermek için kimsenin adım atmadığını şöyle ifade etmiştir:

Aileden kimsenin desteğini görmedim. Çocuklarımla görüşüyorum burada kaldığımı da biliyorlar. Onların beni aramaları lazımdı çünkü ben düştüm. İnsan düşünce ilk önce yakınları destek olur ama kimse yapmadı o yüzden aç kalsam bile kimseden birşey istemem.

Aile ve sosyal ilişkilerin kopmasına neden olan diğer bir etki ise madde ve alkol bağımlılığıdır. Kişi bu bağımlılıklardan dolayı yıllarca ailesi olmasına rağmen iletişim kuramamaktadır. Ailesinin desteğinden yoksun oldukları için madde ve alkol bağımlısı evsizler, uzun yıllar bu süreçten kurtulmakta zorluk çekmişlerdir.

Çok kötü etkiledi beni madde kullanmam aileyle iletişimimi kaybettirdi. Onlar haklıydı kendimi suçlu olarak görmüyordum kendimi haklı çıkarmaya başlıyordum dik kafalı davranıyordum. Bir süre sonra onlarda dayanamadı babamın yaptığı bütün kilitleri değiştirme durumu beni çok üzdü ama haklıydı biliyorum. Şimdi mesela babama sorarsan onur beni bırakıp gitti der. Arkadaşlarımdan yardım edenler oldu ben sokaktayken gel kıyafetini yıka banyo yap diye çağıran oldu sağolsun ama nereye kadar (KE-14).

Aile ve sosyal desteğin geçici olmaması gerektiğini hiç olmasa kendine yetebilecek duruma gelene kadar yardımcı olunması gerektiğini KE-19, “Gel seni yedireyim içireyimle olmaz. Yani bayram kemiğiyle köpek kilo almaz. Yani üç beş gün ile olmaz! 360 gün ne olacağım ben. Adam karnın aç mı diyo ee açım sonrası peki.. eş dost böyle” şeklinde ifade etmiştir.

Evsizler çoğunlukla toplum içerisinde sosyal ilişkilerini zamanla kaybetmeye başlar. Bu ilişkilerin zayıflamasında bilinçli bir tavır gösterildiği görülmektedir. Bu durumun sebebi ise çevreye, aileye ve topluma zamanla duyulan güvensizlik, korku ve

tepkiselliktir. Öte yandan yalnız olmayı ve kendi halinde olmayı tercih eden, arkadaş ve aile ilişkilerine ihtiyaç duymayan evsizler de vardır.

Ben çok sosyal biri değilim. Arkadaşlarım çok yok, akrabalarım da iletişimim yok. Anne babamın yanlarına zaman zaman uğrarım ama çok fazla aile ilişlerim de değişiklik olmadı. Annemle babam 70 yaşın üstündeler ve sağlıkları zaten iyi değil. Öğretmenlik zamanlarımda da zaten ayrı yaşadım genellikle ve ara sıra uğradım. Yani çok kuvvetli bir anne baba çocuk ilişkimiz yok zaten, bu duruma tepkili olsalar zaten eve gidemem. Arkadaş ilişkilerim çok zayıftır hep böyle oldu zaten. Özellikle mesleği bıraktıktan sonra telefon vs de kullanmadım ve öyle karışılırsam merhabalaşırız ama görüştüğüm hiç kimse yoktur (KE-23, 42).

Ailelerin beklentisi sosyal çevrenin ve toplumun gerekliliklerinden yorulmuş birçok şeyi boşvermiş bulunduğu durumu kabullenmiş ve tamamen ömrünü barınma evlerin de veya sokaklarda geçirmeyi göze alan evsiz bireylerde mevcuttur. Bu bireyler hayata karamsar bakan, devletin sunduğu desteklerle yetinen ve evsizlikten çıkmak için hiç çaba harcamayan bir kişilik sergilerler. Yapılan görüşmelerde görüldüğü üzere genellikle evsizlik öncesi aile ilişkileri ve sosyal ağlar devam etmemektedir. Bundan dolayı evsizler yalnız bir şekilde yıllarca hayata tutunmaya çalıştığı görülmektedir. Aile, arkadaş veya özel bir insanın olmayışı kişiyi duygusal, sosyal ve ekonomik destekten yoksun hale gelmesine zemin hazırlar ve bir süre sonra da bu durumdan ötürü daha fazla sorunlar yaşamasına sebep olur. Dolayısıyla her evsiz bireyin geçmişiyse, ailesiyse, sosyal çevresiyse tekrar sağlıklı ilişkiler kurması için birtakım destekler sunulmasının önemli olduğu görülmüştür. Aile ilişkilerinin yeniden düzelmesi için danışmanlık hizmetleri, sosyal çevreye uyum ve rehabilitasyon için psikolojik destekler, ekonomik bağımsızlığını geri kazanmak için mesleki danışmanlık gibi hizmetlerin gerekliliği göze çarpmaktadır.

5.2.2.6. Şimdiye Dair Endişeler, Hayata Dair Beklentiler ve Evsizlikle Mücadele

Evsiz bireyler hakkında genellikle hayata dair umutlarını yitirdikleri, çaresiz ve kimsesizlik düşüncelerinin yoğunluğuyla beklentilerini kaybettikleri ve geçmişe duyulan özlem ve pişmanlıkla, geleceğe dair endişeler ile yaşamlarını devam ettirdikleri belirtilmektedir. Bu durum, kendilerine yönelttiğimiz “Hayata dair

beklentileriniz nelerdir, bu durumdan çıkmak için girişimleriniz var mı, sizce ne kadar bu durumla mücadele edeceksiniz” sorulara verdikleri cevaplarla anlaşılmaya çalışılmıştır. Bu sorular bağlamında evsiz bireylerin yaşamlarını nasıl değerlendirdikleri, kendilerine dair endişeleri ve korkuları, kendilerine güvenleri, geleceğe nasıl baktıkları ve evsizlikten çıkmak için ne tür girişimlerde bulduklarına yönelik bilgiler elde edilmiştir. İçinde bulunduğu durumu kabullenmiş veya sokakta nasıl hayatta kalabileceğini deneyimleyerek ona göre bir strateji geliştirmiş olan evsizler, hayata dair endişeleri daha az ve geleceğe dair girişimleri daha çok olmuştur. Evsizlik sürecinde temel ihtiyaçlarını nasıl karşıladığını ve Dilruba evleri yardımlaşma derneğinin konukevinde kaldığı için geleceğe dair endişesinin olmadığını rahat bir dil ile ifade eden KE-1:

Kendimle alakalı neden korkum olsun ki ben halktan biri değilim karnım acıkınca nasıl doyuracağımı bilirim. Mesela param olmaz otobüse binerim bir yere gitmek için bilerek sesli bir şekilde şoför bey param yok diye bağırdım o yardımcı olmasa bile birisi çıkıp yardımcı oluyor. Karnım açsa restoranta girerim derim ki beyefendi param yok bana bir çorba ismarlar mısın diye nazikçe söylerim kesin birisi çıkar yemek söyler. Yani söyleyemeyenler var ben onlardan farklıyım tabi bana yemek ikram etmek de onlar için de vicdanı rahatlama oluyor. Şimdi Dilruba da kalıyorum evsizliğim azaldı sokakta nasıl kalacağım demiyorum gerek kalmadı çünkü burada herşey güzel burada öleceğim muhtemelen.

Benzer şekilde KE-12, herhangi bir korku ve endişeyle hareket etmediğini bunun sebebinin ise hiçbir şeyinin olmadığını bundan dolayı mücadeleyi bıraktığını ifade etmiştir:

Benim hiçbir şeyden korkum yok neyden korkacam hiç bir şeyim yok ki. İnsanın endişe duyacağı korkacağı bir şeyi yoksa mücadele de etmez beklentilere de girmez. Bu saatten sonra ne beklentimiz olacak yaş 57 bir sürü hastalık var kimsem yok. Ama cezaevinden bir çıkayım temize çıktıktan sonra babadan kalma bir daire var onu satıp kendime bir ev alacam ve öylece bekleyeceğim bu saatten sonra çalışmam, oturur yer içer yatarım dayı..

KE-20 ise başına gelen sorunlardan dolayı her şeyi basitçe karşıladığını, korkularının ve endişelerinin olmadığını evsizlikten çıkmak için de önemli sebeplerinin olduğunu şu şekilde dile getirmiştir:

Bana herşey çocuk oyuncuğı gibi geldi Allah dan başka bir korkum olmadı. Abi herşeyim gitmiş eşim ihanet etmiş, evim yanmış babaannem gitmiş. Sevdiklerim gitti yani hayata tutunmak için bir sebebin kalmıyor. Ama buna rağmen ben tutunmaya çalıştım. Barınma dan çıktım mı güzel bir işe girip evimi tutup kendi yoluma bakacağım. 13 yaşında oğlum var onun geleceğine dair endişem var annesi zaten pavyonda çalışıyormuş onu hayrı yok çocuğa oğlum da zaten dedesiyle kalıyor. Ben şuan bu durumda oğluma sahip çıkamam zaten onun için ayağa kalkacağım.

Bazı evsiz bireylerin içinde buldukları süreci boş vermişlik, rahatlık ve tembellik şeklinde bir tutum sergileyerek açıkladığı görülmüştür. Evsizlik sürecine dair bir korkusunun olmadığını nasıl hayatta kalabileceğinin farkında olduğunu belirten KE-23, geleceğe dair beklentisini ve girişimlerini boş vermişlik olarak ifade etmiştir:

Toplumda birtakım sorunlar yaşanabilir kendimle alakalı pek bir korkum yok. Ama ben rahat biriyim, parayla da bu kurumda kaldığım için bir işimiz yok zaten. Bu kurumdan çıkarırlarsa vs iş arar bir şekilde tekrar çalışırım ya da gider başka bir konukevinde kalırım. Şuan hayatıma dair bir endişem ve beklentim çok yok bir boşvermişlik var. İleriye dönük bir plan ve projem yok ama bir işim olsa hayatımı düzene sokayım gibi çabam yok bilemiyorum birçok şeyi akışına bıraktım. Günlük ihtiyaçlarımın karşılanması vs paraya ihtiyaç duymamam ileriye dönük endişelendirmiyor. Bazen arkadaşlar iş önerisinde bulunuyor ama gitmek istemiyorum, şuan da burada kalıyoruz nereye kadar sürecek bununla alakalı hiç bir fikrim yok 2 yıl geçti bundan sonra nasıl olur çok bilmiyorum. Ben günü yaşıyorum, günler aylar yıllar geçiyor benim için nerde olduğum nasıl olduğumun çok önemi yok.

Aile, inanç ve değerler, kişinin evsizlikten çıkacağına dair umutlarını ve girişimlerini etkilemektedir. Evsizler için aile ve eski sosyal ilişkilerin yitirilmesi her şeyin kaybı olarak görülür ve kişiyi hayata tutunmak için mücadelesini etkiler.

Sokakta kalanlar kolay kolay korkmaz çünkü her şeyini en sevdiklerini kaybettikten sonra ölüm vs hiçbir şeyden korkmayız. Çoğu arkadaşımız zaten

intihar ediyor, kaybedecek bir şeyimiz yok çünkü. Tabi sokakta aç kalırım endişesi oluyor sabah olmadan akşam akşam olmadan sabah oluyor ve ne yicem diye düşünüyorsun o gün. Bizim gibi ailesiyle sorun yaşayanlar aile evsizliği yaşayanlar çoğunlukla karşı tarafın affetmesini bekleriz. Ama barınma da olanların sokakta olanların ortada bir suç varsa %90 onların %10'u ailenindir. Bu durumdan kurtulmak için yapabileceğim tek şey ailemle aramın düzelmesidir. Onu da cumhurbaşkanı aracı olacak anca olur yani o kadar zor. Ağzımla kuş tutsam bana güvenip inanmazlar (KE-18, 59).

Evsizlik sürecini yıllarca deneyimlemiş bireyler sokakta ve barınma evlerin de kaldığı süreci kıyaslayarak endişelerini, beklentilerini ve girişimlerini açıklamışlardır. Her iki durumda yaşadıkları deneyimler onlara nasıl hayatta kalacağını haritasını göstermiştir.

Yaşadığı bu süreçten dersler çıkardığını ve güçlü bir iradeye sahip olduğunu ifade eden üniversite mezunu KE-26, yaşamakta olduğu evsizliği geçici bir süreç olarak görmekte ve hiç endişe taşımadığını dile getirmektedir:

Tabi sokakta iken güvensizsin ama barınmalara girdikten sonra kendimi güvende hissettim, tanıdıkça korkum ve endişelerim kalmadı, özgüvenim oluştu. Kendim ile alakalı ise geleceğe yönelik plan ve hedeflerim olduğu için ve bu durumu da geçici bir süreç olarak gördüğümünden karamsar değilim. Tam tersine bu tür ortamları avantaja çevirmeyi, bir şeyler öğrenmeyi ders çıkarmayı bilen bir insanım. Ben bir süreç olarak görüyorum üstesinden gelip iyi bir hayat kurabileceğime inanıyorum. Geçmişte kumar gibi alışkanlıklarım olsa da geçici, hatalarım olmuş olsa da onlardan ders çıkardım bir daha yapmamam gerektiğini bana zarar verdiğini anladım. İş olarak sezonluk çalışsam da artık rahat para biriktirip bir ev kiralayıp düzenli bir işte çalışarak düzenli bir hayata adım atabilirim. Bu durumdan bu sene rahat çıkabilirim.

Benzer şekilde yaşadığı evsizliği olumsuzluklarla dolu bir süreç olarak algılamayan, geçmişe özlem duysa da mutlu olmak için küçük sebepler arayan bundan sonraki zaman diliminde mücadelesini sağlığının iyi olmasına ve geçimini yapabilecek duruma gelebilmesine bağlayan KE-7, kendi girişimlerini, endişe ve beklentilerini şöyle ifade etmiştir:

Sağlığım yerinde olduğu sürece çalışıp ayakta durmaya çalışacağım. Maddi olarak iyi olduğumda ev tutuyorum ihtiyaçlarımı görüyorum. Ama bu pandemi sürecinde iş bulmakta zorlandım, eşyalarımı sattım çok işsiz kaldığım için eve çıkmaya cesaret edemedim. İnsanların normal bir hayata geçmesi çok kolay değil. Çünkü senelerce aile ortamından uzak kalmış o hissiyattan uzaklaşmış nasıl bir aile olunuru unutmuşlar. Bende bu saatten sonra bütün umudumu emekli olmaya bağladım yoksa zor.

Özellikle 55 yaş üstü evsizler emekli olmaları halinde veya devletin desteğiyle evsizlik sürecinin biteceğini sıklıkla belirtmektedir.

Kendimi güvende hissediyorum. Ama kendimle alakalı korkum ileride ne olacak onu düşündüm. Yaşlandığım zaman elden ayaktan düşünce nasıl olacak onları düşünüyorum. Herkes tabii iyi olmak ister ama ben de ne yapacağımı bilmiyorum. Bu yaştan sonra hayata dair beklentim ufak bir param olsaydı sıcak bir çorbam çıkardı ev olurdu. Bu yaştan sonra servet kazanacak değil hayatta kalacak kadar bir gelir oda emekli olmak tabii. Emekli olsam küçük bir pansiyon kiralardım alkol yok başka bir alışkanlığım yok yaşar giderdim (KE-27, 56).

Barınma evlerinde barınma, yemek, giysi gibi temel ihtiyaçlar karşılandığı için evsizler kendileriyle alakalı endişelerini, daha çok geleceğe dair belirsizlikler ve başkalarına minnet etmek zorunda olmak şeklinde açıklamıştır. Yaşın ilerlemesine bağlı olarak iş bulamamak ya da sağlık sorunları yaşamak birçok yetişkin evsiz için endişe duyulacak durumlardır.

Ben yapabileceğim bir iş olsa hafif olsun 14 saat çalışırım yaşımdan dolayı ağır işte çalışmam. İleriye dönük endişem bu yaşta iş bulamamak. En büyük kaygım ona buna boyun bükme. Ablamın arada gönderdiği para beni ayakta tutuyor sigara alıyorum oda olmasa ben ölürdüm burada sigarasızlıktan. Düzenli bir iş düzenli para, bunlar bütün kapıları açar, özgüvenin artar gülmeye başlarsın. İş olmayınca hiçbir şey olmuyor. İnsan kendi ayakları üstünde durmalı tabii ama ben dişlerimden dolayı hepsi görüyorsun çürüdü ben resepsiyonda çalışırdım otel de ön planda yani bedenimle para kazanıyordum (KE-24, 56).

Barınma evinde kalan KE-6'a göre ise en büyük endişe, sağlık ve hiçbir gelirin olmayışıdır bundan dolayı da barınma evi kendisi için son nokta olmuştur. Yaşından ve sağlık durumundan dolayı pek gücünün kalmadığını ancak bir başka insanın ya da kamunun kendisine destekle tekrar hayata tutunabileceğini şöyle izah etmiştir:

Birincisi esasında sağlığımdan çok korkuyorum. Herhangi bir şekilde sorun yaşarsam iyice düşersem ne olacak diye endişeleniyorum. İkincisi de hiç bir gelirim olmaması yani hayatımızı idame ettirecek az da olsa bir gelirin olmaması. Yani yaşam devam edecekse eğer gelirim olmaması hayata dair hiç bir hedefim kalmadı. Bu saatten sonra hayatta kalmak için birisini bulmam lazım yani elimden tutacak bana imkan sunacak birisi. Ben burada yarabbi bu benim artık son noktam barınma evi son kalacağım yer olsun, buradan çıktuktan sonra ben artık hayatı göremiycem ölüm ise razıyım. Kendi hayatıma son vereceğim ama sen benim canımı al çünkü bu yaştan sonra dayanacak pek gücüm kalmadı. Benim için barınma son nokta.

Geleceğe dair girişimlerini aynı şekilde sağlık ve yaşlılıkla ilişkilendiren KE-11, bu süreçte hiçbir endişeye gerek olmadığını, kişinin her şeyin üstesinden gelebileceğini ama yeni bir hayat kurmak için insanın bir nedeninin olması gerektiğini vurgulamıştır:

Korkunun ecele faydası yok. Ama sağlık çok önemlidir. Sağlık olmadı mı bittin, İş endişem olmadı çünkü en kötü bir poşet alırım gider hurda toplarım yine ekmeğim çıkar, iş yok diyen yalan söylüyor. Ama vücut yoruluyor artık sağlık götürmediği zaman endişem oluyor. Yaş geçtikçe bu daha çok zor oluyor beden götürmüyor. Ama yine de vücudum sağlığım el verdiği müddetçe duramıyorum yerimde gidip hurda toplar sigaram çayım çıkartır kimseye muhtaç olmam. Ama artık ileriye dönük çalışayım para kazanıp keyfime bakayım, ev alayım, evleneyim bunlar zor artık çünkü bunun için sebebim yok. Ben bundan sonra Allah ömür verdiği yere kadar ayakta durmak için mücadeleleme devam edeceğim.

Bazı evsizler özellikle sokakta (terminal, hastane, park, cami gibi yerler) yaşayanlar, çoğunlukla dışarıda olmanın yaşattığı endişeleri belirtmekle birlikte geleceğe dair girişimlerini bir desteğin gerekliliğiyle açıklamaktadır:

Sokakta yaşamak çok tehlikeli. Çok kötü vatandaşlar var dışarda bunalmış, şaşırmış, tinerci, hap kullanmış, kafayı çekmiş yani başına birşey gelmesi çok

basit. Mesela parkta yatıyorum bir keresinde birisi bıçakla başıma dikilmiş dedim ki yiğen boşuna bekleme bende para neyn bişey yok sonra baktım zaten bunalmış ağzından köpük akıyor bende birşey yok deyince gitti ama bıçağı sallayabilirdi. Parkta dışarda hep tedirginsin adam yoldan çıkmış. Nasıl uyuyasın ki her türlü insan gelip geçiyor yanından. Hiç alışamadım sokağa her gün düşündüm bunun sonu ne olacak diye imkan yok ne yapayım sonra biri elimizden tuttu da barınma evine getirdi şimdi iyim (KE-19, 74).

Yalnızlığa dikkat çeken KE-29 ise içinde bulunduğu durumu ‘gözüme ışık vurmuyor karanlık görüyorum’ şeklinde özetlemiş ve destek verilirse evsizlerin iş bulabileceğini tekrar hayata karşı beklentilerinin karşılanabileceğini söylemiştir.

Hiç güvenli hissetmiyorum. Kendimle alakalı en büyük endişem geleceğimle ilgili hiç bir şeyim yok gözüme bir ışık vurmuyor karanlık görüyorum hep. Sadece maddiyat değil yalnızlık çok zor birşey yok. Etrafında biri olduğunda güveneceğin umut edeceğin ayağa kalkarsın belki. Bir başkasını yardımı olmadan kendi girişimimle zor. Bir yardım eli uzanmadıkça çok zor çünkü barınma da dışarıda kalıyorsun nerede kaldığın soruluyor referans olmayınca insanlar güvenmiyor. Bir yere iş için gidiyorsun adam senden kefil istiyor, kaldığın yer neresi diyor almıyor. Yalnızlık bu işte imkanların daralıyor. En kısa zamanda bu durumdan çıkmak istiyorum çünkü benim de artık gücüm kalmadı yoruldum yani çok zor birşey sokakta yaşamak ama birileri destek olup referans olmasa zor.

Evsizlik sürecinde korku ve endişeler çoğunlukla sokakla kurulan temas süreciyle ilişkilendirilmiştir. Güven ortamının olmayışı, yalnız kalma, soğuktan ölme, suça bulaşma, sağlık sorunları yaşama, şiddet görme gibi risk ve tehlikeler en çok ifade edilen korku ve endişeler olmuştur. Evsizlik sürecini sürekli tedirgin bir şekilde yaşamamanın insanı zamanla tedbirli bir hale getirdiğini belirten KE-28, herşeye rağmen barınma evinde kendisini toparladığını yeni bir hayat inşa etmek için mücadele ettiğini, zor bir geçmişi (madde, cezaevi gibi) olmasına rağmen hayattan beklentilerinin çok olduğunu belirtmiştir:

Her zaman bir tedirginlikle yaşamak zorunda kalıyorsun. Gece gelen gidenin nasıl davranacağını, hırsız olup olmayacağını, zarar verip vermeyeceğinin tedirginliği olur hep. Her zaman tedirginle ve tedbirli bir hayat bir yaşam

sürmeye çalışıyorsun. Kendimle alakalı korkularım ise 'nereye kadar ailesiz, işsiz, evsiz, kimsesiz devam edecek ve hayat nasıl olacak' diyedir. Kendimden hayattan beklentimse güzel ve devamlı bir iş. Sıcak bir yuva.. Bu durumdan çıkmak için 1 yıldır paramı biriktiriyorum, kalan mirasları gözetip onlara koşturuyorum adım adım ilerleyip alabildiklerimi alacağım ve yavaş yavaş planlı bir şekilde bir durumdan çıkmaya çalışacağım. Aslında burada temizledim kendimi, burada topladım kendimi. Ama önce beyinde bitirdim kendim istedim her şeyin düzelmesini gözyaşım çok aktı, kimseye söylemedim, çok aç kaldım kimseye söylemedim, dışarılarda çok kapısız penceresiz yerlerde kaldım ama kimseye söyleyemedim. Ama çok istedim kurtulmayı bir ailem düzenli bir işim, sıcak yuvam hayatım olsun istedim. İnşAllah'da başaracağıma inanıyorum.

Birçok evsiz içinde bulunduğu zor süreci kendi çabaları ve iradeleriyle atlatabilmektedir. Evsizliği yıllarca deneyimleyen kronik evsizler, çoğunlukla hayata dair endişe ve korku yaşamadıkları, geleceğe dair girişimlerinin olmadığı ve bu durumu kabullenmiş oldukları görülmüştür. Öte yandan bu süreci zor şartlar altında geçirmiş olsa bile umutlarını kaybetmemiş, hayatta kalma mücadelesini yitirmemiş ve geleceğe kararlı bir şekilde adımlar atan evsizlerde mevcuttur. 30 evsiz bireyden 18'i evsizlik sürecinde hiçbir korku veya endişe taşımadığını, hayatta kalmanın zorlukları olsa da yaşamını nasıl devam ettirebileceğinin farkında olduğunu ifade etmiştir. 5 evsiz ise her şeyi boş vermiş, umutlarını yitirmiş, geleceğe karamsar ve umutsuz bakan bir tavır sergilemiştir. Diğer evsizlerin bir kısmı evsizlik sürecinden kurtulmak için ailesine ve eski sosyal ortamına tekrar kavuşmanın endişesini taşımakta bunların olmaması halinde yaşamak için bir amacının olmadığını belirtmektedir. Diğer bir kısmı ise geleceğe dair korku ve endişelerinin olduğunu ve evsizlikten kurtulmak için ise bir desteğin gerekli olduğunu vurgulamışlardır.

5.2.2.7. Evsiz Bireylerin Bakış Açısıyla Diğer Evsizler

Yapılan görüşmelerde diğer bir odak noktası da, evsizlerin kendi deneyimleri bağlamında diğer evsiz bireyleri nasıl gördükleridir. Bu çerçevede '*Evsiz bireyleri nasıl görüyorsunuz, sizce ne tür evsizler vardır?*' sorusuna yanıt aranmıştır. Bu sayede evsizlerin gözlemleriyle ne tür evsiz bireylerin olduğu ve nasıl kategorize edildiği ortaya konulmuştur. Yapılan görüşmelere bakıldığında diğer evsiz bireylere yönelik değerlendirmeler iki şekilde açıklanmıştır. Bir taraftan hayattan kopmuş, savrulmuş,

kimsesiz, hayatı günlük yaşayan, mağdur, çaresiz, yalnız gibi sıfatlarla evsizlerin içinde bulunduğu durum duygusal şekilde betimlenmiş. Öte yandan tembel, müptezel, beleşçi, sinyalci, çıkarıcı, akli kıt, berduş, sağlıksız, eğitimsiz, alkolik, bağımlı gibi ifadelerle olumsuz algılara işaret edilmiştir. Evsiz bireyler homojen olmayan bir kitledir. Genellikle her türlü insan var denilerek bu durum özetlenmiştir. Evsizlerin bakış açısıyla ‘çaresiz’, ‘bitik’, ‘savrulmuş’ şeklinde belirtilen betimlemeler aslında bu insanların durumlarının iyileştirilmesi için yapılması gerekenleri özetlemiştir:

Buradaki insanlar teselli arayan insanlar. Hayat bu insanlara hep sorunlu olarak gösterilmiş. Acılar zorluklar üzerinden bir yaşantıları olmuş. Burada ki insanlar hayattan kopmuş savrulmuş insanlar. Ailesel, parasal, yalnızlık, yetersizlik kimsesizlik bu insanların ortak özelliği. Kendini hayata dönük hayata olumlu yönde bakabilecek insanlar olarak görmezler KE-11, 54).

Aynı şekilde desteğin önemini vurgulayan, evsiz bireylerin içinde bulunduğu durumun anlaşılması gerektiğini ve toplumun dışlayıcı olmasının evsizleri daha da çok yalnızlaştırdığını ifade eden KE-6, diğer evsizleri şu şekilde açıklamıştır:

Barınma evinde kalan insanlar hayatı hep günlük olarak planlarlar. Yönetim eğer iş bulursa ya da birileri yardımcı olursa anca hayata tutunabilirler. Kendi başlarına hayatını devam ettirecek pek güce sahip değiller. İnsanların birbirine ihtiyacı vardır dertlerini dinlemeli ve hasbihal etmeli. Biz sokakta kalıyoruz barınma da kalıyoruz evet bize bundan dolayı iticisiniz, eksikliğiniz var, eziksiniz neden çünkü paranız yok. Birisinin yanına gitmek sanki sürekli ihtiyaçlarınızı dillendiriyormuşsunuz gibi algılanıyor öyle anlaşılıyor bu yüzden insanlar yalnızlaşmış kimse kimseyle oturmak konuşmak dahi istemiyor.

Evsizler diğer bireyleri değerlendirirken “gerçek evsiz”, “asıl evsiz” gibi tanımlamalara da yer vermiştir. 60 yıllık evsizlik süresince bir evsiz olarak göze çarpmadığını ‘evsiz olan sosyal olandır’ şeklinde dile getiren KE-1, gerçek evsiz olarak nitelediği bireyleri şöyle açıklar:

Evsiz gerçek evsizdir yani hayata geri dönüşümü olmayanlardır. Başını sokacak yeri bile olmayacak olandır yani çadırı bile yoktur gerçek evsiz. Evsiz onlardır yani kaderi yaprak gibi nereye gönderirse oraya gitmiştir, onlar gerçek hayatı yaşar. Ben mesela kimse evsiz olduğumu bilmezdi. Her

*gün pırıl pırıldım. Kazanır yer içer dağıtır sokaklarda kalırdım. Evsizliği evli olmaktan farklılaştırmak için bir banyo buldum otel buldum ucuz akşam çamaşırlarımı yıkardım kururdu sabah kalkar temiz şekilde çıkardım. **Hani diyor ya ben öyle adam gördüm üstünde elbisesi yok, adam gördüm elbise var kendisi yok içinde hesabı.** İnsanı anlayamıyorsun adam aç dolaşiyor ediyor kuyruğu dik tutuyor ama adam aç beş kuruşu yok cebinde. Bir adamın kimsesi yoksa onun geri dönüşümü yok çöpe attığın zaman dönüşüm kabul etmiyor yani. Anti sosyal evsizler vardır onları hiç hesaba katmıycan kimseyle muhatap olmaz hiçbir şeye uyum sağlamaz. Evsiz olan sosyal olandır nerde olursa olsun.*

Evsizlerin mağdur olduklarını, mecbur oldukları için sokaklarda kaldığını, devletin bir sorumsuzluğu olduğunu ve mülteciden daha değersiz olduğunu belirten KE-8 ise, yaşamın zorluklarıyla başa başa kalmanın sonucu olarak evsizliğin meydana geldiğini söylemiştir:

Mağdur ve zor durumda kalan, çoğu sokaklarda olan, soğuk havalarda kalmış insanlardır ve kötü olduklarını düşünmüyorum iyi insanlar bence ve ihtiyaçları olmasa burada kalamazlar zaten. Tabi alkol kullananı var, madde alan var, aile problemi olan var her türlü sorunları olan insanlar var burada. Adam Cezayir'den gelmiş İstanbul barınma da, adam Kenya'dan gelmiş İzmir de barınmada olmaz böyle çünkü benim yolumu kesiyor bunlar. Ben ne yapayım burada ev kirası 1 ken 2 oluyor. İş bulman zor oluyor. Bize verilen 100 lira ya, başkanım benim cebimde 5 lira var ya benim mülteciden ne farkım var. Şimdi ben kendi vatanımda mültecimiyim, neyim.

Evsizler bir taraftan da alışkanlıkları üzerinden kendilerini değerlendirmiştir. Bu alışık oldukları hayatlardan dolayı kendilerine sunulacak desteklerde seçici olunması gerektiği vurgulanmıştır:

Hayattan artık vazgeçmiş insanlar da var, kendine çıkış yolu arayan insanlar da var, içinde devamlı pislik dönen insanlarda var yani bu insanların içinde pislik dönüyor ne yaparsan yap üstündeki pisliği atamaz para verirsin kumara uyuşturucuya eşya verirsin satar. Alışkanlığı olana ne yaparsan yap adam ailesinden çocuğundan vazgeçmiş ailesini içki için bırakan var biriyle karşılaştım adam diyor ki karım bana ya rakı ya ben dedi diyor ben rakıyı

seçtim bu kadar akılsız insanlar var afedersin. Bu yüzden yardım konusunda seçici olmak gerek (KE-29, 35)

KE-24 ise yaşlı, engelli ve kendi ihtiyaçlarını karşılayamayacak durumda olan evsizlere dikkat çekmiştir; “*Burada daha çok kendi imkânıyla kendi haliyle ayakta duramayan çevresi olmayan devletten yardım alan insanlar var. Bu insanlar sürünür devletinden ister insandan istemez. Emekli olupta emekli maaşı kesildiği için burada kalan da var*”.

Evsizlere dair görüşlerini beyan eden katılımcılar çoğunlukla negatif nitelermeler kullandığı görülmüştür. Nitekim ‘*hayatını çalışmadan yardımlarla geçinen, madde veya alkol kullanan, sinyalci, suça bulaşan, tembel, çıkarıcı, fırsatçı, eğitimsiz, cahil*’ gibi ifadeler ortak kullanılan sıfatlardır. Öteki evsizlere ithaf edilen ‘*müptezel, alkolik, miskin, fırsatçı,*’ gibi ifadelerle aslında kendilerini ‘*iyi olmayan*’ evsizlerden ayırdıkları da göze çarpmaktadır. KE-9, diğer evsiz bireylerin bir kısmının bu durumdan çıkmayan istemeyen tembellik yapanlardan oluştuğunu, diğer kısmının ise ‘*hayal kuranlar*’ ve ‘*plan yapanlar*’ şeklinde ayırmıştır:

Burada her türlü her kafadan insan var. Buradaki insanların çoğu girdiği durumdan çıkmak istemeyen tarzda.. Barınma evlerinde kalan insanların çoğunluğunun kalma sebebi şu hep burada kalmak çalışmamak, yan gelip yan yatmak, burada çalışanlara da ne gereği var biz mi çalışacağız deyip kıskırtıyorlar. Onlar buranın müptezelleri. Birde hayal kurup ya da plan yapıp ta yaşantısını düzeltmeye çalışanlar var. Hayal kuranlar hala burada onlar iş beğenmezler. Ama plan yapanlar çok durmaz burada hedefleri vardır ona göre çabalarlar. Burayı otel gibi görenler var. Deliler, sıyrıklar, çocuk beyinliler var. Tembel adamlar buraya sülük gibi yapışırlar.

Aynı şekilde kendisini diğer evsizlerden ayıran KE-2, konukevlerinde kalan evsizlerin zamanla tembelleştiğini, barınma evlerinde gezginleştiğini, bunun bir hastalık olduğunu, bu insanların çıkarıcı, antisosyal, davranışlar sergilediğini belirtmiştir:

İnsanlar burada zamanla tembelliğe alışıyor. Sen istediğin kadar iş ver bir zaman sonra tembellikten dolayı bırakır. Çünkü bu hastalıktır hastalık sadece bedenden ibaret değildir boş gezmek serserilik yapmak lüzumsuz konuşmak bunların hepsinin hastalık olduğuna inanıyorum bunları da içinden söküp atamıyorlar. İnsan isterse her şeyi yapabilir yeterki bu hayattan kurtulmak

istesin. Adam buradan çıkıyor başka bir barınma evine gidiyor bu hayatı artık alışkanlık haline getirmiş. Adamın işi bozulmuştur hastalanmıştır mecbur kalmıştır buna bir şey söyleyemem tembelliklerin esiri olmamak lazım.

Evsizleri konukevinde kalan bireyler üzerinden değerlendiren KE-11 ve KE-7 ise, birçoğunun keyfi olarak barınmalarda kaldığını, bir süre alışkanlık haline getirdiğini, adres taşımak, kimlik çıkarmak gibi çıkarıcı ilişkilerle ve yardım almak gibi fırsatçı düşüncelerle konukevlerine geldiğini söylemiştir:

Burada hiç kimseyi hor görmem ama burada %5'i mecburi sebeplerden gelmişler ama %95'i yiyip, içeyim yatayım keyfime bakayım diye keyfiyetten günü kurtarmanın peşinde. Buraya gelenlerin çoğusu, adres kayıtlarını yapmak, valilikten destek parasını almak ve giysinler diye verilen kıyafetleri çıkarıp satmak için geliyor. İnsan üstündeki elbiseyi satar mı insanın onuru kimliğidir ya. Ya da adam yemeğini yiyor karnım ağrıdı vs diye yalan söyleyip ambulans çağırıyor onunla gidip sinyal yapıyor 2 saat sonra poşetlerle dolu geliyor.

Yani şöyle söyleyeyim bir kere 20 kişiden 15'i sosyal künyesine de baktığınızda görülecek ki buradaki insanların çoğu hayatlarını çalışarak kazanmayan insanlardan oluşuyor. Çünkü burada alışılmış bazı şeyler var. Mesela para istemek, birilerinden bir şey istemek bunu meslek haline getiriyorsan ona buna sürekli muhtaç kalıp para istiyorsan ve bunu kabullenmiş bir şekilde yapıyorsan bu bir ihtiyaçtan çıkar başka şeye dönüşür. Ben 9 senedir kış aylarında geliyorum görüyorum ki bu insanlar büyük oranda bu şekilde burada kalıyorlar.

Evsizlerin geçimsiz olduğunu ve her an suça bulaşma riski olan bireyler olduğunu KE-10 şöyle ifade etmiştir; “Çok geçimsiz insanlar var. Dışarıda kaldığı için psikolojik çöküntüden dolayı en ufak birşeyden sürtüşme kavga yaşıyor, her an sana bulaşır başına dert açar”. KE-15 ise evsizlerin menfaat üzeri ilişki kurduğunu söylemiştir:

İnsanlara acıyorsun, para veriyorsun adam kaçıp gidiyor, dolandırmaya çalışıyor. Geçen sene birisine iş ayarladım oto tamirde gitti bir süre çalışmış sonra arabayı çalmış gitmiş yani nasıl inanabilirsin bu insanlara. Herkes birbirini yola çalışıyor, onun için ben kimseye güvenmiyorum burada. Daha çok tembel insanlar kalıyor 2 ay gelsin de 400 lira para alayım diye

bekliyor. Adamın derdi nerde beleş yemek var, zamparalık var, nerde içeriz onların hayatı öyle nerde boş mezar var misali.

Bazı evsizlerin ‘devlet nasıl olsa bize bakmaya mecbur’ şeklinde hareket ettiği de göze çarpmaktadır:

Burayı yani barınmayı benimseyen insanlar var. Devlet nasıl olsa bize bakmaya mecbur burayı yiyip içip yatacak yer olarak bakan var. Burada günlük işler oluyor ona bile ben yapmam diyor ben temizlemeye çalışmaya mı geldim diyor. Ben yatmaya geldim çalışsam dışarı giderim diyor. Tabii imkan tanınırsa hayatını kurmak isteyenler de var onlara yardımcı olunursa böyle bir yere de ihtiyaç kalmaz (KE-3, 57y).

Evsizlere yönlendirilen ‘Sizce ne tür evsizler vardır’ sorusuna verilen yanıtlara bakıldığında ise genellikle sınıflandırma yapıldığı görülmektedir. Nitekim her türlü her çeşit her kafadan evsiz var şeklinde ki yanıtlar bu açıklamaları özetler niteliktedir.

Evsizlerin eğitimsiz olduğunu bundan dolayı sorunlar yaşadığını dile getiren KE-21 ise, gerçek evsizlerin kimsesizler ve garibanlar olduğunu, çok farklı yapılar da başka evsizlerin de sokaklarda veya barınma evlerinde kaldığını şu şekilde ifade etmiştir:

Eğitim ve kültür seviyesi düşük insanlar çoğu. Şimdi ailesi olanlar var ben onlar evsiz olarak görmüyorum onlar sadece boşlukta salmışlar kendilerini veya çok suistimal etmişler bazı şeyleri yakınlarından yardım almıyorlar ben onları evsiz olarak görmüyorum. Birde gerçekten soğukta kalmış ve gerçekten gidecek kapısı yok, gariban olan insanlar var. Gariban ne demek biliyormusun, kimsesiz demektir aslında yani dünyevi olarak hiç yok. Ana yok baba yok kardeş yok, intiharın eşiğinde, soğukta kalmış, her gün uyanmak onun için bir zulüm. Gerçek evsiz onlar kimsesiz evsizler. Birde hani alışkanlıklarından bakımlılıklarından dolayı ailesinden kaçmış evsiz kalmış olan o yolu tercih eden bir evsiz grubu var. Bunun haricinde sağlık sorunu olan yaşadığı hayat ağır gelmiş, psikolojik olarak iyi olmayanlar var. Yaşlılar var onlarda kimsesiz. Çocuğu olupta burada olan yaşlılarda var ilgilenmeyen. Hayattan kopmuş tipler var, benim gibi hayata tutunmaya çalışanlar var. Birde gerçek tevekkül sahipleri var, kendini Allaha bırakmış salmış, buradan git derlerse gidecek, yarına dair kaygısı kalmamış, bugün yaşadım kârdır diyecek insanlar var.

Özellikle konukevlerinde kalan evsizlerin çok farklı kişiliklerden oluştuğu, ihtiyaçlarına göre birbirinden ayrıştırılması ve ona göre doğru bir şekilde yönlendirilmesi gerektiği de belirtilmiştir.

Burada en başta kesinlikle yeri burası olmayan akıl yönünden noksan olup da mutlaka bir bakım evinde gitmesi gereken arkadaşlar var. 60 yaşın üstündekiler var onlar kesinlikle huzur evine gönderilmeli. Diğerlerinin içinde de 60 yaşını aşmamış ama iş görme kapasitesini de kaybetmiş işte ayağından sakatlığı var, sağlık yönünden sakatlığı var, bu tarz insanların yeri burası. Ama 30 yaşındaki bir adamın yeri değil burası hee bunlar tembelliğe vuruyorlar. Bu insanlar samimi olsalar iş ayarlanabilir kendi düzenini kurabilir. Alkole ve uyuşturucuya bağımlı olan insanlar var bunlar birçoğu acaba kurtulabilir miyim düşüncesiyle burada barınıyorlar. Birde tembelliği meslek edinmiş insanlar var. Mesela adam 40'lı yaşlarda yaz gelsin diye bekliyor (KE-17, 61).

Çoğu evsiz bireyin ya geçmişte uzun süre kullandığı ya da devam eden bir madde ve alkol bağımlılığı vardır. Bununla birlikte hükümlü, akıl ve ruh sağlığı bozuk, emekli, vasıfsız evsizlerin çoğunlukla konukevlerin kaldığı sıklıkla belirtilmiştir. KE-23, konukevinde kalan evsizleri şöyle kategorize etmiştir.

Bir kere bir araştırma yokta benim gördüğüm kadarıyla %80'i alkol ve madde içiyor ya da daha önce kullanmış evsizler var. Hüküm giymiş hapis haneden çıkan ya da denetim serbestlikten ötürü ara ara evsiz olanlar var. İşte sağlık problemleri olan, akıl sağlığı yerinde olmayanlar var. Emekli olup evinde özellikle kış aylarında ihtiyaçlarını karşılayamayıp buraya sezonluk gelenler var. Tembel, miskin olanlar var. Ya da kendine uygun iş bulamamış ve yapabileceği bir işi olmayan vasıfsızlar var. Tabi birçok evsizin kendisine göre sebepleri var, keyfi ya da bir tercih ile evsiz olmayı isteyenlerin olduğunu düşünmüyorum, maddi durumu iyiye niye böyle bir hayatı terci etsinki burada niye kalsınki.

a) Toplumun Evsizlere Bakışı: “Herkes aslında evinin önünü temizlese sokaklar tertemiz olur”

Evsiz bireylerle yarı yapılandırılmış soru formu üzerinden yapılan görüşmelerde kendilerine yönlendirilen “Toplumun evsizlere yönelik bakışı sizce nasıl” sorusuna ‘iyi

bakan da var kötü bakanda', 'tehdit olarak gören de var, topluma kazandırılması gereken bireyler olarak görende' şeklindeki ifadelere çoğunlukla yer verilmiştir. İyi olarak gören bireylerin duyarlılığı sıklıkla bahsedilmekle birlikte kötü şekilde algılanmasının da evsizlerden kaynaklı olduğu belirtilmiştir. Dayanışmacı, yardımsever, iyimser, duygusal bir vatandaşlık tutumunun çoğunlukta olduğunu belirten evsizler, çoğu kez kendilerinden kaynaklanan suç, gasp, alkol ve madde kullanımı, dilencilik gibi olumsuz algılara sebep olacak davranışların sergilenmesinden dolayı da tehdit olarak görüldüklerini beyan etmişlerdir. Evsizlere yönelik tutumun olumsuz olduğunu bunun nedenin ise yine evsizler olduğunu söyleyen KE-29, kendisine zabıta memuru tarafından yapılan olumsuz yaklaşımın etkisini şöyle ifade etmektedir:

Bir kaç tane gereksiz yüzünden evsiz denildiği zaman genel olarak hırsız ayyaş şarapçı gaspçı işte güvenilir insan yani ister istemez toplumun %90'ı öyle bakar tehdit olarak görür tabi. Şimdi o bir kaç kişi yüzünden gerçekten yardıma ihtiyacı olan insana kimse yardım eli uzatmıyor. Adam evsizler için tutulan otel de kalıyor adam televizyonu, saç kurutma makinesini poşete alıp götürüyor, ee insanlar evsizlerin hepsi böyle diye düşünecekler. Ben ilk sokaklarda kaldığım dönemde bir zabıta terbiyesizlik yaptı onu hiç unutmuyorum. Sokağa çıkma yasağının olduğu bir gün sokakta bir Allah'ın kulu yok zaten hastane bahçesinde tahtanın üzerinde uzanıyorum tam uyuycam baktım motorla 2 zabıta geldi baktım arkadaki elini kaldırdı tokat atacaktı kalk ulan buradan ne yatıyorsun dedi. O benim içimde kaldı o durumu atamıyorum ben hak etmedim ki sokağa çıkma yasağı var ama ben ne yapayım yerin altına mı gireyim.

KE-11 ise benzer şekilde bazı evsizlerin yanlış davranışlarının genele mâl olduğunu belirtmiştir:

Toplum aslında kötü bakmıyordur toplumu rahatsız ettikleri için kötü bakıyorlar. Ben Bursa'ya ilk geldiğimde bir yere oturdum çay istedim çay gelmedi, adam beni tanımıyor ilk defa oturdum ama bu barınmadaki bir kaç kişi orda otururken benle konuştular ben gittim ocakçıya sordum kardeşim çay niye vermiyorsun diye. Dedi ki barınmadakiler çay parası vermiyor ben dedim al parayı çay ver. Çok rahatsız etmişler insanları millet de illallah ediyor.

Toplumun evsizlere bakış açısının ön yargılı olmasına hak veren ve evsizlerin sorunlu davranışları, alışkanlıkları yüzünden tehdit olarak algılandığını söyleyen evsizler de vardır.

Toplum evsizlere büyük bir önyargıyla bakıyor tabi haklı oldukları tarafları da var. Çünkü çoğu evsiz insan insanlardan sürekli birşey isteme, sinyal yapma, gibi alışkanlıkları var aslında istese çalışabilir ama beleşçi bir hayat düşündüğü için dilenmek daha rahat geliyor. Sağlıklı olanın bile çalışmaması toplumun evsizlere bakışını olumsuz etkiliyor. Eli ayağı tutanı görüyorlar çünkü. Bazı insanlar ister istemez evsizlerin toplumu kandırmaya çalıştığını, hırsızlık yapabileceklerini, zarar verebileceklerini düşünür. Bu açıdan toplumun güvenliği risklidir. Sokakta kalan bir insan hele ki alkol-madde-kumar alışkanlıkları varsa en kısa sürede kolay yolla para kazanmaya çalışacağı için etrafta parası olan insana karşı bir tehdittir. Her ne kadar bir alışkanlığı olsa da tabi ki belli bir tedavi sürecine tabi tutulursa topluma kazandırılabilceğine eminim. Hepimiz masum olarak doğuyoruz bizi bu hale getiren toplumsa bizi yine toplum değiştirebilir düzeltebilir (KE-26, 35).

Evsizlere önyargılı yaklaşan, dışlayan, ötekileştiren, hor gören ve kibirli davranan insanların da olduğu sıklıkla belirtilmiştir. Nitekim hayatı boyunca ön yargıyla kendisine bakıldığını belirten KE-28, evsizlerin tehdit olarak algılanmasının sebebinin alkol ve madde olduğunu fakat insanların geçmişleriyle muamele edilmesinden ziyade topluma kazandırılması noktasında bir yaklaşımın daha doğru olduğunu söylemiştir:

İyi bir yaklaşım tarzı yok. Hayatım boyunca 'gençsin taşı sıksan suyu çıkar' cümlesini duydum. Bu boş konuşmaktan başka birşey değildir. İnsanın çektiği çeken bilir yaşayan bilir. Evsizlere güven çok az, sabıkadan dolayı, meslek yok insanların ellerinde. Ne yapacak bu insanlar ee konuşuyorlar taşı sıkça suyunu çıkartır diye ee nerden çıkartıcan peki insandan mı çıkartıcan insanları mı soyayım. Ama insanların yine de temiz kalmaya çalışan insanlara bir yardımı yok sıfır. Evsizler toplum için risk grubu ya da tehdit değildir. Ancak madde alışkanlığı olanlar biraz farklı. Bunlar insana her türlü pislği yaptırır. Toplumda bunları içen her insana güven sıfırdır.

Bu olumsuz algılardan ziyade toplumun evsizlere yönelik tutumları merhamet, dayanışma ve yardım üzerine de kurulmuştur.

Allah razı olsun çok iyi insanlar var. Bazı kişiler iyi davranıyor bazıları kötü. İnsanlar beni görüyor acıyor elinde ne gelirse yapıyor yemek söyleyen oluyor. Esnafta yardımcı olmaya çalışıyor ama bir sürü insan var hangisine yetişsin. Mesela Allah razı olsun terminal de gariban babası izzet abe¹⁹ var yemeğini suyunu veriyor para yardımı ediyor adam mesela başka şehre gidecek otobüs bileti alıyor harçlık verip gönderiyor (KE-22, 42).

*Bu insanlar toplum için tehdit değildir ama utançtır çünkü evsiz ilk önce oturur onurunu yer yani aç olduğu için dilenir. Evsiz insan toplum için vicdan azabıdır, utançtır günümüzde bu çağda böyle bir dinin mümesilleri olarak sokakta yaşayan insanları görmezden gelmek elbette utançlıktır böyle olmamalıdır. Keşke bu islami bilinç açısıyla bakılsa zaten inan sokakta hiç kimse kalmaz zaten. **Herkes aslında kapısının önünü süpürse tertemiz olur.** Bizim toplumumuz merhametlidir. Yurt dışında da bir süre durdum orda sokakta kalsan kimse bir lokma ekmek vermez, bizim insanlar merhametli yine. Toplumun kanayan yarası. Şimdi sen üstün başın idrar kokuyor yaklaştığın zaman aman diyor kaçıyor ama buna rağmen merhametli bir toplumumuz var (KE-21, 42)*

KE-2, evsiz bireylerin toplum tarafından bilinmediğini temas kurularak ne tür insanların sokakta ya da barınma da kaldığını anlatmak gerektiğini vurgulamıştır:

İnsanlar aslında burada kalanları bilmiyorlar tanımıyorlar içini dışını bilmiyorlar hırsız dilenci gibi bir algı var. İnsan sohbet etmeden konuşmadan tanıyabilir mi uzaktaki bir insanı başkasının yorumu üzerinden nasıl anlayabilirsin. Halbuki her sokakta gördüğün bir garip dilenci ya da hırsız mı öyle insanlar var ki sokakta ama temiz dürüst ekmek parasının peşinde sadece akılsızlığının ya da hayatın acımasızlığının sonucunu yaşıyor. Ama insanlar anarlarsa yardımcı olurlar elinden tutup ona yardım ederse hayatı kurtulur onu bilmiyorlar (KE-2, 53).

¹⁹ Bursa Şehirlerarası Terminal'de 30 yıldan fazladır sahibi olduğu restoran da evsiz bireylerin karnını doyuran gerektiğinde memleketine dönmesi için bilet temin eden ve gariban babası olarak evsizler arasında bilinen bir esnaf.

Eğitimli, kültürlü ve insan onurunu önemseyen insanların daha anlayışlı bir tutumla evsizlere baktığını vurgulayan KE-7, bu anlayışın insanın grgsyle, sosyoekonomik yapısıyla şekillendiğini belirtmiştir:

Bu kişiye göre değişiyor yani gün görmüş insan eğer hakikaten bilinçli bir insansa bir kere her şeyden önce sokakta yaşayan insanı anlar anlamaya çalışır. Ama şimdi anlayamayan ve hor gören bir grup da var. Bunların çoğu yokluk yaşamayan aile hasreti çekmeyen, hayatında ezilmeyen insanlar. Yani çekmeyen bilemez hesabı diye düşünüyorum.

Yapılan görüşmelerde toplumun bakış açısını değerlendiren 27 evsiz bireyden 10’u, toplumun evsizlere yönelik tutumunun olumsuz, 8’i hem olumlu hem olumsuz, 9’u ise evsizlere yönelik insanların yaklaşımlarının olumlu yönde olduğunu ifade etmiştir. Evsizlere yönelik tutumun olumsuz olarak algılanmasında özellikle güvensiz oluşları, madde ve alkol bağımlığı, suç ile ilişki, hırsızlık, gasp, dilencilik, tembellik gibi durumların olduğu göze çarpmaktadır. Bu durumda evsizler risk ve tehdit olarak algılanmıştır. Ancak duyarlılığın, merhametin ve dayanışma kültürünün olduğu bir toplum yapısına dikkat çekilmiş bundan dolayı insanların pozitif duygularla da hareket edip yardımlarda bulunduğu vurgulanmıştır. Dolayısıyla evsiz bireylerin karmaşık bir yapı da olması da bu durumun değerşken bir hale gelmesine zemin hazırlamıştır. Her iki durumun ötesinde görüşülen evsiz bireylerin vurguladığı temel cümle ise ‘*ne olursa olsun evsiz bireyler topluma kazandırılması gerekir*’ şeklinde dir.

5.2.2.8. Sunulan Hizmetlerin Yaşam Kalitesine ve Sosyal Destek Algısına Etkisi

Evsizlik sürecinde kamu, STK ve bireysel düzeyde yapılan yardımlar ve sağlanan hizmetler evsizlikten çıkış sürecinde önemli bir role sahiptir. Bu kapsamda evsizlere yönlendirilen “*şuan almış olduğunuz yardımlar, destekler ve hizmetler nelerdir? Size sağlanan bu hizmetlerin yaşam kalitenize nasıl bir etkisi oldu?*” sorularına verilen yanıtlar bu başlık altında verilecektir. Bu sayede Bursa’da yaşayan evsizlerin faydalanmış oldukları yardımlar ve hizmetlerin neler olduğu, bu destekler hakkında ki düşünceleri ve bu hizmetlerin yaşam kalitelerinde nasıl bir değerşim yarattığı ortaya konulacaktır. Saha çalışması boyunca Bursa il merkezinde evsizlere hizmet sunan Bursa Büyükşehir Belediyesi rnl Erkek Konukevi (24 katılımcı), Dilruba Evleri Yardımlaşma Derneği (4 katılımcı) ve sokakta (6 katılımcı) kalan evsizler üzerinden

hizmetlere dair görüşmeler yapılmıştır. Ancak sokakta kalan 2 katılımcı ile sağlıklı iletişim kurulamadığı için yeterli bilgi alınamamıştır. Evsizlere yardım düzeyinde sadece Bursa SYDV tarafından iki ay da bir verilen 400 TL'lik yardım desteğinin olduğu görülmüştür. Bunun yanı sıra sokakta kalan evsizler destek bağlamında Somuncu Baba Vakfı'nın aşevi hizmetinden ve bazı esnafların yemek desteği vermelerinden bahsetmiştir. Dolayısıyla Bursa'da yaşayan evsizlerin neredeyse genelinin faydalandığı en nitelikli hizmet Bursa Büyükşehir tarafından sağlanan konukevi uygulaması olduğu görülmüştür. Bundan dolayı genel olarak Bursa Büyükşehir Belediyesi'nin yılın 12 ayı barınma hizmeti verdiği Ürünlü Erkek Konukevinde kalan evsizlerin görüşlerine genişçe yer verilmiştir. Bu doğrultuda konukevi hizmetinin ihtiyacı ne düzeyde karşıladığı, konukevi hizmetinde barınma dışında ne tür destekler verilebileceği, Bursa Konukevi'nin niteliği ve konukevi uygulamasının yaşamlarında ne tür değişimler yarattığı evsizlerin bakış açısıyla ele alınmıştır.

Evsiz bireyler, barınma hizmetinin en temel ihtiyaç olduğunu sıklıkla dile getirmişlerdir. *“4 yıldır barınma evlerindeyim daha çok kış aylarında. İhtiyaçlar fazlasıyla karşılanıyor. 3 öğün yemek yatacak imkan var bunlar çok iyi ama daha da iyi olabilir”*(KE-6). Ancak barınma ile birlikte genellikle aile ilişkilerinin yeniden düzeltilmesi adına danışmanlık hizmetleri verilmesini, iş desteği noktasında kurum aracılığıyla yönlendirme yapılmasını, madde ve alkol bağımlılığı olanlara tedavi desteğinin sunulmasını ve en önemlisi hayata tekrar uyum sağlayabilecek hale gelmesinde psikolojik destekler verilmesini de talep etmişlerdir. Öte yandan temel ihtiyaçlarının karşılanmasında çoğunlukla memnuniyet ifadelerine yer verilmektedir.

3 aydır Bursa konukevindeyim, umduğumdan çok daha fazlasıyla daha pozitif karışlaştım. Ön yargılı geldim biraz gelirken çok insanca davranıldı. Çalışmam gerekiyordu dedim iş buldum dedim hay hay denildi. Yani mantık çerçevesinde istediğim hiçbir şey reddedilmedi. Üç öğün yemek karnımız doydu, kıyafet ihtiyacımız karşılandı yani umduğumdan iyi çıktı. Temel ihtiyaçlarımız karşılandı. Bunların dışında kendime özgüvenim geldi, ben intihardan döndüm geldim buraya. İnsanlarla sosyalleşmek iyi oldu, benim durumumda olanları gördüm, kafa olarak benden daha kötü durumda olanları gördüm, beden sağlığı iyi ama ruh sağlığı, akıl sağlığı benden daha zor durumda olanları gördüm. Halime şükretmeye başladım. Kendini

kiyaslıyorsun çünkü insanlarla yani dedim bende o güç var daha çok yıpranmamışım, sende iş var dedim kendime ayağa kalk. Çok şükür bana iyi şeyler kattığına inanıyorum (E21, 54).

KE-8, konukevi hizmetini vatan evi olarak nitelemiştir; “Bizim bu konukevi vatan evimiz. Arkadaşlara da söylüyorum Allah razı olsun, burada kalmamızın karşılığı günlük en az 100 TL yiyoruz giyiniyoruz uyuyoruz. Burası devletimizin bize lütfü..”. Sokakta kalmanın zorluklarına dikkat çeken konukevinde olmanın ise şükredilmesi gerektiğini belirten KE-12 ise:

Bu tarz yerler olmalı tabi. Çok iyi bir hizmet. Ben arkadaşlara hep derim herkes birbirini tanıyor şükretmemiz lazım dışarda yattınız çöplükte kaldınız, şükredin. Allah razı olsun devletimizden üç öğün yemek, elbise veriliyor sıcak yatak var burada da daha başka arayışa girmeye gerek yok daha devlet ne yapsın gerek yok.

Temel ihtiyaçlarının karşılanmasının yanı sıra konukevinde kalan evsizlerin en büyük ihtiyacının sigara ve çay olduğu ifade edilmektedir:

10 yıldır kış aylarında genellikle kalıyorum. Bizim gibi evsiz sokakta kalanların 3 ihtiyacı vardır. Yemek, yatak, çay ve sigara. Hele çay veya sigara verilmediğinde evsizler diğer her şeyi kimse bize birşey vermiyor diye çıkarıp atarlar görmezler. Yani en önemli ihtiyacı çay ve sigaradır. Bunları ver diğerlerini hiç umursamazlar buralarda. Barınmalarda çay sınırsız olmalı sigara ise ihtiyacı olanlara yani maddi hiçbir imkanı olmayanlar var onlara tedarik edilmeli (KE-18, 54)

Bursa konukevinde şuan da görev yapan yöneticilerin yaklaşım tarzları ve disiplin anlayışı evsizler üzerinde pozitif bir etki oluşturmuştur. Evsizlerin kaldığı konukevlerinin birçoğunu dolaştığını içinde en iyi olanın Bursa konukevi olduğunu vurgulayan KE-25, kalabalık bir oda sisteminin olmasının hijyenik olmadığını söylemiştir:

Ben İstanbul, Antalya, İzmir de barınmalarda kaldım. İstanbul da arkadaşlık kurulma hepsi kafti (üç kağıtçı, hırsız) takımı. Ben burada kötülük görmedim ve bu müessesenin asayışı güzel Haşim Bey geldikten sonra asayışı yerleştirdi. Ben burada kendimi huzurlu hissediyorum buradaki insanlık daha

iyi. Valla yemek içmek var. Ben 2 defa para desteği aldım devletten aldım arada bir çıkan yardımı. Barınma evinde koğuş sistemi iyi değil bir odanın içinde 30-40 kişi kaldığı zaman illa ki bir sorun çıkıyor ayağını yıkamadan geliyor.

Evsiz bireyler sunulan konukevi hizmetinin hayatlarına etkisi noktasında olumlu dönüşler yapmış ancak barınma ihtiyacının ötesinde başka beklentilerinde olduğu görülmüştür:

Şuan kışı geçirecek kadar güzel bir imkan. Ben burada kendimi toparlayabildim. Ben olumsuz bütün düşünceleri atıp, kendimi yenilemek adına gayret etmeye çalıştım. Dışarıda bunları düşünemezdim çünkü hayat çok zor. Burada yetkili insanların firaset ve basiret sahibi olan insanların devreye girerek çalışmak isteyenleri çalışabilecek durumda olanların dürtülerini harekete geçirebilmeleri gerekir. Mesela kurunun yanında yaş dayanır anlayışına karşıyım. Kurunun yanında yaş dayanmaması lazım. Masumla zalimin bir arada bırakılmaması lazım. Burada ayırt edici bir durumun gözetilmesi lazım yetkili olanlar tarafından (KE-6, 56).

Barınma ihtiyacının karşılanması ve yöneticilerin sağladığı destek evsiz bireyler için teselli kaynağı olmuştur. Madde bağımlısı olan KE-8, konukevine yerleştikten sonra hayatının değiştiğini, kendisiyle yüzleştiğini ve bu süreçten çıkmak için konukevinin nasıl bir etkisi olduğunu şu şekilde ifade etmiştir:

Ben buraya gelmeseydim çok perişan olurdu. Sokaklarda ne kadar madde varsa kullandım işten hep çıkarıldım hep tek başıma çabaladım. Ama buraya düştükten sonra ilk başlarda kimseyle konuşmaz donuk haldeydim tabi maddenin de etkisiyle öfkeliydim falan. Ama buradaki yönetim elimden tuttu bana güvendiler. Bir süre hiçbir şey yapmadım o ara maddenin etkisi de azaldı. Sonra iş buldu buradaki haşim bey ve gönül hanım daha sonra kendimi toparlamaya başladım zihnim açıldı burada zekam yerine geldi.

Benzer şekilde 20 yıllık madde alışkanlığının olduğunu söyleyen KE-28 ise, konukevi hizmetinin kendisini toparlamasında ve tedavi sürecini devam ettirebilmesinde olumlu etkisinin olduğunu belirtmiştir:

Aslında asıl etken alkol ve maddeden kurtulmak için buradayım. 1 yıldır burada kalıyorum. Bursa'daki barınmaya gelme sebebim alkol uyuşturucudan kurtulmak, kendi tedavimi kendim yapmak, kafamı toparlamak, geçmişimden uzak durmaktı. Burası son noktamdı bunları hepsini düzenlemem için burada olmayı tercih ettim. Barınma da kaldığım sürece hiç bir beklentim yoktu çünkü her türlü beklentim burada karşılandı. Sadece sığınabileceğim bir yer olarak burayı düşündüm. Kendi kendime tedavi ettiğim için hiç bir destek almadığım için, kafamda bitirdiğim için 20 yıllık uyuşturucu-alkol alışkanlığımdan kurtulmaya çalışmak çok zorladı..

Hükümlü olan evsizler denetim serbestlik sürecinde sokakta kalma ihtimali çok yüksek olan bireylerdir. Bu kısa zamanlı süreçte hem iş hem de kalacak yer noktasında zorluk yaşamalarından dolayı konukevini tercih etmektedirler:

Çok katkısı oldu ben denetimli serbestliğindeyim abe kim bana bir kaç aylığına evini açar burası olmasa dışarıda kalırdım bir sürü sağlık sorunum var şimdi tekrar ameliyat olacam ee nerde kalcam sağolsunlar burası bakıyor bize. Kimse nankörlük edemez dayı. Haketmeyen de var tabi be, çok hem de şuraya gelmiş adam Allah razı olsun demiyor da şeytanlık düşünüyor. Kar yağınca soğuk olunca nerde kalacak, bankta yatılırmı ya ölürsün sabaha (KE-12, 57).

KE-13 konukevinde kalmanın diğer bir katkısının ise ibretlik bir ortam olmasına yormuştur;

Ben şimdi 2 ay kaldım düşündüm taşındım sen ne yapıyorsun burada git bir şekilde dışarda hayatına devam et. Azmimi tekrar başlattı, diyorsun ki ben bu hayatta daha yapacağım çok şey var. Burada şimdi 80 vilayetin insanı var. Her türlü insan var onlar benim için ibretlik oldu.

Alkolü bıraktığını ve konukevinin sığındığı bir liman olduğunu vurgulayan KE-25, insanın hayatını düzene sokmasında etkisinin olduğunu belirtmiştir:

Alkolü bırakmama sebep oldu. Nasıl yani içerde alkol içmiyorsun, düzenli yemek yiyorsun, dışarı çıktığında korkudan içmiyorsun almazlar diye ee vücudum yerine geldi refleksler düzelmeye başladı. Konukevi benim için güvence. Sığınacak bir limanım var diyorum aç kalmıyorum açıkta kalmıyorum. Yani kalıcı olmalı ama kontrollü kişiye göre olmalı.

Konukevi hizmetinin oluşu, çoğu kez toplumda asayişin sağlanmasında da etkisi yadsınamaz bir gerçektir. Birçok evsiz birey sokakta kalmanın risklerinden ve kişiyi sürükleyebilecek suç ortamlarından dolayı da konukevi uygulamasını hayatına katkı sağladığını söylemiştir:

Böyle yerler olmasaydı ben sokakta kalacaktım. Kendimi çaresiz hissettim gidecek yerin yok, kimse yardım etmiyor, ne yapmam lazım bilemiyorsun. Yani böyle yerler olmasa orada ya suç işleyecektik ya da sokaklarda bir şekilde kalmaya alışacan oda nereye kadar oda insanı yanlışta sürükleyebilir psikolojini bozabilir. Böyle yerlerin faydası en azından suçtan koruyor ya da bir süre veriliyor düşünmeni sağlıyor, yanlışlarını düzeltme fırsatı, muhasebe yapma süreci, kendine çeki düzen vermeni sağlıyor, iş bulana kadar da yardımcı olunuyor bunların hepsi fayda tabi. Sonuç itibariyle böyle yerler olmalı ve kalıcı olmalı (KE-26, 35).

Konukevi hizmeti, evsizler için mahremiyetin olduğu, gururun incinmediği, mahcubiyetin ve utanmanın olmadığı yerler olarak da görülmektedir.

Sokakta biri isen akşama kadar tahtanın üstünde otur ya da yürü ne yapacaksın parka bir kaç saat oturduğunda insanlar yanlış anlamaya başlıyor. Konukevi gibi yerler temel ihtiyaçlarını gideriyor ama en önemlisi utanmaktan kurtuluyorsun kimse yanlış anlamayacak kimse hor görmeyecek yüzünü ekşitmeyecek bunlardan kurtuluyorsun konukevinde kaldığın için. Buda insanın psikolojisini iyi yönde etkiliyor Psikoloji çok önemli insanın herşeyi olsun en lüks yerde de kalsın psikolojisi iyi olmadı mı yerinden bile kalkmak istemez adım bile atmak istemez (E29, 35).

Özgüven, sorumluluk alma, sosyalleşme, motive olma, zihnin toparlanması, sıfırdan başlama şeklinde ki tümceler evsizler tarafından dile getirilen ve yaşam kalitesine katkısını ifade eden söylemler olmuştur. Bu bağlamda KE-21, konukevi hizmetinin hayatına katkısını şu şekilde açıklamıştır:

Bir kere en başında özgüven geldi bu çok önemli. Çünkü ben 1 yıldır kendimi yalnızlığa terkettim. Hiç insanlarla merhaba nasılsının dışında iletişim kurmak istemiyordum. Burada sosyalleşme imkânı oldu yine. Sonra insanı en çok mutlu eden, moral veren, motive eden şey kıymetli olduğunu hissetmendir. Ben burada sorumluların davranışı, personellerin davranışı, kendimi değerli

hissettirdi bana bunu kattı çok iyi geldi. Bana fırsatlar sundu burası, sıfırdan başlayabilirim dedim acayip bir moral oluyor insana. Bir güç hissediyorsun kendinde o gücü hissetmeye başladım belki buraya gelmeseydim belki şuanda hayatta değildim yani. Yalnızken sokakta iken kendimi tamamen değersiz hissediyordum rabbim beni unuttu, ölümden başka gidecek bir kapım kalmadı diye kendimi tamamen buna inandırmıştım. Ben buraya gelince kendimi tükenmiş olarak görüyordum ölümden önce son kapı diyerek geldim. Yani benim için iyi bir başlangıç oldu burası.

Konukevi hizmetinden faydalanma kriterlerinin eleştirisi de evsizler tarafından zaman zaman yapılmıştır. Özellikle bütün konukevlerinin yönetmeliğinde İl dışından gelen evsizlerin en fazla 15-30 gün arasında kalabileceği kararı alınmıştır. Bu durum da yaşadığı şehir de böyle bir barınma desteği sağlanamayan evsizler bu süre bittikten sonra sokakta kalmaya devam etmektedir. Evsiz bireyler kendi memleketinde ailesiyle veya sosyal çevresiyle yaşadığı sorunlar nedeniyle kalmak istemediği bundan dolayı da yaşadığı şehrin dışında bir yerde kalmayı tercih ettikleri de göze çarpmıştır. Dolayısıyla evsizlere sadece yerel düzeyde barınma imkanının sağlanması birçok evsizin yaşam kalitesini olumsuz yönde etkilemiştir. Ancak şuan da konukevi hizmeti verilen bütün şehirlerdeki kurumların ortak bir kararla bu yerellik gözetilmeden kişilere destek sunulmalıdır. Aksi takdirde sadece bir konukevine yığılım olması kaçınılmazdır. Bu durum KE-26 tarafından şöyle açıklanmıştır:

Sadece barınmalarda ki genel yanlış şu yani dışarıdan gelen bir barınmacıya sen Bursa da ikamet etmiyorsun ya da İzmir dışından gelen adama sen İzmir de ikamet etmiyorsun burada yaşamıyorsun ben seni alamam ya da alsamda 10 gün alırım bunu yanlış buluyorum. Niye mesele adamın geldiği kütüğü mardinden, urfa dan, ordudan gelmişse oralarda barınma yokki nasıl kalsın. Adam zaten memleketine dönemediği için dışarda sen birde bu adama git memleketinde ki barınma da kal dersen bu çelişki olur ve bu yanlış. Yerel bir tutum olmamalı ama buda kendi içerisinde yine sıkıntı.

Yapılan görüşmelerde çıkan sonuç sosyal yardım ve hizmetlerin sunumunun kamusal bir sorumluluk olduğu yönündedir. Katılımcılar almış oldukları desteklerin evsizliklerine nasıl bir etkisinin olduğunu değerlendirirken genellikle yaşam kalitelerine olumlu yönde katkı sağladığını ifade etmişlerdir. Yapılan 30 görüşmeden

sadece 3 evsiz konukevi hizmetinin hayatına bir katkısı olmadığını hatta olumsuz etkilediğini belirtmiştir. Bunun sebebinin ise evsizliği farklı şekillerde deneyimleyen homojen olmayan bir kitlenin konukevinde kalıyor olmasının yaşattığı hijyenik ve psikolojik sorunlar olduğu görülmüştür.

a) Bursa Ürnlü Erkek Konukevi Hizmetinin Değerlendirilmesi

Evsiz bireylere sağlanan hizmetlere yönelik değerlendirme yapıları istenmiştir. Kendilerine sağlanan en nitelikli ve etkili desteğin konukevi olarak algılandığı görülmüş ve değerlendirmenin Bursa Ürnlü Erkek Konukevi üzerinden yapıldığı anlaşılmıştır. Dolayısıyla evsizlere sorulan “*Evsizlere sunulan hizmetleri 0 en düşük 10 en yüksek olarak değerlendirdiğinizde kaç puan verirsiniz?*” soruya verilen yanıtlar bu başlık altında kısaca ele alınacaktır. Yüksek puan veren evsizlere ‘*neden bu kadar yüksek puan veriyorsunuz*’ denilerek kişinin memnun olduğu hizmete dikkat çekilmiştir. 5 puan altında verildiğinde ise ‘*ne olursa yüksek puan verirdiniz*’ sorusunu yönlendirerek talep ettiği ya da beklenti içerisinde olduğu hizmet anlaşılmaya çalışılmıştır.

KE-7, konukevi hizmetini değerlendirirken yüksek puan verme sebebi olarak temel ihtiyaçların karşılandığını beyan etmiş tam puan vermek için ise psikolojik ve sağlık desteğinin sunulmasını gerektiğini ifade etmiştir:

8 veririm. Neden daha düşük vermiyorum çünkü burada temel ihtiyaçlarımı görüyorlar fazla bir beklentim yok. Ufacık insanlar değiliz kocaman adamlarız kardeşim burada ayakkabısından montundan, sigarandan tut uyuyacak yatağına kadar en hayati ihtiyaçların karşılanıyor git iş bul çalış bir süre kal diyorlar daha ne olsun bunları gözardı etmemek gerek. 10 vermem için de eksik olan sağlık ve psikolojik destek sunulması gerektiğini düşündüğüm için.

Madde veya alkol bağımlılığı alışkanlığını konukevi hizmeti sayesinde bıraktığını belirten KE-9, barınma desteğine yüksek puan vermiş ve gerekçesini şöyle açıklamıştır:

Evsizlere sunulan hizmetleri barınma olarak görüyorum. 10 üzerinden 10 veririm. Çünkü 6 aydır uyuşturucu kullanmıyorum buranın sayesinde daha

gerisini siz tahmin, asla dışarıda bırakmadığım uyuşturucuyu burada bıraktım. Burada temel ihtiyaçlarım karşılandı ama asıl destek haşim bey ve gönül hanım verdi bana iş ayarladılar bana güvendiler, ben onların sayesinde psikolojik olarak rahatladım. İnsanların desteği çok önemli bu süreçte ben bunların etkisiyle ciddi anlamda ayağa kalktım. Tabi herkese aynı yaklaşım olmuyor çünkü güven durumu çok önemli herkes aynı karşılığı vermiyor buradaki insanların ne yapacağı belli olmuyor.

Evsizlerin çoğunlukla yemek, giyim, uyku ve sıcak bir yer gibi ihtiyaçların konukevinde sağlanmasından dolayı yüksek puanlar verdiği görülmüştür. “Ben 10 üzerinden 10 veririm. Neden? Çünkü karnum doyuyor, üstüm giydiriliyor, kafamı koyacak yastığım var, ayakkabım ayağımda” (KE-13)

Şuan evsizlere sunulan hizmetleri açısından değerlendirsem ki barınma olarak var. 8 puan veririm niye çünkü imkanlar çok güzel üç öğün yemek veriliyor çayın veriliyor tertemiz yataklarda yatıyor elbise veriliyor daha ne olsun. 10 olması için ise insanları daha aktiviteli, insanları eğitici tarzda hizmet verilebilir. Mesela devlet olarak belediye olarak burada kalan insanlara 100'er lira dağıtılrsa birbirlerine dilenci olmaz en azından sigarasını alır, kimseyle papaz olmaz. Barınma evlerinde haftada 3 gün izin verilip bu insanlar gidip günlük işlerle para kazanır harçlığını alır. Suistimal edilir başkasını rahatsız edebilirler ama engelleyemezsin sinyalcıyı engelleyeyim derken kendine eklemek kazanacak adamı da engelliyorsun (E17, 61).

Ancak tam puan vermek için ise maddi destek, psikolojik destek, sosyal faaliyetler, üretim odaklı projelere yer verilmesi gerektiği de sıklıkla dile getirilmiştir:

Evsizlere yönelik hizmetler genellikle barınma evleri şeklinde olduğu için en fazla 6 puan veririm. Neden daha düşük vermedim çünkü asgari seviye de temel ihtiyaçlarımız karşılanıyor. Ama daha çok projeler uygulanmış olsa, eğitim faaliyetleridir, rehberlik psikolojik danışmanlıktır, veya bir üretim, mesleki çalışmalar, ekonomiye kazandırmak için uygulamalar olsa 10 üzerinden 10 da verirdim. Yani ortalama düzeyde bir hizmet ver (KE-23, 42).

KE-24 temel ihtiyaçların karşılanmasının yanı sıra özellikle işe yönlendirme yapılması gerektiğine dikkat çekmiş ona göre puanlamıştır:

Barınma evi açısından düşünüyorum çünkü bu hizmet var evsizlere sadece. 7 puan veririm. Neden düşük vermiyorum çünkü kıyafetin veriliyor, sıcak yemek veriliyor 3 öğün, sıcacık koşuştta yatıyorsun. 10 vermem için de iş imkanlarına yönlendirilmesi lazım, psikolojik destek olacak. Dışarıdan bir yardım olmadan kimse iş vermiyor çünkü barınma da kalıyoruz. Buradakiler referans olunca güvenebiliyorlar.

KE-21 ise, sunulan konukevi hizmetinin insan onurunun gözetildiği bir uygulama olmasından dolayı yüksek puan verdiğini söylemiştir:

Ben bursa erkek konukevi için 9 veririm. Sağolsun bize insan olduğumuzu hissettirdiler burada insan olduğunu anlıyorsun. Ben bana sunulan hizmetleri insani olarak değerlendiriyorum ve insanî açıdan bana kattıkları şeylerden yüksek veriyorum. Kendimi burada tekrar değerli hissettirdi yaşama adım atmam için basamak imkanım oldu. Diğer taraftan üç öğün yemek, sıcakta uyuyorsun, elbiselerin veriliyor. Bunlar çok kıymetli hizmetler insanlar için. 1 puanı niye kırdım oda ufak tefek eksiklikler oluyor oda normaldir.

Bazı evsizler ise sunulan konukevi hizmetini yeterli görmemiş ve düşük puanlar vermiştir. Konukevinde giriş çıkışların serbest olması gerektiğine, iş imkanları oluşturulmasına vurgu yapan ve covid-19 salgın sürecinde insanların dışarı çıkamamasını eleştiren KE-8 ise, konukevi hizmetini şu şekilde değerlendirmiştir:

Şuan yapılan hizmetlere 0 puan veririm. Çünkü insanları burada sıkıyorlar, pandemi vs bahane ediliyor ama bu insanlar girip çıksa daha huzurlu olacaklar. Şimdi mesela otopara, hastanelere gidelim bir sürü insan orada banklarda yatıp kalkıyor. Niye çünkü giriş çıkış yok ve sıkıyönetim olduğunu biliyorlar. Devletin böyle bir imkanı varken insanların dışarda kalmasına gerek yok. Giriş çıkışlar da kontrollü olsun tabi ama sürekli kapalı kalmamaları lazım. Bu sağlansa insanlara iş imkanı, meslek edinmeleri için eğitimler destekler olursa 10 puan veririm tabi.

Konukevi hizmeti özelinde yapılan değerlendirmelere bakıldığında yemek, giysi, rahat uyku, güven ortamı ve sıcak bir yer gibi ihtiyaçların önemi göze çarpmaktadır. Çoğunlukla sağlanan hizmetlere ortalamanın üstünde puan vermişlerdir. Ancak buna rağmen konukevi hizmetinin niteliğinin artırılması gerektiği de sıkça vurgulanmıştır.

5.2.2.9. Sağlanması Gereken Hizmetlere Dair Görüşler

Evsizliği yıllarca farkı düzeylerde deneyimleyen katılımcılarla yapılan nitel görüşmelerin asıl odağı kendilerine sunulan hizmetlere bakış açılarını öğrenmek ve ne tür hizmetler sunulursa hayatlarına katkı sağlayacağını ortaya koymak olmuştur. Evsizler kendilerine sunulan hizmetlere yönelik olumlu dönüşler yapmış fakat daha nitelikli olması gerektiğine dair önerilerde bulunmuşlardır. Hangi hizmetlerin sağlanması gerektiğine yönelik ifadeler katılımcıların yaşlarına ve mağduriyet durumlarına göre değişmiştir. Ancak sıkça vurgulanan ve en önemli kamu hizmeti olarak görülen konukevi uygulaması evsizlerin ortak bir şekilde talep ettiği hizmettir. Konukevi hizmetine evsizler çoğunlukla 'babaocağı' 'köprü', 'istasyon' şeklindeki ifadelerle önem atfetmişlerdir. Katılımcıların çoğunluğu konukevi hizmetinin yılın 12 ayı devam etmesini, yerel sınırlandırmaların yapılmamasını ve bütün büyük şehirlerde olması gerektiğini belirtmişlerdir. Evsizlik sorununun azaltılması için barınaktan daha kapsamlı, sokakta kalan bireylerin ihtiyaçlarına göre dizayn edilmiş, çeşitli destek hizmetlerini içeren bir yardım uygulamasını vurgulamışlardır. Bunların yanı sıra topluma uyum sağlayabilmek, tekrar normal bir yaşantı kurabilmek için evsizlere psikolojik desteğin ve işle irtibatının sağlanması gerektiği katılımcıların geneli tarafından dile getirilmiştir.

Evsiz insana ilk önce çağrılıp kardeşim ne ihtiyacın var derdin nedir niye sokakta kalıyorsun diye sorulmalı ve özellikle iş hususunda yönlendirme yapılmalı. Sokakta kalan insanlara işe yerleştirme için öncelik tanınmalı ve daha sonra takip edilmeli. Bunun haricinde psikolojik destek sunulabilir. Kendi kendine konuşanlar var, sinirli, öfkeyi kontrol edemeyen insanlar var, panik atak yani her türlü adam var ama neyse tedavisi devlet buna öncelik verecek lafta değil ciddi anlamda üstünde durulacak. Çünkü adam hem sokakta kimsesiz, hem psikolojisi bozulmuş, ee ne yapacak devletin böyle psikolojik destek sunmasında fayda var (KE-26, 35).

Büyük şirketlerle konuşulup işsizlere iş imkanı sağlanmalı. Gücü yetene iş bulup gücü yetmeyeni misafir et başka birşey yok. Tam bağımlı olan insanlara destekler sağlanmalı yönlendirilmeli. Bazıları psikolojikmen rahatsız, akli eksik al götür yatır hastaneye delinin burada ne işi var, geçen mesele birisi vardı yemekhanenin içinde girdiği kapıyı unutuyor, tuvaleti bulamıyor (KE-25, 57).

KE-9, evsizlerin işe yerleştikten sonra sınırlı bir süre ile bir yerde barındırılması daha sonra kendi sorumluluğunu üstlenmesi gerektiğini ifade etmiştir:

Psikolojik tedavi görmek isterim ama doğru düzgün profesyonelce beni iyileştirecek şekilde. Beni anlayan biri oldu mu ben iyi olurum. Barınma evlerinde kalan evsizlere ilk başta bir süre verilir o süre içerisinde nasıl bir ihtiyacı varsa ona göre destek verilir. Genelde iş sıkıntısı oluyor burada kalanların. Bir işe yerleştirdikten sonra zaten insanlar aylığını alınca kiraya ya da başka bir yere girer düzenini kurabilir. 2. Maaştan sonra insan düzeltir kendisini ama fazlası olmamalı çok kalmaması lazım burada çünkü ekmek elden su gölden misali. Boş verip salanlara ise farklı destekler yönlendirmeler yapılmalı.

Evsizler arasında uzun zamandır herhangi bir işte çalışmamış vasıfsız olan bireyler vardır. Özellikle herhangi bir mesleği olmayan genç evsizler hem konukevlerinde hem de sokaklarda çoğunluktadır. KE-8, barınma evlerinde sadece temel ihtiyaçların karşılandığını bundan öte iş desteği ile birlikte özellikle meslek edinebilecek güvenlik, motor kurye gibi birtakım eğitim imkanlarının oluşturulması gerektiğini aksi halde ömür boyunca vasıfsızlaşacaklarını vurgulamıştır. Bunun yanı sıra barınma hizmetinin de en azından kişinin düzen kurabilecek maddi imkana gelebilene kadar kalabilmesi gerektiğini, iş veren kurumlara aracılık edilmesinin de önemli olduğunu ifade etmiştir:

Konukevinde mesleki eğitimler verilebilir mesela güvenlik, motor kurye ya da başka imkanlar oluşturulursa çok güzel olur çünkü o bir türlü ömür boyu vasıfsızlaşıyoruz ama hiç olmazsa bir mesleğimiz olur. Ona göre de insanın bir düzeni olur. Bu konukevleri hiç olmasa iş ev düzeni kurana kadar destek verebilir. İşkur ya da belediyenin kendi kurumları olabiliyor işe yönlendirsele bile sonrası için bana da kefil olması lazım işverene de çünkü işe gönderiyorlar ama bakıyorsun iş sahibi maaşı geç ödüyor ya da sigorta yapmıyor ya da bazen gidiyoruz adam soruyor nerde kalıyorsun vs bu sefer başka gözle bakabiliyorlar biz barınmacı olduğumuz için. Yani burası yada işkur gibi kurumlar aracı olacak ama sahihsiz de bırakmacayak gözetecek.

Evsizlere sağlanacak hizmetlerin odağında topluma adaptasyon, uyum ve rehabilitasyon olması gerektiği de sıklıkla vurgulanmaktadır. Kişinin kendisini tanıması, iç dünyasını tamir etmesi, bu süreci kontrol edebilmesi, ailesiyle iletişim

kurması, çalışma hayatına adapte olması ve yaşamını idame ettirecek motivasyonu elde edebilmesi adına sağlıklı bir psikolojiye ve sağlıklı bir ruh haline gereksinimi vardır. Yapılan görüşmelerde psikolojik destek en önemli hizmet olarak sıklıkla ifade edilmektedir:

Burada kalan insanların çoğunun psikolojik rahatsızlıkları var. Bu insanların derinine inecek onları açacak ve adamın sorunlarını ortaya çıkarıp yardımcı olacak bir psikolojik danışman gerekli. Hiçbir şey yapmak istemeyen insanın bir kere çalışması gerektiğini teşvik edecek destekler sunulması gerekiyor yani onları hayata tekrar alıştırmak için hayatı daha güzel görmesini sağlamak için, daha başka ve yeni bir hayatı kazandıracak ona ruh verecek bir sistem sunulması gerek bunu da psikolog yapacaksa ya da başka kişi onu buldurmak gerek. Diğer taraftan ailesinden kopan aile ilişkileri bozulan kavga eden, ailesinden biri ölen, ailesine öfke duyan ya da hiç ailesi olmayan insanlar da var onlara da bu sorunlarına destek vermek gerekiyor (KE-7, 55).

Kişinin kendisini toparlayabilmesi adına en büyük ihtiyacının psikolojik destek olduğuna dikkat çeken KE-14, devletin isterse çok basitçe bu durumu çözebileceğini, öte yandan kişinin sorun alanına ve ihtiyaç durumuna göre hizmet sağlanması gerektiğini belirtmiştir:

Abi çok basit bak barınmaya geliyoruz zaten devlet ayırt edecek kim niye buradaysa ona göre diyecek ki al sana iş, maddi sıkıntısı olana al sana kira desteği, madde kullanana tedavi, akıl sağlığı olmayana ya da engelli olana al tedavi, kendi ihtiyacını göremeyene hadi sana bakım evi, yaşlı olmuş az geliri olan kimsesi olmayana huzurevi. Akıl hastası ruh hastası adamlar var onları bakım evlerine yönlendirmek gerek. Psikiyatrik sorunları olanlar var onların tedavi edilmesi gerek onlar ayrı yönlendirmek gerek yani kimin ne ihtiyacı varsa ona göre hizmet edilmeli. Ama en büyük destek psikolojik destektir. Bu sağlanırsa insanlar kendi kendine bile toparlayabilir ayağa kalkacak umudun sağlanması lazım onu da tecrübeli psikologlar verebilirler. Ve bu insanların hepsi sokakta ölümü bekliyor. İnsanın kendisini dinleyebileceği, derdini aktarabileceği insanlara ihtiyacım var o bir psikolog olur ya da sizin gibi samimi biri olur.

Akıl ve ruh sağlığı sorunları olan evsizler çoğunlukla sokaklarda kalmayı tercih etmektedir. Bu bireylerin konukevinde kalmasının sağlıklı olmadığı bunun yerine bakım merkezlerine yönlendirilmesi gerektiği sıklıkla belirtilmektedir.

Dışarıda ya da barınma da kalan sağlık sorunu olan evsizlerin ihtiyaçlarının giderilmesi lazım. Buraya gelen 100 kişiden 10 kişi akli başında değil zaten. Akli sıkıntılı olan insanlara tedavi desteği sunulmalı. Buraya gelenlerin yüzde 60'ı zaten çalışamadığı için burada (KE-27, 56).

İnsanlara fırsat sunulursa hayatlarının kurtulabileceğini söyleyen KE-2, evsizlerin de vatandaş olduklarını ve şehit ailelerine sunulan imkanlar gibi kendilerinin de sokaklarda ölmeden birtakım destekler verilmesi gerektiğini ifade etmiştir:

Biz evsizlerde vatanın birer ferdi olarak sosyal hakların dan faydalanması gereken insanlarız. Bu insanlarda şehit ailesi sonuçta bu insanlar ya ailelerinden ya da kendilerinden dolayı bir şekilde buraya düşmüş şehit olan ölüyor onun arkasından her şeyi düşünüyorsun da bu insanların ölmesini mi bekliyorsunuz. Bu insanların kıymete binmesi için ölmesi gerekmiyor. Bu insanların topluma kazandırılması gerekiyor ihtiyaçların neyse onları bir şekilde karşılamak gerekiyor insan olduklarını göstermek lazım geçici çalışmalarla olmaz halka reklam yapmakla olmaz. Bu insanları anlayabilecekleri şekilde fikir vermek yönlendirmek iş imkanı sağlamak gerekiyor. Her bir insana bir iş imkanı sağlanırsa zaten hayatı kurtulur düzene girer evini yapar yani insanların burada bilerek kalabileceklerini zannetmiyorum. İşi olursa herşeyi olur kişiliği oluşur, iş olmasa robot gibi oluyor mahkum oluyor.

Daha önce üzerinde durulan 'önce ev' uygulamasında ki gibi bazı evsizler iş desteği sunmanın yeterli olmadığını ilk adımda asıl ihtiyacın kalıcı barınabilecek bir konut olduğunu dile getirmiştir. KE-28, "sadece devamlığı olan bir iş ve ucuz olabilecek kiralık evler" kendisi için yeterli olduğunu KE-3 de benzer şekilde "Benim tek ihtiyacım barınacak bir ev ya da kiralık bir yer. Sonra çıkıp çalışıp kendimi kurtarabilirim "diyerek konut desteğini vurgulamıştır. Öte yandan Suriyelilere sunulan hizmetler üzerinden kıyaslama yapan evsizliği parkta 1 yıldır eşiyle yaşayan KE-4, barınabilecek konut sağlanmasına ve iş desteğine dikkat çekmiştir:

Devlet isterse herşey yapabilir suriyelilere bir sürü yardım var ee bize niye yok. Ben eşimle 6 aydır parkta çadırda yatıyorum. Ben devletin imkanlarını bilmiyorum ki bize verilmez zaten. Sokaktayken insan hiçbirşey düşünemiyor. Ama sokaktakine barınma imkanı, iş imkanı sunulmalı.

KE-22 ve KE-17, yaşlı, engelli ve ruh sağlığı rahatsızlıkları olan bireylere yönelik sunulması gereken hizmetleri şöyle izah etmiştir:

Benim kafam iyi değil birazda engelim var benim gibiler için devlet ayrı bir yer yapsın zorlaştırmasın çünkü biz zaten düşmüşüz. Bir ev bir iş bulacak. Yaşlılar için bir yer bulacak. Ama herkese yardım etmesin. İçki içene devlet yardım etmesin zaten.

Benim gibi 65 yaşını geçmiş yaşlılar var. Devlet yaşlıları huzurevine alabilir. Çünkü burası 60 yaşını aşmış bir adamların ya da özürlü olanların kalacağı bir yer değil. Bu konuda belediye ya da devlet yetkilileri buna çözüm getirebilir. İnsanlar sırada bekliyor belediyelerin hiç mi imkanı yok bir sürü bina vardır sokakta kalan yaşlıları burada kalan yaşlıları toplayıp direk bir bina kiralayıp koyabilir.

Uzun süre bir işte çalışmış sağlık sorunlarından dolayı sigorta primini ödeyemeyen bundan dolayı emeklilik maaşını alamadığını beyan eden evsizlerde mevcuttur. Yıllarca çalıştığını fakat sağlık durumundan dolayı artık çalışmadığını, çok az daha çalışırsa sigortasını ödeyip emekli olabileceğini devletin bu noktada yardımcı olmasını talep eden KE-6, kendisi gibi birçok evsiz bireyin gerek fiziksel gerekse ruhsal olarak çalışamayacak durumda olmasından dolayı böyle bir desteğin önemli olduğunu vurgulamıştır:

Benim en çok istediğim şey bana sunulabilecek en ideal şey emekli olmama yardımcı olunması sigorta primim çok az eksik ama istenirse yapılabilir düşmüş evsiz insana yapılması onun hayatını kurtarabilecek bağlayacak, kalan ömrünü devam ettirecek bir imkan. Siyasiler bunu yapabilir ama böyle bir insan bulmak da zor. Benim gibi böyle çok insan var adam çalışmış ama parça parça.

Evsizlere yönelik sağlanması gereken hizmetler hak edip etmeme olarak da algılanmıştır. Toplum içerisinde evsizlere tembел, miskin, berduş gibi nitelermeler çoğu kez kullanılabilir. Nitekim bu süreci deneyimleyen bireyler sağlanacak

hizmetleri bir şans ya da fırsat olarak da yorumlamışlardır. 54 yaşında ve engelli olan KE-21 ise devletin desteğine ihtiyaç duyduğunu, konut, sağlık ve iş fırsatları sunularak tekrar hayata tutunabilmesi için bir şans verilmesini gerektiğini söylemiştir:

Engelliyim 54 yaşındayım ama çalışmak istiyorum. Çünkü kimsem yok birikim yok gelecek kaygım var. Önce bana sağlanabilecek en değerli şey bana ekmek paramı kazanabileceğim bir iş, barınabileceğim mütevazi bir yer. Bize yardımcı olabilecek kurumlar veya devlet bize bir şans daha vermeli, bir iş, konut desteği, bakalım bunu hakediyormuyuz haketmiyormuyuz bunu görmeli. Bunun dışında balık vermeyi değil balık tutmayı öğretmek lazım. Ondan sonrası o insana kalmış tercihini o yapacak yani hayatını devam mı ettirecek yoksa gidip parkta içecekmi. Bu imkanlar sağlanırsa sokakta kimse kalmaz diye düşünüyorum. Burada ya da başka yerde insanlar hayata hazır hale getirilmeli. Yani iş sahası yapılıp bu insanlar cebine az da olsa para girer ve sigara versin diye başkasının ağzına bakmaz. İş ile birlikte kendine yetebilene kadar barınma imkanı sağlanırsa bu insanlar tekrar ayağa kalkar.

Konukevi hizmeti bütün evsizler tarafından memnuniyetle karşılanmış olsa bile daha kapsamlı ve sistemli hizmetlerle bu uygulamanın koşullarının iyileştirilmesi gerektiği çoğunlukla belirtilmektedir. Bazı evsizler, konukevi uygulamasının niteliğinin artırılması için evsiz bireylerin yaş, psikolojik ve fiziksel sağlık, gelir durumu, adli süreç, aile ilişkileri, sosyal güvenlik durumu gibi çeşitli boyutları tespit edilip sonrasında şekillenen ihtiyaca göre hareket edilmesi gerektiği belirtmiştir. Yıllarca evsizliği deneyimleyen ve konukevlerinde yıllarca kalmış olan KE-18, konukevi uygulamasında ne tür ihtiyaçlar olduğunu sıralamış bu ihtiyaçların nasıl karşılanabileceğini belirtmiş ve konukevinin sistemine, koşullarına, süresine, disiplin anlayışına dikkat çekerek sağlanması gereken hizmetleri şöyle açıklamıştır:

Bu türlü yerlerin daha teşekküllü, daha organize olması lazım. Mesela barınma evine geldi mi yaş statüsüne göre ayıracağız. Gençleri bir araya, orta yaştakileri, yaşlıları, hasta olanları, engellileri, böyle hepsini ayrı ayrı kısımlara ayırıp oralara da akli başında olan mümessilleri seçip başına koyacağız ve bu mümessiller onları hayata hazırlayacak, dinçleştirecek, her türlü hizmeti sağlayıp devletin gücünü göstermesi gerek başka türlü kurtaramaz. Sonra iş imkanları sağlanmalı, kişinin mesleki becerisini ortaya çıkarmak için daha önce yaptığı işlere bakıp onu hazır hale getirmek.

Aile arasında arabulucu, ailenin neden dağıldığını neden yürümediğini araştırıp tam olarak düzelmesi için danışmanlık yapmak. Adli durumları olanlara hukuki anlamda yardımcı olunabilir. Evsizler alışkanlıkları olan insanlar sokakta kaldığı gibi burada kalır elini yıkamaz, elbisesini yıkamaz, duş almaz ee ne olur salgın hastalık olur, kaşıntılar başlar bit pire olur. Temizlik haricinde bunlar psikolojisi bozuk insanlar, sigara olmadığında çay verilmediğinde sorun yaşar ya da yaşatırlar. Burada yapmaz korkar ama çıkar dışarıda başkasına zarar verir çalar önünü keser hırsızlık yapar. Konuk evinde giriş çıkış da disiplinli ama rahat olmalı.

Evsizlere sağlanacak hizmetler hem kişi için hem de toplumun asayışı açısından önemlidir. Dolayısıyla evsizlerin suça bulaşmaması, hırsızlık yapmaması, başkasına zarar vermemesi adına çeşitli hizmetler sunulması kaçınılmazdır. KE-24 konukevi uygulamasının gerekliliğine dikkat çekerek sağlanması gereken hizmetleri şöyle ifade etmiştir:

Bence her şehir de barınma olması lazım. toplum mağdur olmasın, hırsızlık olmasın, kimsenin canına malına zarar verilmesin, intihar olayları olmasın diye yani asayişin sağlanması adına barınma olmalı. Bence 12 ay olmalı kim ne zaman düşeceği belli olmaz. Barınmanın yazı kışı yok bir insan ne zaman düşer belli olmuyor. Bir evsizi alıyorsun hayatına dokunabiliyorsun madde bağımlısı mesela alıyorsun AMATEM'e yolluyorsun sen bu adamla ilgilendin diye o adam dışarda bir cinayet işlemez ya. Kendi canına başkasının canına zarar vermez belki. Sen onları dışarda bırakırsan o adam aç kalmamak için hırsızlık yapar, birini bıçaklar, adam öldürür zaten hayatı bitmiştir son bir kez alem yapayım der umurunda olmaz.

Daha önce öğretmen olup istifa etmek zorunda kaldığını, 2 yıldır konukevinde kaldığını beyan eden KE-23, 21.yy'da evsizlik gibi sorununun toplum için utanç olduğunu ifade etmiştir. Bununla birlikte, insanların bu duruma gelmeden önce birtakım önleyici desteklerin sunulmasına, evsizliğe müdahale için hastaneler gibi sürekli açık olan ve her an yaşanabilecek toplumsal soruna cevap verebilecek merkezlerin olması gerektiğine vurgu yapmıştır. Bu merkeze 'toplumsal yaşamda acil hizmetler' adını vermiş böyle bir hizmetin ihtiyaç olduğunu şöyle açıklamıştır:

Aslında keşke bu duruma gelmeden önleyici hizmetlerle bu durumun önüne geçilse. Ama bu sorun artık bariz. Barınmalar ya da konukevleri sadece temel ihtiyaçların karşılandığı bir hizmetle sınırlandırılmamalı, aynı zamanda bir eğitim faaliyetinin verildiği, tuvaletli, banyoydu, yemek yerken dikkat edilmesi gereken şeylerdi, hayatın içinde en temel adabı muaşeret eğitimlerinin olduğu bu konularla alakalı bile evsizler bilinçlendirilmelidir. Yani toplumsal yaşamla ilgili temel kuralların, temel davranışların öğretildiği kazandırılmaya çalışıldığı merkezler olabilir. Onun dışında onlara rehberlik, psikolojik destek hizmetleri olabilir. Tabi bunlarla birlikte süreklilik gerektiren çözümler olmalı, kamu nezdinde imkanlar dahilinde ev ya da konut sağlanabilir kirasına yardımcı olunabilir evsizlerin. Veyahut evsizliğin önüne geçebilmek için önleyici sağlık hizmetleri gibi bir sistem olsa da çok iyi olur. Nasıl ki hastaneler 24 saat yılın 365 günü açıksa hizmet veriyorsa, toplumsal yaşamda da her zaman günün her saati, ayın her günü, yılın her mevsimi olumsuz durumlar meydana gelebilir, kalacak yeri olmayan kişiler olabilir, ekonomik ailevi sağlık sorunları yaşanabilir. Bundan dolayı aynı hastanenin acil servis hizmetleri gibi 7 gün 24 saat 365 gün toplumsal yaşamda da birçok anlık sorunlara karşı ‘toplumsal yaşamda acil hizmetler’ şeklinde gece gündüz hizmet veren kurumlar olmalı. Dolayısıyla eğer asgari seviyede hizmet sunulmaz ise diğer hizmet alanları faturasını öder.

Evsiz bireylere yönlendirilen diğer bir soruya “Kendinizden, toplumdan, merkezi ve yerel yönetimden beklentileriniz nelerdir?” verilen cevaplar üzerinden sunulabilecek hizmetler anlaşılmaya çalışılmıştır. Kendilerine yönelik beklentilerin sosyal destek ile ilişkilendirdikleri görülmüştür. Toplumda dair ise ötekileştirmeme, damgalanmama, ön yargılı olmama, kendilerine değer verilmesi gibi beklentileri olmuştur:

Kimin kolundan tutarsan onu kaldırırısın. Yere düşmüş birisini bırakırsan onun yanından geçersin. Ama derler ya gülme komşuna gelir başına. Kimsenin garantisi yok her an düşebilir insan, insanları aşağılamamak lazım. Yardım konusunda daha cömert olunmalı. Devlet büyüklerimize şunu diyorum buralar kapatılırsa alternatif sunulmalı yoksa yazıklar olsun derim (KE-24).

Bir kısım evsiz sağlanması gereken hizmetleri belirtirken kamu, yerel yönetimler ve toplumun desteğini de dile getirmiştir. Özellikle merkezi yönetimin evsiz bireylerin

sorunlarına çözüm üretecek hukuki ve kurumsal sürecin önemine de vurgu yapılmıştır. Tekrar hayatına devam etmesinin devlet desteğiyle olabileceği şeklinde genel bir beklenti söz konusudur. Evsizlere hizmet sağlanması için evsizliğin varoluşunun kabul edilmesi gerektiği ona göre de birtakım sosyal politikaların oluşturulmasının önemi de vurgulanmıştır. Politikacıların geçici önlemler yerine sürekli ve işlevsel hizmetler ortaya koymasına gerektiğine de dikkat çekilmiştir.

Kamunun kurumsal bir bakış açısı veya özel bir uygulaması yok. Politika üreten kişiler, bürokratlar, sosyal ve insani anlamda eğitimde sağlıkta bizlere yönelik hizmetler üretebilirler. Bu konuya farklı bakabilecek insan onurunu gözetecek politika üretenler olmalı bu konuya farklı bakabilecek kişiler olursa tabi ki sorun da çözülebilir hiç olmasa göz ardı edilmez. Geçici mevsimlik bir bakış açısı görüyorum genellikle. Özellikle kış döneminde evsizleri soğuktan korumak, ölmesine engel olmak adına yapılan hizmetler var. Politika üretenler geçici hizmetleri bırakmalı, sürekli ve nitelikli destekler sağlamalıdır. Yani toplumun en alt katmanlarına düşen sokakta orda burada kalan insanlara yönelik pozitif ayrımcılık yapılarak tedavi edilip o şekilde toplum içerisinde bulunmaları lazım. Kamunun toplumun lehine olabilecek hizmetler üretebilmesini beklerim. Yani en azından sürekli asgari bir çözüm geliştirilmesi gerekir. Bu yapılmadığı müddetçe sorun iyice artacak güvenlik, adalalet sistemi zorlanacak, asayişle alakalı sorunlar artacak, çevresine zarar veren evsizler olacak. Burada maliyet bütün topluma mâl olacak (KE-23, 42).

E21 ise toplumdan ve devletten beklentisini şu şekilde açıklamıştır:

Benim toplumdan devletten beklentim ilk olarak dışlanmamaktır. Hayatta bir sürü şansımızı kaybetmiş olabiliriz, cezaevine girmiş olabiliriz ama dışlanmamak gerekiyor. Kaldığım bir hayır kurumunun şu sloganı çok harika özetliyor; ölüm seni bulana dek iyiliğe devam et. Yani bir insanın da son nefesine kadar şans verilmeye ihtiyacı vardır bu yapılmalı ön yargılı davranmadan önce. Maddi manevi destek olunması lazım bizim gibilere, imkan fırsat verilmeli kişinin hayatını kurup kurmaması kendisine bırakılmalı. Bu süreçte devletin aracı kurumları elimiz ayağımız tutarken iş ve çalışma imkanı sağlasın şans versin bize ki inanın tekrar hayata tutunabilecek çok insan olur. Yardım edilirse ve o insan gerçekten istiyorsa

tekrar yeni bir hayat kaçınılmaz olur gerçekten. Sadaka kültürü değil de balık tutmayı ekmek kazanmayı öğrenirsek bu konuda ben ve benim gibilere ki ben iş bulup çalışıp hayatımı yeniden düzene sokmak isteyen biriyim bu konularda yönlendirme yapılırsa hayata tutunabiliriz.

Evsiz bireyler asgari yaşam standartlarına erişmek ve onurlu bir şekilde yaşamının beklentisi içerisinde dirler. Nitekim evsizler, merkezi yönetim, yerel yönetim ve diğer kurumların desteklerine ihtiyaç duyduklarını ve kendilerine sunulacak hizmetlerle sadece hayata tutunabileceklerini sıklıkla vurgulamıştır. Evsizlere sunulan hizmetler sadece konukevi uygulamasından ibarettir. Konukevi hizmeti evsizler tarafından sığınacak bir liman, hayata tekrar adım atmak için bir durak, yaşamını anlamlandırmak için bir istasyon olarak görülmüştür. Ancak görüşme yapılan evsizlerin çoğunluğu bu hizmetin yeterli olmadığını sadece anlık geçici ihtiyaçlarını karşılayabildiğini belirtmiştir. Barınma imkânının yanı sıra iş imkanlarının oluşturulması, psikolojik desteklerin sunulması, meslek edindirme kurslarının verilmesi, sosyal güvence veya sağlık durumlarının iyileştirilmesi, kişinin durumuna göre gerekli kurumlara yönlendirilmesi, alışkanlıkların üstesinden gelmesi için tedavi edilmesi ve en önemlisi yaşamını devam ettirecek hale gelmesinde birtakım destek hizmetlerin olması gerektiği dile getirilmiştir.

ALTINCI BÖLÜM

TARTIŞMA, SONUÇ ve ÖNERİLER

6.1. Tartışma

21. yy'da sosyal bilimlerin alanına giren gün geçtikçe sosyal bir risk olarak görünürlüğünü arttıracak olan evsizlik olgusu, geniş bir bakış açısıyla ele alınması gerekmektedir. Türkiye'de sosyal devlet anlayışı çerçevesinde insan hayatının ve haklarının söz konusu olduğu böyle bir durumda yasalarda ve kamusal hizmetlerde evsizlere yönelik spesifik uygulamalar bulunmamaktadır. Evsizlik sorununun toplumun genelini etkileyecek düzeye gelmemesi evsizlere yönelik çalışmaların inisiyatif düzeyinde ele alınmasını beraberinde getirmiş ve geçici çözümlerle sorun ötelenmiştir. Yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşları, evsizler sorununa yönelik mücadele konusunda doğrudan rol almakla birlikte merkezi yönetimin yanında bazen bir tamamlayıcı, bazen de bir alternatif olarak sorunun çözümüne katkıda bulunmaktadır. Bu katkının evsiz bireyler tarafından nasıl algılandığını ve yaşamında fiziksel, psikolojik, çevresel bağlamda nasıl bir etki meydana getirdiğini ortaya koymak çalışma da hedeflenen konulardan biridir.

Evsizlik ile ilgili yapılan çalışmalar çoğunlukla evsizliğin nasıl tanımlandığı, evsiz olma deneyimleri, evsizliğin nedenleri, evsizlerin hayatta kalma stratejileri, maruz kaldıkları sorunlar ve yaşadıkları zorluklar, evsizlere yönelik ne tür hizmetlerin olduğu ve evsizliğe nasıl müdahale edileceğine odaklanmışlardır. Bu konular evsizlik literatürüne önemli katkı sağlamaktadır. Ancak evsizlik sadece bireysel yaşam öyküleriyle sınırlandırılan veya kişisel süreçleri hesaba katmadan makro-yapısal süreçlerle dar bir çerçevede ele alınacak bir olgu olmamıştır. Literatürde yeni ortodoksi olarak ifade edilen ancak çalışma da hibrid yaklaşımı olarak bahsedilen hem sürece muhatap olan aktör hem de süreci etkileyen yapısal bileşenler ilişkilendirilerek bütünsel bir şekilde ele almak gerekmektedir. Yani nedensellik tartışmasının ötesine geçilerek, çoklu değişkenliği ve bütünselliği ön planda tutarak kişinin evsiz kalma deneyiminin sonucu olarak ortaya çıkan sosyal destek algısını ve yaşam kalitesini nasıl değerlendirdiği tüm boyutlarıyla ele almak önemli bir boşluğu dolduracaktır. Bu perspektif sayesinde evsiz bireylerin sunulan hizmetleri sosyal destek olarak algılayıp algılamadığı öncelikle belirlenmiştir. Bununla birlikte aile, arkadaş ve yakınlık

duyduğu bir insanın olma ya da olmama hali yaşam kalitesini nasıl etkilediği istatistikler üzerinden değerlendirilmiştir. Yaşam kalitesi ve sosyal destek algılarının değerlendirilmesi sonucunda, genel sağlık durumları, sosyal destek düzeyleri, evsizlerin ihtiyaçlarının karşılanma şekli ve hizmetlerin hayatlarına etkisi ortaya konulmuştur. Bu bağlamda evsizlere yönelik nitelikli hizmetlerin, desteklerin, yardımların geliştirilmesinde, hizmeti sunanlara, hizmetten faydalananlara ve politika geliştirenlere kayda değer bir katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Bu bakımdan çalışma, evsizlik sürecini anlamak ve evsizlere sunulan hizmetlerin bu bireylerin yaşam kalitesi ve sosyal destek algısı üzerindeki etkisini incelemek amacıyla yapılmıştır. Bütünsel bir bakış açısıyla sorunun anlaşılması, sorunun tüm hatlarıyla ele alınmasını gerektirmektedir. Evsizliğin hizmet veren ve alanlar açısından nasıl algılandığının tespit edilmesi ve evsizlere sunulan hizmetlerin niteliği veya işlevinin ortaya konulması, kişinin sosyal destek algısını ve yaşam kalitesini değerlendirmesine imkan tanımaktadır. Bu doğrultuda araştırmanın temel sorusu olan *“Evsizlere sunulan hizmetlerin bireylerin yaşam kalitesi ve çok boyutlu sosyal destek algısına etkisi ne düzeydedir?”* sorusu bağlamında nicel ve nitel boyutlarda elde edilen bulgular kendi içerisinde sırasıyla değerlendirilerek bütüncül bir şekilde tartışılmıştır.

Bu doğrultuda araştırmanın nicel boyutunda oluşturulan hipotezler, ölçeklerden elde edilen bulgularla ilişkilendirilerek dört alt başlıkta tartışılmıştır. Bunlar;

-Evsiz bireylerin sosyodemografik bilgilerinin tartışılması,

-Katılımcıların algılanan sosyal destek düzeyleri ile yaşam kaliteleri arasındaki ilişkinin tartışılması,

-Katılımcıların sosyo demografik özellikleri (yaş, medeni durum, eğitim durumu, gelir durumu, adli durumu, sağlık durumu, yaşadığı yer ve evsiz kalma süresi) ile yaşam kalitesi bulgularının tartışılması,

-Katılımcıların sosyo demografik özellikleri (yaş, medeni durum, eğitim durumu, gelir durumu, adli durumu, sağlık durumu, yaşadığı yer ve evsiz kalma süresi) ile algılanan çok boyutlu sosyal destek düzeylerinin tartışılması şeklinde ele alınmıştır.

Yaş evsizliğe giden yolun şekillenmesinde belirleyici bir değişkendir. Genellikle araştırmalarda üç farklı evsizlik yolu yaş değişkeni üzerinden ele alınmıştır; gençlik döneminde evsizliğe giden süreç(15-24 yaş), yetişkinlik süreci (20-50 yaş) ve yaşamın

ileriki döneminde ki evsizlik süreci (50 yaş ve üstü) (Anderson, 2001: 49). Her yaş dönemi kendi içerisinde evsizliği farklı düzeylerde deneyimlemekte, farklı sebepleri ve risk faktörlerini içermektedir.

Araştırmada katılımcıların %41.5'i 20-44 yaş aralığında %50'si 45-64 yaş aralığında ve %8.5' 65 yaş ve üstü grupta yer almaktadır. Bu sonuca benzer bir şekilde Kaya Kılıç ve Arslantürk'ün (2019: 430) ve Kahraman'ın (2019: 74) yaptığı araştırmada evsizlerin çoğunluğu 46-59 yaş aralığında olduğu ortaya çıkmıştır. 55 yaşın üzerindeki kişilerde, ortalama evsizlik süresinin gençlere göre daha uzun olması muhtemeldir (Kane, Green ve Jacobs, 2013:841). Dolayısıyla evsizler çoğunlukla 45 üstü bireylerden oluşmaktadır.

Katılımcıların medeni durumları incelendiğinde %44.1'inin eşi vefat etmiş/boşanmış olduğu, %40.3'ünün bekar olduğu ve %15.7'sinin evli olduğu görülmektedir. Boşanma ve eş kaybı evsizler arasında çok fazla görülen bir durumdur. Çalışmanın bulgularına benzer şekilde Amerika'da yapılan bir araştırma da evsiz nüfusun %51'i bekar erkeklerden oluşmaktadır (U.S. Conference of Mayors, 2018).

Katılımcıların %65.3'ü ilkokul-ortaokul mezunu, %27.1'i lise-üniversite mezunu ve %7.6'sı hiç eğitim almamıştır. Benzer şekilde Kahraman (2019:85) tarafından 270 evsiz üzerine yapılan çalışmada da evsizlerin %67,8'i ilkokul-ortaokul mezunu olduğu belirtilmiştir. Eğitimsizlik sosyal sermayenin en önemli değişkenlerindedir. Bu açıdan evsiz kalmanın nedenselliği olarak görülebilmektedir. Yoksulluk sebebiyle birçok evsiz eğitimlerine devam edememiş ya da okuyamamış olduğu için enformel sektörlerde, hurdacılık ve işportacılık gibi işlerde çalışmıştır (Doğan, 2018: 174).

Katılımcıların %57.2'sinin hiç geliri bulunmamakta; %25.8'inin ortalamanın altında, %16.9'unun ise ortalamanın üstü düzeyde geliri bulunmaktadır. Kaya Kılıç ve Arslantürk'ün çalışmasında %84 gibi büyük çoğunluğun gelirinin olmadığı belirlenmiştir. Evsizlik ekonomik durumla doğrudan ilişkilidir. Herhangi bir gelirin olmaması veya gelirin yetersiz olmasıyla evsizlik süreci meydana gelmektedir. Nitekim diğer bir çalışmada evsizliğin sebebi %34.1 oranında ekonomik nedenlere dayandırılmıştır (Kahraman, 2019: 80).

Katılımcıların %53.8'sinin evsiz kalma süresinin 0-12 ay arasında, %24.2'sinin 13-36 aya arasında, %22'sinin 36 ay ve üstü olduğu görülmektedir. 0-12 ay arasında evsizlik geçici veya epizodik olarak tanımlanmaktadır. 2002 yılında Evsizlik ve Yoksulluk

Ulusal Hukuk Merkezi (NLCHP)'nin, yapmış olduğu araştırmada evsiz nüfus, evsiz kalma süresine göre kategorize edilmektedir. Geçici olarak evsiz kalanlar 2 aydan az süren bir evsizlik sürecini, epizodik olarak tanımlanan da 1 yıldan az süren evsizlik süreci deneyimlemektedir. Kronik evsizler ise 2 yıldan daha fazla süreyi kapsamaktadır. Nitekim son dönemlerde Avrupa ülkelerinde yapılan araştırmaların çoğunda, kronik evsiz oranlarının diğer gruplara göre daha düşük olduğu ifade edilmiştir (Busch-Geertsema, vd., 2010: 66). Kahraman (2019) tarafından İstanbul'daki evsizler üzerine yapılan çalışmada da %57,1 oranında bir yıldan daha az süre evsizlerin sokaklarda yaşadıklarını tespit edilmiştir.

Katılımcıların %37.2'sinin yalnızca fiziksel rahatsızlığı olduğu, %20.5'inin yalnızca psikiyatrik rahatsızlığı olduğu görülürken; %7.3'ünün hem fiziksel hem psikiyatrik rahatsızlığı olduğu görülmektedir. Araştırmada psikiyatrik rahatsızlığı oranıyla benzer şekilde Karamustafaoğlu ve Ark. (2007:92-93) tarafından İstanbul'daki evsizlerle yapılan çalışmada da, evsiz bireylerin 1/3 ile yarısında ya majör duygudurum bozukluğu (%20-30) ya da şizofreni (%10-15) şeklinde psikiyatrik bozukluklar gözlemlenmiştir. Başka bir araştırmada evsizlerin %52'sinin kronik bir rahatsızlığı (koah, mantar rahatsızlığı, sırt-bel-omurga sorunları, kanser, böbrek rahatsızlığı, epilepsi gibi) olduğu bulunmuştur (Kaya Kılıç ve Aslantürk, 2019:431). Evsizlik sürecinden önce veya sonra ortaya çıkan rahatsızlıklar kişinin yaşam kalitesini çok fazla etkilemektedir. Çoğunlukla sağlık olmayan alanlarda yaşamaktan kaynaklı fiziksel, psikolojik rahatsızlıklar ve ölüm riskiyle karşılaşabilmektedir (Hwang, 2001: 230).

Katılımcıların %24.8'inin sabıka kaydının olduğu, %75.2'sinin ise sabıka kaydının olmadığı bulunmuştur. Bu bulguya benzer şekilde Kahraman'ın (2019: 104) araştırmasında %72,2 oranında evsizlerin herhangi bir sabıkasının olmadığı belirtilmiştir. Bu sonuçlar, evsizlere suç oranı yüksek bir nüfus olarak algılanmaması gerektiğini ortaya koymaktadır.

Nicel aşama da evsiz bireylerin sosyal destek düzeyi ile yaşam kaliteleri arasında ki ilişkiye bakıldığında; Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği'nden alınan toplam puanlar ile Dünya Sağlık Örgütü Yaşam Kalitesi Ölçeği toplam puanları ve alt ölçek puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı pozitif yönde bir ilişki olduğu görülmektedir. Bu bağlamda evsiz bireylerin sosyal destek düzeyi arttıkça yaşam kalitesinin de arttığı tespit edilmiştir. Algılanan Sosyal Destek Ölçeği'nin alt

boyutlarından aile ve arkadaş alt boyutu ile Dünya Sağlık Örgütü Yaşam Kalitesi Ölçeği toplam puanları ve alt ölçek puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı pozitif yönde bir ilişki olduğu bulunmuştur. Aile ve arkadaş alt boyutunda sosyal destek arttıkça yaşam kalitesi de artmaktadır (Tablo 5.5). Nitekim ailesinin kendisine yardımcı olabileceğini (%27,4), ihtiyacı olan duygusal ve maddi desteği ailesinden alabileceğini ve arkadaşlarının ne olursa olsun yardımcı olmaya çalıştığını beyan eden (%28) evsiz bireyler (Tablo 5.6), yaşam kalitelerini de yüksek olarak değerlendirmesi pozitif yönde güçlü bir ilişkinin olduğunun göstergesidir. Bu açıdan evsiz bireyler, yaşam kalitesinin en önemli bileşenleri olan fiziksel, psikolojik, sosyal ve çevresel faktörler bakımından iyi olma hali, aile, arkadaş ve yakın çevresiyle kurduğu güçlü bağ ile doğru orantılıdır. Aile ve sosyal çevreden edinilen maddi ve manevi destekler insanların yaşam kalitesinde artışa neden olabilmektedir (Soylar, 2015).

Evsiz bireylerin özel bir kişi alt boyutunda ölçek puanı arttıkça yaşam kalitesi toplam ve alt ölçek puanlarında arttığı bulunmuştur (Tablo 5.6). Evsizlikle ilgili diğer bir araştırma da belirtildiği üzere sosyal destek ve sosyal sermayenin olmayışı evsizliği ortaya çıkarmaktadır (Doğan, 2018: 269). Ayrıca evsizler aileleri, arkadaş ve sosyal çevreleriyle uzaklaştığında sosyo-ekonomik açıdan çok daha fazla zorlukla karşılaşmaktadır. Özellikle istihdam ve kalacak bir yer bulamama sosyal destek ağlarının ve ilişkilerin zayıf olmasından da kaynaklanmaktadır. Bu durum evsizliğin uzun süreli yaşanmasına etki etmektedir (Akyıldız, 2020: 249). Bunun yanı sıra orta düzeyde sosyoekonomik geçmişi olan evsizlerin çevresel faktörleri, yaşam kaliteleri ve sosyal destek ağları evsiz kalma riskini azaltmaktadır (Toro ve Janisse, 2004: 245). Bu bakımdan Akyıldız'ın (2020) çalışmasında belirtildiği üzere aile, arkadaş ve diğer sosyal destek mekanizmalarının varlığı evsizlerin yaşam kalitelerinin yükseltilmesi ve evsizlik sürecinden kurtulmasından kritik öneme sahiptir. Dolayısıyla aile ve sosyal sermaye anlamında sosyal destek mekanizmalarının sağlanması gerekmektedir. Nitekim evsiz bireylere sağlanacak sosyal destekler, yardımlar ve hizmetler yaşam kalitelerinin artırılmasında çok önemli bir yer tutmaktadır.

Evsiz bireylerin sosyodemografik durumları ile yaşam kalitesi arasındaki ilişkide araştırmanın bulgularında ortaya konulmuştur. Nitekim öncesinde yaşam kalitesinin ne anlama geldiğini ortaya koymak gerekir.

DSÖ yaşam kalitesini; kişinin yaşadığı kültür ve değer yargılarının bütününde kendi amaçları, standartları, ilgileri, girişimleri ve koşullarını algılama biçimi olarak tarif etmektedir (WHOQOL, 1998). Öte yandan maddi refah, güvenlik, sosyal ilişkiler, zihinsel, psikolojik ve fiziksel sağlık açısından iyi olma ya da olmama hali kişinin yaşamının kalite düzeyini belirlemektedir (Lee, Tyler ve Wright, 2010). Dolayısıyla yaşam kalitesi, evsiz bireylerin ihtiyaçlarının belirlenmesinde, sunulan hizmetlerin değerlendirilmesinde ve kapsamlı hizmetlerin geliştirilmesinde hizmeti sunanlara ve politika geliştirenlere önemli bir bakış açısı kazandıracaktır.

Evsiz bireylerin yaş gruplarına göre yaşam kalitelerine bakıldığında 20-44 yaş aralığında yer alan bireylerin 45-64 ve 65 yaş ve üstünde yaş aralığında yer alan bireylere göre fiziksel sağlık ve çevre alt boyutları daha yüksek bulunmuştur. 45-65 yaş aralığında yer alan bireyler de 65 yaş ve üstünde yer alan bireylere göre fiziksel sağlığı daha yüksektir (Tablo 5.3). Dolayısıyla yaş arttıkça fiziksel sağlık ve çevresel kaynaklar azalmaktadır. Bu bakımdan evsiz bireylerin yaşları arttıkça yaşam kalitesi düşmektedir. Genç ve yetişkin evsizler (%41.5) fiziksel hareketlilik, iş görme kapasitesi, günlük yaşamı sürdürmek için yeterli güce sahip olma durumlarından çok hoşnut olduklarını sıklıkla ifade etmişlerdir. Yaşın ilerlemesiyle kişinin yaşam koşulları da zorlaşmakta, iş yapabilme becerisi azalmakta ve bedensel hareketlilik yetisi kaybolmaktadır. Fiziksel, ruhsal ve mental rahatsızlıklar, aile üyelerinin kaybı, yeterli gelirden yoksunluk ve geçmiş de yaşanan olumsuz deneyimle yaşlı evsizliğin sebepleri olarak sayılmaktadır. Bu nedenle yaşlı evsizlerin yaşama karşı direnci ve umudu azalmaktadır. Centre for Policy on Ageing (2017) raporuna göre, yaşın artması sonucu fiziksel ve mental hastalıklar öne çıkmaktadır. Bunun sonucunda bireyler günlük yaşam ihtiyaçlarını karşılamada yeterli hareket becerisini kaybetmektedir. Orta yaş grubu (%50) ise, kendilerini fiziksel olarak yaşamını idame ettirecek yeterlilikte görmekte ve yaşlı evsizlere göre evsizlikle mücadele çabaları daha fazla olmaktadır. Diğer taraftan 20-44 yaş aralığındaki bireylerin kendisini günlük yaşamda çok daha güvende hissettikleri, fiziksel çevresini sağlıklı buldukları, sağlık ve ulaşım gibi olanaklardan hoşnut oldukları ve bulunduğu ortamın koşullarını sorun etmedikleri söylenebilir.

Araştırmada evsiz bireylerin yaşam kalitesini medeni duruma göre incelediğimizde; eşi vefat etmiş/boşanmış olan bireyler, evli ve bekar bireylere göre fiziksel ve psikolojik sağlık durumlarının düşük olduğu görülmüştür. Yaşam kalitesi açısından kişinin bir ailesinin olması son derece önem taşımaktadır. Çünkü insanın var olabileceği, ait olabileceği ve kendini gerçekleştirebileceği destekleyici bir aile, yaşam kalitesinin artmasında çok önemlidir (Özmete, 2010: 456). Ani eş kaybı ya da boşanma durumu kişinin psikiyatrik semptomlarını ve fiziksel olarak iyi olma halini derinden etkileyebilmektedir. Nitekim evli olmanın veya eşi ile birlikte yaşamının yaşam kalitesini önemli ölçüde arttırdığı bazı çalışmalarda vurgulanmıştır (Perim, 2007; Avcı ve Pala, 2004). Kronik evsizliği yaşayan bireylerin geçmişlerinde genellikle bir kayıptan ya da eşinin terk etmesinden kaynaklı deneyimler çoktur. Öte yandan evli/evli gibi yaşayan bireyler, bekar ve eşi vefat etmiş/boşanmış bireylere göre sosyal ilişkileri ve çevre alt ölçekleri yüksek olduğu bulunmuştur (Tablo 5.3). Bireyin evli/evli gibi yaşamını devam ettiriyor olması ve arkadaşları, akrabaları ve sosyal çevresiyle devam ettirdiği ilişkiler yaşam kalitesi açısından önemli sosyal destek sağlayıcılarıdır. Bu bakımdan evli/evli gibi olan evsiz bireylerin yaşam kaliteleri daha yüksektir.

Evsiz bireylerin eğitim düzeyi ile yaşam kalitesi arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Bu bulguya göre lise-üniversite düzeyinde eğitim alan bireylerin, hiç eğitim almamış ya da ilkokul-ortaokul düzeyinde eğitim alan bireylere göre DSÖYKÖ'den alınan toplam puanları daha yüksektir (Tablo 5.3). Evsiz bireylerin eğitim düzeyi arttıkça yaşam kalitesi de artmaktadır. Bu bağlamda eğitim seviyesinin yaşam kalitesi üzerinde de etkisi olduğu bilinmektedir. Nilsson ve arkadaşlarının (2006: 428) yaptığı çalışmaya göre, okuma yazma bilmeyenlerin yaşam kalitesinin diğer eğitim seviyesindeki kişilere göre çok daha düşük olduğu gözlemlenmiştir. Bu araştırmada da literatürle benzer şekilde okuma yazma bilmeyenlerin düşük yaşam kalitesine sahip olduğu ve eğitim seviyesi arttıkça yaşam kalitesinin de orantılı olarak arttığı gözlemlenmiştir. Eğitim düzeyi yüksek olan bireylerin kişisel gelişimde, nitelikli iş bulmasında, daha iyi sosyal olanaklara ve daha yüksek yaşam kalitesine sahip olmasında etkisi olduğu genellikle belirtilmektedir (Torlak ve Yavuzçehre, 2008). Buna karşın eğitim düzeyi düşük ya da hiç eğitim almamış kişiler ise, düşük yaşam kalitesine sahiptir. Bunun nedenleri ise genellikle; işsizlik, kötü çalışma koşulları, düşük ücret, yoksulluk, sosyal olanaklara ulaşamama, daima maddi, sosyal ve psikolojik kaygı hali, yetersiz beslenme şeklinde belirtilmektedir (European

Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions, 2004 akt. Boylu ve Paçacıoğlu, 2016: 141). Saha alışması boyunca görüşmelerin rahatlıkla ve anlaşılır bir şekilde gerçekleştirilebildiği lise-niversite eğitim düzeyinde ki katılımcıların, yaşama dair bakışı, motivasyonu, çabası ve evsizlikten kurtulmak için girişimlerinin daha fazla olduğu gözlemlenmiştir. Kısa süreli evsizliği yaşayan bu bireyler genellikle birtakım alışkanlıkların sonucunda evsizlik sürecine dahil olmaktadır. Araştırma da diğer önemli bir bulgu ise, hiç eğitim almamış bireylerin ilkokul-ortaokul-lise-niversite düzeyinde eğitim almış bireylere kıyasla psikolojik ve sosyal ilişkiler alt ölçek puanlarının düşük olduğudur. Bu bağlamda evsizlik sürecini uzun süreli yaşayan bu bireyler içinde bulunduğu durumu kabullenmiş bir şekilde hareket ederler. Bu kişiler çoğunlukla yaşamaktan keyif almayan, hayatı anlamsız olarak gören, ümitsizlik, bunalım, çökkünlük gibi duygulara kapılan, arkadaş ve aile ilişkileri kopuk, kendisiyle barışık olmayan, zgven sorunu olan bireylerdir. Dolayısıyla eğitimsiz olmak kişiye evsizleştirmemiş olsa da kişinin tekrar yaşama tutunabilme bilincini olumsuz yönde etkilemektedir. Nitekim kişinin evsizlikten kurtulması ve güçlü bir irade gösterebilmesi bilinç düzeyiyle ilişkilidir.

Katılımcıların gelir durumuna göre yaşam kaliteleri incelendiğinde, gelir durumu ortalamanın üstünde olan bireylerin sosyal ilişkileri ve evre alt ölçek puanları daha yüksek bulunmuştur (Tablo 5.3a). Asgari yaşam standartlarını karşılayamayacak düzeyde olsa bile kişinin gelirinin olması yaşam kalitesini de pozitif yönde etkilemektedir. Geliri ortalamanın üstünde olan bu bireyler (%16.9), genellikle emekli maaşı olan ya da yaz sezonunda çalışıp parasını biriktirip giderlerini azaltmak için konukevinde kalanlardır. Öte yandan borçlanmış olduğu için gelirinin bir kısmını kaybetmek zorunda kalması ve uygun fiyatlı bir konut bulamamanın sonucunda kamu hizmetlerine ynlenmektedirler. Bunun yanı sıra gelir durumu ortalamanın altında olan ve geliri hiç olmayan bireylerin, geliri ortalamanın üstünde olan bireylere göre yaşam kalitesi toplam puanı düşüktür (Tablo 5.3a). Bu durumda geliri az olan ya da hiç olmayan evsizlerde psikolojik rahatsızlıklar daha fazla görülmekte ve sosyal ilişkileri çok daha zayıf olabilmektedir. Nitekim bazı araştırmalarda belirtildiği üzere (Koçoğlu ve Akın, 2009: 150; Torlak ve Yavuzçehre, 2008: 10) ekonomik koşulların oluşturulmasında en önemli etken olan gelir; kişinin fiziksel-duygusal-sosyal sağlığı, iş ve sosyal hayatındaki doyumunu, dolayısıyla yaşam kalitesi üzerinde çok önemli bir yer tutmaktadır.

Araştırma da yaşam kalitesi ile adli durum arasındaki ilişkiye bakıldığında sabıkası olan bireylerin, sabıkası olmayan bireylere göre fiziksel sağlık, psikolojik sağlık, sosyal ilişkiler, çevre alt boyutlarında aldıkları puanlar çok daha düşüktür (Tablo 5.12). Sabıkası olmayan bireylerin yaşam kalitesi daha yüksek olduğu görülmektedir. Evsizlerin suç işleme oranlarıyla alakalı bir veri bulunmamaktadır. Ancak yaşamının herhangi bir döneminde cezaevi süreci yaşayan bireyler, genel olarak sabıkanın olmasından dolayı iş bulma, konuta yerleşme ve yaşamını tekrar idame ettirme noktasında ikincil vatandaş muamelesi görmektedir. Araştırmalarda, insanların hapisanelerden çıktıktan sonra ev ile bağlantısının kopması, gidecek bir yer bulamaması, mali durumun kırılganlığı, aile ve sosyal çevreden kopma, damgalanmış kimlik, iş ve barınma imkânına ulaşamama gibi nedenlerden dolayı evsizliğe mahkum olduğu ortaya çıkmıştır (Lee, Tyler ve Wright, 2010: 510). Benzer bir yorum Yıldız (2020: 2199 tarafından da şöyle açıklanmaktadır; “*Cezaevi sonrasındaki süreçte birey toplumun dışlayıcı tutumu sebebiyle evsizlik sürecini sonlandıramamaktadır*”. Evsizlere isnat edilen suçlu ya da sabıkalı etiketinin nedeni sokakta yaşıyor olması ve bu bireylerin potansiyel olarak kamusal alanda riskli olarak görülmedir (Doğan, 2018: 99). Denetimli serbestlikle cezaevinden geçici süreyle çıkarılan kişiler de çoğunlukla ünlü erkek konukevinde karşılaşmıştır. Bu evsizler aile ilişkileri tamamen kopmuş, sabıka sebebiyle iş ve kalacak yer bulamayan ve toplum içerisinde ön yargılı tutumlara maruz kalan bireylerdir. Dolayısıyla cezaevi ve sokak/barınma arasında yıllarca devam eden bir yaşantı söz konusudur. Bundan dolayı kişi geleceğe karamsar bir şekilde bakmakta, umudunu yitirmekte ve bu da yaşam kalitesini düşürmektedir.

Evsiz bireylerin sağlık durumu ile yaşam kalitesi arasındaki ilişki değerlendirildiğinde, hiç hastalığı olmayan bireylerin, fiziksel ve psikolojik rahatsızlığı olan bireylere göre DSÖYKÖ’nden aldıkları toplam puanlarının daha yüksek olduğu bulunmuştur (Tablo 5.13). Kişinin fiziksel ve psikolojik bir rahatsızlığı olmaması yaşam kalitesini olumlu yönde etkilemektedir. Yapılan çalışmalarda çeşitli bedensel rahatsızlıkların, kronik ve süregelen hastalıkların yaşam kalitesini düşürdüğü tespit edilmiştir (Memik, vd., 2007: 353). Bireyin fiziksel, psikolojik ve sosyal sağlığı yaşam kalitesinin önemli belirleyicileridir (Boylu ve Paçacıoğlu, 2016: 141). Evsiz bireyler çoğu kez sağlık sorunlarından ötürü mücadelesini bırakabilmektedir. Nitekim evsiz bireylerin çoğunluğunda herhangi bir sağlık sorunu veya psikolojik rahatsızlıklar görülebilmektedir. Literatürde evsizlerin sıkça ifade edilen fiziksel sağlık sorunları

arasında; tüberküloz, prostat hastalığı, akciğer hastalığı, astım, hipertansiyon yanı sıra enfeksiyon hastalıkları sayılmaktadır (Erbay, 2013: 22). Öte yandan sokakta yaşayan evsiz insanların üçte birinin şizofren olduğu (Işıksan, 2006:43), önemli bir kısmının da depresyon, duygu durum bozukluğu, sosyal fobi ve birçok psikolojik bozukluklar olduğu saptanmıştır (Schanzer, 2007 akt, İlhan ve Ergün, 2010:82). Dolayısıyla evsizlerin ruhsal, fiziksel, sosyal ve psikolojik sağlıklarının araştırıldığı çalışmaların çoğunda bu bireylerin; kendi kendine yetemeyen, kendine bakamayan, yardımı reddeden, ailelerinden kopmuş, fiziksel görünümü gittikçe kötüleşen kişiler olduğu vurgulanmıştır (Dail ve Koshes, 1992: 27-44). Bu durumda ki evsiz bireyler, genellikle tedaviye ve bakıma muhtaç olarak hayatını devam ettirmektedir. Evsizlerin sağlıkla ilgili yaşadığı en önemli sorunlardan biri de herhangi bir sağlık güvencesine sahip olmamasıdır. Evsizler, genellikle sokakta kötü koşullarda yaşamının meydana getirdiği sağlık sorunlarından ötürü hastanelere başvurduğunda sosyal güvencesinin olmamasından dolayı tedavi edilmemektedir. Bu durumda yaşamın ileriki yıllarında çok daha kalıcı sağlık sorunlarıyla karşı karşıya kalarak yaşamını yitirebilmektedir. Nitekim yapılan çalışmada evsizlerin ölümlerinin önemli bir kısmının önlenemez veya tedavi edilebilir nedenlerden öldüğü tespit edilmiştir (Karbeyaz, vd., 2015: 85).

Evsiz kalma süresinin yaşam kalitesine etkisine bakıldığında, 0-12 ay aralığında evsizlik yaşayan bireyler, 36 ay ve üzeri evsiz kalan bireylere göre fiziksel sağlık alt boyutunda puanlarının daha yüksek olduğu görülmektedir (Tablo 5.3b). Evsiz kalma süresi uzadıkça yaşam kalitesi düşmektedir. 0-12 ay arasında evsizliği deneyimleyen kişiler genellikle dönemsel (epizodik) olarak evsizliğe giren ve çıkanlardır. Bunlar sokak ile ev arasında gidip gelen genç evsizlerden meydana gelmektedir. Öte yandan bir yıldan fazla kalıcı konutları olmayan kişiler kronik evsiz olarak tanımlanmaktadır (Johnson ve Cnaan, 1995: 343). Kronik evsizler genellikle 45 yaş üstü bireylerdir. Bu bağlamda fiziksel olarak rahatsızlıklarının olması uzun süreli dışarda kalmanın sonuçlarıdır. İlgili araştırmaya göre (Doğan, 2018), kronik ve dönemsel evsizlerin sosyal destekleri oldukça düşüktür. Bunun nedeni ise, fiziksel ve psikolojik sağlıkları bozuk olmasına, alışkanlıklarının fazla olmasına yorulmuştur. Dolayısıyla kısa süreli evsizliği yaşayan bireylerin fiziksel boyutta yaşam kalitelerinin yüksek olması normal bir durumdur.

Araştırmada, evsiz bireylerin özellikle son 2 haftadır yaşadığı yere/alana göre yaşam kalitesi incelendiğinde, kalınan yer ile sosyal ilişkiler arasında anlamlı bir farklılık

vardır. Bu durumda derneğin konukevinde kalan bireyler, sokakta ve belediyenin konukevinde kalan bireylere göre özellikle sosyal ilişkiler ve çevre alt boyutunda yaşam kalitesi daha yüksektir (Tablo 5.14). Öte yandan sokakta yaşayan evsizlerin ise yaşam kalitesi daha düşük olduğu bulunmuştur. Bu durumda bireylerin yaşadıkları konut/yerler ve bu yerlerin özellikleri de yaşam kalitesi açısından önemlidir (Boylu ve Paçacıoğlu, 2016: 143). Sivil toplum kuruluşları evsizlere hizmet sunmada daha nitelikli ve kapsamlı hareket etmektedir. Temel ihtiyaçların yanı sıra sosyal ilişkilerin ve rehabilite edici desteklerin sağlanması da kişinin yaşam kalitesini arttırabilmektedir. Nitekim Dilruha derneğinin konukevinde hemşire, psikiyatri, hasta bakım personeli ve yarı zamanlı kurum hekimi de bulunmaktadır. Özellikle çevresel alt boyutta yönlendirilen *'yaşadığınız yerin koşullarından memnun musunuz?'* sorusuna verilen cevabın epeyce hoşnut olarak dile getirilmesi sunulan hizmetin memnuniyetini ortaya çıkarmaktadır. Dolayısıyla evsiz bireyler kendilerine sunulan hizmetlerin niteliğine göre de yaşam kalitesinin yüksek/düşük olduğunu değerlendirmektedir.

Öte yandan nicel aşama da evsiz bireylerin algılanan sosyal destek düzeyi ile sosyodemografik bilgileri arasındaki ilişkiye de bulgularda yer verilmiştir.

Sosyal destek, kişinin aile, arkadaş ve sosyal çevresinde yer alan diğer bireylerden aldığı maddi ve manevi yardımdır. Bununla birlikte sosyal destek, kişinin yaşamış olduğu olumsuz yaşam koşulları ile mücadele ederken veya hayatında önemli kararlar alırken etrafındaki sosyal ağlarından aldığı psikolojik ve ekonomik kaynaklardır (Yıldırım, 1997). Evsizlik bu destek ağlarının yitilmesiyle ortaya çıkabilmektedir. Öte yandan evsizlerin günlük hayatında kaliteli bir hayat sürdürmeleri ve hayata tutunma motivasyonunu elde etmeleri için önemli bir tetikleyici unsurdur.

Katılımcıların yaş gruplarına (20-44, 45-64, 65 yaş ve üstü) göre çok boyutlu sosyal destek ölçeğinden aldıkları puanlara bakıldığında ise (Tablo 5.3), 65 yaş ve üstünde (%8.5) yer alan bireylerin diğer yaş gruplarına oranla aile, arkadaş ve özel bir insandan aldığı destek çok düşüktür. Dolayısıyla yaş arttıkça sosyal destek algısı da düşmektedir. Bu açıdan evsizlerin yaşları sosyal destek düzeylerine etki etmektedir. Sosyal destek alanında yapılan araştırmalarda kişiye, partnerleri, sosyal çevresi, arkadaşları ve aile bireyleri tarafından sağlanan maddi ve manevi imkanlar çok önemlidir (Cohen ve Wilss, 1995). Yaşlılığın verdiği yıpranma, yalnızlık ve güvensizlik durumunun etkisiyle birlikte genellikle evsizliğin uzun süreli yaşanması

da bu durumun nedeni olarak görülebilir. Öte yandan 20-44 yaş aralığında yer alan bireylerin diğer yaş gruplarına kıyasla arkadaş alt boyutunda ki puanı da düşüktür. Bu yaş grubu genellikle madde ve alkol, suça bulaşma, hırsızlık gibi sorunların kaynağını arkadaş çevresinin kötü olmasına yormaktadır. Dolayısıyla sıklıkla '*arkadaş kurbanı oldum*' şeklinde bu durumu ifade eder. Bu bağlamda birey aileden alamadığı desteği ve güvenli ortamı bu çevreden uzaklaşarak elde etmeye çalışır (Cutuli ve Herbes, 2010).

Evsiz bireylerde algılanan sosyal desteği, medeni durum açısından incelendiğinde evli/evli gibi yaşayan bireylerin, bekar ve eşi vefat etmiş/boşanmış bireylere göre aile, arkadaş ve özel bir kişi bağlamında aldığı destek anlamlı bir şekilde çok yüksektir (Tablo 5.4). Bu durum evliliğin ya da eşliliğin, kişiye birincil bir sosyal destek oluşturmasında, kısmen de olsa ekonomik olarak bireyi güçlendirmesinde ve en önemlisi değersizlik ve yalnızlık algısını azaltmasından kaynaklanabilir. Nitekim bu bireyler evsizliği genelde kısa süreliğine (0-12 ay) yaşayan kişilerdir. İşsizlik, sağlık sorunları ve düşük ücretli konut bulamamak gibi sebeplerle kişi ailesiyle geçimsizlik yaşamaya başlar ya da geçici bir süreliğine aile dağılarak bir süre evsizlik yaşanır. Ancak evlilik sürecinin tamamen bitmemiş olması aile ilişkileri ve sosyal destek ağlarının devam etmesini sağlamaktadır.

Evsiz bireylerin aldığı eğitimin düzeyi ile sosyal destek algısı arasında da anlamlı bir farklılık vardır. Nitekim lise-üniversite düzeyinde (%27.1) eğitim alan bireylerin, ilkokul-ortaokul (%65.3) ve hiç eğitim almamış(%7.1) bireylere kıyasla aile, özel bir kişi ve arkadaşlıklar üzerinden sosyal destek düzeylerinin yüksek olduğu bulunmuştur (Tablo 5.5). Bu bireyler evsizlik süresince öncesinde kurduğu sosyal sermayenin de etkisiyle iş bulma, pansiyon-otel veya kira gibi yardımları aile veya arkadaşlarının aracılığıyla alarak, evsizlikten çok daha kısa bir sürede çıkabilmektedir. Bu kişiler konukevinde veya sokakta kalmanın gerekçesini genellikle toparlama, uzaklaşma, yalnız kalma, kafayı dinleme, yorulma, öfke gibi durumlarla açıklamaktadır.

Araştırmada, evsiz bireylerde algılanan sosyal desteği gelir durumu açısından incelendiğinde geliri ortalamanın üstünde olanların, hiç geliri olmayan bireylere göre arkadaş alt ölçek puanları daha yüksektir (Tablo 5.6). Gelir durumunun iyi olması, kişinin arkadaşlarıyla bağlantı içerisinde olmasını, sosyalleşmesini, diğer bireylerle ilişki kurmasını olumlu yönde etkilemektedir. Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisinde ilk aşamada yer alan fiziksel gereksinimlerin (yemek, barınma, uyku, su vb) karşılanması

ekonomik koşullar ile doğrudan ilişkilidir (Aydiner Boylu, 2007). Konukevinde gelir durumu ortalamanın üstünde olan evsizler, genellikle emekli maaşı olup aile bağları kopmuş olan yaşlılardan oluşmaktadır. Bu bireyler sahip oldukları gelirin hayatını idame ettirme de yetersiz olduğunu ve ekonomik olarak zor durumda kalmamak için konukevi hizmetinden yararlanmakta olduklarını ifade ederler.

Evsiz bireylerin sosyal destek algısını evsiz kalma süresine göre incelediğimizde, evsizliği 13-36 ay arasında yaşayan bireyler, 0-12 ve 36 ay üzeri evsiz kalan bireylerle göre özel bir insan alt ölçeği yüksek olduğu görülmektedir. 1-3 yıl arasında evsizliği deneyimleyen bu bireyler genellikle geçmişe dair öfke geleceğe yönelik kaygı çıkmazını yaşamaktalar. Bu desteği duygusal bağlamda bir kadın üzerinden yürütenler olduğu gibi sokakta yaşadığı süreçte başka bir vatandaşın desteğini ve yardımını almasıyla ilişkilendirenlerde vardır. Yani ikincil kişi üzerinden alınan maddi ve manevi destek, evsizliğin kronikleşmesinin de önüne geçmektedir.

Araştırmanın nitel boyutunda ise veriler aynı zaman dilimi içerisinde hizmet sunanlar (kurum, STK ve diğer) ve hizmet alanlar (evsizler) şeklinde iki aşama da toplanmış ve analiz edilmiştir. Çalışmanın nitel aşamasında elde edilen veriler aşağıdaki alt sorular üzerinden değerlendirilmiştir.

1. Evsiz bireylerin evsizlik algısı ve evsiz kalma deneyimleri, evsizliğin nedenleri, bu süreçte yaşadıkları zorluklar ve ihtiyaç duydukları hizmetlere ilişkin düşünceleri nelerdir?
2. Bursa'da evsiz insanlar için sosyal hizmet sağlamada (destekleyici, koruyucu-önleyici, tedavi-rehabilite edici, geliştirici) nasıl bir süreç izlenmekte, ne tür çalışmalar yapılmakta, ne kadar evsimize ulaşabilmekte ve kapsamlı bir çözüm yolu sunmakta yeterli mi?
3. Evsiz bireyler kendilerine sunulan hizmetlere nasıl bakmaktadır? Hizmetlerin yaşam kalitesine ve sosyal destek algısına etkisi ne düzeydedir?

Bu bakımdan evsizliğe yüklenen anlam, evsizliğin nedenselliği, evsizlik sürecinde yaşanan zorluklar ve sorunlar, evsizlere sunulan hizmetler, bu hizmetlerin yaşam kalitesine etkisi ve evsizlere kalıcı ve sürdürülebilir hizmetlere dönüt değerlendirmeler hizmet sunan ve hizmet alanlar çerçevesinde ele alınmıştır.

Evsizliği ve evsizleri bize tanımlar mısınız? sorusu evsizlere hizmet verilen kurumlarda görev alan bireylere yönlendirilmiştir. Kurum çalışanları genellikle evsiz bireyleri betimlerken evsizlik literatüründe vurgulanan tanımlarla benzer ifadelere yer vermişlerdir. Aile içi ilişkilerin bozulması, madde ve alkol bağımlılığı, sosyal çevre ile geçimsizlik, çocukluktan başlayan travmalar, dışlanmışlık, tembellik, sorumsuzluk, kendi kendine yetememe, sokağı yaşam biçimi olarak tercih etme gibi nitelermelerle evsizliğin değerlendirildiği görölmektedir. Bunun yanı sıra sabit kalacak bir yerin olmayışı ve uygun fiyatlı konut yoksunluğu, işsizlik, yoksullaşma, göç gibi yapısal durumlar üzerinden de evsizlik ele alınmıştır. Öte yandan evsizliği; gerçek-kronik, geçici, barınmacı, çatısız, biçare, hükümlü, sistem karşıtı ve potansiyel şeklinde sınıflandırmışlardır. Evsizlerin bu şekilde sınıflandırılarak açıklanmasının sebebi asıl hizmetin kime verilmesi gerektiğine yapılan vurgudur. Bu açıdan gerçek evsizlerin ayırt edilmesinin gerekli olduğu sıklıkla dile getirilmiştir. Bunların ise; aile bağları ve sosyal ilişkileri tamamen bitmiş, hiçbir geliri olmayan, uzun yıllar sokaklarda kalmış, yaşamını idame ettirecek güçten yoksun ve dışlanmış kişiler olduğu belirtilmiştir. Özellikle gerçek evsiz nitelendirmesiyle konuya açıklık getirilmiş ancak evsizliğin çoğu kişi tarafından tercih edilen bir durum olduğu ve bunların bilinçli bir şekilde konukevinde kalmak istemediği sokağı tercih etmesinin nedenlerinin daha çok dilencilik, madde kullanımı olduğu da söylenmiştir. Nitekim evsizlikten sadece evsiz bireylerin sorumlu tutmanın ötesinde birtakım sorunların sonucu olduğu da vurgulanmıştır. Tüm bu anlayış, algı ve tanımlara bakıldığında evsiz profilinin sahada doğrudan evsizlere temas eden katılımcılar tarafından net bir şekilde anlaşıldığı görölmektedir.

Sizce evsiz kimdir? Ev ve evsizlik size ne ifade ediyor? Sorusu evsizler tarafından genellikle karşı karşıya kaldıkları sorunların meydana getirdiği sonuçlar üzerinden yanıtlanmıştır. Bu anlamda ruhsal ve duygusal yıkıntıları olan, aile bağları tamamen kopmuş, sokakta-terminalde-cami avlusunda-hastanelerde-parklarda kalan, devamlı kalacak bir konutu ve kiralayacağı bir evi olmayan, madde ve alkol kullanan, bitik, kimsesiz, sahipsiz, çaresiz, umutsuz, işsiz, yersiz yurtsuz, şeklinde nitelenmiş kişiler evsiz olarak tanımlanmıştır. Bu nitelermelerden anlaşılacağı üzere duygusal bir betimleme söz konusudur. Evsizler, evsizliği deneyimleme kriterine göre; gerçek evsiz, asıl evsiz, berduş, müptezel, sinyalci, barınmacı, cahil, alkolik, akılı kıt gibi ifadelerle de açıklamıştır. Gerçek evsiz bireysel bağlamda ailesizlik ve yalnızlık olarak

tanımlanmıştır. Bunun dışında olanlar ise 'hiçbir işe yaramayanlar' olarak çoğunlukla tasvir edilmiştir. Bu tasvir konukevinde kalan barınmacı diye nitelendirilebilecek evsiz sınıfı tarafından yapılmıştır. Öte yandan vatansız, yersiz ve yurtsuz gibi tümcelerle evsizlerin vatandaş olarak görülmediği ve göz ardı edilen bir kitle olduğu anlayışı hakimdir. Evsizlik tercih edilen bu durum olarak değerlendirilmemiştir. Yaşam koşullarının zorluğu, aile içi sorunlar ve ekonomik yetersizliklerden dolayı mecburen sokağın yaşam biçimi haline geldiği sıklıkla ifade edilmiştir. Evsizlik 'ev'e duyulan özlem üzerinden de tanımlanmıştır. Ev'i sıcak bir yuva, huzurlu bir ortam, çocuklarının sesini duyduğu yer, mutluluğu hissettiğin bir alan olarak niteleyen evsizler, çoğunlukla geçmişlerinde anı kalan aile birlikteliğine dayanan özlemi dile getirmiştir.

Kurum yetkili ve uzmanları, evsizleri topluma kazandırılması gereken bireyler olarak görmektedir. Ancak madde ve alkol bağımlısı bireylerin riskli olduğu da çoğu kez vurgulanmıştır. Diğer taraftan herhangi bir alışkanlığı olmayan işsizlik, aile sorunları ve dışlanmışlık yaşayan evsizlerin birtakım desteklerle tekrar topluma rehabilitasyonunun sağlanabileceğine dair inanç çok daha fazladır.

Araştırmada Bursa örneğinde ne kadar evsiz olduğu sorulmuştur. Kronik olan evsiz sayısının 200-300 arasında olduğu bunların konukevine sıklıkla geldiği, Bursa dışından gelenler ve sokakta (terminal, hastane, park vb) kalanlarla birlikte 1000-1500 arasında bir evsiz popülasyonuna sahip olduğu ifade edilmiştir. Bu sayıya; madde ve alkol bağımlısı olup uzun süredir sokakta kalan gençler, konukevi ya da kurumların hizmetlerinden faydalanmak istemeyen yetişkinler, kısa süreli anlık sokağa düşmüş yaşlılar, eşyle sorunlar yaşayıp devlet kurumlarına sığınan kadınlar ve terminal, hastane, metruk bina, mezarlıklarda kalan ama görünmeyen evsizler dahil edilmemiştir. Evsiz bireyler ise sık sık terminalde, hastane acillerinde, park ve mezarlıklarda, köprü altlarında yaşayan konukevine gelmek istemeyen yüzlerce evsiz var şeklinde dolaylı bir sayıya sürekli dikkat çekmiştir. Bir yıl boyunca zaman zaman geceleri sokak, terminal, hastane, park ve cami avlularında gündüzleri ise neredeyse her gün kurumların sağladığı barınma imkanlarından faydalanan evsiz kitlelerini gözlemlediğimde Bursa il merkezinde yaklaşık 2000 evsiz birey olduğu söylenebilir. Bu sayı kronik evsizleri kapsamaktadır.

Evsizliğin nedenleri nelerdir? İnsanların ne tür sebeplerden ötürü evsiz kaldığı incelendiğinde kurum çalışanlarının bireysel ve yapısal nedenlere vurgu yaptığı

görülmektedir. Ancak çoğunlukla bireysel nedenlerden kaynaklı evsizliğin meydana geldiği ifade edilmiştir. Madde-alkol ve kumar alışkanlığı, sorumsuz ve keyfi davranışlar, aile ve toplum değerlerinin yitirilmesi, psikolojik bozukluklar, rahatsızlık sebebiyle iş bulamamak, travmalar ve bireyin tembelliği gibi faktörler bireysel olarak değerlendirilmiş. Yoksulluk, göç, ekonomik durumda yaşanan sorunlar, afet ve salgın hastalıklar, işsizlik, uygun fiyatlı konutların azalması gibi etkilerle yapısal değişkenlere dikkat çekilmiştir. Kurumların bu sorunu çözüm üretme becerisinin olmaması da evsizliğin nedeni olarak sayılmıştır. Evsizliğin asıl başlangıç sebebinin bireysel hatalar (madde, kumar, alkol, tembellik) olduğu katılımcıların tamamı tarafından dile getirilse de ekonomik yetersizlik sürecin belirleyicisi olarak ifade edilmiştir.

30 evsiz bireyden edinilen bulgulara bakıldığında ise, evsizliğe giden sürecin kaynağı çoğunlukla tek bir olaya dayanmamaktadır. Belirgin bir sebeple başlayan süreç zamanla başka etkenlerle birlikte içinden çıkılmaz hale dönüşmektedir. Bu sürecin genellikle; aile içi sorunlar, ayrılmalar veya kayıplar sonucunda başladığı sonrasında ekonomik sorunlarla devam ettiği, en sonunda ise bireysel olarak tükenmişlik sendromundan çıkılmayacak duruma dönüştüğü için meydana geldiği görülmektedir. Diğer taraftan madde, alkol veya kumar alışkanlığı evsizliğe neden olabilen bir durum olsa da kişi evsiz olduktan sonra da bu alışkanlıkları edinebilmektedir. Genel anlamda elde edilen bulgularda; 30 evsiz bireyden 16'sı evsizliğe giden süreci aile içi sorunlar (boşanma, şiddet, evden atılma) ve kayıplar (anne, baba, eş veya çocuk ölümü), 4'ü ekonomik durumun yetersizliğiyle (işsizlik, yoksulluk, uygun fiyatlı konut), 4'ü madde ve alkol bağımlılığıyla, 3'ü bireysel hatalar sonucu (tembellik, sorumsuzluk), diğerleri ise sağlık ve suç gibi durumlarla ilişkilendirmiştir. Dolayısıyla tek bir neden kişinin evsiz olmasında belirleyici olmamıştır. Çoğunlukla evsizliğin nedeni, her evsizin yaşam öyküsünde birbiri ardınca ortaya çıkan ve birbiriyle ilişkili değişkenlerin meydana getirdiği birçok sorununun sonucu olduğu görülmektedir. Genel olarak bulgulara bakıldığında kurum çalışanlarıyla yapılan görüşmelerde evsizlik genellikle kişisel hataların, alışkanlıkların ve tercihlerin sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Ancak evsiz bireyler, evsizliğin nedenini daha çok işsizliğe, uygun fiyatlı konutların olmayışına ve ekonomik yetersizliğe atfetmiştir.

Evsizlerin yaşadığı en zor durumlar ise sürecin nerelerde geçirildiğine göre farklılaşmıştır. Belediyenin konukevinde kalanlar ailesizlik, sahipsizlik ve yalnızlık

duyguları üzerinden yaşadığı zorlukları dile getirmiştir. Sokakta yaşayan evsizler ise özellikle açlık, soğukta üşüme ve uykusuzluktan dolayı çok fazla sorun yaşamaktadırlar. Ancak sorunlarını çözüme kavuşturacak ve bu durumdan çıkmasına destek olacak muhatap kurumların olmaması bütün evsizler için ortak bir zorluk olarak sıklıkla belirtilmektedir. Evsizlik süreciyle birlikte sosyal ağların tamamen zayıfladığı, aile bireyleriyle tekrar bir arada olmanın imkansız olduğu bir kabullenme durumu da göze çarpmıştır. Bu süreçten kurtulma çabalarına bakıldığında ise çoğunluğunun içinde bulunduğu durumu kabullendiği, umutsuz ve karamsar ruh haliyle hareket ettiği, sorumluluk almaktan korktuğu ve hayata dair beklenti içerisinde olmadığı bulunmuştur. Öte yandan sabıka kaydı olan veya denetimli serbestlikten dolayı belirli aralıklarla dışarı çıkan hükümlü evsizler, etiketlenmeden dolayı (işe yerleşme, konut bulamama gibi) çok fazla sorun yaşadığı da tespit edilmiştir.

Evsiz bireylere yönelik hizmetleriniz, faaliyetleriniz ve çalışmalarınız hakkında bilgi verir misiniz? Sorusu doğrultusunda elde edilen bulgulara göre; konukevinde kalanların barınma ihtiyacının karşılandığı, yemek, giyecek, banyo gibi temel ihtiyaçlarının giderildiği, çalışabilecek durumda olanlara işe yerleştirildiği, yaşlı ve engelli bireylerin huzurevi ve engelli bakım merkezlerine yönlendirildiği, nakit yardımı, sağlık taraması, geçici sağlık sorunları için evde bakım hizmetinin verildiği, aileleriyle sorun yaşayanlara rehberlik yapıldığı görülmektedir. Bunun yanı sıra konukevi içerisinde tavukçuluk, mantarcılık ve koyunculuk gibi projelerle evsizlere istihdam kapısı açılmıştır. Ayrıca konukevi hizmeti otel ve pansiyon kiralama gibi geçici hizmetlere göre daha iyi koordine edildiği için makul bir yaşam kalitesi sağlamaktadır. Barınma hizmeti sistemini eleştiren bazı araştırmacılar, barınakların evsizlik oranını azaltmada başarısız olduğunu ve aslında yoksulluk sistemini yeniden kurduğunu iddia etmektedirler. Çünkü barınakların ve aşevi gibi hizmetlerin insanların evsiz kalma istekliliğini artırdığını varsaymışlardır (Johnson & Cnaan, 1995: 357-358). Diğer taraftan barınma evi hizmetinin, ikametgâh pasifliği ve bağımlılığını teşvik ederek, bireylerin evsizlikten kaçma dürtüsünü zayıflattığı ve barınakta yaşayan akranlarının onların referans grubu haline geldiği gibi eleştirilerde mevcuttur (Lee, vd., 2010: 507). Dilruha konukevinde kalanların da bu hizmetlere ek olarak tedavi ve bakım hizmeti, psikiyatrik destek, sosyal aktiviteler, meslek edindirme kursları gibi hizmetlerin sunulduğu görülmüştür. Konukevi hizmetiyle asayiş sorunlarının azaldığı ve toplumda yüz kızartıcı bir durumun önüne geçildiği katılımcılar tarafından

belirtilen önemli bir husustur. Muhtar ve dernek başkanı olarak evsizlere hizmet sunan diğer bir katılımcı, mahalle arasında sağladığı barınma imkanıyla birlikte evsizlerin halk ile sosyalleşmesini, toplumla uyumlu hale gelmesini ve halkın evsizleri sahiplenmesini sağladığı görülmüştür.

Evsizlerle yıllardır çalışan katılımcıların mevcut yasalar ve politikalara dair görüşlerine bakıldığında, evsizlerin yasalarda doğrudan tanımlanmadığı, sorun olarak görülmediği, kamusal farkındalığın olmadığı belirtilmiştir. Bu sorunun keyfi ve bireysel müdahalelerle değil standart mevzuat ve yönetmeliklerle müdahale edilmesi gerektiği de dile getirilmiştir. Genel anlamda katılımcıların Türkiye’de yerel yönetimlerce sunulan konukevi hizmeti haricinde başka hizmet ve sosyal yardımların yapıldığına dair kısıtlı bilgiye sahip olduğu görülmektedir. Bunun yanı sıra farklı ülkelerde evsizler için ne tür hizmetlerin geliştirildiği, hangi uygulamalarla evsizliğe müdahale edildiği noktasında bir fikirlerinin olmadığı da göze çarpmaktadır. Evsiz bireyler ise, Türkiye’de hangi şehirlerde barınma merkezlerinin olduğu, hangi kurumlarda ne tür destekler alabileceği ve sunulan hizmetlerin niteliği ile alakalı fikir sahibi oldukları tespit edilmiştir.

Evsizlere sunulan hizmetlerin yaşam kalitesine katkısı bağlamında kurum çalışanlarından elde edilen bulgular değerlendirildiğinde; sağlanan hizmetler ve desteklerin evsizlerin hayatları üzerinde olumlu bir katkısının olduğu, birçok evsizin yaşamını devam ettirecek motivasyonu ve çabayı tekrar elde ettiği, devletin vatandaşına sahip çıktığı güveni yarattığı, aile ilişkilerinin, çalışma hayatlarının düzene girdiği ifade edilmiştir. Ancak belediyenin konukevi hizmeti personel eksikliği nedeniyle bu hizmetlerin tamamını yürütememektedir. Evsizlerin kamu hizmetlerine daha çok hak temelli bir tutum sergiledikleri de vurgulanmıştır.

Evsiz bireyler ise sunulan hizmetlerin yaşam kalitesine etkisini olumlu bir şekilde değerlendirdiği; özellikle konukevi hizmetinin bireylerin psikolojik, fiziksel ve güvenlik ihtiyaçlarını karşılama düzeyinde örgütlendiği ve yaşamlarına temel düzeyde katkı sağladığı görülmektedir. Evsizlerin neredeyse tamamı verilen üç öğün yemek, sıcak bir yatak, banyo, giysi gibi temel ihtiyaçların karşılanmasını teselli kaynağı olarak görmektedir. Birçoğu için konukevi hizmeti, hayata tekrar adım atabilmesinde bir tampon görevi olarak görülmektedir. Evsizlere sunulan hizmetlerin 10 puan üzerinden değerlendirilmesi istenmiş bu bağlamda evsizlerin neredeyse tamamı 7 ve üstü puan vermiştir. Evsiz bireyler bu değerlendirmeyi yaparken sokakta kaldığı süreci

göz önünde bulundurmuş bundan dolayı konukevinde aldığı hizmetlerin yaşamına katkısını yüksek düzeyde değerlendirmiştir. Bununla birlikte konukevi hizmeti, evsizliği farklı düzeylerde deneyimleyen bireylerin bakış açısıyla çoğu kez 'sığınacak liman', 'vatanevi', 'babaocağı', 'köprü' 'yaşam istasyonu', 'mahrem alanımız', 'ibretlik yer' gibi betimlemeler üzerinden açıklanmıştır. Ancak evsizlikten kurtulmak için bu hizmetin yeterli olmadığı, psikolojik destek, işe yerleştirme, madde ve alkol tedavisi gibi çalışmaların da eklenerek kişinin hayata hazır hale getirilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Bu bakımdan hem kurum çalışanları hem de evsiz bireyler, sunulan hizmetlerin kapsamı ve niteliği noktasında sadece temel düzeyde fiziki ihtiyaçların karşılandığını beyan etmişlerdir.

Evsizlere hizmet sağlanırken belediye çalışanlarının en çok zor durumda kaldığı konular; kurumlar arası koordinasyonun olmayışı, yetersiz kaynaklar, madde bağımlısı, yaşlı, engelli ve psikiyatrik rahatsızlığı olan evsizlere çözümsüz kalma ve ilgili kurumlara yönlendirememektir.

Evsizlere yönelik kalıcı ve sürdürülebilir hizmetler incelendiğinde tüm kurum çalışanları, öncelikle evsizlere hukuksal alt yapının olduğu standart bir hizmet modeli önermiştir. Bunun yanı sıra merkezi ve yerel yönetim, STK'lar ve özel kuruluşlarla iş birliğinin gerekliliklerine dikkat çekilmiştir. Konukevi hizmeti kesinlikle büyükşehirlerde olması gereken bir hizmet olarak önerilmiştir. Belediye yetkili ve uzmanları, evsizlere hizmet sunan tek kurum olmanın zorluğunu dile getirmiş, bu sorunun çözümünde sadece destek olmak istediklerini söylemişlerdir. Bu bakımdan her il de çatı kurum olarak valilik bünyesinde yerel yönetimler, il sağlık, il kolluk kuvvetleri, il aile ve sosyal hizmetler ve STK'ların paydaş olduğu sistemli bir yapının gerekliliği sıklıkla dile getirilmiştir. Konukevi hizmetinin yanı sıra rehabilitasyon odaklı uygulamalar, işe yerleştirme, meslek edindirme üzerine kurslar, tedavi için birimler ile kişinin her türlü ihtiyacını kısmi bir zaman belirlenerek karşılanması noktasında öneriler de belirtilmiştir. Bütün bu önerilerle birlikte evsizliğin kriminal hale gelmeden önleyici hizmetlerin önemi de vurgulanmıştır.

Evsiz bireyler ise, kalıcı ve sürdürülebilir hizmetlerin sağlanması için öncelikle böyle bir gerçeğin devlet tarafından görülmesi gerektiğine dikkat çekmişlerdir. Konukevi uygulamasının temel bir destek olduğu ancak psikolojik, sosyal ve çevre boyutlarında daha nitelikli hizmetlerin sağlanmasıyla evsizlikten tamamen kurtulabileceği vurgulanmıştır. Dolayısıyla işe yerleştirme ve takibinin yapılması, ailesi ile ilişkileri

sorunlu olan bireylere danışmanlık verilmesi, madde ve alkol bağımlısı bireylere tedavi verilmesi, akıl ve ruh sağlığı sorunu olanlara psikiyatrik müdahale yapılması, içinde bulunduğu durumu nasıl aşılacağına dair bireysel terapiler uygulanması, yaşlı ve engelli bireylerin ilgili kurumlara yerleştirilmesi, sağlık sorunu olan bireyleri tedavi sürecine destek, cezaevi süreci devam eden ya da bitmiş olan bireylere danışmanlık ve tüm bunları kapsayan barınma imkânı sağlanması evsizlerin beklenti içerisinde olduğu hizmetlerdir. Bu beklenti ve talepler kişilere göre değişiklik göstermiş ve bu hizmetlerin sorumluluğu devlet kurumlarına atfedilmiştir.

6.2. Sonuç

Bu araştırmada, Bursa il merkezi içerisinde yaşayan evsizler ve evsizlere hizmet sunan kurumlarda çalışan bireylerden veri toplanmıştır. Konunun bütünsel bir şekilde detaylıca incelenmesi için karma yöntem tercih edilmiştir. Çalışmanın nicel boyutunda 236 evsiz bireyden Dünya Sağlık Örgütü Yaşam Kalitesi Ölçeği-Kısa Formu ve Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği kullanılarak veriler toplanmıştır. Nitel boyutta ise evsizlere hizmet sunan 8 kurum çalışanıyla (yetkili-uzman-temsilci-diğer) ve hizmetlerden faydalanan 30 evsiz bireyle yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak görüşmeler yapılmıştır. Bu görüşmeler, evsizlere sunulan hizmetlerin yaşam kalitesi ve algılanan sosyal destek düzeyine etkisinin olup olmadığını incelemek amacıyla yapılmıştır.

Bu bölümde, araştırma sürecinde nicel ve nitel verilerden elde edilen bulguların sonuçları sırasıyla ortaya konulmuş sonrasında bütünsel sonuçlara yer verilmiştir.

Nicel boyutta evsiz bireylerin algılanan sosyal destek düzeyleri ile yaşam kaliteleri arasında anlamlı bir ilişki olduğu hipotezi ileri sürülmüştür. Bu bağlamda elde edilen sonuca bakıldığında;

- Sosyal destek ölçeğinden alınan toplam puanlar ile yaşam kalitesi ölçeği toplam puanları ve alt boyuttaki puanları arasında anlamlı pozitif yönde bir ilişki olduğu bulunmuştur. Evsiz bireylerin aile, arkadaş ve özel bir insan alt boyutunda sosyal destek düzeyi arttıkça yaşam kalitesi de yükselmektedir. Dolayısıyla *H1 hipotezi desteklenmiştir.*

Araştırmaya katılan evsiz bireylerin sosyo demografik özelliklerinin (yaş, medeni durum, eğitim durumu, gelir durumu, adli durumu, sağlık durumu, yaşadığı yer ve evsiz kalma süresi) yaşam kalitelerine etki ettiği ileri sürülmüştür. Bu hipotezin sonuçları sırayla değerlendirildiğinde;

- Evsiz bireylerin yaşlarının, yaşam kalitelerine etki ettiği görülmüştür. 20-44 yaş grubundaki evsizler 45-64 ve 65 yaş ve üstü aralığında yer alan evsizlere göre yaşam kaliteleri daha yüksektir. Dolayısıyla evsiz bireylerin yaşları arttıkça yaşam kalitesinin düştüğü ortaya çıkmaktadır.
- Evsiz bireylerin yaşam kalitesini medeni duruma göre incelediğimizde medeni durumu evli/evli gibi olan bireyler eşi vefat etmiş/boşanmış ve bekar olan bireylere göre, yaşam kaliteleri daha yüksektir. Bunun yanı sıra evli/evli gibi yaşayan bireyler, bekar ve eşi vefat etmiş/boşanmış bireylere göre sosyal ilişkileri ve çevre alt ölçekleri yüksek olduğu bulunmuştur. Bu bakımdan aile bağlarının iyileştirilmesi ve aile içi sorunların giderilmesi yönünde atılan adımlar evsizlerin yaşamını olumlu yönde etkileyecektir.
- Evsizliği yaşayan bireylerin eğitim durumları, yaşam kalitelerine etki etmektedir. Eğitim düzeyi lise-üniversite düzeyinde olan bireylerin, hiç eğitim almamış ya da ilkökul-ortaokul düzeyinde eğitim alan bireylere göre DSÖYKÖ'den alınan toplam puanları daha yüksek olduğu görülmüştür. Dolayısıyla eğitim düzeyi yüksek olan evsiz bireylerin, yaşam kalitelerinin daha yüksek olduğu saptanmıştır.
- Katılımcıların gelir durumları, yaşam kalitelerine etki etmektedir. Gelir durumu ortalamanın altında olan bireylerin, hiç geliri olmayan bireylere göre ve gelir durumu ortalamanın üstünde olan bireylere göre genel sağlık, psikolojik sağlık ve fiziksel sağlık alt ölçek puanlarının daha düşük olduğu görülmektedir. bununla birlikte gelir durumu ortalamanın üstünde olan bireylerin psikolojik sağlık, sosyal ilişkiler ve çevre alt boyutu puanlarının diğer bireylere göre daha yüksek olduğu bulunmuştur. Bu bakımdan gelir düzeyi ortalamanın üstünde olan evsiz bireylerin, yaşam kaliteleri daha yüksek olduğu görülmektedir.
- Evsiz bireylerin adli durumları, yaşam kalitelerine etki etmektedir. Yaşam kalitesi ile adli durum arasındaki ilişkiye bakıldığında sabıkası olan bireylerin, sabıkası olmayan bireylere göre fiziksel sağlık, psikolojik sağlık, sosyal ilişkiler,

çevre alt boyutlarında aldıkları puanlar çok daha düşük olduğu görülmektedir. Bu bakımdan sabıkası olmayan bireylerin yaşam kaliteleri daha yüksek olduğu ortaya çıkmaktadır.

- Evsiz bireylerin sağlık durumları, yaşam kalitelerine etki etmektedir. Sağlık durumu ile yaşam kalitesi arasındaki ilişkiye bakıldığında, hiç hastalığı olmayan bireylerin, fiziksel ve psikolojik rahatsızlığı olan bireylere göre DSÖYKÖ'nden aldıkları toplam puanlarının daha yüksek olduğu bulunmuştur. Dolayısıyla hiç hastalığı olmayan bireylerin yaşam kaliteleri daha yüksektir.
- Yaşanılan yer yaşam kalitesine etki etmektedir. Katılımcıların son 2 haftadır yaşadığı yere/alana göre yaşam kalitesi incelendiğinde, sokakta yaşayan bireylerin, konukevi yada dernek misafirhanesinde kalan bireylere göre yaşam kaliteleri daha düşük olduğu ortaya çıkmıştır. Özellikle derneğin konukevinde kalan evsizlerin sosyal ilişkiler ve çevre alt boyutunda yaşam kaliteleri, belediye konukevinde ve sokakta kalan bireylere göre daha yüksek olduğu bulunmuştur.
- Evsiz kalma süresinin yaşam kalitesine etkisine bakıldığında, 0-12 ay aralığında evsizlik yaşayan bireyler, 13-36 ve 36 ay ve üzeri evsiz kalan bireylere göre yaşam kaliteleri daha yüksek olduğu bulunmuştur. Dolayısıyla katılımcıların evsiz kalma süresi arttıkça yaşam kalitelerinin azalmakta olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Tüm bu sonuçlara bakıldığında evsiz bireylerin sosyodemografik özelliklerinin yaşam kalitesine etki ettiği ortaya çıkmıştır. Bu bakımdan *H2 hipotezi desteklenmiştir*.

Çalışmada, evsiz bireylerin sosyo demografik özelliklerinin (yaş, medeni durum, eğitim durumu, gelir durumu ve evsiz kalma süresi) algılanan çok boyutlu sosyal destek düzeylerine etki ettiği hipotezi ileri sürülmüştür. Bu hipotezi test etmek amacıyla sosyodemografik özelliklerden elde edilen sonuçlar ayrı ayrı ele alındığında;

- Evsiz bireylerin yaşları, algılanan çok boyutlu sosyal destek düzeylerine etki etmektedir. 20-44 yaş aralığında yer alan evsiz bireylerin, algılanan çok boyutlu sosyal destek düzeyleri daha yüksek olduğu bulunmuştur. Bununla birlikte 65 yaş ve üstünde yer alan bireylerin diğer yaş gruplarına oranla aile, arkadaş ve özel bir insandan aldığı destek çok daha küçük olduğu görülmektedir. Dolayısıyla yaş arttıkça sosyal destek düzeyi düşmektedir.

- Katılımcıların medeni durumları, çok boyutlu sosyal destek düzeylerine etki etmektedir. Evli/evli gibi yaşayan bireylerin, bekar ve eşi vefat etmiş/boşanmış bireylere göre aile, arkadaş ve özel bir kişi bağlamında aldığı destek anlamlı bir şekilde çok yüksek olduğu ortaya çıkmıştır. Bu bakımdan medeni durumu evli olan evsiz bireylerin, algılanan çok boyutlu sosyal destek düzeyleri daha yüksektir.
- Katılımcıların eğitim durumları, çok boyutlu sosyal destek düzeylerine etki etmektedir. Eğitim seviyesi lise-üniversite düzeyinde olan bireyler, hiç eğitim almamış ve ilk-ortaokul düzeyinde eğitim almış evsizlere göre, algılanan çok boyutlu sosyal destek düzeyleri daha yüksek olduğu bulunmuştur.
- Evsizlerin gelir durumları, çok boyutlu sosyal destek düzeylerine etki etmektedir. Gelir düzeyi ortalamanın üstünde olan evsiz bireylerin, algılanan çok boyutlu sosyal destek düzeyleri özellikle arkadaş alt boyutunda yüksek olduğu görülmektedir.
- Katılımcıların evsiz kalma süreleri, çok boyutlu sosyal destek düzeylerine etki etmektedir. Evsiz kalma süresi 13-36 ay arasında olan bireylerin 0-12 ay arası evsiz kalan bireylere ve 36 ay üzeri evsiz kalan bireylere göre arkadaş ve özel bir kişi alt ölçek puanlarının daha yüksek olduğu görülmektedir.

Evsiz bireylerin sosyodemografik durumlarının çok boyutlu sosyal destek düzeylerine etki etki ettiği sonucuna ulaşılmıştır. Dolayısıyla H3 hipotezi desteklenmiştir.

Araştırmanın nitel boyutunda ise veriler aynı zaman dilimi içerisinde hizmet sunanlar (kurum, STK ve diğer) ve hizmet alanlar (evsizler) şeklinde iki aşama da toplanmıştır. Bu başlık altında araştırmanın nicel sonuçlarıyla ilişkilendirilmiş olan ancak nitel bağlamda oluşturulan alt soruların sonuçlarına sırasıyla yer verilmiştir.

Evsiz bireylerin evsiz kalma deneyimleri, evsizliğin nedenleri, bu süreçte yaşadıkları zorluklara ilişkin düşünceleri nelerdir?

- Evsizler kurum çalışanlarının bakış açısıyla genellikle; gerçek, geçici, kronik, bağımlı olan, tembel, gezici barınmacı, psikolojik sorunlu şeklinde sınıflandırılarak açıklanmıştır. Öte yanda şu tasvirler üzerinden evsizlik olgusu değerlendirilmiştir; aile bağlarından yoksun, sabit kalılabilecek bir konutu olmayan, hayatını idame ettirecek gücü olmayan, ekonomik yetersizlik yaşayan,

madde ve alkol kullanan, hükümlülükten dolayı sokağa düşen, hiçbir şeyi olmayan, çaresiz, hayattan umudunu kesmiş, çatisız, psikolojik sorunlar yaşayan ve desteğe muhtaç bireyler. Evsizler ise evsizliği yaşadıkları sorunlar üzerinden duygusal ifadelerle şu şekilde izah etmiştir; ailesiz, kimsesiz, yalnız, sahipsiz, yurtsuz, çaresiz, tükenmiş, işsiz, güvencesiz, sığınacak bir limanı ve tutunacak dalı olmayan, kalıcı ikametgahı olmayan, kimliksiz, bedeni ve kendisi kirli olan, umutsuzca ordan oraya sürüklenen, yaşam hevesi olmayan, sokakta bir dilim ekmeğe muhtaç ve geleceğe dönüt bir beklentisi ve girişimi olmayan kişi olarak betimlenmiştir. Öte yandan dışarıda hastane, otogar, cami, park, mezarlık ve barınmalarda yaşayan kişiler olarak da tanımlanmıştır. Her iki bakış açısıyla evsizlik ailesizlik, yuvasızlık, kalıcı yaşayabilecek konutu olmayan, ekonomik yoksunluk, umutsuzluk, sosyal destek anlamında eksik, yaşam kalitesi çok düşük bireyler olarak ortak temalar üzerinden tanımlandığı görülmektedir.

- Evsizliğin nedenleri kurum çalışanları tarafından kişisel hataların (alkol, kumar ve madde bağımlılığı, tembellik, keyfi davranışlar) sonucu olarak ifade edilmiştir. Ayrıca ekonomik nedenlerden ötürü aile içi sorunların yaşandığı kişinin bundan dolayı sosyal destek mekanizmalarını kaybetmesiyle evsizleştiği de belirtilmiştir. Öte yandan evsizliğin bir yaşam biçimi olarak tercih edildiği de dile getirilmiştir. Evsiz bireyler ise evsiz kalmanın sebebini konut ve kira fiyatlarının yüksek oluşu, işsizlik, göç, yoksulluk ve ekonomik yetersizlik gibi yapısal sorunlara atfettiği görülmektedir. 20-45 yaş aralığında genç ve yetişkin yaş grubundaki evsizler, işsizlik ve madde bağımlılığından ötürü evsiz kaldığı yapılan görüşmelerde ortaya çıkmıştır. 45 yaş üstü bireyler ise çoğunlukla aile içi sorunlar, aile üyelerinden birinin ani ölümü, boşanma gibi sorunların sonucunda evsizliği kronik olarak yaşadığı görülmüştür.
- Evsiz bireylerin yaşadıkları sorunlar ise genellikle; üşüme, parasız-pulsuz, açlık, uykusuzluk, temizlik, sağlık, giysi, güvensizlik, risk, tehlike, vasıfsızlık, iş bulamamak, ailesizlik, yalnızlık, sahipsizlik, sevgisizlik, özgüvensizlik, damgalanma, dışlanma, mahcubiyet gibi kavramlar üzerinden yaşadıkları zorlukları ve sorunları ifade ettikleri görülmektedir.

Bursa'da evsiz insanlar için sosyal hizmet sağlamada (destekleyici, koruyucu-önleyici, tedavi-rehabilitasyon edici, geliştirici) nasıl bir süreç izlenmekte, ne tür çalışmalar

yapılmakta, ne kadar evsizede ulaşabilmekte ve kapsamlı bir çözüm yolu sunmakta yeterli mi?

- Bursa ilinde evsizlere sunulan hizmetlerin sosyal hizmet biliminin işlev ve rolleri olan koruyucu-önleyici ya da rehabilite edici ve tedavi edici bir hizmet anlamında örgütlenmediği ortaya çıkmıştır. Daha çok geçici olarak fiziksel ve güvenlik ihtiyaçlar anlamında barınma, yemek, giysi, banyo gibi temel ihtiyaçların karşılandığı görülmüştür. Evsizler topluma kazandırılması gereken bireyler olarak görülse de mevcut hizmetlerin bunu gerçekleştirecek düzeyde olmadığı söylenebilir. Bunun nedeni ise, evsizlerin az sayıda olduğu, hizmet sunulması gereken kitlesel bir olguya dönüşmediği, hizmet sunulursa bu durumun insanlar tarafından meşrulaştırılacağı ve sistematik edileceği gibi gerekçeler yatmaktadır. Ancak hizmetlerin nitelikli ve kapsamlı bir şekilde sunulmamasının büyük oranda nedeni, kamu kurumlarında bulunan üst düzey yetkililerin evsiz bireylere nasıl müdahale edilmesi gerektiğine yönelik bir çözüm planına sahip olmadığı, bu bireylerin yaşadığı zorluklardan ve sorunlardan haberdar olmadıklarıdır. Benzer şekilde Doğan (2020: 64)'ın çalışmasında da yetkililerin evsizleri sosyal yardım ve hizmet sistemi içerisinde yer almayı hak eden bir kitle olarak görmediği ve Türkiye'de evsizliğin yaygın olmamasından kaynaklı sosyal politikalarda yer almadığı vurgulanmıştır.
- Bursa ilinde kronik evsiz olarak yaşayan 500-800 kişi arasında insanın olduğu saha çalışması boyunca gözlemlenmiştir. Geçici olarak evsizliği deneyimleyen kişi sayısı değişkenlik gösterse de sunulan hizmetlerden faydalanan evsiz sayısı dikkate alındığında 1500'e yakın evsiz olduğu söylenebilir. Ancak bu sayıya; sığınma evlerinde kalan evsiz kadınlar, madde ve alkol alışkanlığı sebebiyle uzun süredir sokaklarda yaşayan gençler, yaşlı ve engelli olup bakım merkezlerinde kalan evsiz bireyler, anlık aile içi sorunlardan ötürü epizodik evsizlik yaşayan yetişkinler, anadoludan iş bulmak için gelip sorunlar yaşayıp terminalde kalan evsizler, cezaevinden çıkıp veya denetim serbestlik sürecinde evsiz kalan bireyler ve akıl ve ruh sağlığı yerinde olmayan sürekli yer değiştiren bireyler dahil edilmemiştir. Bunlarda dahil edildiğinde Bursa ilinde 5000 civarında evsiz popülasyonundan bahsedilebilir. Bursa sanayi şehri olmasından ötürü iş imkanlarının olması, ekonomik olarak yaşanabilir bir şehir yapısına sahip olması, mevcut coğrafi konumu ve yoğun göç alan bir kent olması dikkate alındığında

bu sayının artabileceği riski söz konusudur. Bundan dolayı özellikle kurum çalışanlarının sıklıkla dikkat çektiği ‘hizmet sunulmaz ise şehirde asayiş sorunu gittiçe artacaktır’ ifadesi de göz önünde bulundurulduğunda evsizlere yönelik sosyal hizmet çalışmalarının önemi ortaya çıkmaktadır.

- Aile ve sosyal hizmetler bakanlığı tarafından doğrudan evsizler için tanımlanmış hizmetler ve anayasal düzenlemeler bulunmamaktadır (Doğan, 2018; Akyıldız, 2020; Erbay, 2013). Bursa’da evsizlere doğrudan hizmet veren kurumların yerel yönetim olarak Bursa Büyükşehir Belediyesi Ürünlü Erkek Konukevi, STK olarak Dilruba Evleri Yardımlaşma Derneği ve Sakarya Mahallesi Muhtarlığı olduğu görülmüştür. Merkezi yönetim evsizlere yönelik SYDV’lar aracılığıyla 2 ayda 1 olacak şekilde 400 TL gibi bir nakdi yardımda bulunduğu bunun haricinde evsiz ihbarlarının genellikle belediye konukevine yönlendirildiği tespit edilmiştir.
- Türkiye’de yerel yönetimler tarafından çoğunlukla kış aylarında sunulan barınma hizmeti tek kamusal uygulama olarak karşımıza çıkmaktadır. Bursa il sınırları içerisinde yıl boyunca Bursa Büyükşehir Belediyesi tarafından barınma hizmeti sunulmaktadır. Bunun yanı sıra doğrudan evsizlere hizmet veren bir sivil toplum kuruluşu ve muhtar vardır. Öte yandan evsizlere dolaylı olarak yardım ve desteklerde bulunan esnaf, imam ve özel kurumlara da rastlanmıştır. Bu hizmetler barınma ve bakım temelinde faaliyetlerini yürütmektedir. Belediye konukevinde barınma, gıda, giysi, banyo gibi temel ihtiyaçlar karşılanmaktadır. Diğer taraftan işe yönlendirme, aile bireyleriyle irtibatlandırma, madde ve alkol bağımlısı bireylere ilgili kurumlara yönlendirme, engelli ve yaşlı evsizleri bakım merkezlerine yerleştirme gibi hizmetlerin yapılmaya çalışıldığı ancak yeterli personelin olmayışından dolayı bunların aksadığı görülmüştür. Bunun yanı sıra tavukçuluk, mantarcılık, koyunculuk gibi projelerle evsizlere istihdam imkanı hedeflense de çok az kişinin bu projelerden faydandığı görüşmüştür. Konukevi’nde kalanların %78’i il dışından gelen evsizler olduğu, geriye kalanların da Bursa’nın yerlisi veya yıllar önce göç ile gelenlerden oluştuğu görülmektedir. Genel anlamda konukevi uygulaması sadece kış aylarında hizmet veren mevsimlik geçici bir uygulama olarak diğer şehirlerde mevcuttur. Ancak Bursa Büyükşehir Belediyesi’nin konukevi hizmeti Türkiye’de evsizlere yerel

yönetimler bağlamında yılın 12 ayı hizmet veren tek kurum olması açısından çok önemlidir.

- Dilruba Evleri Yardımlaşma Derneği tarafından yıllarca her yaş grubunda her türlü sorunu olan evsizlere yönelik rehabilitasyon, istihdam, tedavi ve danışmanlık odaklı hizmetlerin yapıldığı görülmüştür. Ancak 2021 yılı itibariyle hizmetlerin kamu tarafından sınırlandırıldığı şuan için sadece yaşlı evsizlere huzur evi ve yaşlı bakım merkezi çatısı altında bakıldığı ortaya çıkmıştır. Ayrıca hem dernek hem de muhtar olarak 2010 yılından beridir evsizlere mahalle arasında barınma imkanı sağlayan sakarya mahallesi muhtarı, özellikle mahalle kültürünün yaşatıldığı, evsiz ve halk arasında dayanışma duygusunun oluşturulmaya çalışıldığı, toplumsal uyumun sağlandığı, iş imkanı, aile bağlarının yeniden inşası ve yemek gibi hizmetlerin yapılmaya çalışıldığı belirlenmiştir. Bursa ilinde kamu, yerel ve STK'ların iletişim ve koordinasyon içerisinde olmadığı, evsizlere yönelik sorumluluğun yıllarca belediye tarafından üstlendiği ancak bu durumda yetersiz kaldıkları ve yaşadıkları zorlukların çok fazla olduğu özellikle yaşlı ve engelli olan evsiz bireylerin kalabilecekleri bir hizmetin sağlanamadığı görülmüştür.

Nicel ve nitel bulgulardan elde edilen bu sonuçları bütünsel bir şekilde ele aldığımızda çalışmanın temel sorusu olan “*Evsiz bireylere sunulan hizmetlerin yaşam kalitesine ve sosyal destek algısına etkisi ne düzeydedir?*” bağlamında elde edilen sonuçlara yer vermek gerekir. Bu çoklu verilerden elde edilen sonuçlara bakıldığında;

Evsiz bireylere yönelik hizmetlerin işlevi ve niteliği noktasında önemli eksiklikler olmasına rağmen mevcut barınma desteği ve diğer hizmetler, evsizler bireylerin hayatta kalma mücadelesinde, yaşam kalitesinde ve sosyal destek algısına temel düzeyde bir katkısı vardır. Bu bakımdan bazı araştırmacıların da belirttiği üzere (Bassuk & Lauriat, 1986:125) geçici bir barınma imkanı sağlamak için oluşturulan ve acil bir durum müdahalesi olan barınma evleri, evsizlik sorununa nihai bir çözüm olmasa da hizmet sunum sisteminin omurgası işlevi görmektedir. Evsizlere yönelik hizmetlerin sorumluluğu her ne kadar yerel yönetimler ve STK'lara yüklenmiş olsa da merkezi yönetim tarafından planlanacak ve geliştirilecek hizmetlerin uygulanmasında yine bu kurumların aktif olarak görev alması gerektiği elde edilen en önemli sonuçlardandır.

Evsizlere sunulan hizmetler evsiz bireylerin devlete karşı güven duymasını, kendilerinin değerli olduğunu hissetmesini ve yaşamlarını devam ettirecek motivasyonu elde etmesini sağlamaktadır. Yapılan 30 görüşmeden sadece 3 evsiz konukevi hizmetinin hayatına bir katkısı olmadığını bunun sebebinin ise evsizliği farklı şekillerde deneyimleyen homojen olmayan bir kitlenin konukevinde kalıyor olmasının yaşattığı hijyenik ve psikolojik sorunlar olduğu görülmüştür. Görüşme yapılan evsizlerin neredeyse hepsi sunulan konukevi hizmetine; “Son nokta, sıfırdan başladım, köprü oldu, istasyon görevi gördü, sığınacak tek liman, yeniden ayağa kalkmamı sağladı, ilk defa rahatça uyuyabildim, ibretlik hikayelerde dolu, baba ocağı, karnımın doyduğu tek yer, umudum yeşerdi, madde bağımlılığım kurtuldum, insan olduğumu anlamamı sağladı, aklımı başıma almam gerektiğini anladım ve hayatımda tampon oldu” gibi ifadelerle değerlendirmiştir. Öte yandan bu hizmetin sadece evsizlerin hayatta kalmalarını amaçladığı, fiziksel ve güvenlik ihtiyaçlarını karşılama düzeyinde evsizlerin yaşam kalitesine katkı sağladığı söylenebilir. Konukevi hizmeti, insanca yaşamayı ve hayatta kalabilmeyi hissettiren bir uygulama olarak hem nicel hem de nitel verilerde ortaya çıkmıştır. Bu hizmetleri sosyal destek olarak algılayan ve yaşam kalitesini sınırlı da olsa katkı sağladığını düşünen evsizler çoğunluktadır. Hayatta kalabilmenin yanı sıra yaşamını asgari standartlara eriştirebilmek için ilave hizmetlere gereksinim duyulmuştur. Sivil toplum kuruluşlarının çalışmaları ise kişiyi mevcut durumdan kurtarmış daha iyi yaşam koşulları elde etmesi için imkan vermiştir. Dilruba konukevi, madde bağımlısı gençler, şiddet görmüş kadınlar, iş bulamayan yetişkinler ve bakıma muhtaç yaşlılara bakım, tedavi ve rehabilitasyon işlevi görmektedir. Kapasite ve finansal sorunlara rağmen sivil toplum kuruluşlarının hizmetleri, evsizlerin yaşam kalitesine katkısı daha yüksek olduğu söylenebilir.

Genel olarak öncelikle nicel bulgularda evsizlerin algıladıkları sosyal destek düzeyinin yaşam kalitesine olumlu yönde katkısının olduğu belirlenmişti. Nitel verilerde de evsizler, sunulan hizmetlerin temel ihtiyaçlarını önemli ölçüde giderdiğini belirtmiş ve bu desteklerle ruhsal, sosyal, çevresel bağlamda da kendisine katkı sağladığı sonucu ortaya çıkmıştır. Temel düzeyde fiziksel ihtiyaçların karşılanması yaşam kalitelerinin yüksek olduğunu tamamiyle gösteremez. Nitekim kişinin psikolojik olarak bu süreçten çıkması ve bireysel sorumluluğu edinebilmesi için daha nitelikli ve kapsamlı sosyal politikalara ihtiyaç vardır. İlgili çalışmaların genelinde belirtildiği üzere (Doğan, 2018;, Akyıldız: 2020, Gümüş: 2016) evsizlere sunulan hizmetler hak temelli bir

yaklaşım ile sunulmamaktadır. Evsizlerin biyografik hikayeleri göstermektedir ki; aile, arkadaş ve yakın çevreyle kurulan ilişkiler tamamen zayıflamış, sosyoekonomik olarak yetersiz kalmış ve en önemlisi de geleceğe umutsuz bir bakış açısı hakim olmuştur. Tüm bu durumlara rağmen temel düzeyde sağlanan hizmetin hayatlarına katkısının oluşu, barınma ve diğer temel ihtiyaçların karşılanmasının gerekliliğini göstermektedir.

Yaş ile evsizlik arasında önemli bir ilişki vardır. Hem nitel hem de nicel bulgularda görüldüğü üzere yaş ilerledikçe kişinin sosyal destek düzeyi azalmakta, yaşam kalitesi düşmekte, yaşama zevinci azalmakta ve hayat anlamsız bir hale dönüşmektedir. Bu durumda evsizlikten kurtulma çabası düşmekte ve birey tamamen bakım ve destek gerektiren duruma gelmektedir. Öte yandan 20-44 yaş aralığındaki evsizler ise süreçten kurtulmanın kendi çabasıyla olacağını farkında olsalar da özellikle gelir yetersizliği ve iş bulma da yaşanan zorluklar kişiyi kısa süreli evsizleştirmektedir. Bu yaş grubundaki evsizler, çoğunlukla alkol ve madde bağımlılığı, psikiyatrik bozukluklar, aile içi sorunlar sebebiyle çalışamayacak duruma gelir ve atılganlık düzeyi zayıflar. Bu durumda tekrar hayata tutunabilmek için sosyal destek ağlarına gereksinim duyar. Bu durumda konukevi hizmetini yaşam kalitesini yükseltmek adına istasyon olarak görür. Bu bireyler günlük yaşamını devam ettirmek için yeterli güç ve kuvvete sahip olduklarını (%40), iş görme kapasitesinden hoşnut olduklarını (%47) söylemişlerdir (Tablo 5.6). Ancak madde ve alkol bağımlılığı çoğu kez bu motivasyonu olumsuz etkilediği görülmüştür. Nitekim bu durumdan kurtulmak için konukevine geldiğini beyan eden çok evsiz ile karşılaşılsa da tedavi ve danışmanlık desteğinin kurumlarda olmayışı kişiyi kısır bir döngüye sokmaktadır. Dolayısıyla araştırma boyunca yapılan görüşmelerde genç ve yetişkin evsizler, tedavi desteği, herhangi bir işe yerleştirme ve geçici barınma desteğiyle kolaylıkla evsizlikten kurtulabileceği söylenebilir.

Medeni durum hem sosyal destek algısına hem de yaşam kalitesine önemli oranda etki etmektedir. Aile ilişkileri, aile de yaşanan sorunlar ve aile ile kurulan bağ evsiz bireylerin yaşamında en temel durumlardır. Evsizliğe rağmen evli olma durumu ya da evli gibi yaşıyor olmak her iki bireyin yaşanan sorunlardan veya sosyo ekonomik zorluklardan dolayı ayrı yaşadıklarını açıklamaktadır. Ayrı yaşanmasına rağmen evsizlikten önce ki sosyal çevre ile iletişim halinde olabilmek, aile ve arkadaş ilişkilerinin devam etmesini sağlamaktadır. Bu durum bireyin yaşam kalitesini

değerlendirirken az da olsa olumlu katkıda bulunduğunu göstermektedir. Evsiz bireylerin çok azı evlidir; evlenenlerin çoğu daha sonra ayrılmış veya boşanmıştır. Çoğu durumda aile ile temas asgari düzeydedir veya hiç yoktur; birçoğu, aileleri artık onları destekleyemediğinde evsizlikle karşı karşıya kalmıştır. İlgili çalışmalarda da belirtildiği üzere; bir aileye ve arkadaşına sahibi olmanın veya herhangi bir topluluğun üyesi olmanın özel de sosyal ilişkileri genel de ise yaşam kalitesini arttırdığı belirtilmektedir (Kabasakal ve Uzbaş: 2013:12). Nitel aşamada görüşülen katılımcıların çoğunluğu, aile ve sosyal çevresinde yaşadıkları sorunların sonucunda evsizleştiğini beyan etmiştir. Genç evsizler çoğunlukla madde alışkanlığı sebebiyle ailesiyle sorunlar yaşamaktadır. Yetişkinler kişisel hatalar sonucunda (eşini aldatma, kumar, alkol, iş bulamama veya iflas gibi) sokaklara düşmektedir. Yaşlılar ise aile üyelerinin kaybı, aile tarafından terkedilme, yetersiz gelirden dolayı evsizliği yaşadığı görülmektedir. Bu bağlamda ölçekte yer alan sorulara verilen yanıtlarda kritik öneme sahip olan “*Ailem bana gerçekten yardımcı olmaya çalışır*” ifadesine %58 “*ihtiyacım olan duygusal yardımı ve desteği ailemden alırım*” ifadesine ise %64.4 oranında olumsuz yanıtlar verilmiştir (Tablo 5.6). Evsizler bu bakımdan aile boyutunda maddi ve manevi desteğin olmadığı kanaatini taşımaktadır. Çalışmanın nitel boyutunda hem yetkili ve uzmanlar hem de evsizler tarafından sıklıkla aile kurumu üzerinden evsizlik deneyimi paylaşılmış ve aile ile ilişkilerinin yeniden düzeltilebilmesi adına aile danışmanlığı ve rehberliğinin yapılması istenmiştir. Dolayısıyla bu durumun iyileştirilmesi yönünde atılacak her türlü adım kişinin psikolojik, sosyal ve çevre boyutlarında yaşam kalitesini arttıracaktır.

İnsanların refah düzeyi ve yaşam kalitesi gelir durumuna göre şekillenmektedir. Evsizlerin %84’ü ortalamanın altında ve hiç geliri olmayan bireylerdir. Öte yandan “*ihtiyaçlarınızı karşılamaya yeterli paranız var mı?*” sorusuna evsizlerin %78’i hiç yoktur şeklinde ifade ediyor olması ekonomik yetersizliğin ve doğabilecek sonuçların önemini ortaya koymaktadır. Bu durum nitel görüşmelerde de ortaya çıktığı gibi evsizliğin hem ortaya çıkmasında hem de kişinin uzun süreçte evsiz kalmasında temel sorundur. Evsizler ekonomik olarak yeterli bir gelire sahip olduğunda uygun bir konuta erişim sağlayabilecek ve yaşamını tekrar düzene kurma fırsatı yakalayacaktır. Gelir durumunu belirleyen etken ise kişinin bir iş de çalışıyor olmasıdır. Nicel bulgularda iş görme kapasitesine sahip olduğunu (Tablo 5.6) beyan eden katılımcılar nitel bulgularda belirtilen iş bulma zorluğuyla değerlendirildiğinde işe yerleşmenin düzenli

bir hayat kurma da en önemli etken olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Ekonomik zorluklar yaşayan evsizlerin bir kısmı çok az da olsa gelir elde etmek için adına açılacak şirketlere razı olmaktadır. Öte yandan hırsızlık, gasp ve madde satıcılığı gibi toplumsal suçlara karışıp gelir etmeye çalışır. Veya sinyal yaparak hayatını idame ettirir. Hükümlü olma ya da yaşın ilerlemiş olması da iş ve konut bulmayı zorlaştırmaktadır. Bununla birlikte evsizler belirli bir ikametinin olmayışı, etiketlenme, dışlanmışlık, güven sorunları gibi durumlardan dolayı ciddi bir şekilde iş bulmaları zorlaşmaktadır. Birçok evsiz iş istese de, çok azı iş bulabilmektedir. Bundan dolayı Johnson & Cnaan (1995: 361)'ın belirttiği gibi evsizler, istihdam edilebilmesi, mesleki eğitim verilmesi, işe yönlendirilmesi ve yerleştirilmesi için güvenilir kurumların desteğine ihtiyaç duymaktadırlar.

Bununla birlikte kronik evsiz bireylerin (13 ay ve üzeri evsiz kalan) yaşam kalitesi ve sosyal destek mekanizmaları diğer gruplara göre daha düşük olduğu görülmektedir. Evsizlerin %51,7'si yaşam kalitesinin kötü olduğu, %39,8'i yaşamaktan keyif almadığı ve yaşamı anlamlı bulmadığı tespit edilmiştir (Tablo 5.6). Ancak buna rağmen büyük oranda evsizler, günlük yaşamını sürdürmek için yeterli güce sahip olduğunu, iş görme kapasitesinden hoşnut olduğunu (%46,2) ve destek sağlandığında evsizlikten çıkışının daha hızlı olacağını düşünmektedir.

Genel olarak araştırmada evsiz bireylerin sosyal destek mekanizmaları arttıkça yaşam kalitesinin yükseldiği sonucuna ulaşılmıştır. Evsizlere sunulan hizmetlerin, evsiz bireylerin yaşam kalitesine ve sosyal destek algısına temel düzeyde etkilediği ancak bütüncül ihtiyaçlarını karşılamadığı görülmektedir. Evsiz bireylerin fiziksel, psikolojik, sosyal ve ekonomik olarak yaşamını idame ettirecek hale gelmesinde rehabilitasyon odaklı hizmetlerin gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Hem evsizler hemde hizmet sunan kurum çalışanlarıyla yapılan görüşmelerde ortaya çıkan en önemli hizmetler; hayata hazır hale gelene kadar geçici barınma, akıl ve ruh sorunlarından kaynaklı psikolojik destek, bağımlılıklarla mücadelede tedavi ve danışmanlık, aile içi sorunların giderilmesinde arabuluculuk, hukuksal sorunların giderilmesinde savunuculuk, ekonomik sorunların giderilmesinde için istihdam, iş bulabilmede referans, sosyal dışlanmanın önlenmesinde toplumsal farkındalık ve en nihayetinde evsizlikten çıkabileceğine dair motivasyon ve rehberlik hizmetleridir.

6.3. Öneriler

Bu araştırma sonucunda elde edilen bulgular doğrultusunda öneriler aşağıda yer almaktadır. Evsizlere yönelik çözüm önerileri saha çalışması boyunca edinilen gözlemler üzerinden işleyecek bir süreç dahilinde neler yapılması gerektiğine yöneliktir. Sorunu çözecek ilgili mercilerin sorunu tüm boyutlarıyla kabullenmesi çözümün birinci aşamasıdır. Ardından temel bir insan hakları sorunu olan evsizlik olgusu tüm boyutlarıyla tespit edilmesi gerekmektedir. Bilhassa evsizlere yönelik sorunları önlemenin yolu ise evsizliğin sebeplerini ortadan kaldırarak olacaktır. Çalışma boyunca evsizlere sunulan hizmetler yerinde gözlemlenmiş ve hizmetlerin etkisi ya da katkısı gözetilerek araştırmacı tarafından hem uygulamaya dönüt hem de bilimsel çalışmalara yönelik öneriler ortaya çıkmıştır.

Uygulayıcılara Yönelik Öneriler;

- a) Evsizlik olgusu kanunlarla tanımlanmalı ve Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı bünyesinde özel olarak kurulacak “Evsizler” birimi ile konumlandırılmalıdır.
- b) Her il de tıpkı hastanelerde gece gündüz açık olan acil alanları gibi insanların anlık yaşadığı sorunlardan dolayı 7/24 ulaşım yardım alabileceği ‘*Toplumsal Sorunlara Acil Müdahale Merkezleri*’ kurulmalıdır. 183 yardım hattı sadece ihbar almakta kadın ve çocuklara müdahale etmektedir. Ancak erkek evsiz bireylere çoğu kez destek sağlamakta yetersiz kalmaktadır. Sadece evsizler değil anlık birtakım sorunlar yaşamış kadın, çocuk, genç ve yaşlıların danışmanlık alabileceği ve geçici süreliğine sığınacağı bir hizmet gereklidir. Bu merkez;
 - Sokakta anlık kalma ihtimali olan ya da uzun süredir sokakta kalan evsizlerin hızlı ve pratik bir şekilde yardım alabileceği,
 - Yaşadığı sorunun uzman personel tarafından dinlenip ilgili kurumlara yönlendirilebileceği,
 - Kişiyi geçici olarak barınma imkanı sağlayabilecek bir misafirhanenin olabileceği,
 - Evsiz bireylerin yaş gruplarına göre ayrıştırılarak sorunları ve ihtiyaçlarına göre ilgili kurumlara yönlendirilebildiği destek hizmetleri olmalıdır.
- c) Nüfus yoğunluğu olan her il de yerel yönetimlerin bünyesinde ilgili kamu kurumlarıyla işbirliği içerisinde evsizler için barınma merkezleri bulundurulmalıdır.

- Yılın 12 ayı hizmet verecek şekilde, en fazla 2 ay süre kotası konularak (ihtiyaca göre komisyon kararıyla uzatılarak), il dışından da kabul alarak hizmet sağlanabilir,
 - Konukevinde kalan kişi kapasitesine göre psikolog, sosyal çalışmacı, sosyolog ve sağlık personeli bulundurularak evsizlere nitelikli destek sunulabilir,
 - İş bulma noktasında zorluk yaşayanların İŞKUR gibi kurumlara, herhangi bir mesleği olmayan genç ve yetişkin evsizlere meslek edindirme kurslarına, madde-alkol-kumar bağımlısı bireyler tedavi merkezlerine, yaşlı ve engelliler bakım merkezlerine yönlendirilebilir,
- d) Büyükşehirlerde Valilik bünyesinde, İl Aile ve Sosyal Hizmetler Müdürlüğü, İl Sağlık Müdürlüğü, İl Emniyet ve Jandarma, İl Müftülük, İl SYDV, SGK ve ilgili STK'lar gibi paydaşlarla ortak protokoller oluşturulup “Evsizler/Garipler Masası” kurulmalıdır.
- Asgari yaşam koşullarına sahip olmayan evinde yalnız kalan, barınma evi, metruk bina, terminal, cami avlusu, mezarlık, park ve hastane acillerinde kalan bireyleri tespit edecek şekilde saha ekipleri oluşturulmalıdır. Durum tespit çalışmaları evsizlerin tespiti, nedenlerin detaylı tespiti, risk grubunda olanların tespiti, acil ihtiyaçlarının tespiti ve yaşlı evsizlerin sorunlarının tespiti şeklinde 5 başlık altında yapılabilir. İhtiyaçları ve beklentileri tespit edildikten sonra kısa zaman içerisinde çözüm üretilmelidir.
 - 5 ve 10 yıllık “Evsizlikle Mücadele Eylem Planları” hazırlanmalıdır.
 - Eylem planlarını hayata geçirilmesi için gerekli bütçe hazırlık çalışmaları yapılmalıdır. Evsizliği önlemeye yönelik ayrılacak bütçenin sonucunda evsizlik sebebiyle ortaya çıkan birçok sosyal sorunun da (hırsızlık, adam öldürme, taciz, istismar, dilencilik) önlenmesine fayda sağlanacağı unutulmamalıdır.
 - Evsizler masasında yer alan paydaşlarla belirli aralıklarla eylem planı üzerinde durum değerlendirme toplantıları yapılarak politika, uygulama, eğitim, farkındalık, kamu spotu, gibi standart çalışmalar organize edilebilir.
- e) Evsizlere doğrudan hizmet veren ve yıllardır saha da olan sivil toplum kuruluşlarının evsizlere yönelik hizmetleri ve geliştirecekleri projeler desteklenmeli ve teşvik edilmelidir.

- f) Evsizlik sorununun yerinde müdahale edilebilmesi için mahalle düzeyinde uygulamaların oluşturulması gerekmektedir. Muhtar, imam ve mahallenin esnafları ile birlikte evsizlere barınma ve çalışma imkanı sunulabilir. Bu sayede toplum tarafından ötekileştirilmez ve dışlanma olmadan kişi topluma kazandırılabilir.
- g) Evinde tek başına yaşayan, kişisel ihtiyaçlarını karşılamakta zorluk çeken, ailesiyle iletişimi kopmuş ya da çocukları tarafından desteklenmeyen yalnız yaşlılar için evde bakım ve destek hizmetleri verilebilir. Bununla birlikte emekli maaşının yetmemesi sonucunda barınma evlerinde kalmak zorunda kalan, kendi kendine yetebilen yaşlı evsizlere kira desteği gibi cüzi nakdi destekler sağlanabilir.
- h) Barınma evlerinde ya da dışarıda kalan evsiz bireylerin çoğunlukla ikamet adreslerinin olmayışından kaynaklı sosyal güvencesi yoktur. Bu durum, rahatsızlıklarını genellikle ertelemek zorunda kaldıkları için kronik sağlık sorunlarına ve kalıcı zararlara neden olmaktadır. Bu sorunun giderilmesi için İl sağlık müdürlükleri tarafından evsiz statüsünde tespit edilen bireyler için Toplum Sağlığı Merkez'lerinde; sağlığını koruyabilmek ve geliştirebilmek, sağlık risk ve problemlerini belirlemek amacı ile gerekli müdahalelerde bulunmak ya da yönlendirmek için sağlık desteği sağlanabilir.
- i) Geçmişte işlediği suçtan ötürü yıllarca cezaevinde kalan ya da denetim serbestlikten dolayı sokak ve cezaevi arasında gidip gelen hükümlü evsizler de saha çalışmasında çok fazla karşılaşılmıştır. Bu evsizlerin tahliye olmadan önce gündeme alınarak tahliye sonrası sivil hayatının önceden planlanması ve topluma kazandırılması gerekmektedir.
- j) Evsiz sayısı günden güne artmakta olduğu söylemi konu hakkında hizmetler yürüten veya çalışmalar yapan akademisyen, dernek yetkilisi veya uzmanlarca belirtilmektedir. Bu resmi olmayan söylemden öte saha çalışmaları yapılarak evsizler kayıt altına alınmalı ve TÜİK bünyesinde evsizlere yönelik veri tabanı oluşturulmalı ve her yıl düzenli olarak takip edilmelidir. Bu sayede her yaş grubunda evsizliği farklı şekillerde deneyimleyen bireylerin ayrı ayrı sayılarının tespit edilmesiyle soruna çözüm kolaylaşacak ve alınması gereken önlemlerin önemi ortaya çıkacaktır.
- k) Genel olarak evsiz bireyler devlete bir yük olarak görülmemeli, tekrardan topluma kazandırılacak bireyler olduğu unutulmamalıdır. Hizmet geliştirilmedi müddetçe

potansiyel suç ve asayiş sorunları da artalabilecektir. Konukevi hizmetinin kapsamı, bütçesi, niteliği ve işlevinin arttırılması yönünde yapılacak her türlü hizmet toplum içerisinde risk olarak görülen bu bireylerin azalmasına imkan tanıyacaktır.

Araştırmacılara Yönelik Öneriler

- a) Evsizlere yönelik akademik çalışmalar çok az sayıdadır. Dolayısıyla evsizlere yönelik diğer illerde yapılan hizmetlerin katkısını, evsizlikten kurtulma hikayeleri ve evsizlere yönelik nicel çalışmaların yapılabileceği çok sayıda özgün araştırma boşluğu vardır.
- b) Evsizlik olgusu, evsiz bireyler, genç-yaşlı-kadın evsizler ile ilgili, nicel, nitel ya da karma yöntemli çalışmaların yapılması, çalışmaların çeşitliliğini arttıracaktır.
- c) Evsizlere barınma imkanı sunulan diğer büyükşehirlerdeki çalışmaların katkısını ele alacak akademik çalışmalar yapılabilir.
- d) Evsizlerin yaşam doyumu, istihdam sorunları, sosyal işlevselliği, baş etme biçimleri, madde ve alkol kullanım durumları, ruh sağlığı gibi alanlarda çalışmaların çeşitliliğine ihtiyaç vardır. Gençler, yetişkinler, yaşlılar, kadınlar, erkekler gibi genelden özele indirgenerek de çalışmaların yapılması önemlidir.
- e) Hükümlü ve afet sonrası evsiz bireylere dönüt çalışmalar yok denecek kadar azdır bu konularda ve daha spesifik temalarda akademik çalışmalar yapılmalıdır.
- f) Evsiz bireylerin kurumsal anlamda barınma desteğinin yanı sıra psikososyal destek ve rehabilitasyon odaklı hizmetlerin içerisinde olduğu projeler araştırmacılar tarafından planlanabilir.

KAYNAKÇA

- AASW (Australian Association of Social Workers). (2019). *Scope of Social Work Practice Housing & Homelessness*, <https://www.aasw.asn.au/document/item/12225>,
- ABB (Ankara Büyükşehir Belediyesi), Sosyal Hizmetler Daire Başkanlığı, Barınma Evi Hizmeti 2021, https://www.ankara.bel.tr/files/9116/2799/6978/1_Barınma_evi_Tanıtım.pdf
- Adaman, F., & Keyder, Ç. (2006). Türkiye’de Büyük Kentlerin Gecekondu ve Çöküntü Mahallelerinde Yaşanan Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma. *Sosyal Politika Forumu*, Avrupa Komisyonu Raporu.
- Adams, R., Dominelli, L., & Payne, M. (2015). *Sosyal Hizmet: Temel Alanlar ve Eleştirel Tartışmalar* (T. Tuncay, Çev.) Ankara: Nika Yayınları.
- AFAD. (2014). Açıklamalı Afet Yönetimi Terimleri Sözlüğü. T.C.Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, <https://www.afad.gov.tr/aciklamali-afet-yonetimi-terimleri-sozlugu>, [19.08.2021]
- Agamben, G. (2001). *Kutsal İnsan Egemen İktidar ve Çıplak Hayat*. (İ. Türkmen, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Aktaş, A. M. (2003). Kriz Durumlarında Sosyal Hizmet Müdahalesi. *Kriz Dergisi*, 11(3): 37-44.
- Akyıldız, Y. (2017). Dünyada Ve Türkiye’de Evsizlik Sorunu Ve Çeşitli Uygulamalar, *LAÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(1): 67-91
- Akyıldız, Y. (2020). *Evsizlere Yönelik Sosyal Hizmet İhtiyacının Ekosistem Yaklaşımı Bağlamında İncelenmesi: İstanbul Örneği* (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Yalova Üniversitesi, Yalova.
- Alpetekin, K. & Duyan, V. (2009). *İntihar ve İntiharı Önleme*. İstanbul: Yeni İnsan
- Altun, G. (1997). *1991-1995 Yılları Arasında İstanbul’da Görülen Evsiz İnsan Ölümleri* (Uzmanlık Tezi). Trakya Üniversitesi, Edirne.
- Anderson, I. & Tullock, D. (2000). *Pathways through Homelessness: A Review of the Research Evidence*, Edinburg: Scottish Homes.

- Arce, A. A., M. Tadlock, & M. J. Vergare. (1983). A Psychiatric Profile of Street People Admitted to an Emergency Shelter. *Hospital and Community Psychiatry*. 34(9): 812-817.
- Arnold, K. R. (2004). *Homelessness, Citizenship, and Identity: The Uncanniness Of Late Modernity*. Albany: State University of New York Press.
- Artan, T. & Özkan, A. O. (2020). Afetler ve Sosyal Hizmet. *Journal of ADEM*, 1(1): 47-54.
- Australian Association of Social Workers (AASW). (2019). *Scope of Social Work Practice Homelessness*, Australian.
- Australian Association of Social Workers (AASW). (2010). *Code of ethics*, Australian.
- Avcı, K. & Pala, K. (2004). Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesinde Çalışan Araştırma Görevlisi ve Uzman Doktorların Yaşam Kalitesinin Değerlendirilmesi, *Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 30(2): 81- 85.
- Aydiner Boylu, A. (2007). *Ailelerin Yaşam Kalitelerini Etkileyen Bazı Objektif ve Sübjektif Göstergelerin İncelenmesi*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Avramov, D. (1996). *The Invisible Hand of the Housing Market*. Brussels. FEANTSA
- BAG W (Bundesarbeitsgemeinschaft Wohnungslosenhilfe e.V.) (2022). Wohnungslosenhilfe begrüßt ergänzende Berichterstattung zur Wohnungslosenstatistik, https://www.bagw.de/fileadmin/bagw/media/Doc/PRM/PM_2022_09_28_BAG_W_begruesst_Wohnungslosenberichterstattun g.pdf, [16.06.2022]
- Baloğlu, F. (2011). Kentsel Yoksulluk: İstanbul'dan Küçük Bir Kesit. *Sosyoloji Konferansları*, 31: 231-245.
- Barlas, M. (2020). Çağdaş Sanatın Hayalet Mekanları: Tekinsizlik ve Ev İlişkisi Üzerine Sanat Pratikleri. *Sanat, Tasarım ve Bilim Dergisi*, 24(7): 13-27.
- Bassuk, E. L., & Harvey, M. R. (1990). Family Homelessness: Recommendations For A Comprehensive Policy Response. In E. Bassuk, R. W. Carmen, ve L. F. Weinreb (Eds.), *Community Care For Homeless Families: A Program Design Manual*, Washington, DC: Interagency Council on the Homeless, 13-16.

- Bassuk, E. L., & Lauriat, A. (1986). Are Emergency Shelters The Solution? *International Journal of Mental Health*, 14(4):125-136.
- Batterham, D. (2019). Defining “At-risk of Homelessness”: Re-connecting Causes, Mechanisms and Risk. *Housing, Theory and Society*, 36(1):1–24.
- Baum, S. & W. Burnes. (1993). *A National in Denial The Truth About Homelessness*. San Francisco: Westview Pres.
- Bektaş, A. (2014). *Evsizlik Olgusu ve Evsizlere Yönelik Sosyal Politikalar: Hükümlü Evsizlere İlişkin Bir Araştırma* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Bıçkılı, D. (2005). Kentsel Yoksulluğun Yapısal Faktörlerle Analizi: Ekonomik ve Politik Yapının Yeniden Örgütlenmesi; Karşılaştırmalı Bir Analiz. “İş, Güç” *Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi* , 7(1):105-137
- Bikmen, F. & Meydanoğlu Z.,(2006). Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı TÜSEV: *Sivil Toplum Ve Hayırseverlik Araştırmaları 2004-2006*, İstanbul: TÜSEV Yay.
- Birelma, A. (2014). Türkiye’de Evsizlik: Genel Bir Değerlendirme. P. Akkuş ve Ö. Başpınar Aktükün (Ed.). *Sosyal Hizmet ve Öteki*, İstanbul: Bağlam Yayınları, 291-326.
- Bires, C., Garcia C. & Zhu, J. (2017). *Supporting Children and Families Experiencing Homelessness: CCDF State Guide*. NAEHCY, <https://startearly.org/app/uploads/pdf/CCDF-Homelessness-Guide.pdf>.
- Blau, J. (1992). *The Visible Poor: Homeless in the United States*. New York: Oxford University Press.
- Bollnow, O. F. (1961). Lived-Space. *Philosophy Today*, 5(1), 31-39.
- Boylu, A. A. & Paçacıoğlu, B. (2016). Yaşam Kalitesi Göstergeleri, *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 8(15): 137-150
- Bratt, R. G. (2002). Housing and Family Well-Being. *Housing Studies*. 17(1): 13-26
- Brookfield, S. & Fitzgerald L.(2018). Homelessness and Natural Disasters: The Role of Community Service Organisations. *Australian Journal of Emergency Management*, 33(4): 62-68

- Buğra, A. (2008). *Kapitalizm, Yoksulluk ve Türkiye’de Sosyal Politika*, Ankara: İletişim
- Busch-Geertsema, V., vd. (2010). Homelessness and Homeless Policies in Europa; Lessons from Research, *European Consensus Conference on Homelessness*. Brussels: FEANTSA
- Busch-Geertsema, V., Culhane, D., & Fitzpatrick, S. (2016). Developing A Global Framework For Conceptualising And Measuring Homelessness. *Habitat International*, 55, 1–9. <https://doi.org/10.1016/j.habitatint.2016.03.004>
- Busch-Geertsema, V., Henke, J. & Steffen, A. (2020). Homelessness in Germany, *European Journal Homelessness*, 14 (1): 81-91.
- Bursa Büyükşehir Belediye Yönetmelikler, 2021, Konukevi Hizmetleri Yönetmeliği, <https://www.bursa.bel.tr/yonetmelikler>
- Butler, P. (2015, 4 Şubat), Welfare Reforms Are Main Cause Of Homelessness İn England, Study Finds, The Guardian, <https://www.theguardian.com/society/2015/feb/04/homelessness-study-welfare-reforms-crisis>, [20.08.2022].
- Büyükşehir Belediye Kanunu, T.C Resmi Gazete, 5216, 23.07.2004, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5216.pdf>, [23.06.2022]
- Castells, M. (2013). *Binyılın Sonu Ekonomi Çağı Ekonomi, Toplum ve Kültür (3.Cilt)* (E.Kılıç, Çev.) İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Chamberlain, C. & Johnson, G. (2001). The Debate About Homelessness. *Australian Journal of Social Issues*, 36(1), 35–50.
- Cohen, S & Wills, T.A. (1985). Stress, Social Support, And The Buffering Hypothesis. *Psychological bulletin*. 98(2): 310-357.
- Cohen, C. I. & Sokolovsky, J. (1989). *Old Men of the Bowery: Strategies for Survival Among the Homeless*. New York: Guilford.
- Collins, B. (2013). From Homeless Teen to Chronically Homeless Adult: A Qualitative Study of the Impact of Childhood Events on Adult Homelessness. *Critical Social Work* , 4(2): 61-81.
- Coşkun R, vd., (2015). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri SPSS Uygulamalı*, Sakarya: Sakarya Kitabevi.

- CPA (Centre for Policy on Ageing). (2017). Diversity in Older Age-Older Homelessness, 1-18, <http://www.cpa.org.uk/information/reviews/CPA-Rapid-Review-Diversity-in-Older-Age-Older-Homeless-People.pdf> [18.06.2022].
- Creswell, J.W., & Clark, V.L.P. (2014). *Karma Yöntem Araştırmaları: Tasarımı ve Yürütülmesi*, (Y. Dede ve B. Demir, Çev.), Ankara: Anı Yayınları.
- Creswell, J. W. (2016). *Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Creswell, J. W. (2017). *Araştırma Deseni Nitel, Nicel ve Karma Yöntem Yaklaşımları*, (S.Beşir, Çev.), Ankara: Eğiten Kitap
- Crown. M. M. (1993). *The Dream and the Nightmare: The Sixties Legacy to the Underclass*. New York: William Morrow and Company.
- Culhane, D.P., Stephen M. & Hadley T. (2000). Public Service Reductions Associated with Placement of Homeless Persons with Severe Mental Illness in Supportive Housing. *Housing Policy Debate*, 13(1): 107-163.
- Cutuli, JJ, vd. (2010). Asthma and Behavior in Homeless 4 to 7 Year-Olds. *Pediatrics*, 125 (1):51-145.
- ÇSGB (Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı). (2020). Bakan Selçuk: “Koronavirüsle Mücadele Kapsamında Evsizlere Konaklama Projesi Başlıyor” <https://www.csgb.gov.tr/haberler/bakan-selcuk-koronavirusle-mucadele-kapsaminda-evsizlere-konaklama-projesi-basliyor/> [06.06.2022]
- ÇTOD. (2020). *Biyolojik Afet: Covid-19 Salgınında Evsizlerin Durumu ve Evsizlere Yönelik Stratejik Planlama Raporu*, İstanbul.
- ÇTOD. (2022). Çorbada Tuzunuz Olsun Derneği, Hikayemiz, <http://corbadatuzunolsun.org/index.php/hikayemiz/>, [03.06.2022]
- Dail, P.W. & Koshes, R.J. (1992). Treatment Issues and Treatment Configurations for Mentally III Homeless Women. *Social Work in Health Care*, 17(4): 28-44.
- Davis, R. E. (1996). Tapping Into The Culture Of Homelessness. *Journal of Professional Nursing*, 12(3): 176–183.
- Dilruba Evleri Yardımlaşma Derneği. (2020). Misyon ve Vizyonumuz, <https://www.dilrubahuzurevi.com/>, [10.04.2021).

- Doğan, Y.B. (2018). *Küreselleşen İstanbul'da Evsizliğin Sosyal Hizmet Perspektifinden Analizi (Beyoğlu Örneği)*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Yalove Üniversitesi, Yalova.
- Doğan, B. K. & Pekasıl, A. N. (2020). Covid-19 Pandemisi Bağlamında Evsizler, Mevsimlik Tarım İşçileri, Şartlı Mülteci ve Geçici Koruman Kapsamında Bulunan Suriyelilerin Sorunları Üzerine Bir Değerlendirme. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*,32(1): 275-292.
- Duyan, V. (2003). Sosyal Hizmetin İşlev ve Rollerini, *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, 14(2): 1-22.
- Edgar, B. (2009). European Review of Statistics on Homelessness. *European Observatory on Homelessness* (Brussels: FEANTSA).
- Edgar, B., Doherty, J. & Meert, H. (2004). *Immigration and Homelessness in Europe*. Bristol: Policy Press.
- Edgar, B., vd. (2007). Measurement of Homelessness at a European Union Level (Brussels: European Commission, Employment, Social Affairs and Equal Opportunities DG), *The University of Dundee, with the assistance of GISS e.V.*https://ec.europa.eu/employment_social/social_inclusion/docs/2007/study_homelessness_en.pdf [12.04.2022]
- Edgar, W., vd. (2010). Homelessness and Homeless Policies in Europe: Lessons from Research. *European Consensus Conference on Homelessness*, FEANTSA.
- Eker, D. & Arkar, H. (1995). Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeğinin Faktör Yapısı, Geçerlik ve Güvenirliği, *Türk Psikoloji Dergisi*, 10(34): 45-55.
- Eker, vd. (2001). Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği'nin Gözden Geçirilmiş Formunun Faktör Yapısı, Geçerlik ve Güvenirliği. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 12(1): 17-25.
- Emek ve Adalet Platformu, (2011). Türkiye'de Evsizlere Dair Rapor, Durum Tespiti, AB Ülkelerinden Uygulama Örnekleri ve Taleplerimiz, <https://www.emekveadalet.org/yayin/turkiyede-evsizlere-dair-rapor-durum-tespiti-avrupa-birligi-ulkelerinden-uygulama-orneklere-ve-taleplerimiz/>. [25.01.2021]

- Eser & ark. (1999). WHOQOL-100 Ve WHOQOLBREEF'in Psikometrik Özellikleri. *3P Dergisi*, 7: 23-40.
- Erbay, E. (2013). *Evsizler: Sokakların Görünmeyen Yüzleri*. Ankara: SABEV Yay.
- Erdem, H.İ. (2021). Çoğunluğun Ötekisi: Sınıf-Altı Ve Gönülsüz Göçmenler, <https://www.emekveadalet.org/misafir-yazilar/cogunlugun-otekisi-sinif-alti-ve-gonulsuz-gocmenler/>, [30. 12.2022].
- Erdemliler Dayanışma Derneği (ERDAY). (2022). Dernek Tüzüğü, <http://erdayder.com/ornek-sayfa/> [02.06.2022]
- Ergün, A. & İlhan, N. (2010). Evsizler ve Toplum Sağlığı. *Aile ve Toplum Eğitim Kültür ve Araştırma Dergisi*, 5(20): 9-90.
- Erkilet, A. (2011). Sınıf-altı: Kuramsal Tartışmalar ve İstanbul Tarihi Yarımada'ya Uygulanma İmkanları. *Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Öneri Dergisi*, 9(36): 137-146.
- European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions (2004). Quality of Life in Europe: an Illustrative Report, Dublin
- Evans, J. (2011). Exploring The (Bio)Political Dimension Of Voluntarism And Care In The City: The Case Of A 'Low Barrier' Emergency Shelter. *Health and Place*, 17(1): 24-32
- Family Services Incorporated. (2021). Family Shelter, <https://www.familyservicesinc.net/services/family-shelter/>, [18.08.2022].
- Farrugia, D. & Gerrard, J. (2016). Academic Knowledge and Contemporary Poverty: The Politics of Homelessness Research. *Sociology*, 50(2), 267–284.
- FEANTSA. (2005). Ethos: Taking Stock, <https://www.feantsa.org/download/ethospaper20063618592914136463249.pdf>, [20.08.2022]
- FEANTSA. (2015). Feantsa Response to UN Special Rapporteur on the Right to Housing Questionnaire, <https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Issues/Housing/Homelessness/CSOs/28102015-FEANTSA.pdf>, [12.04.2022]
- FEANTSA. (2015a). Local Connection Rules and Access to Homelessness Services in Europe, European Observatory on Homelessness,

https://www.feantsaresearch.org/download/feantsastudies_05_web7437249621511918755.pdf, [13.05.2022]

FEANTSA. (2017). Homelessness in Germany, <https://www.feantsa.org/download/germany-20174561023180755814062.pdf>

Femi, O. (2017). *Causes Of Homelessness And Ways To End And Prevent Homelessness* (Master). Hame University Of Appled Sciences, Visamaki.

Field, A. (2018). *Discovering Statistics Using IBM SPSS Statistics*. Sage Publications.

Fitzpatrick, S., Kemp, P. & Kinker, S. (2000). *Single homelessness: An overview of research in Britain*. UK: The Policy Press.

Fitzpatrick, S. (2005). Explaining Homelessness: a Critical Realist Perspective. *Housing, Theory and Society*, 22(1): 1-17.

Fogel, S. J. (2017). Reducing Vulnerability for Those Who Are Homeless During Natural Disasters. *Journal of Poverty*, 21(3): 208-226.

Freud, S. (2003). *The Uncanny*. London: Penguin Books

Friedlander, W.A. (1961). *Introduction to Social Welfare*. Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice-Hall.

Gaetz, S., vd. (2013). *The State of Homelessness in Canada 2013*. Canadian Alliance to End Homelessness (COH), Homeless Hub Paper, https://www.homelesshub.ca/sites/default/files/SOHC2013_execsummaryweb.pdf, [29.07.2021]

Genç, Y. (2009). Yerel Yönetimler ve Sosyal Hizmet Uygulamaları. *Kamuda Sosyal Politika Dergisi*, 5(9): 60-67.

Ghasemi, A., & Zahediasl, S. (2012). Normality Tests for Statistical Analysis: A Guide for Non-Statisticians. *International Journal of Endocrinology ve Metabolism*. 10(2): 486- 489.

GOV.UK, (2022). Thousands of families protected from homelessness with extra £50 million government support, <https://www.gov.uk/government/news/thousands-of-families-protected-from-homelessness-with-extra-50-million-government-support>

Gowan, T. (2010). *Hobos, Hustlers and Backsliders: Homeless in San Francisco*. Minneapolis: University of Minnesota Press.

- Görür, F. (2019). Yaşayan Cami Projesi ve Levent Uçkan, <https://www.bidunyahaber.org/bir-imamdan-daha-fazlasi-levent-uckan/>,
- Gümüş, G. (2016). *Evsizlik: Yeni Bir Metropol Yoksulluğu Deneyimi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Bilgi Üniversitesi: İstanbul.
- Gürbüz, S. & Şahin, F. (2018). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri Felsefe Yöntem-Analiz*, Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Haber, M. G. & Toro, A. (2004). Homelessness among families, children, and adolescents: An ecological-developmental perspective. *Clinical Child and Family Psychology Review*, 7(3), 123–164.
- Hayata Sarıl Derneği. (2022). Derneğimiz, <https://www.hayatasaril.org.tr/society>,
- Herman, D. B., vd. (1997). Adverse Childhood Experiences: Are they Risk Factors for Adult Homelessness? *American Journal of Public Health*, 87(2): 249-255.
- HHS (The U.S. Department of Health and Human Services). (2022). Homelessness Resources and Programs, <https://www.hhs.gov/programs/social-services/homelessness/resources/index.html>, [25.06.2022].
- Hombs, M. E. (2011). *Modern homelessness: A reference handbook. Contemporary world issues*. Santa Barbara Calif.: ABC-CLIO.
- Homeless World Cup. (2021). Homelessness in Germany, <https://www.homelessworldcup.org/germany>, [13.08.2022]
- https://eprints.whiterose.ac.uk/125725/1/Comparative_Studies_7_Family_Homelessness. [27.07.2021]
- https://www.spi.ox.ac.uk/sites/default/files/spi/documents/media/spa_family_homelessness.pdf. [27.07.2021]
- <https://www.feantsaresearch.org/download/ch037268014096102918828.pdf>,
- <https://www.feantsa.org/download/winter-20021621383983932577526.pdf>,
- <https://rm.coe.int/feantsa-youth-final-report-study-session-2017/16807724c9>
- Huszar, K., Sianni, A., Barna, M. & Somogyi, E. (2010). *Refugee Homelessness in Hungary*. Budapest: UNHCR.
- Hwang, S. W. (2001). Homelessness and Health. *Canadian Medical Association*

Journal, 164(1): 229-233.

- IFSW, (2014). Global Definition Of Social Work, <https://www.ifsw.org/what-is-social-work/global-definition-of-social-work/>, [06.06.2022]
- International Federation of Social Workers (IFSW). (2014). *Global Definition of Social Work*. Switzerland.
- Işıkkhan, V. (2004). Yaşlı Evsizler ve Sosyal Hizmet Müdahaleleri, *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, 15(2): 39-50.
- Işıkkhan, V. (2006). Ruh Hastası Evsiz Kadınların Sorunları ve Sosyal Hizmet Yaklaşımları, *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, 17(1): 37-52.
- Işıkkhan, V. (2015). Homeless People In Turkey and Social Work Interventions, 15th *International Academic Conference, Rome (15)*: 468–477.
- İBB.(2021). Faaliyet Raporu 2021, <https://ibb.istanbul/BBImages/Slider/Image/2021-faaliyet-raporu.pdf> [12.06.2022]
- İlhan, N. & Ergün, A. (2010). Evsizler ve Toplum Sağlığı, *Aile ve Toplum Eğitim-Kültür ve Araştırma Dergisi*, 5(20): 79-90.
- İncekara, A. & Bayraktar, S. (2013). Türkiye'nin Genç İşsizlik Profili, *Çalışma İlişkileri Dergisi*, 4(1): 15-36.
- İstanbul Valiliği (2019). Kimse Dışarıda Kalmasın! Misafir Edelim Çalışmaları Basın Açıklaması, <http://www.istanbul.gov.tr/kimse-disarida-kalmasin-misafir-edelim-calismalari-basin-aciklamasi>, [30.05.2022]
- Johnson, A. K., & Cnaan, R. A. (1995). Social Work Practice With Homeless Persons: State of the Art. *Research on Social Work Practice*, 5(3): 340–382.
- Johnson, G. & Chamberlain, C. (2016). From Youth to Adult Homelessness, *Australlian Journal of Social Issues*. Australian Social Policy Association.
- Kabasakal, Z. & Uz Baş, A. (2013). Öğretmen Adaylarında Yaşam Doyumunun Yordayıcısı Olarak Problem Çözme Becerileri, *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 2(1): 27-35.
- Kahraman, M. F. (2019). *Sosyal Dışlanma Bağlamında Evsizlik: İstanbul Örneği* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi, Sakarya.

- Kane, M.N, Green, D. & Jabobs, R. (2013). Perceptions about Homeless Elderss and Community Responsibility, *Educational Gerontology*, 39(11): 840-855
- Kara, Y. (2019). Makro Sosyal Hizmet Çerçevesinde Sivil Toplum Kuruluşlarının Önemi, *Altınbaş Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(2): 155-169.
- Karamustafalıoğlu, K.O. & Ark.(2007). İstanbul'daki Evsizlerde Psikiyatrik Bozukluklar, *Düşünen Adam*, 20(2): 88-96.
- Karasar, N. (2009). *Bilimsel Araştırma Yöntemi (Kavramlar-İlkeler-Teknikler)*. İstanbul: Nobel Yayın Dağıtım.
- Karataş, Z. (2015). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri, *Manevi Temelli Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 1(1):62-80.
- Kardeşlik Seferberliği. (2020). Aşhane, <https://www.kardeslikseferberligi.com/eger-kardeslik-seferberligi-gonullusuyseniz-her-gunu-17-ekim-gibi-gecirebilirsiniz/>, [16.05.2022].
- Kaya Kılıç, A. & Aslantürk, H. (2019). Evsizlerin Sosyo-Demografik Özellikleri ve Sokak Yaşam Deneyimleri: Antalya Örneği, *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 30(2): 417-437.
- Kaya, T. (2017). *Türkiye’de Belediyelerin Sosyal Yardım ve Sosyal Hizmet Sorumluluğu: Muratpaşa ve Kepez Belediyeleri Örneği*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Pamukkale Üniversitesi, Denizli.
- Karbeyaz, K., vd. (2015). Eskişehir’de Evsiz Ölümleri; 10 Yıllık Deneyim, *Adli Tıp Bülteni*, 20(2): 83-86.
- KBB (Kocaeli Büyükşehir Belediyesi), Barınma, Konaklama ve Sosyal Yardım Merkezi Yönetmeliği, 2021, <https://www.kocaeli.bel.tr/tr/main/pages/kbb-barinma-konaklama-ve-sosyal-yardim-merkez/327>, [12.06.2022]
- Kesgin, B. (2016). Sosyal Hizmetin Yerelleşmesi ve Sosyal Hizmette Yerel Yönetimlerin Artan Rolü, *MCBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(4): 320-340
- Kılıçarslan, F.(2020). Evsizlik ve Evsizlerle Sosyal Hizmet Çalışmaları. Akgün, R.ve Demir, G. (Ed.), *Literatürden Vaka Örneklerine Sosyal Sorunlar*, Ankara: Nobel Yayınları, 265-274.

- Koçoğlu, D. & Akın, B. (2009). Sosyoekonomik Eşitsizliklerin Sağlıklı Yaşam Biçimi Davranışları ve Yaşam Kalitesi ile İlişkisi, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Elektronik Dergisi*, 2(4): 145-154.
- Koegel, P. & Burnam, M. A. (1992). Issues in the Assessment of Mental Disorders Among the Homeless: an Empirical Approach. In M. J. Robertson ve M. Greenblatt (Eds.), *Homelessness: The National Perspective*. New York
- Kongar, E. (1972). *Sosyal Çalışmaya Giriş*. Ankara: Sosyal Bilimler Derneği Yay.
- Kozol, J. (1988). *Rachel and Her Children: Homeless Families in America*. New York: Broadway Books.
- Köse, B. (2008). Yoksulluğun Küreselleşmesi, *ETHOS: Felsefe ve Toplum Bilimlerde Diyaloglar Elektronik Dergi*, 2(4): 1-11.
- Kut, S. (1988). *Sosyal Hizmet Mesleği: Nitelikleri, Temel Unsurları, Müdahale Yöntemleri*. Ankara: Sabev.
- Küçük, M. (2014). *Kent Yoksulluğu ve Evsizlik (İstanbul Zeytinburnu Spor Kompleksi Barınma Evi Örneği)*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi, Sakarya
- Larkin, H., Aykanian, A., & Streeter, C. L. (2019). *Homelessness prevention and intervention in social work: Policies, programs, and practices / Heather Larkin, Amanda Aykanian, Calvin L. Streeter, editors*, Switzerland: Springer.
- Lee, B. A., Tyler, K. A., & Wright, J. D. (2010). The New Homelessness Revisited. *Annual Review of Sociology*, 1(36): 501–521.
- Levinson, D. (Ed.) (2004). *Encyclopedia of homelessness*. Thousand Oaks, Calif: Sage Reference.
- Levinson, D., & Ross, M. (2007). *Homelessness handbook* (1st ed.). Great Barrington Mass.: Berkshire Publishing Group.
- Ling, T. (2000). Unpacking Partnership: The Case Of Health Care', in Clarke, D., Gewirtz, S. And McLaughlin, E. (eds) *New Managerialism, New Welfare?* London, Sage, 82-101.
- Main, T. (1998). How to Think About Homelessness: Balancing Structural and Individual Causes. *Journal of Social Distress and the Homeless*, 7(1), 41–54.

- Marsh, A. & Kenett: (1999). Exploring the terrain. P. Kennett ve A. Marsh (Dü) içinde, *Homelessness: Exploring the New Terrain*, UK: The Policy Press, 1-17.
- Marshall, T. H. & T.B. Bottomore (2000). *Yurttaşlık ve Toplumsal Sınıflar*, (Ayhan Kaya, Çev.) Ankara: Gündoğan Yayınları.
- McNaughton, C. (2008). *Transitions Through Homelessness Lives on the Edge*. New York: Palgrave Macmillan.
- McWhirter, B. T. (1990). Loneliness: A Review of Current Literature with Implications for Counselling and Research. *Journal of Counselling and Development*, 68(4): 417-422.
- Memik, N., vd. (2007). Çocuklar için Yaşam Kalitesi Ölçeğinin 13-18 Yaş Ergen Formunun Geçerlik ve Güvenirliği, *Türk Psikiyatri Dergisi*, 18(4): 353-363.
- Meneviş, B. (2006). *Evsizler*. DPT ve Türk Ulusal Ajansı, Ankara.
- Michael, A.K.B, & Philippa H. (2011). The ETHOS Definition and Classification of Homelessness: *An Analysis*, 5(2), 19–37.
- Mishra, A. (1999). *Globalization and The Welfare State*. London: Cambridge University Press.
- Moxley, D. P., & Freddolino: P. (1991). Needs Of Homeless People Coping With Psychiatric Problems: Findings From An Innovative Advocacy Project, *Health and Social Work*, 16(1):19-26.
- National Association of Social Workers (NASW). (1981). Standarts Fort He Classification Of Social Praticce. Silver Spring, MD: Author.
- National Alliance to End Homelessness (NAEH). (2020). Single Adults, <https://endhomelessness.org/homelessness-in-america/who-experiences-homelessness/singleadults/>. [29.07.2021]
- National Alliance to End Homelessness (NAEH). (2021). State of Homelessness: 2022 Edition, <https://endhomelessness.org/homelessness-in-america/homelessness-statistics/state-of-homelessness-2021/>, [15.06.2022]
- Neale, J. (1997). Homelessness and Theory Reconsidered. *Housing Studies*, 12(1): 47-61

- Nilsson, J., Rana, A.K. & Kabir, Z.N. (2006). Social Capital and Quality of Life in Old Age: Results from A Cross-Sectional Study in Rural Bangladesh, *Aging Health*, 18(3): 419-34. [doi: 10.1177/0898264306286198](https://doi.org/10.1177/0898264306286198). PMID: 16648394.
- Nooe, R. M., & Patterson, D. A. (2010). The Ecology of Homelessness. *Journal of Human Behavior in the Social Environment*, 20(2): 105–152.
- O’Callaghan, S. & Tsemberis, S. (2004). Harm Reduction. D. Levinson (Ed.). *Encyclopedia of Homelessness* içinde (189-193). London: Sage Publication.
- O’Connell, J. J. (2004). Health Care. D. Levinson (Ed.). *Encyclopedia of Homelessness*. London: Sage Publications, 193-204.
- OHIO UNIVERSTY. (2021). Mental Illness and Homelessness: How Social Workers Help, <https://onlinemasters.ohio.edu/blog/mental-illness-and-homelessness-how-social-workers-help>, [23.06.2022]
- Özacar, İ.U. & Aybek, Ü.A. (2020, 2 Ocak), Evsizlere Uzanan Dost Eli, *Trt Haber*, <https://www.trthaber.com/haber/yasam/evsizlere-uzanan-dost-eli-451121.html>, [02.06.2022]
- Özdemir, U. (2010). Evsizlik ve Evsizlere Genel Bir Bakış, *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, 21 (2): 77-88.
- Özkan, D. Ö. (2020). *Evsizlik Üzerine Bir Kent Araştırması* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İzmir Katip Çelebi Üniversitesi, İzmir.
- Özmete, E. (2010). Aile Yaşam Kalitesi Dinamikleri: Aile İletişimi, Ebeveyn Sorumlulukları, Duygusal, Duygusal Refah, Fiziksel/Materyal Refahın Algılanması. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(11): 455-465.
- Parker, S. & Fopp, R. (2004). I’m the Slice of Pie That’s Ostracise: Foucault’s Technologies and Personal Agency in the Voice of Women Who are Homeless. *Housing, Theory and Society*, 21(4): 145-54.
- Parsell, C., & Marston, G. (2012). Beyond the ‘At Risk’ Individual: Housing and the Eradication of Poverty to Prevent Homelessness. *Australian Journal of Public Administration*, 71(1): 33–44.

- Perim, A. (2007). *Trakya Üniversitesi Eğitim, Araştırma ve Uygulama Hastanesi'nde Çalışan Hemşirelerin Kaliteli Yaşam Algısının Belirlenmesi*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Trakya Üniversitesi, Trakya.
- Phelan, J., vd. (1997). The Stigma of Homelessness: The Impact of the Label "Homeless" on Attitudes Toward Poor Persons, *Social Psychology Quarterly*, 60(4): 323-337.
- Phillips, L. (2015). Homelessness: Perception of Causes and Solutions. *Journal of Poverty*, 19(1): 1-19.
- Ravenhill, M. (2008). *The culture of homelessness*. Aldershot: Ashgate.
- Rokach, A. (2005) The Causes of Loneliness in Homeless Youth, *The Journal of Psychology*, 139(5): 469-480.
- Rosenthal, R. (2000). Imaging Homelessness and Homeless People: Visions and Strategies Within the Movement(s), *Journal of Social Distress and the Homeless* 9(2):111-126
- Rossi: H. (1989). *Down and Out in America: The Origins of Homelessness*. Chicago: University of Chicago Press.
- Roth, D., & Bean, G. J. (1986). New perspectives on homelessness: Findings from a statewide epidemiological study. *Hospital ve Community Psychiatry*, 37(7): 712-719
- Ryfman, P. (2006). *Sivil Toplum Kuruluşları* (İ. Yerguz, Çev.), İstanbul: İletişim yay.
- Sanchez, D. (2010). Civil society responses to homelessness. *Development Southern Africa*, 27(1): 101-110.
- Shinn, M. (2010). Homelessness, Poverty and Social Exclusion in the United States and Europe. *European Journal of Homelessness*, 4: 19-44.
- Shinn, M., Knickman J.R., & Weitzman, B.C. (1991). Social Relationships and Vulnerability to Becoming Homeless among Poor Families. *American Psychologist* 46(11): 1180-1187.
- Shinn, M. & Greer, A.L. (2011). The European Consensus Conference on Homelessness – Kudos, and Some Cautions, to Europe, FEANTSA, *European Journal of Homelessness*, 5(2): 183-190.

- Sirkeci, İ. & Yüceşahin, M. (2014). Türkiye’de Göç Çalışmaları. *Göç Dergisi*, 1(1): 1-11.
- Sivil Toplum Geliştirme Merkezi (STGM), *Hak Temelli Yaklaşım Nedir?* <https://www.stgm.org.tr/hak-temelli-yaklasim-nedir-0>, [09.12. 2020]
- Shelter, (2021). 274,000 People in England are Homeless, with Thousands More Likely to Lose Their Homes, https://england.shelter.org.uk/media/press_release/274000_people_in_england_are_homeless_with_thousands_more_likely_to_lose_their_homes, [28.08.2022]
- Shelter, (2022). Homeless applications, https://england.shelter.org.uk/housing_advice/homelessness
- Somerville, P. (1992). Homelessness and the Meaning of Home: Rooflessness or Rootlessness? *International Journal of Urban and Regional Research*, 16(4): 529–539.
- Somerville, P. (2013). Understanding Homelessness. *Housing, Theory and Society*, 30(4): 384–415.
- Soylar, P. (2015). *İnönü Üniversitesi Turgut Özal Tıp Merkezinde Tedavi Gören Meme Kanseri Hastalarının Tedavi Arama Şekilleri, Algılanan Sosyal Destek Düzeyinin İncelenmesi* (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İnönü Üniversitesi, Malatya.
- Snow, D. A., & Anderson, L. (1993). *Down on Their Luck A Study of Homeless Street People*. Berkeley, CA: University of California Press.
- Speak, S. & Tipple, G. (2004). Housing and Homelessness in Developing Nations. D. Levinson (Ed.). *Encyclopedia of Homelessness* içinde (270-277). London: Sage Publications.
- Springer, S. (2000). Homelessness: a Proposal For a Global Definition and Classification. *Habitat International*, 24(4): 475–484
- STGM (Sivil Toplum Geliştirme Merkezi). (2020). *Hak Temelli Yaklaşım Nedir?*, <https://www.stgm.org.tr/hak-temelli-yaklasim-nedir-0>, [15.08.2022]
- Sündal, F. (2011). *Çocuklara ve Gençlere Yönelik Sosyal Hizmetler*. Altan, Ö. Z. (Der.). *Sosyal Hizmet Uygulamaları*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yay.
- Şan, M. K. & Küçük, M. (2018). Kentsel Yoksulluk, Göç ve Yoksulluğun Mekânsal Yoğunlaşması-Ayrışması. *Göç Dergisi*, 5(2): 185-204.

- Şefkad-Der. (2022). Biz Kimiz ?, <https://www.sefkatder.org/biz-kimiz>. [02.06.2022]
- Şen, K.B. (2016, 26 Aralık), Bir Tas Çorbayla Evsizlere 'Umut' Oluyorlar, <https://www.aa.com.tr/tr/yasam/bir-tas-corbayla-evsizlere-umut-oluyorlar/714167>, [06.06.2022]
- Şişman, Y. (2004). *Sokakta Çalışan Çocukların Yaşam Koşulları ve Gelecek Beklentileri: Sorunlar ve Çözüm Önerilerine Yönelik Eskişehir Örneği*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Şişman, Y., vd. (2013). *Sosyal Sorunlar*. Anadolu Üniversitesi Yayınları: Eskişehir
- TBBM. (2010). Ankara Şehirlerarası Terminal İşletmesinde (Aşti) Barınan Evsizler Hakkında İnceleme Raporu.
- Teddle, C. & Tashakkori, A. (2020). *Karma Yöntem Araştırmalarının Temelleri*, (M. S. Köksal, Çev.), Ankara: Anı Yayıncılık.
- Teixeira, L. (2017). Ending homelessness faster by focusing on ‘what works’, [file:///C:/Users/ThinkPad/Downloads/Crisis Skylight Final Report of the Univ.pdf](file:///C:/Users/ThinkPad/Downloads/Crisis%20Skylight%20Final%20Report%20of%20the%20Univ.pdf), [10.08.2022].
- Terzioğlu, O. & Çağla, C. (2021). Büyük Buhran ve Amerika’da Sosyal Politika. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(41): 871- 926.
- Thrasher, S. P., & Mowbray, C. T. (1995). A strengths perspective: An ethnographic study of homeless women with children. *Health ve Social Work*, 20(2)93-101.
- Torlak, S. E. & Yavuzçehre, P. S. (2008). Denizli Kent Yoksullarının Yaşam Kalitesi Üzerine Bir İnceleme, *Çağdaş Yerel Yönetimler*, 17 (2): 23-44.
- Toro, A. & Janisse, H. C. (2004). Homelessness Pattern on. D. Lavinson (Ed.). *Encyclopedia of Homelessness* içinde (244-250). London: Sage Publications.
- Tuna, K. & Parin, S. (2009). Kent Yaşamı ve Dilencilik: İstanbul Dilencileri Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma, İçinde; *Bir Kent Sorunu: Dilencilik Sempozyumu Tebliğler Kitabı- “Sorunlar ve Çözüm Yolları” 18-19 Ekim 2008 Sempozyum Bildirileri*, (Yay. Haz. Suvat Parin). İstanbul.
- Tutty, L.M., vd. (2010). *Risks and Assets for Homelessness Prevention: A Literature Review for The Calgary Homeless Foundation*. Calgary: Homeless Hub.

- Türkcan, S. & Türkcan, A. (1996). Psikiyatri ve Evsizlik: Bir Gözden Geçirme Çalışması, *Düşünen Adam Dergisi*, 9(4): 8-14.
- United Nations Economic and Social Council (UNECOSOC).(2020). Social And Human Rights Questions: Social Development, <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N20/155/95/PDF/N2015595.pdf?OpenElement>, [17.04.2022).
- Woolrych, R., Gibson, N., Sixsmith, J. & Sixsmith, A. (2015). “No Home, No Place”: Addressing the Complexity of Homelessness in Old Age Through Community Dialogue. *Journal of Housing for the Elderly*, 29(3), 233–258.
- Wright, J. D., & Rubin, B. A. (1991). Is homelessness a housing problem? *Housing Policy Debate*, 2(3), 205–223.
- Veness, A. R. (1994). Designer Shelters As Models And Makers Of Home: New Responses. To Homelessness in Urban America, *Urban Geography*, 14(2): 150-167.
- Yeter, A. (2018). Sivil Toplum Kuruluşlarının Evsizlere Yönelik Hizmetlerinin Değerlendirilmesi: İstanbul Örneği, *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(17): 34-60.
- Yıldırım, N. & Yıldırım, K. (2008). *Sosyal Hizmete Giriş*. Sakarya: Sakarya Yay.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2013). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yılmaz, B. (2008). Türkiye’de Sınıf-altı: Nöbetleşe Yoksulluktan Müebbet Yoksulluğa. *Toplum ve Bilim*, 113: 127-145.
- Ziefert, M., & Brown, K. S. (1991). Skill Building for Effective Intervention with Homeless Families. *Families in Society: The Journal of Contemporary Social Services*, 72(4): 212–219.
- Zufferey, C. (2017). *Homelessness and social work: An intersectional approach*. *Routledge advances in social work*. Abingdon Oxon, New York NY: Routledge Taylor ve Francis Group.

EKLER

EK 1: Evsiz Bireylere Yönelik Yarı Yapılandırılmış Soru Formu

Bilgilendirilmiş Gönüllü Olur Formu

Sizi Musa Gürel tarafından yürütülen “Evsizlik Olgusu ve Evsizlere Yönelik Sosyal Hizmet Çalışmaları: Bursa Örneği” başlıklı araştırmaya davet ediyoruz.

Bu araştırmanın amacı evsizlere yönelik yapılan çalışmaların evsiz bireyler üzerindeki etkisinin araştırılmasıdır. Bu doğrultuda evsiz bireylerin yaşam öyküleri, hayatta kalma stratejileri, sosyal destek algısı, evsizlik deneyimine ilişkin düşünceleri, sunulan hizmetlere bakışı, hizmetlerin yaşamları üzerinde etkisi vb. değerlendirmeleri açığa çıkarmaya yönelik sorulardan oluşmaktadır. Araştırmada sizden tahminen 20-45’dk ayırmanız istenmektedir. Bu çalışmaya katılmak tamamen **gönüllülük** esasına dayanmaktadır. Çalışmanın amacına ulaşması için sizden beklenen, bütün soruları eksiksiz, kimsenin baskısı veya telkini altında olmadan, size en uygun gelen cevapları içtenlikle verecek şekilde cevaplamanızdır. Bu formu okuyup onaylamanız, araştırmaya katılmayı kabul ettiğiniz anlamına gelecektir. Ancak, çalışmaya katılmama veya katıldıktan sonra herhangi bir anda çalışmayı bırakma hakkına da sahipsiniz. Bu çalışmadan elde edilecek bilgiler tamamen araştırma amacı ile kullanılacak olup kişisel bilgileriniz **gizli tutulacaktır**. Araştırmada Kişisel veri toplanacağından **6698 sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu** ve ilgili mevzuat uyarınca kişisel verileri korumak amacıyla gerekli tüm tedbirler alınacaktır.

Yukarıda yer alan ve araştırmadan önce katılımcıya verilmesi gereken bilgileri okudum ve katılmam istenen çalışmanın kapsamını ve amacını, gönüllü olarak üzerime düşen sorumlulukları anladım. Çalışma hakkında yazılı ve sözlü açıklama aşağıda adı belirtilen araştırmacı/araştırmacılar tarafından yapıldı. Bana, çalışmanın muhtemel riskleri ve faydaları sözlü olarak da anlatıldı. Kişisel bilgilerimin özenle korunacağı konusunda yeterli güvence verildi.

Bu koşullarda söz konusu araştırmaya kendi isteğimle, hiçbir baskı ve telkin olmaksızın katılmayı kabul ediyorum.

Katılımcının:

Adı-Soyadı:

Görüşme Yeri:

Görüşme Tarihi ve Saati:

1. Yaşınız
() 17 ve altı () 18-25 () 26-30 () 31-35 () 36-45 () 45 ve üstü
2. Cinsiyetiniz () Erkek () Kadın
3. Doğum Yeriniz?
4. Medeni durumunuz:
a) Evli b) Bekâr c) Dul(hiç evlenmemiş d) Boşanmış e) Evli gibi yaşıyor
5. Eğitim durumunuz?
a) Okur yazar değil b) İlkokul c) Ortaokul d) Lise e) Üniversite
6. Mesleğiniz nedir?
7. Herhangi bir sosyal güvenceniz var mı? (ssk, bağkur, sosyal yardım)
a) SSK b) Yeşilkart c) Bağkur d) Emekli Sandığı
8. Herhangi bir sağlık sorunu var mı ?
9. Madde veya alkol bağımlılığınız var mı ?() Evet () Hayır
10. Devam eden/Geçmişte bir cezaevi süreciniz var mı?
Evet (Kaç yıl..... Ne tür suçlardan) Hayır
11. Evsizlik sürecini ne kadar yaşadınız ?/ Ne zamandan beridir evsizsiniz?
a) 0-12 ay b) 13-24 ay c) 25-36 ay d) 36 ay ve üzeri
12. Evsizlik süresince ne tür mekanlarda/alanlarda kaldınız?.....
13. Sizce evsiz kimdir? Ev veya Evsizlik size ne ifade ediyor?
14. Evsizlik süreci nasıl başladı ?
15. Şuana kadar nasıl bir aile hayatınız oldu? Aileniz ve evsiz kalmadan önceki sosyal çevrenizle ilişkileriniz devam ediyor mu? Etmiyorsa, neden?
16. Sizce evsiz kalma nedeniniz nedir?
17. Evsizlik sürecinde ne tür zorluklarla/sorunlarla karşılaştınız bahsedebilir misiniz?
18. Kendinizle alakalı korkularınız ve endişelerinizden bahseder misiniz?
19. Hayata dair beklentileriniz nelerdir, bu durumdan çıkmak için girişiminiz var mı?
20. Toplumun evsizlere yönelik bakışını nasıl buluyorsunuz?
21. Barınma evinde (*sokakta, terminalde, hastane acilinde*) ne kadar süredir kalıyorsunuz? Bu kuruma gelme sebebiniz? Kaldığınız süre boyunca beklentileriniz nelerdi? Yaşadığınız zorluklar oldu mu? (kalınan yere göre soru revize edilmiştir)
22. Size sağlanan hizmetler/destekler/yardımların hayatınızda nasıl bir etkisi oldu bundan bahseder misiniz?

23. Bu hizmetlerin dışında size nasıl bir destek/hizmet sağlanmasını isterdiniz?
24. Evsizlere yönelik yapılan hizmetleri 0 çok düşük 10 en yüksek olarak puanlayacak olsanız kaç puan verirdiniz?
25. Barınma evlerinde kalan diğer bireyleri nasıl görüyorsunuz? Kalan bireyleri kategoriye ayırabilir misiniz?
26. Kendinizden, yakın çevrenizden, toplumdan ve merkezî idareden beklentileriniz nedir?
27. Soruların dışında içinde bulunduğunuz duruma, yapılan çalışmalara, koşullara ve evsizliğe dair aktarmak, eklemek istediğiniz şeyler varsa bahseder misiniz?

EK 2: Evsizlere Yönelik Sosyal Hizmet Sunan Kurum Çalışanlarına Yönelik

Yarı Yapılandırılmış Soru Formu

Bilgilendirilmiş Gönüllü Olur Formu

Sizi Musa Gürel tarafından yürütülen “Evsizlik Olgusu ve Evsizlere Yönelik Sosyal Hizmet Çalışmaları: Bursa Örneği” başlıklı araştırmaya davet ediyoruz.

Bu araştırmanın amacı evsizlere yönelik yapılan çalışmaların evsiz bireyler üzerindeki etkisinin araştırılmasıdır. Bu doğrultuda evsizlere yönelik hizmetlerin niteliği, evsiz bireylerin ihtiyaçlarıyla kurum çalışmaları arasında anlamlı bir ilişkinin olup olmadığı, evsizlik hizmetlerinde karşılaşılan sorunları, destek mekanizmalarını, hizmetlerin yeterliliği ve evsizlerin hizmetlere bakışı vb. değerlendirmeleri açığa çıkarmaya yönelik sorulardan oluşmaktadır. Araştırmada sizden tahminen 20-45’dk ayırmanız istenmektedir. Bu süreçte kayıt cihazıyla ses kaydı yapılacaktır. Bu çalışmaya katılmak tamamen **gönüllülük** esasına dayanmaktadır. Çalışmanın amacına ulaşması için sizden beklenen, bütün soruları eksiksiz, kimsenin baskısı veya telkini altında olmadan, size en uygun gelen cevapları içtenlikle verecek şekilde cevaplamanızdır. Bu formu okuyup onaylamanız, araştırmaya katılmayı kabul ettiğiniz anlamına gelecektir. Ancak, çalışmaya katılmama veya katıldıktan sonra herhangi bir anda çalışmayı bırakma hakkına da sahipsiniz. Bu çalışmadan elde edilecek bilgiler tamamen araştırma amacı ile kullanılacak olup kişisel bilgileriniz **gizli tutulacaktır**. Araştırmada Kişisel veri toplanacağından **6698 sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu** ve ilgili mevzuat uyarınca kişisel verileri korumak amacıyla gerekli tüm tedbirler alınacaktır.

Yukarıda yer alan ve araştırmadan önce katılımcıya verilmesi gereken bilgileri okudum ve katılmam istenen çalışmanın kapsamını ve amacını, gönüllü olarak üzerime düşen sorumlulukları anladım. Çalışma hakkında yazılı ve sözlü açıklama aşağıda adı belirtilen araştırmacı/araştırmacılar tarafından yapıldı. Bana, çalışmanın muhtemel riskleri ve faydaları sözlü olarak da anlatıldı. Kişisel bilgilerimin özenle korunacağı konusunda yeterli güvence verildi.

Bu koşullarda söz konusu araştırmaya kendi isteğimle, hiçbir baskı ve telkin olmaksızın katılmayı kabul ediyorum.

Görüşme Yapılan

Kurum:

Katılımcının:

Adı-Soyadı:

İletişim Bilgileri: e-posta:

Telefon:

Görüşme Yeri:

Görüşme Tarihi ve Saati:

1. Cinsiyetiniz ?
() Erkek () Kadın
2. Yaşınız?
3. Medeni Durumunuz ?
a) Evli b) Boşanmış c) Eşi Yaşamıyor d) Hiç Evlenmemiş e) Evli gibi yaşıyor
4. Öğrenim Durumunuz ?
a) İlkokul b) Ortaokul c) Lise d) Üniversite e) Lisansüstü
5. Kurumda ki Göreviniz ?
6. Kurumda ki çalışma süreniz ?
a) 0-1 Yıl b) 1-3 Yıl c) 3-5 Yıl d) 5-7 Yıl e) 7 yıl üstü
7. Sizce evsiz kime denir? Evsizliği bize açıklar mısınız?
8. İnsanların evsiz kalma sebepleri hakkında ne düşünüyorsunuz?
9. Bursa'daki evsizler hakkında ne düşünüyorsunuz bundan biraz bahseder misiniz?
10. Evsizlere yönelik hizmetleriniz hakkında bilgi verir misiniz?
11. Şu anda evsizlere verilen barınak hizmetinin stratejik hedefi nedir?
12. Kurumunuz tarafından sunulan hizmetlerin sizce evsizlerin hayatları üzerinde nasıl bir etkisi vardır?
13. Evsiz bireylere yönelik hizmet sağlarken en çok zorlandığınız konular nelerdir? Hizmet sunarken kendinizi çaresiz hissettiğiniz durumlar oldu mu?
14. Evsizliğe ilişkin mevcut yasalar, sosyal politikalar ve sosyal hizmetler hakkında ne düşünüyorsunuz?
15. Sosyal destek/hizmetler evsiz bireylerin sorunlarını çözüme kavuşturmada ya da ihtiyaçlarını giderme de yeterli mi?
16. Evsizlere yönelik çalışmalarda sizce kalıcı ve sürdürülebilir çözümler nelerdir?
17. Evsizlik hizmetlerinde merkezi yönetimle ya da diğer kurumlarla (STK, valilik, yerel yönetim ve diğer) iletişimi nasıl buluyorsunuz?
18. Evsizlik hizmetlerinde ulaşmak istediğiniz hedefler nelerdir? Kısa ve orta vadeyi kapsayan plan ve projeleriniz hakkında bilgi verir misiniz?

EK 3: Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği

Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği'nin Gözden Geçirilmiş Formu

Araştırmada kişisel veri toplanacağından 6698 sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu ve ilgili mevzuat uyarınca kişisel verileri korumak amacıyla gerekli tüm tedbirler alınacak, gerekli her türlü yükümlülük özenle yerine getirilecektir. Çalışma bilimsel bir araştırma için veri toplamayı amaçlamaktadır. Çalışma sonuçları sadece bilimsel amaçlarla kullanılacak, çalışmanın sonuçları katılımcıların aleyhine olacak şekilde kullanılmayacaktır. Çalışmaya katılım gönüllülük esasına dayanmaktadır, verdiğiniz cevaplar tamamen gizli tutulacak ve kimliklerinizi açık edici davranışlardan kaçınılacaktır. Çalışmaya katılım sırasında herhangi bir nedenle rahatsızlık hissetmeniz durumunda istediğiniz zaman katılımınızı sona erdirebilirsiniz.

Aşağıda 12 cümle ve her bir cümle altında da cevaplarınızı işaretlemeniz için 1'den 7'ye kadar rakamlar verilmiştir. Her cümlede söylenenin sizin için ne kadar çok doğru olduğunu veya olmadığını belirtmek için o cümle altındaki rakamlardan yalnız bir tanesini daire içine alarak işaretleyiniz. Bu şekilde 12 cümlenin her birine bir işaret koyarak cevaplarınızı veriniz. Lütfen hiçbir cümleyi cevapsız bırakmayınız. Sizce doğruya en yakın olan rakamı işaretleyiniz.

1. Ailem ve arkadaşlarım dışında olan ve ihtiyacım olduğunda yanımda olan bir insan (örneğin, flört, nişanlı, sözlü, akraba, komşu, doktor) var.

Kesinlikle hayır (1) (2) (3) (4) (5) (6) (7) **kesinlikle evet**

2. Ailem ve arkadaşlarım dışında olan ve sevinç ve kederlerimi paylaşabileceğim bir insan (örneğin, flört, nişanlı, sözlü, akraba, komşu, doktor) var.

Kesinlikle hayır (1) (2) (3) (4) (5) (6) (7) **kesinlikle evet**

3. Ailem (örneğin, annem, babam, eşim, çocuklarım, kardeşlerim) bana gerçekten yardımcı olmaya çalışır.

Kesinlikle hayır (1) (2) (3) (4) (5) (6) (7) **kesinlikle evet**

4. İhtiyacım olan duygusal yardımı ve desteği ailemden (örneğin, annemden, babamdan, eşimden, çocuklarımdan, kardeşlerimden) alırım.

Kesinlikle hayır (1) (2) (3) (4) (5) (6) (7) **kesinlikle evet**

5. Ailem ve arkadaşlarım dışında olan ve beni gerçekten rahatlatan bir insan (örneğin, flört, nişanlı, sözlü, akraba, komşu, doktor) var.

Kesinlikle hayır (1) (2) (3) (4) (5) (6) (7) **kesinlikle evet**

6. Arkadaşlarım bana gerçekten yardımcı olmaya çalışırlar.

Kesinlikle hayır (1) (2) (3) (4) (5) (6) (7) **kesinlikle evet**

7. İşler kötü gittiğinde arkadaşlarıma güvenebilirim.

Kesinlikle hayır (1) (2) (3) (4) (5) (6) (7) **kesinlikle evet**

8. Sorunlarımı ailemle (örneğin, annemle, babamla, eşimle, çocuklarımla, kardeşlerimle) konuşabilirim.

Kesinlikle hayır (1) (2) (3) (4) (5) (6) (7) **kesinlikle evet**

9. Sevinç ve kederlerimi paylaşabileceğim arkadaşlarım var.

Kesinlikle hayır (1) (2) (3) (4) (5) (6) (7) **kesinlikle evet**

10. Ailem ve arkadaşlarım dışında olan ve duygularıma önem veren bir insan (örneğin, flört, nişanlı, sözlü, akraba, komşu, doktor) var.

Kesinlikle hayır (1) (2) (3) (4) (5) (6) (7) **kesinlikle evet**

11. Kararlarımı vermede ailem (örneğin, annem, babam, eşim, çocuklarım, kardeşlerim) bana yardımcı olmaya isteklidir.

Kesinlikle hayır (1) (2) (3) (4) (5) (6) (7) **kesinlikle evet**

12. Sorunlarımı arkadaşlarımla konuşabilirim.

Kesinlikle hayır (1) (2) (3) (4) (5) (6) (7) **kesinlikle evet**

Katılımcının Adı-Soyadı:

Yaşı:

Eğitim durumu:

Medeni hali:

Görüşme Yeri-Saati ve Günü:

EK 4: Dünya Sağlık Örgütü Yaşam Kalitesi Ölçeği-Kısa Formu

WHOQOL-BREF

(Dünya Sağlık Örgütü Yaşam Kalite Ölçeği-Kısa Formu)

Adı Soyadı: _____ Tarih: ____/____/____

Başlamadan önce kendinizle ilgili genel bir kaç soruyu cevaplamanızı istiyoruz. Lütfen doğru yanıtlara işaret koyun ya da verilen boş yerleri doldurunuz.

Cinsiyetiniz nedir?	☐ Erkek	☐ Kadın	Doğum tarihiniz nedir?		
Gördüğünüz en yüksek eğitim derecesi nedir?			Medeni durumunuz nedir?		
☐ Hiç Eğitim Almadım	☐ İlkokul-Ortaokul	☐ Hiç Evlenmemiş	☐ Evli Gibi Yaşıyor	☐ Evli	
☐ Lise Veya Eşdeğeri	☐ Üniversite	☐ Boşanmış	☐ Ayrılmış	☐ Eşi Yaşamıyor	
Şu anda bir hastalığınız var mı?	☐ Evet	☐ Hayır	Eğer şu anda sağlığınıza ilgili yolunda gitmeyen bir durum varsa;		
Sizce bu nedir? _____	(hastalık/sorun)				

Bu anket sizin yaşamınızın kalitesi, sağlığınız ve yaşamınızın öteki yönleri hakkında neler düşündüğünüzü sorgulamaktadır. Lütfen bütün soruları son 2 haftayı göz önünde bulundurarak ve size en uygun olanı seçerek cevaplayınız.

1 G1	Yaşam kalitenizi nasıl buluyorsunuz?	Çok kötü ☐ 1	Biraz kötü ☐ 2	Ne iyi, ne kötü ☐ 3	Oldukça iyi ☐ 4	Çok iyi ☐ 5
2 G4	Sağlığınızdaki ne kadar hoşnutsunuz?	Hiç hoşnut değil ☐ 1	Çok az hoşnut ☐ 2	Ne hoşnut, ne de değil ☐ 3	Epeyce hoşnut ☐ 4	Çok hoşnut ☐ 5
3 F1.4	Ağrılarınızın yapmanız gerekenleri ne kadar engellediğini düşünüyorsunuz?	Hiç ☐ 5	Çok az ☐ 4	Orta derecede ☐ 3	Çokça ☐ 2	Aşırı derecede ☐ 1
4 F11.3	Günlük uğraşlarınızı yürütebilmek için herhangi bir tıbbi tedaviye ne kadar ihtiyaç duyuyorsunuz?	☐ 5	☐ 4	☐ 3	☐ 2	☐ 1
5 F4.1	Yaşamaktan ne kadar keyif alırsınız?	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5
6 F24.2	Yaşamınızı ne ölçüde anlamlı buluyorsunuz?	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5
7 F5.3	Dikkatinizi toplamada ne kadar başarılısınız?	Hiç ☐ 1	Çok az ☐ 2	Orta derecede ☐ 3	Çokça ☐ 4	Son derecede ☐ 5
8 F16.1	Günlük yaşamınızda kendinizi ne kadar güvende hissediyorsunuz?	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5
9 F22.1	Fiziksel çevreniz ne ölçüde sağlıklıdır?	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5
10 F2.1	Günlük yaşamı sürdürmek için yeterli gücünüz kuvvetiniz var mı?	Hiç ☐ 1	Çok az ☐ 2	Orta derecede ☐ 3	Çokça ☐ 4	Tamamen ☐ 5
11 F7.1	Bedensel görünüşünüzü kabullenir misiniz?	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5
12 F18.1	İhtiyaçlarınızı karşılamaya yeterli paranız var mı?	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5
13 F20.1	Günlük yaşamınızda size gerekli bilgi ve haberlere ne ölçüde ulaşabiliyorsunuz?	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5
14 F21.1	Boş zamanları değerlendirme uğraşları için ne ölçüde fırsatınız olur?	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5

www.ftronline.com

WHOQOL-BREF Sayfa-2

15 F9.1	Bedensel hareketlilik (etrafta dolaşabilme, bir yerlere gidebilme) beceriniz nasıldır?	Çok kötü ☐ ₁	Biraz kötü ☐ ₂	Ne iyi, ne kötü ☐ ₃	Oldukça iyi ☐ ₄	Çok iyi ☐ ₅
16 F13.3	Uygunuzdan ne kadar hoşnutsunuz?	Hiç hoşnut değil ☐ ₁	Çok az hoşnut ☐ ₂	Ne hoşnut, ne de değil ☐ ₃	Epeyce hoşnut ☐ ₄	Çok hoşnut ☐ ₅
17 F10.3	Günlük uğraşlarınızı yürütebilme becerinizden ne kadar hoşnutsunuz?	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄	☐ ₅
18 F12.4	İş görme kapasitenizden ne kadar hoşnutsunuz?	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄	☐ ₅
19 F6.3	Kendinizden ne kadar hoşnutsunuz?	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄	☐ ₅
20 F13.3	Aile dışı kişilerle ilişkilerinizden ne kadar hoşnutsunuz?	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄	☐ ₅
21 F15.3	Cinsel yaşamınızdan ne kadar hoşnutsunuz?	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄	☐ ₅
22 F14.4	Arkadaşlarınızın desteğinden ne kadar hoşnutsunuz?	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄	☐ ₅
23 F17.3	Yaşadığınız evin koşullarından ne kadar hoşnutsunuz?	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄	☐ ₅
24 F19.3	Sağlık hizmetlerine ulaşma koşullarınızdan ne kadar hoşnutsunuz?	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄	☐ ₅
25 F23.3	Ulaşım olanaklarınızdan ne kadar hoşnutsunuz?	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄	☐ ₅
26 F8.1	Ne sıklıkta hüznün, ümitsizlik, bunaltı, çökkünlük gibi duygulara kapılırsınız?	Hiçbir zaman ☐ ₅	Nadiren ☐ ₄	Ara sıra ☐ ₃	Çoğunlukla ☐ ₂	Her zaman ☐ ₁
27 U	Yaşamınızda size yakın kişilerle (eş, iş arkadaşı, akraba) ilişkilerinizde baskı ve kontrolle ilgili zorluklarınız ne ölçüdedir?	Hiç ☐ ₁	Çok az ☐ ₂	Orta derecede ☐ ₃	Çokça ☐ ₄	Aşırı derecede ☐ ₅

Bu formun doldurulmasında size yardım eden oldu mu? Evet Hayır Bu formun doldurulması ne kadar sürdü?

THE WHOQOL Group Development of the World Health Organization WHOQOL-BREF Quality of Life Assessment (1998) Psychological Medicine, 1998, 28, 551-558

Skorlama Yönergesi	
Alt Parametre	Oluşturan sorular
Genel sağlık durumu	1 ve 2. Soruların toplamı
Fiziksel sağlık	3, 4, 10, 15, 16, 17, 18. Soruların toplamı
Psikolojik	5, 6, 7, 11, 19, 26. Soruların toplamı
Sosyal ilişkiler	20,21,22. Soruların toplamı
Çevre	8, 9, 12, 13, 14, 23, 24, 25. Soruların toplamı

Bu şekilde elde edilen skorlar "ham" skordur. Yüzdelik sisteme değiştirmek için gerekli olan formül;

$$\frac{(\text{Hastanın ham skoru}) - (\text{o alt parametreye ait olabilecek en düşük skor})}{\text{o alt parametrenin skor aralığı}} \times 100$$

Örnek: Fiziksel sağlık alt parametresini ele alalım; toplam 7 madde var. Hastanın skor toplamı 30 olsun
 $[(30-7) / (35-7)] \times 100 = (23/28) \times 100 = \%82,14$

Görüşme Yeri:

www.ftronline.com

Tasarım ve düzenleme: Dr. Ender Salbaş 2016

EK 5: Etik Kurul Kararı

Evrak Tarih ve Sayısı: 27.05.2021-E.7181

T.C.
İSTANBUL SABAHATTİN ZAİM ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
ETİK KURULU BAŞKANLIĞI

Sayı :E-20292139-050.01.04-7181
Konu :Etik Kurul Kararları

Sayın Musa GÜREL
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Sosyal Hizmet Doktora Programı Öğrencisi

"Evsizlik Olgusu ve Evsizlere Yönelik Sosyal Hizmet Çalışmaları: Bursa Örneği"
başlıklı araştırmanız kurulumuzun 30.04.2021 tarihli ve 2021/04 sayılı toplantısında değerlendirilerek
etik açıdan uygun bulunduğuna oy birliği ile karar verilmiştir.

Bilgilerinize rica ederim.

Prof. Dr. Nasuh USLU
Kurul Başkanı

Ek:32-Musa Gürel Etik Onay Belgesi (1 sayfa)

Mevcut Elektronik İmzalar

NASUH USLU (Etik Kurulu Başkanlığı - Kurul Başkanı) 27.05.2021 16:05

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Belge Doğrulama Kodu : *BSAHL32FU* Pin Kodu : 66902
Adres:Halkalı Caddesi No: 281 Küçükçekmece/İstanbul
Telefon:444 97 98 Faks :+90 (212) 693 82 29
e-Posta: bilgi@izu.edu.tr Web: www.izu.edu.tr
Kep Adresi: izu@hs01.kep.tr

Belge Takip Adresi : <https://ebyz.izu.edu.tr/en/Vision/Dogrula/0N3>

Bilgi için: Zeynep Funda TEZ
Unvanı: Yeminli Katip
Tel No: 2126929606

T.C.
İSTANBUL SABAHATTİN ZAİM ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
ETİK KURULU

ETİK ONAY BELGESİ

Tarih	30.04.2021
Sayı	2021/04
Araştırmanın Niteliği	Doktora Tezi
Araştırmanın Adı	Evsizlik Olgusu ve Evsizlere Yönelik Sosyal Hizmet Çalışmaları: Bursa Örneği
Sorumlu Araştırmacının Adı Soyadı	Musa GÜREL
Diğer Araştırmacılar/Danışman Adı Soyadı	Doç. Dr. Taner ARTAN
Karar	UYGUNDUR

(İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Etik Kurulu'nun kararı tavsiye niteliğinde olup,
Üniversitemizle ilgili etik ilkelerinin belirlenmesi ve değerlendirilmesi amacını taşımaktadır.)

Prof. Dr. Nasuh USLU
Başkan

Prof. Dr. Ali GÜNEŞ
Başkan V.

Prof. Dr. Mustafa ATEŞ
Üye

Prof. Dr. Mehmet Emin KÖKTAŞ
Üye

Prof. Dr. Ayşe Nefise BAHÇECİK
Üye

Prof. Dr. Yahya Kemal YOĞURTÇU
Üye

Av. Bilal ŞAMAT
Üye

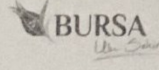
Kurul Yeminli Kâtibi

Zeyneb Funda TEZ

EK 6: Bursa Büyükşehir Belediyesi Kurum İçin Araştırma İzin Formu

HİZMETE ÖZEL
T.C.
BURSA BÜYÜKŞEHİR BELEDİYE BAŞKANLIĞI
Sosyal Hizmetler Dairesi Başkanlığı
Sosyal Hizmetler Şube Müdürlüğü

BURSA
Ulu Camii

Sayı : E-14283790-120.04-133429
Konu : Evsizlik Olgusu Araştırma Oluru

10.09.2021

DAİRE BAŞKANLIK MAKAMINA

İlgi : Musa GÜREL'in 1.06.2021 tarihli ve 79335 sayılı dilekçesi.

İlgi dilekçeye istinaden Musa GÜREL'in, Türkiye'de evsizlik sorununa dair sosyal politika önerileri geliştirmek üzere Daire Başkanlığımız Sosyal Hizmetler Şube Müdürlüğü Erkek Konukevi'nde "Evsizlik Olgusu ve Evsizlere Yönelik Sosyal Hizmet Çalışmaları: Bursa Örneği" konulu araştırma kapsamında ilgili personeller ve hizmetten faydalananlarla görüşme yapması ve araştırmayı yürütmesi hususunda;
Olurlarımıza arz ederim.

Özcan ARSLAN
Sosyal Hizmetler Şube Müdürü

OLUR
10.09.2021
Özcan ARSLAN
Sosyal Hizmetler Dairesi Başkan V.

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.
Belge Doğrulama Kodu : 49ca7705-e8ca-478a-8496-839a33422a1a|Belge Doğrulama Adresi : <https://www.turkiye.gov.tr/bursa-buyuksehir-belediyesi-ebys>
Orhanbey Mah. 6. Dışak Sk. No: 6 OSMANGAZI / BURSA
Telefon : 444 16 00
e-posta: sosyalhbiz@bursa.bel.tr Elektronik Ağ: www.bursa.bel.tr
Kep Adresi: bursa@buyuksehir.genelevrak@hs03.kep.tr

Bilgi için: Gönül BARIŞ
Sosyal Hizmet Uzmanı
Telefon:
Ref.No:18994225

HİZMETE ÖZEL

Ek 7: Dilruba Evleri Yardımlaşma Derneği Araştırma Olur Yazısı

DİLRUBA EVLERİ YARDIMLAŞMA DERNEĞİ

Sayın Musa GÜREL

İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı Doktora öğrencisi Musa Gürel'in "Evsizlik Olgusu ve Evsizlere Yönelik Sosyal Hizmet Çalışmaları: "Bursa Örneği" konulu araştırma kapsamında ilgili personeller ve hizmetten faydalananlarla görüşme yapması ve araştırmayı yürütmesi hususunda talebi Yönetim Kurulumuzca değerlendirilmiş olup söz konusu araştırmanın yapılması uygun görölmüştür.

Gereğini bilgilerinize arz ederim.

Hatice Dilruba Duman

EK 8: Dünya Sağlık Örgütü Yaşam Kalitesi Ölçeği Kullanım İzin Belgesi

WHOQOL Türkiye Merkezi

Etisim:
Prof. Dr. Erhan Eser
ERHAN.ESER@CELALBAYIRUNIVERSITY.EDU

Celal Bayar Üniversitesi Tıp Fak.
Halk Sağlığı AD-45020 Mihalıççık
Tel: 236 233 83 86
Faks: 236 233 14 66

WHOQOL Center, Türkiye

Coözet:
Prof. Dr. Erhan Eser
ERHAN.ESER@CELALBAYIRUNIVERSITY.EDU

Mihalıççık Celal Bayar University School of Medicine,
Dept. Public Health 45020 Mihalıççık /Türkiye
Phone: + 90 236 233 83 86
Fax: + 90 236 233 14 66

Tarih: 30 Haziran 2021
Belge No: 2021 / 04

WHOQOL .TR

Dünya Sağlık Örgütü Yaşam Kalitesi Ölçeği Türkçe Sürümü Kullanım İzin Belgesi

Sayın Musa Gürel

Dünya Sağlık Örgütü Yaşam Kalitesi Ölçeği Türkçe Sürümü'nün hakkı Dünya Sağlık Örgütü WHOQOL Türkiye merkezi tarafından korunmaktadır. WHOQOL Kullanım sözleşmesi gerekleri uyarınca bu ölçeği ticari amaçlar dışında merkezimize gönderilmiş olan "*Evsizlik Olgusu ve Evsizlere Yönelik Sosyal Hizmet Çalışmaları: Bursa Örneği*" başlıklı araştırmanızda bilimsel amaçlı kullanımınız uygun bulunmuştur.

Çalışmalarınızda başarılar dileriz.

Prof. Dr. Erhan Eser
WHOQOL Türkiye Merkezi

ÖZGEÇMİŞ

Öğrenci Ad-Soyad: Musa GÜREL

A. EĞİTİM

Doktora: İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Sosyal Hizmet Anabilim Dalı, 2023, İstanbul

Yüksek Lisans: Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyoloji Anabilim Dalı, 2017, Afyon

Lisans: Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü, 2014, Afyon

Ön Lisans (İkinci Üniversite): Anadolu Üniversitesi, Sosyal Hizmet Bölümü (Açık öğretim), 2019, Eskişehir

B. Çalışma Deneyimi

Aziz Mahmut Hüdayi Vakfı Gençlik ve Kültür Hizmetleri, İdari Personel, Sosyolog, 2015-2020 arası

C. İlgi Alanları

Sokak Sosyal Hizmeti, Yoksulluk, Dezavantajlı Gruplar, Gençlere Yönelik Sosyal Hizmet, Sivil Toplum, Gerontolojik Sosyal Hizmet, Madde Bağımlılığı, Manevi Sosyal Hizmet.

D. Yayınları

Bildiri

Atılganlık Düzeylerinin Ölçülmesi: Lise Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma, İstanbul Gelişim Üniversitesi, Ulusal Sağlık Bilimleri Kongresi, 2019.

Covid- 19 Salgınının Psikososyal Etkileri: Lise Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Lisansüstü Öğrenci Kongresi, 2020